

แนวทางในการออกแบบและจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษา: ชุมชนคลองแดน จังหวัดสงขลา และจังหวัดนครศรีธรรมราช

โดย

นางสาวพิมพกานต์ ปัจจันตวิวัฒน์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีการศึกษา 2563

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Ref. code: 25636016030014GMO

แนวทางในการออกแบบและจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนคลองแดน จังหวัดสงขลา และจังหวัดนครศรีธรรมราช

โดย

นางสาวพิมพกานต์ ปัจจันตวิวัฒน์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีการศึกษา 2563

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Ref. code: 25636016030014GMO

SPATIAL DESIGN AND MANAGEMENT GUIDELINES PROMOTING HUMAN PERCEPTION TOWARD CULTURAL ENVIRONMENT FOR COMMUNITY BASED TOURISM: A CASE STUDY OF KHLONG DAEN IN SONGKHLA AND NAKHON SI THAMMARAT PROVINCES

BY

MISS PIMPAKARN PATJANTAVIVAT

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARCHITECTURE
ARCHITECTRE
FACULTY OF ARCHITECTURE AND PLANNING
THAMMASAT UNIVERSITY
ACADEMIC YEAR 2020
COPYRIGHT OF THAMMASAT UNIVERSITY

Ref. code: 25636016030014GMO

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง

วิทยานิพนธ์

ของ

นางสาวพิมพกานต์ ปัจจันตวิวัฒน์

เรื่อง

แนวทางในการออกแบบและจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนคลองแดน จังหวัดสงขลาและจังหวัดนครศรีธรรมราช

ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

เมื่อ วันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2564

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ _____
(รองศาสตราจารย์ ดร. ชัยสิทธิ์ ด่านกิตติกุล)

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ _____
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปุญอนันต์ นทกุล)

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ _____
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จาตุรงค์ โพคะรัตน์ศิริ)

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ _____
(อาจารย์ ดร. วิญญู อาจรักษา)

คณบดี _____
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อาสาฬห์ สุวรรณฤทธิ์)

หัวข้อวิทยานิพนธ์	แนวทางในการออกแบบและจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนคลองแดน จังหวัดสงขลาและจังหวัดนครศรีธรรมราช
ชื่อผู้เขียน	นางสาวพิมพกานต์ ปัจจันตวิวัฒน์
ชื่อปริญญา	สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา/คณะ/มหาวิทยาลัย	สาขาวิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บุญอนันต์ นทกุล
ปีการศึกษา	2561

บทคัดย่อ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้และมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย การท่องเที่ยวเมืองรองที่ก่อให้เกิดแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนก็เป็นส่วนหนึ่งในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่เริ่มเป็นที่นิยม อย่างไรก็ตามการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ควรพัฒนาไปบนพื้นฐานความพร้อมและความต้องการของชุมชน ที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นและสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทั้งผู้มาเยือนและคนในชุมชน

งานวิจัยนี้จึงมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์พื้นที่ซึ่งสะท้อนการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมในชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์และมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวและเสนอแนะแนวทางในการออกแบบและจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยงานวิจัยชิ้นนี้เลือกศึกษาการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม และเลือกชุมชนคลองแดน จังหวัดสงขลาและจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นกรณีศึกษา เนื่องจากชุมชนคลองแดนมีความโดดเด่นในด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ผสมผสานอย่างลงตัว จึงสามารถสร้างความหลากหลายในรูปแบบของแหล่งท่องเที่ยวได้ และชุมชนคลองแดนมีพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพและความโดดเด่นในการใช้เป็นต้นทุนที่เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาชุมชนเชิงการท่องเที่ยว และยังสามารถเป็นตัวแทนของชุมชนทางวัฒนธรรมในเมืองรองได้อีกด้วย

งานวิจัยนี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพผ่านการวาดแผนที่จินตภาพพื้นที่ การสัมภาษณ์ และการถ่ายภาพหรือการเลือกกลุ่มภาพถ่ายพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง ที่สามารถสะท้อนสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของกลุ่มประชากรตัวอย่าง 2 กลุ่ม จำนวน 14 คน ซึ่งใช้การสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ โดย

Ref. code: 256360160300l4GMO

ที่กลุ่มประชากรตัวอย่างต้องมีประสบการณ์ในชุมชนคลองแดน โดยเป็นกลุ่มคนในชุมชนคลองแดนและกลุ่มคนนอกชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดน ต่อมานำผลการวิเคราะห์ในรูปแบบแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมทั้งหมด 2 แผนที่ คือแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดนและบริเวณโดยรอบ และแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมภายในชุมชนคลองแดน หลังจากนั้นได้นำเอาแผนที่จินตภาพทั้ง 2 แผนที่กลับไปพูดคุยกับกลุ่มสนทนาระหว่างกลุ่มประชากรตัวอย่างที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้ง 2 กลุ่ม โดยข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จะนำมาใช้ในการเสนอแนวทางในการออกแบบและจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนภายในชุมชน

จากผลการวิจัยพบว่า กลุ่มประชากรตัวอย่างสามารถรับรู้และจดจำพื้นที่ในชุมชนซึ่งสะท้อนสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ผ่านการมีส่วนร่วมกันในชุมชน โดยมีความแตกต่างกันทั้งกลุ่มคนใน และกลุ่มคนนอกชุมชน 2 ประเด็น คือ (1.) การวาดแผนที่จินตภาพและ (2.) การลำดับความสำคัญของพื้นที่ โดยกลุ่มประชากรตัวอย่างสามารถรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมทั้งจับต้องได้ จับต้องไม่ได้ และสิ่งที่ปรากฏเพียงในอดีต โดยสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมดังกล่าวสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ พื้นที่จุดศูนย์รวมหลัก (Nodes) หรือพื้นที่ซึ่งถูกกล่าวถึงมากกว่าร้อยละ 25 ขึ้นไป และพื้นที่จุดศูนย์รวมย่อย (Sub Nodes) หรือพื้นที่ซึ่งถูกกล่าวถึงน้อยกว่าร้อยละ 25 ขึ้นไป ซึ่งผลดังกล่าวผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ได้แก่ การรำมโนราห์ ประเพณียกขันหมากปฐม และพื้นที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ปรากฏเพียงในอดีต ได้แก่ เรือ โรงสีข้าว ท่าเรือ ในการนำเสนอแนวในการออกแบบและจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวยังไม่มีความชัดเจนในลักษณะทางกายภาพ แต่กลุ่มประชากรตัวอย่างยังคงให้ความสำคัญในด้านวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยพัฒนาไปพร้อมกับการอนุรักษ์สภาพความเป็นอยู่เดิมของชุมชนที่สามารถเชื่อมต่อกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน การตอบสนองกับการใช้งานในปัจจุบัน และยังสามารถสะท้อนเอกลักษณ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวได้

คำสำคัญ: การรับรู้, สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม, การท่องเที่ยวโดยชุมชน, แนวทางออกแบบและจัดการพื้นที่

Ref. code: 256360160300l4GMO

Thesis Title	SPATIAL DESIGN AND MANAGEMENT GUIDELINES PROMOTING HUMAN PERCEPTION TOWARD CULTURAL ENVIRONMENT FOR COMMUNITY BASED TOURISM: A CASE STUDY OF KHLONG DAEN IN SONGKHLA AND NAKHON SI THAMMARAT PROVINCES
Author	Miss Pimpakarn Patjantawiwat
Degree	Master of Architecture
Major Field/Faculty/University	Architecture Faculty of Architecture And Planning Thammasat University
Thesis Advisor	Assistant Professor Boonanan Natakun, Ph.D.
Academic Years	2018

ABSTRACT

Tourism industry generates income contributing to the economic and social developments of Thailand. Minor cities tourism leading to the concept of Community-Based Tourism (thereafter CBT) has been gaining more popularity in the past years. Nevertheless, the tourism development with the CBT approach should be developed on a the basics of the local's readiness and needs which enhances a cultural learning and creates the awareness of conservation for both coming tourists and its local residents.

This objectives of this thesis are to study and analyze perceptions towards cultural environments in community areas as a unique of local cultures carrying the potentials of becoming tourist destination as well as to propose spatial design and management guidelines, promoting cultural environments for CBT. Khlong Daen community, Songkhla and Nakhon Si Thammarat provinces, is chosen as a case study. This is because Songkhla and Nakhon Si Thammarat provinces have integrated local traditional outstandings showing its capacity and the diversity to be tourist attractions. Khlong Daen community also has great potentials in utilizing local resources to be a

Ref. code: 25636016030014GMO

part of tourism development. Besides, the community can splendidly represent local communities with cultural assets in other minor cities in the rest of Thailand.

This thesis employs qualitative methods through cognitive mapping, interviews and taking photography by interviewers or selected photographs provided by the researcher which relate and reflect local cultural environments from strategically selected 2 groups of participants, 14 people using snowballing as a selection method. All participants are required to have memories and experiences living and spending extensive amount of time in the community no matter they are local residents (insiders) or outsiders. Subsequently, results in the forms of 2 collective cultural mappings (i) cultural mapping of Khlong Daen community area and its surrounding (ii) cultural mapping of Khlong Daen community area were evaluated through focus group discussions. By analyzing data collected from the field, it was used to propose spatial design and management guidelines promoting human perception toward cultural environment for Community-Based Tourism (CBT).

This thesis has found that all the participants can perceive and recognize community areas reflecting cultural environments through long-term participations in community events. However, there are two differences between insiders and outsiders which are drawing of cognitive mappings and sequences of important areas indicated on the mappings by the participants. Even though all the participants can recognize tangible and intangible cultural environments as well as some cultural environment that no longer exist the area, all these cultural environments can be categorized into 2 types which are nodes (mentioned more than 25 percent on all the mappings) and sub nodes (mentioned less than 25 percent on all the mappings). As a result, intangible cultural environments, such as Manohra dancing (Southern Thai traditional performance), Yok Khan Maak Pratom (an ancient Thai traditional wedding ceremony) and cultural environments in the past such as wooden boat, rice mills and piers, which do not have locations presenting a distinguished physical characteristics, are selected to develop spatial design and management guidelines. With respect to existing living conditions and the concept of Community-Based Tourism (CBT), involving community residents, the design and management guideline can reflect the identity of cultural

Ref. code: 256360160300l4GMO

environments in Khlong Daen community while responding to the interest of both local and international tourists.

Keywords: Human Perception, Cultural Environment, Community-Based Tourism, Spatial Design and Management Guidelines

Ref. code: 25636016030014GMO

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เรื่อง “แนวทางในการออกแบบและจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษา ชุมชนคลองแดน จังหวัดสงขลาและจังหวัดนครศรีธรรมราช” เป็นผลงานวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย ประเภททุนวิจัยทั่วไปสำหรับนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตามสัญญาเลขที่ TUGG 87/2562 และสามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เนื่องจากความช่วยเหลือ คำปรึกษา ตลอดจนกำลังใจที่หลายท่านมีให้แก่นักวิจัย ผู้วิจัยขอขอบคุณสำหรับทุกความช่วยเหลือของทุกท่านที่มีให้แก่ผู้วิจัย

ขอบพระคุณ ชุมชนคลองแดน โดยเฉพาะประธานชุมชนเกรียงไกร อนันตพงศ์ รองประธานฝ่ายวัฒนธรรมอภิชาต เหมือนทอง และชาวบ้านในชุมชนทุกคนที่ให้ความร่วมมือกับการให้ข้อมูล ทั้งการสัมภาษณ์และให้ข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษร

ขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บุญอนันต์ นทกุล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่คอยให้คำปรึกษาทางด้านวิชาการ และความรู้ในด้านกระบวนการวิจัย ตลอดจนช่วยแก้ไขปัญหาในเรื่องการเขียนเล่มวิทยานิพนธ์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งพระคุณดังกล่าวนี้เป็นแรงผลักดันให้ผู้วิจัยสามารถทำเล่มวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยสิทธิ์ ด่านกิตติกุล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จาตุรงค์ โพคะรัตน์ศิริ และอาจารย์ ดร.วิญญู อาจรักษา ที่ช่วยแนะนำและให้คำปรึกษาในด้านกระบวนการวิจัย แนะแนวทางในการวิเคราะห์ผลการวิจัย และแนะแนวทางการออกแบบและจัดการพื้นที่ในส่วนของด้านสถาปัตยกรรม

ขอบพระคุณ บุคลากรทุกท่านในคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ที่คอยให้ความช่วยเหลือ จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้

ขอบคุณครอบครัวที่ให้การสนับสนุน ช่วยเหลือ ทั้งในเรื่องการเดินทางไปเก็บข้อมูลและการเก็บข้อมูล รวมถึงการให้กำลังใจและคำแนะนำที่ดีตลอดมา

ขอบคุณเพื่อน ๆ ทุกคนที่ให้ความช่วยเหลือในการไปลงพื้นที่เก็บข้อมูล และช่วยแก้ไขอุปสรรคต่าง ๆ ของการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

นางสาวพิมพกานต์ ปัจจันตวิวัฒน์

Ref. code: 25636016030014GMO

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(3)
กิตติกรรมประกาศ	(6)
สารบัญตาราง	(10)
สารบัญภาพ	(11)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย	5
1.3 สมมติฐานของงานวิจัย	5
1.4 คำถามของงานวิจัย	5
1.5 ขอบเขตของงานวิจัย	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
1.7 นิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง	8
บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
2.1 แนวคิดทฤษฎีการรับรู้ การจำสภาพแวดล้อมและระบบมโนทัศน์	13
2.1.1 กระบวนการของการรับรู้	13
2.1.1 ทฤษฎีเกสตัลท์	16
2.1.3 ทฤษฎีการจำสภาพแวดล้อมและระบบมโนทัศน์	16
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม	17

Ref. code: 256360160300l4GMO

2.2.1 ความหมายและประเภทสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม 17
2.2.2 ความหมายของแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม 20
2.2.3 วิธีการทำแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม 21
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน 25
2.3.1 ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน 25
2.3.2 องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 26
2.3.3 การท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาชุมชน 27
2.3.4 การวิเคราะห์ชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว 28
2.3.5 การกำหนดขีดความสามารถในการท่องเที่ยว 30
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 30
2.4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดน 36
2.4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อม 46
2.4.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว 48
2.5 สรุปการทบทวนทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 48

บทที่ 3 วิธีการวิจัย 51

3.1 ประเภทของงานวิจัย 52
3.2 วิธีการวิจัย 52
3.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย 53
3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล 55
3.5 การเก็บข้อมูล 55
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล 56
3.7 วัสดุอุปกรณ์ในการเก็บข้อมูล 58

บทที่ 4 ผลการวิจัยและอภิปรายผล 60

4.1 สรุปผลพื้นที่ที่สะท้อนการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ณ ชุมชนคลองแดน 62
4.1.1 สรุปการวาดแผนที่จินตภาพ และการลำดับความสำคัญพื้นที่ 64

Ref. code: 256360160300l4GMO

4.1.2 สรุปความแตกต่างระหว่างการวาดแผนที่จินตภาพและการลำดับความสำคัญพื้นที่ของกลุ่มประชากรตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม 108
4.1.3 สรุปข้อมูลการจดจำพื้นที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของกลุ่มประชากรตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม 111
4.2 สรุปแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ณ ชุมชนคลองแดน ที่เกิดจากการรับรู้ของกลุ่มประชากรตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดน 113
4.2.1 ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นของแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ณ ชุมชนคลองแดน จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ของบุคคลผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับการท่องเที่ยวภายในชุมชนคลองแดน 116

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ 118

5.1 แนวทางการออกแบบและจัดการพื้นที่ 119
5.1.1 การออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวของชุมชนคลองแดน 119
5.1.2 แนวคิดในการจัดวางผังพื้นที่และเพิ่มพื้นที่การใช้สอย 126
5.2 สรุปผลวิจัย 130
5.3 ข้อจำกัดงานวิจัย 131
5.4 ข้อเสนอแนะของงานวิจัย 132
5.5 ข้อเสนอแนะในการทำงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนชนบท 133

รายการอ้างอิง 133

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก 139
ภาคผนวก ข 140
ภาคผนวก ค 141
ภาคผนวก ง 142
ประวัติผู้เขียน 144

Ref. code: 256360160300l4GMO

สารบัญตาราง

ตารางที่ หน้า

2.1 แสดงประเภทของบ้านเรือนในชุมชนคลองแดน 33

4.1 แสดงการเปรียบเทียบเรื่องการวาดแผนที่จินตภาพและการลำดับความสำคัญของพื้นที่ศึกษาของกลุ่มประชากรตัวอย่างในพื้นที่ศึกษาทั้งหมด 109

4.2 แสดงข้อมูลการจดจำพื้นที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของกลุ่มประชากรตัวอย่างในพื้นที่ศึกษาทั้งหมด 112

Ref. code: 256360160300l4GMO

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 แสดงแผนที่และพื้นที่โดยรอบของชุมชนคลองแดน	6
2.1 แสดงประวัติความเป็นมาของชุมชนคลองแดน	12
2.2 แสดงรายละเอียดของกระบวนการรู้ กระบวนการรับรู้ กระบวนการทางพฤติกรรม	15
2.3 แสดงโครงสร้างและองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม	20
2.4 แสดงวิธีการทำแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ได้นำมาปรับใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องพื้นที่ที่สะท้อนการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนในและกลุ่มคนนอกภายในชุมชนคลองแดน	25
2.5 แสดงแผนผังการจัดกลุ่มอาคาร	32
2.6 แสดงแผนผังชุมชนคลองแดนและสถานที่สำคัญทางวัฒนธรรม	32
2.7 แสดงโครงสร้างการรวมกลุ่มของกลไกสนับสนุนการจัดการตนเองของชุมชนคลองแดน	35
2.8 แสดงกลุ่มประชากรตัวอย่างและรายชื่อของกลุ่มคนในและกลุ่มคนนอก	41
2.9 แสดงโครงสร้างของงานวิจัย	50
3.1 แสดงโครงสร้างการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล	57
3.2 แสดงกลุ่มภาพถ่ายของแต่ละสถานที่ที่สำคัญในชุมชนคลองแดน	58
3.3 แสดงเครื่องมือสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม	59
4.1 แสดงโครงสร้างรหัสของกลุ่มตัวอย่าง	61
4.2 แสดงลำดับในการเล่าเรื่องของการวาดแผนที่จินตภาพ การลำดับความสำคัญพื้นที่และการถ่ายภาพหรือการเลือกภาพจากกลุ่มภาพถ่ายของกลุ่มประชากรตัวอย่าง	63
4.3 แสดงแผนที่จินตภาพของ OA-01	64
4.4 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ OA-01 (Digital Map)	65
4.5 แสดงภาพถ่ายของ OA-01	66
4.6 แสดงแผนที่จินตภาพของ IA-02 และ IA-03	68
4.7 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ IA-02 และ IA-03 (Digital Map)	69
4.8 แสดงภาพถ่ายของ IA-02 และ IA-03	71

Ref. code: 256360160300l4GMO

4.9 แสดงแผนที่จินตภาพของ ID-01 และ ID-02 72
4.10 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ ID-01 และ ID-02 (Digital Map) 73
4.11 แสดงการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายของ ของ ID-01 และ ID-02 74
4.12 แสดงแผนที่จินตภาพของ IA-07 75
4.13 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ IA-07 (Digital Map) 76
4.14 แสดงการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายของ IA-07 77
4.15 แสดงแผนที่จินตภาพของ OF-01 78
4.16 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ OF-01 (Digital Map) 79
4.17 แสดงภาพถ่ายของ OF-01 80
4.18 แสดงแผนที่จินตภาพของ OG-01 81
4.19 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ OG-01 (Digital Map) 82
4.20 แสดงการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายของ OG-01 83
4.21 แสดงแผนที่จินตภาพของ OH-01 84
4.22 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ OH-01 (Digital Map) 85
4.23 แสดงการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายของ OH-01 86
4.24 แสดงแผนที่จินตภาพของ IA-06 87
4.25 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ IA-06 (Digital Map) 88
4.26 แสดงการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายของ IA-06 89
4.27 แสดงแผนที่จินตภาพของ IC-01 90
4.28 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ IC-01 (Digital Map) 91
4.29 แสดงการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายของ IC-01 92
4.30 แสดงแผนที่จินตภาพของ IA-05 93
4.31 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ IA-05 (Digital Map) 94
4.32 แสดงการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายของ IA-05 95
4.33 แสดงแผนที่จินตภาพของ IB-01 และ IB-02 96
4.34 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ IB-01 และ IB-02 (Digital Map) 97
4.35 แสดงการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายของ IB-01 และ IB-02 98
4.36 แสดงแผนที่จินตภาพของ IA-04 99
4.37 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ IA-04 (Digital Map) 100

Ref. code: 256360160300l4GMO

4.38 แสดงการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายของ IA-04 101
4.39 แสดงแผนที่จินตภาพของ IB-03 102
4.40 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ IB-03 (Digital Map) 103
4.41 แสดงการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายของ IB-03 104
4.42 แสดงแผนที่จินตภาพของ IA-01 105
4.43 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ IA-01 (Digital Map) 106
4.44 แสดงภาพถ่ายของ IA-01 107
4.45 แสดงทิศทางความสอดคล้องระหว่างการวาดแผนที่จินตภาพ และการลำดับความสำคัญของพื้นที่ของกลุ่มคนในและกลุ่มคนนอก 110
4.46 แสดงแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดน และบริเวณโดยรอบ 114
4.47 แสดงแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมภายในชุมชนคลองแดน 115
4.48 แสดงแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมภายในชุมชนที่มีการเพิ่มองค์ประกอบอาคารที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนคลองแดนจากการสนทนากลุ่ม 117
5.1 แสดงเส้นทางการท่องเที่ยวของชุมชนคลองแดนและบริเวณโดยรอบในช่วงวันธรรมดา 120
5.2 แสดงเส้นทางการท่องเที่ยวภายในชุมชนคลองแดนในช่วงวันธรรมดา 121
5.3 แสดงเส้นทางการท่องเที่ยวของชุมชนคลองแดนและบริเวณโดยรอบในช่วงวันเสาร์ 123
5.4 แสดงเส้นทางการท่องเที่ยวภายในชุมชนคลองแดนในช่วงวันเสาร์ 124
5.5 แสดงเส้นทางการท่องเที่ยวภายในชุมชนคลองแดนในช่วงวันเทศกาล 125
5.6 แสดงภาพจำลองก่อนการปรับปรุงท่าเรือ A1 (ซ้าย) และหลังการปรับปรุงท่าเรือ A1 (ขวา) 127
5.7 แสดงภาพจำลองก่อนการปรับปรุงท่าเรือ A4 (ซ้าย) และหลังการปรับปรุงท่าเรือ A4 (ขวา) 127
5.8 แสดงภาพจำลองก่อนการปรับปรุงท่าเรือ A2 (ซ้าย) และหลังการปรับปรุงท่าเรือ A2 (ขวา) 128
5.9 แสดงภาพจำลองก่อนการปรับปรุงท่าเรือ A3 (ซ้าย) และหลังการปรับปรุงท่าเรือ A3 (ขวา) 128
5.10 แสดงภาพจำลองก่อนการปรับปรุงพื้นที่โล่งบริเวณใกล้บ้านยายเลียบ (บน) และหลังการปรับปรุงพื้นที่โล่งบริเวณใกล้บ้านยายเลียบ (ล่าง) 129

Ref. code: 256360160300l4GMO

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยเป็นอุตสาหกรรมที่มีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง และมีบทบาทสำคัญในระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย และยังเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดการลงทุน การจ้างงาน และ การกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น (กิตติคุณ วงษ์จ้อย, 2560) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยนั้น ได้คาดคะเนแนวโน้มการเติบโตทางการท่องเที่ยวของประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2558 – พ.ศ. 2560 โดยมีการขยายตัวมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยว จากการสำรวจพบว่ารายได้จากการท่องเที่ยวในปี 2556 มีรายได้ 1.20 ล้านล้านบาท และลดลงเหลือ 1.17 ล้านล้านบาท ในปี 2557 โดยมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 26.35 ต่อปี และในปี 2558 มีรายได้ 1.40 ล้านล้านบาท (กระทรวงการท่องเที่ยว และกีฬา, 2558) จากสถิติดังกล่าว แสดงถึงทิศทางและพัฒนาการของการท่องเที่ยวในประเทศไทยที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในอดีตส่วนใหญ่มุ่งเน้นตอบสนองความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ (Mass Tourism) เป็นหลักเพื่อมุ่งเพิ่มรายได้ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญซึ่งการกระทำดังกล่าวนั้นส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตของประชาชน (นราวดี บัวขวัญ, 2556) ดังนั้นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงเป็นอุตสาหกรรมที่ควรได้รับการพัฒนาอันดับต้น ๆ และควรได้รับการดูแลจากภาครัฐและภาคเอกชนบนพื้นฐานของความต้องการของคนในพื้นที่เพื่อรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างเพียงพอและในขณะเดียวกันก็สามารถอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสมบูรณ์ (ปวรา จันทราจีระธำรงค์, 2558)

ในปัจจุบันประเทศไทยมีกระแสในการพัฒนาการท่องเที่ยวตามนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวต่าง ๆ หลายแนวทาง ซึ่งหนึ่งในนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความนิยมในปัจจุบันคือ การท่องเที่ยวเมืองรอง (Less Visited Area) โดยมีการสนับสนุนและส่งเสริมจากหน่วยงานรัฐบาล เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ โดยกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นอย่างทั่วถึงและการลดความเหลื่อมล้ำของประเทศ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2560) โดยเมืองรอง หมายถึงจังหวัดที่ไม่ใช่เมืองท่องเที่ยวหลักของประเทศไทย หรือเป็นจังหวัดที่ยังมีนักท่องเที่ยวเข้าไปไม่มากนัก ดังนั้นรัฐบาลจึงอยากกระตุ้นและกระจายการท่องเที่ยวให้มากยิ่งขึ้น โดยไม่อยากให้นักท่องเที่ยวกระจุกตัวอยู่แค่เมืองหลัก อย่างไรก็ตาม เพื่อไม่ให้การพัฒนาการท่องเที่ยวในเมืองรองตกหลุมการพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองหลักที่ส่งผลกระทบในด้านต่าง ๆ โดยตรงต่อคนในพื้นที่ชุมชน จึงเห็น

Ref. code: 25636016030014GMO

ความสำคัญและผลกระทบต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวนี้จึงเป็นเหตุให้เกิดแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งศึกษาวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อและมีกิจกรรมร่วมกับคนในชุมชน (ฉัตรเฉลิม องอาจธานศาล, 2551) โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดทิศทางและจัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิ์ในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน ด้วยการทำงานที่ครอบคลุมทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมพร้อมกัน (วีระพล ทองมา, 2559) นอกจากช่วยให้ชุมชนแข็งแรง สร้างความเข้าใจ ตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม และไม่เน้นการเติบโตทางธุรกิจ ยังสามารถป้องกันและลดผลกระทบเชิงลบที่เกิดขึ้นจากนักท่องเที่ยว นายทุน และนักธุรกิจการท่องเที่ยว ที่มักจะสร้างผลกระทบต่อชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมถึงการสูญเสียโอกาสของตัวชุมชน (คู่มือการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน, 2559)

สำหรับภาคใต้ นับเป็นภูมิภาคที่มีความดึงดูดใจที่โดดเด่นคือ เป็นภาคที่มีเอกลักษณ์และความหลากหลาย ในเรื่องของประเพณี ความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม และภาษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสงขลา จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดพัทลุง ซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม มีความโดดเด่นในด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ผสมผสานอย่างลงตัว (ฉัตรไชย รัตนไชย และคณะ, 2548) จึงทำให้เกิดความหลากหลายในรูปแบบของแหล่งท่องเที่ยว เช่น แหล่งท่องเที่ยวเที่ยวเชิงนิเวศ แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และรูปแบบอื่น ๆ อีกมากมาย (สุจิตราภรณ์ จุสปาโล และชัยรัตน์ จุสปาโล, 2553) และยังได้มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเดิมให้มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวที่เน้นวิถีชีวิตวัฒนธรรม ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงาม เนื่องจากกระแสจากท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในรูปแบบวิถีชีวิต วัฒนธรรมชุมชน และการใช้ชีวิตในหมู่บ้านในรูปแบบโฮมสเตย์ (Homestay) ได้รับความนิยมอย่างสูงจากนักท่องเที่ยวกลุ่มประเทศอาเซียน ดังนั้นจึงเกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังกล่าวผ่านรูปแบบหลากหลาย โดยมีมาตรการที่สำคัญ ได้แก่การส่งเสริมการท่องเที่ยวในแหล่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในรูปแบบหมู่บ้านวัฒนธรรมเชื่อมโยงกับจังหวัดใกล้เคียง (อดิศร ศักดิ์สูง และวรุตม์ นาที, 2559)

ชุมชนคลองแดน ซึ่งตั้งอยู่ในเขตอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา มีอาณาเขตต่อเนื่องกับตำบลรามแก้ว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีคลองเล็ก ๆ เป็นเขตแดนตามธรรมชาติระหว่าง 2 จังหวัด ชื่อว่า คลองแดน จึงเป็นที่มาของชื่อชุมชนนี้ นอกจากนี้ชุมชนคลองแดนยังเป็นที่บรรจบของลำคลองอีก 2 คลองคือ คลองปากพนัง คลองชะอวด จึงได้รับการขนานนามว่าเป็นพื้นที่แห่ง “3 คลอง 2 เมือง” เนื่องจากชุมชนคลองแดนสามารถเชื่อมต่อกับชุมชนอื่น ๆ โดยรอบ ทำให้เป็นพื้นที่รุ่งเรืองทางการค้าในอดีต แต่ด้วยปัจจัยทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงของสังคม คือมี

Ref. code: 25636016030014GMO

การตัดถนนทางหลวง 408 ทำให้ชุมชนเริ่มซบเซาและผู้คนเริ่มทยอยกันอพยพออกจากชุมชน จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2552 ชุมชนเริ่มกลับมามีความเจริญขึ้นอีกครั้ง ด้วยการประสานความร่วมมือจากนักวิชาการมาวิจัย อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนจากการเคหะแห่งชาติในการจัดทำ “โครงการศึกษาและจัดทำโครงการนำร่องการปรับปรุงที่อยู่อาศัยชุมชนในชนบทภาคใต้ ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน” มีการพัฒนาตั้งแต่วัด ที่อยู่อาศัย และระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่าง ๆ ในชุมชน (จเร สุวรรณชาต และคณะ, 2553) และด้วยความคิดริเริ่มที่จะพัฒนาของคนในชุมชน เพื่อให้ชุมชนอาศัยทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักและเห็นถึงคุณค่าของตัวเอง จึงได้มีการร่วมตัวกันฟื้นฟูสภาพที่อยู่อาศัยและจัดตั้งเป็นโฮมสเตย์ (Homestay) และตลาดริมน้ำขึ้น โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อเป็นกิจกรรมของชุมชนและสร้างรายได้เสริมให้กับคนในชุมชนคลองแดนและชุมชนใกล้เคียง ภายใต้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ด้วยการนำเอาทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรมริมคลอง ด้วยการร่วมมือของคนในชุมชน อาศัยธรรมชาติเป็นฐานที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศ วิถีทางธรรมชาติ และวัฒนธรรม เป็นสิ่งดึงดูดใจ เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้สัมผัส เรียนรู้และเข้าใจ ธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิต และได้รับผลตอบแทนในเชิงเศรษฐกิจ เพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของท้องถิ่น จนกลายเป็นแหล่งศึกษาแหล่งประวัติศาสตร์ชุมชนของภาคใต้ที่สำคัญภายใต้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่ได้สัมผัส เรียนรู้ หรือมีประสบการณ์โดยตรงกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ (วิชชุดา เขียวเกตุ, 2559) ถึงแม้ว่าชุมชนคลองแดนมีการปกครองอยู่ภายใต้ของจังหวัดสงขลา และเป็นชุมชนเล็ก ๆ ที่มีความเก่าแก่ดั้งเดิม และมีพื้นที่เชื่อมต่อกันระหว่าง 2 จังหวัด ระหว่างจังหวัดสงขลา และจังหวัดนครศรีธรรมราช แต่คนในชุมชนมีความรู้สึกและตระหนักว่าทุกคนเป็นคนภายในชุมชนเดียวกัน หรือ “คนบ้านเดียวกัน” ไม่ได้มีการแบ่งแยกผู้คนตามขอบเขตของพื้นที่ทั้งสองจังหวัด ในลักษณะเชิงปฏิบัติ ผู้วิจัยจึงจัดให้ชุมชนคลองแดนเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Space) ที่มีศักยภาพและความโดดเด่นในการใช้ต้นทุนที่หลากหลาย เช่น ด้านธรรมชาติ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญา และด้านมนุษย์ มาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาชุมชนเชิงการท่องเที่ยว ที่ก่อให้เกิดรายได้ขึ้นภายในชุมชน และยังสามารถเป็นตัวแทนของชุมชนทางวัฒนธรรมในเมืองรองได้อีกด้วย

จากการศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนคลองแดนด้านสถาปัตยกรรม รวมถึงโครงการพัฒนาในอนาคตที่กำลังจะเกิดขึ้นในชุมชนที่มีนักวิชาการเข้ามาทำการพัฒนาฟื้นฟู (Redevelopment) พื้นที่ภายในชุมชนอีกครั้ง พบว่างานวิจัยข้างต้นกล่าวถึงเพียงการปรับปรุงและพัฒนาลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ชุมชน แต่ยังไม่ได้กล่าวถึงแนวทางในการจัดการพื้นที่ภายในชุมชนที่ชัดเจน และแนวโน้มในการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นในชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจของชุมชนคลองแดนเริ่มซบเซามากขึ้น เนื่องมาจากรูปแบบทางกายภาพในบางแห่งที่ไม่สอดคล้องกับบริบท และพื้นที่บางส่วนไม่ได้ถูกพัฒนาและจัดการไปพร้อม ๆ กัน รวมทั้งการเกิดแหล่ง

Ref. code: 25636016030014GMO

ชุมชนทางวัฒนธรรมโดยรอบมากขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เองอาจทำให้เกิดผลกระทบและปัญหาต่าง ๆ ตามมา อย่างเช่นหลาย ๆ แห่งที่เกิดขึ้นมาแล้วในประเทศไทย เช่น ชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม (อรรถพล จันทร์, 2554) ชุมชนริมน้ำคลองชักพระ กรุงเทพมหานคร (ศรัณยพงศ์ โชติวรรณ์, 2549) ชุมชนริมน้ำจันทบูร จังหวัดจันทบุรี (กุสุมา บุญกาญจน์, 2558) ตลาดน้ำจันดี จังหวัดนครศรีธรรมราช ฯลฯ เพื่อไม่ให้ผลของการพัฒนาและแนวโน้มในการเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาส่งผลกระทบในเชิงลบต่อชุมชน หรือเป็นเช่นเดียวกับชุมชนที่กล่าวมานั้น

ทั้งนี้ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของการศึกษากระบวนการที่ได้มาซึ่งก่อนการพัฒนาเพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง คือการศึกษาและวิเคราะห์การรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชนคลองแดนที่สามารถทำให้เกิดการรับรู้และยอมรับร่วมกันอันจะนำไปสู่แนวทางในการออกแบบและจัดการพื้นที่พัฒนาชุมชนที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งกระบวนการศึกษาการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งจะเป็นการปลุกจิตสำนึกของชุมชน ให้คำนึงถึงความสำคัญของชุมชนซึ่งจะเป็นการสร้างความยั่งยืนให้กับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเหล่านี้ทั้งทางตรงและทางอ้อม เนื่องจากเอกลักษณ์ของชุมชนคลองแดนต้องมาจากการรับรู้และยอมรับของชุมชน ทั้ง“คนใน” เช่น คนท้องถิ่นในพื้นที่แต่ดั้งเดิม ไปจนถึง “คนนอก” หรือ บุคคลที่มีประสบการณ์ในชุมชนคลองแดน เช่น นักพัฒนาที่เข้ามาทำงาน นักท่องเที่ยว ฯลฯ โดยใช้กระบวนการแสวงหาคำตอบของการรับรู้ และการยอมรับระหว่างคนในและคนนอก (ชุติมา สุรเชษฐพงษ์, 2554) เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสรุปเกี่ยวกับการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดนอย่างแท้จริงที่มาจากทั้งคนในและคนนอก ที่สอดคล้องกับการพัฒนาชุมชนด้านการท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางในการออกแบบและจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อเตรียมความพร้อมในการรองรับกับการเติบโตทางด้านการท่องเที่ยวภายในชุมชนที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตอย่างยั่งยืนทุกภาคส่วนต่อไป

Ref. code: 25636016030014GMO

1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาและวิเคราะห์การรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนและคนนอกชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดน

1.2.2 เพื่อเสนอแนะแนวทางในการออกแบบและจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1.3 สมมติฐานของงานวิจัย

1.3.1 การรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนแตกต่างกับคนนอกชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดน

1.4 คำถามของงานวิจัย

1.3.1 การรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนและคนนอกชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนมีลักษณะเหมือนและแตกต่างอย่างไร

1.3.2 แนวทางที่เหมาะสมในการออกแบบและจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรเป็นอย่างไร

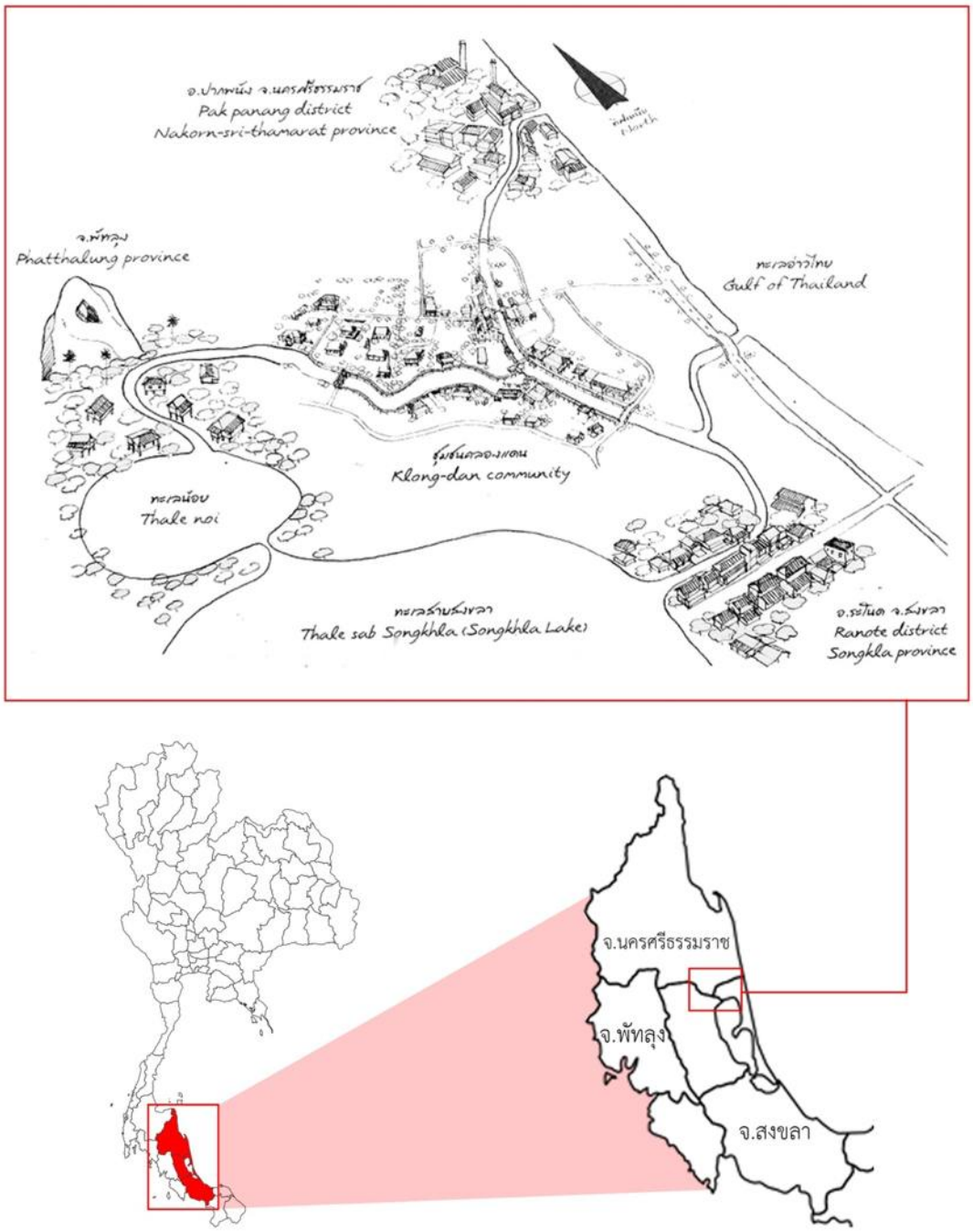
1.5 ขอบเขตของงานวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

กำหนดขอบเขตของการศึกษา ได้แก่ ชุมชนคลองแดน ซึ่งส่วนหนึ่งของชุมชนอยู่ในเขตตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา และอีกส่วนหนึ่งอยู่ในเขตตำบลรามแก้ว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ทะเลอ่าวไทย
ทิศใต้	ติดต่อกับ	อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	จังหวัดพัทลุง

Ref. code: 25636016030014GMO

ภาพที่ 1.1 แสดงแผนที่และพื้นที่โดยรอบของชุมชนคลองแดน.
จาก คู่มือชุมชนวิถีพุทธคลองแดน, น.8, โดย จเร สุวรรณชาต และคณะ,
2553, สงขลา: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย,
ดัดแปลงโดยผู้วิจัย, 2562.

Ref. code: 25636016030014GMO

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้ศึกษาการรับรู้ของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนด้านการท่องเที่ยว จากคนในชุมชนและคนนอกชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ โดยมุ่งศึกษาการรับรู้ของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ทั้ง 2 ประเภท คือ สิ่งแวดล้อมที่เป็นรูปธรรม (Tangible Cultural Environment) และสิ่งแวดล้อมที่เป็นนามธรรม (Intangible Cultural Environment) และเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) ที่อาศัยการมีส่วนร่วมกันของชุมชนเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการออกแบบและจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้เชิงสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1.4.3 ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มประชากรตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้มาจากกลุ่มประชากรที่มีประสบการณ์ในชุมชนคลองแดน โดยเป็นการตั้งสมมติฐานชั่วคราว ซึ่งสามารถมีการเปลี่ยนแปลงได้หลังการสำรวจพื้นที่จริง สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1.4.3.1 กลุ่มคนในชุมชน หรือกลุ่มคนท้องถิ่นในชุมชน ซึ่งบุคคลเหล่านี้เป็นสมาชิกในชุมชนที่มีบทบาทเป็นผู้นำชุมชน และได้รับการยอมรับจากชุมชนผ่านกระบวนการคัดเลือกจากการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมถึงจากการแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการการท่องเที่ยวโดยชุมชนคลองแดน ประกอบด้วย 3 ประเภทคือ ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ ผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ และสมาชิก

1.4.3.2 กลุ่มคนนอกชุมชน คือกลุ่มบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยในการพัฒนาชุมชนคลองแดนทั้งทางตรงและทางอ้อม ประกอบด้วย 3 ประเภทคือ หน่วยงานจากภาครัฐในพื้นที่หรือราชการท้องถิ่น คนนอกผู้มาทำงานหรือนักพัฒนาและนักวิจัย และคนนอกชุมชนซึ่งเป็นผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยว

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงนักพัฒนาและนักวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถนำข้อมูลไปศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนคลองแดนต่อไปในอนาคต และชุมชนอื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมภายในประเทศไทย

1.5.2 ชุมชนคลองแดนสามารถนำข้อมูลด้านการออกแบบและการจัดการพื้นที่ที่สอดคล้องกับความรู้และความเข้าใจของพื้นที่นำไปปรับใช้กับแนวทางการพัฒนาชุมชนด้านการท่องเที่ยว

Ref. code: 256360160300l4GMO

1.5.3 ผู้ที่สนใจสามารถใช้เป็นตัวอย่างการศึกษาซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการหาแนวทางการพัฒนาชุมชนที่สามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมต่อการกำหนดแนวทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนต่อไป

1.7 นิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง

1.6.1 การออกแบบและจัดการพื้นที่ (Spatial Design and Management Guidelines) หมายถึง การจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมทั้งรูปธรรมและนามธรรมในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการรับรู้และยอมรับร่วมกัน อีกทั้งยังเอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อนำไปสู่แนวทางในการออกแบบและจัดการพื้นที่ชุมชนเพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

1.6.2 การรับรู้ (Perception) หมายถึง กระบวนการทางจิตใจที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคลที่แสดงออกถึงการยอมรับโดยเปิดเผย โดยเริ่มต้นจากการแปลความหรือตีความเป็นส่วนรวมต่อสิ่งเร้าที่มักอาศัยจากประสบการณ์เดิม แล้วจึงเริ่มเกิดความสนใจหารายละเอียดเพิ่มเติมในการเรียนรู้ ซึ่งขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพ ค่านิยม และบรรทัดฐานทางสังคม แล้วจึงนำมาสู่การไตร่ตรองหรือประเมินค่าโดยเทียบกับประสบการณ์ความรู้ของตน และทดลองทำบางส่วนเพื่อตรวจสอบผลตามการประเมินซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจที่จะปฏิเสธหรือยอมรับต่อไป โดยมีปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับ คือแหล่งข้อมูลข่าวสาร ระดับการศึกษา อายุ ภูมิหลังในการประกอบอาชีพ

1.6.3 สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Cultural Environment) หมายถึง บริเวณทางภูมิศาสตร์ หรือพื้นที่โดยรวมที่สะท้อนบอกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์มนุษย์และธรรมชาติ พัฒนาการทางสังคมและวิถีชีวิตของผู้คนในทุกระดับ ที่มีชุมชนเป็นผู้บอกเรื่องราวให้ความสำคัญกับคุณค่าทั้งในอดีตและปัจจุบัน

1.6.4 การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวที่คำนึงความยั่งยืนของสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดทิศทางและจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิ์ในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยว และผู้มาเยือน

1.6.5 ชุมชน (Community) หมายถึง กลุ่มบุคคลที่อาศัยอยู่ตามท้องถิ่นต่าง ๆ อาจเป็นหมู่บ้าน ละแวก หรือย่าน ที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน มีความเชื่อในระบบคุณค่าบางอย่างสอดคล้องกัน มีการติดต่อสื่อสาร มีความเอื้ออาทร มีการจัดการ มีการเรียนรู้และวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือกลุ่มบุคคลอันเนื่องมาจากการประกอบอาชีพร่วมกัน หรือประกอบกิจกรรมร่วมกัน หรือการมีวัฒนธรรม หรือความสนใจร่วมกัน ซึ่งในที่นี้มีกรณีศึกษาคือ ชุมชนคลองแดน จังหวัดสงขลาและจังหวัดนครศรีธรรมราช

Ref. code: 25636016030014GMO

1.6.6 แผนที่จินตภาพ (Mental Mapping) หมายถึง ภาพของพื้นที่ที่เกิดขึ้นในจินตนาการบุคคลซึ่งเกิดจากประสบการณ์ การรับรู้ และการจำได้ของบุคคล โดยสามารถอยู่ทั้งในลักษณะของภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว

Ref. code: 25636016030014GMO

บทที่ 2
วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาทฤษฎี แนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ใช้สำหรับเป็นแนวทางพื้นฐานในการเปรียบเทียบการศึกษา การวิเคราะห์และสรุปในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องการรับรู้ การจำสภาพแวดล้อมและระบบมโนทัศน์ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม รวมทั้งการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อหาตัวแปรในการเก็บข้อมูล และออกแบบระเบียบวิธีวิจัยต่อไป โดยเนื้อหาสำคัญแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ ชุมชนข้อมูลคลองแดน การศึกษาทฤษฎีและแนวคิด เอกสารการศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสรุป

2.1 แนวคิดทฤษฎีการรับรู้ การจำสภาพแวดล้อมและระบบมโนทัศน์
- 2.1.1 กระบวนการของการรับรู้ (Perception Process)
- 2.1.2 ทฤษฎีเกสตัลท์ (Gestalt Theory)
- 2.1.3 ทฤษฎีการจำสภาพแวดล้อมและระบบมโนทัศน์ (Conceptual System)

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม
- 2.2.1 ความหมายและประเภทสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Cultural Environment)
- 2.2.2 ความหมายของแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Cultural Mapping)
- 2.2.3 วิธีการทำแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 2.3.1 ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 2.3.2 องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 2.3.2 การท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาชุมชน
- 2.3.3 การวิเคราะห์ชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดน
- 2.4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อม
- 2.4.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2.5 สรุปการทบทวนทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Ref. code: 25636016030014GMO

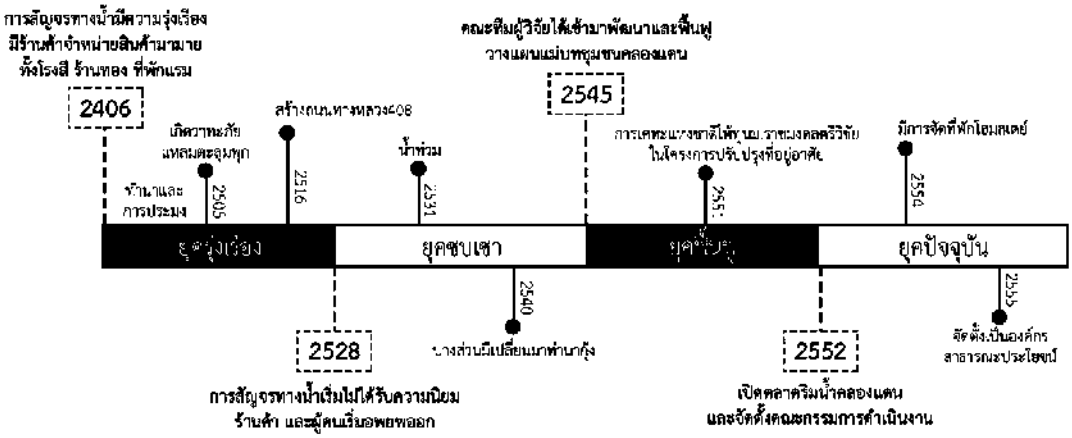
ชุมชนคลองแดน จังหวัดสงขลาและจังหวัดนครศรีธรรมราช

ผู้วิจัยได้เลือกชุมชนคลองแดน จังหวัดสงขลาและจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นกรณีศึกษาในการจัดทำแนวทางในการออกแบบและจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน เนื่องจากชุมชนคลองแดน มีพื้นที่เชื่อมต่อกันระหว่าง 2 จังหวัด ซึ่งส่วนหนึ่งของชุมชนคลองแดนอยู่ในเขตอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา และอีกส่วนหนึ่งอยู่ในเขตอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ทำให้ชุมชนมีลักษณะเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรม ที่มีศักยภาพและความโดดเด่นในการใช้ต้นทุนที่หลากหลาย เช่น ด้านธรรมชาติ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญา และด้านมนุษย์ มาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาชุมชนเชิงการท่องเที่ยว ที่ก่อให้เกิดรายได้ขึ้นภายในชุมชน รวมถึงเป็นชุมชนที่เข้มแข็งมีกลไกกระบวนการจัดการตนเอง ที่มีการวางแผนแม่บทเพื่อพัฒนาชุมชนในเชิงการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจ (วิชชุดา เขียวเกตุ, 2559) โดยผู้วิจัยขอกล่าวถึงข้อมูลโดยสังเขปของชุมชนคลองแดนในหัวข้อนี้ เพื่อสร้างความเข้าใจเบื้องต้นกับกรณีศึกษา ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 4 หัวข้อ ดังนี้

ประวัติความเป็นมา

ชุมชนคลองแดน ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่หมู่ที่ 3 ของตำบลคลองแดน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 495 คน จำนวนผู้ชาย 239 คน จำนวนผู้หญิง 256 คน และจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 364 หลังคาเรือน (องค์การบริหารส่วนตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา, ข้อมูล ณ เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2561) ชุมชนคลองแดนสามารถแบ่งตามยุคสมัยได้ออกเป็น 4 ยุค ได้แก่ ยุครุ่งเรือง ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงพ.ศ. 2406-2516 โดยเกิดจากกลุ่มพ่อค้าชาวจีนได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนคลองแดน เพราะด้วยทำเลที่ใกล้เส้นทางน้ำเหมาะแก่การค้าขาย จึงทำให้เกิดเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่เจริญรุ่งเรืองมาก ต่อมาในช่วงปี 2516 เริ่มมีการสร้างถนนทางหลวง 408 ขึ้น และนับตั้งแต่พ.ศ. 2528-2544 เป็นยุคที่ซบเซาของชุมชน ผู้คนเริ่มอพยพย้ายออก และกลายเป็นชุมชนร้างในที่สุด เมื่อในปี 2545 ได้มีคณะวิจัยได้เข้ามาพัฒนาชุมชนให้กลับมาเป็นชุมชนอีกครั้ง หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นยุคฟื้นฟูของชุมชน ที่ทำให้เกิดเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจขึ้นในชุมชนตลอดจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ตลาดริมน้ำคลองแดน ที่พักโฮมสเตย์ การรวมกลุ่มอาชีพ เป็นต้น (วิชชุดา เขียวเกตุ, 2559)

Ref. code: 25636016030014GMO

ภาพที่ 2.1 แสดงประวัติความเป็นมาของชุมชนคลองแดน.
จาก วิชชุดา เขียวเกตุ, น.86, 2556 ดัดแปลงโดยผู้วิจัย, 2562.

ลักษณะทางกายภาพ

ชุมชนคลองแดน มีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ที่มีลำคลอง 3 สายมาบรรจบกัน ได้แก่ คลองชะอวด คลองระโนด และคลองปากพนัง โดยพื้นที่ตั้งอยู่ระหว่างตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา และตำบลรามแก้ว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีชื่อว่า “3 คลอง 2 เมือง” ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อคือทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ทิศใต้ ติดต่อกับ ทะเลอ่าวไทย ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ทิศตะวันตก ติดต่อกับ จังหวัดพัทลุง ซึ่งสามารถเข้าถึงได้จากถนนทางหลวง 408 ซึ่งเป็นเส้นทางที่เชื่อมระหว่างจังหวัดสงขลาและจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเป็นทางเลียบชายฝั่งทะเลอ่าวไทย

การประกอบอาชีพ

ด้วยสภาพภูมิศาสตร์และสภาพภูมิอากาศของพื้นที่ชุมชนคลองแดนที่เอื้อต่อการทำอาชีพเกษตรกรรม ประชากรในชุมชนคลองแดนส่วนใหญ่จึงมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น ทำนาหรือเลี้ยงสัตว์ คิดเป็น 32.83% รองลงมาคือ การประมง 30.27% รองลงมาคือ ประกอบอาชีพค้าขาย 17.32% และประกอบอาชีพอื่น ๆ 19.58% ตามลำดับ (องค์การบริหารส่วนตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา, 2558) เพราะด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่ล้อมรอบชุมชน มีสายน้ำคลองแดนเป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีพ ทำให้ชุมชนมีวิถีชีวิตแบบเรียบง่ายตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ชุมชนคลองแดนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุขจนถึงปัจจุบัน

Ref. code: 25636016030014GMO

กิจกรรมการท่องเที่ยว

ชุมชนคลองแดน มีแหล่งท่องเที่ยวที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน นั้นก็คือตลาดริมน้ำคลองแดน ที่เป็นแหล่งจำหน่ายสินค้า ผลิตภัณฑ์ของชุมชน ที่คนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงนำผลผลิตทางการเกษตร สินค้าแปรรูป อาหารและขนมพื้นบ้าน มาจำหน่ายกันในพื้นที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแหล่งสำคัญของจังหวัดสงขลา ที่ได้ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรม วิถีชีวิตดังเดิมของชุมชนคลองแดนไว้ เพื่อให้นักท่องเที่ยวทั้งคนในชุมชนและภายนอกชุมชนเข้ามาเยือนชมและเรียนรู้การทำงานของตลาดริมน้ำคลองแดนได้ โดยเปิด ให้บริการทุกวันเสาร์และมีการเปิดเป็นกรณีพิเศษในช่วงเทศกาลที่สำคัญต่าง ๆ เช่น วันสงกรานต์ วันลอยกระทง วันปีใหม่ เป็นต้น

การศึกษาทฤษฎีและแนวคิด

2.1 แนวคิดทฤษฎีการรับรู้ การจำสภาพแวดล้อมและระบบมโนทัศน์

2.1.1 กระบวนการของการรับรู้

การรับรู้เป็นกระบวนการซึ่งบุคคลได้รับจากสิ่งรอบตัวแล้วส่งผ่านไปยังสมองและเกิดการตีความหมายของการรู้สึกสัมผัสที่ได้รับจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งและแปลความหมาย เป็นความเข้าใจในสาระที่แตกต่างกันได้ ขึ้นอยู่กับความรู้พื้นฐานและประสบการณ์เดิมของบุคคลนั้น สังคม ความเชื่อ เจตคติ ความคาดหวัง และสภาวะจิตใจของแต่ละบุคคลแตกต่างกันออกไป จึงทำให้การรับรู้และตีความหมายแตกต่างกันออกไป ซึ่งทฤษฎีการรับรู้แบ่งเป็น 2 กลุ่มหลัก

1. การรับรู้ภาพด้านการรู้สึก (Sensual Theories of Visual Communication) คือ การรับรู้ภาพด้วยความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นจากการที่มีสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเราที่ได้เข้ามากระทบตัวเราจนเกิดเป็นการรับรู้ได้โดยปราศจากการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งเป็นการรับรู้ด้วยการรู้สึกโดยไม่จำเป็นที่จะต้องอาศัยความรู้และการเข้าใจในการตีความหมายก็สามารถรับรู้และเข้าใจได้

2. การรับรู้ภาพ (Perception Theories of Visual Communication) คือ การรับรู้ภาพที่หมายถึงการมองเห็นและรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ทุกวันในชีวิตประจำวันด้วยความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งต่าง ๆ การรับรู้นี้จะเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้สิ่งใหม่ เมื่อสามารถจดจำสิ่งนั้น ๆ ได้จะช่วยให้การเรียนรู้สิ่งใหม่ได้ และสามารถรับรู้ได้ด้วยการรู้สึกได้ รวมทั้งจะช่วยให้สามารถเลือกใช้เพื่อสื่อความหมายได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนหลัก คือ ทฤษฎีการศึกษาภาพสัญลักษณ์ (Semiotics) และทฤษฎีการเข้าใจภาพ (Cognitive) โดยทั้งสองทฤษฎีมีความแตกต่างกันแต่มีความเชื่อมโยงกันและช่วยอธิบายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏต่อสายตาเราแล้วไม่อาจอธิบายว่าทำไมจึงรู้สึกในสิ่งนั้นแตกต่างกัน (สุวิสาข์ เหล่าเกิด, 2554)

Ref. code: 256360160300l4GMO

จากการเข้าใจโดยทั่วไปของนักทฤษฎีทางจิตวิทยาในปัจจุบันว่า “กระบวนการรู้” คือกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการรู้ที่แทรกอยู่ระหว่างการเข้ามาของพลังงานภายนอกในปัจจุบันและในอดีต กับพฤติกรรมตอบสนองทั้งหลายของมนุษย์ในปัจจุบัน และในอนาคต กระบวนการ ต่าง ๆ ที่ว่านั้น ได้แก่ การรู้สึก การรับรู้ การเกิดจินตภาพ การจำ การระลึก การเกิดความรู้สึกทางอารมณ์ การใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา การประเมินและการตัดสินใจ นั่นคือกระบวนการรับรู้ เป็นการย่อยของกระบวนการรู้ ประเด็นอยู่ที่ว่าสิ่งที่อยู่ในโครงสร้างของการรับรู้ (Cognitive Structure) หรือ ที่ปรากฏเป็นระบบมโนทัศน์ (Conceptual System) นั้นมีอิทธิพลต่อการรับรู้เสมอ บุคคลจะทำการ เลือกสิ่งที่รับรู้เข้ามาตามอิทธิพลของประสบการณ์ในอดีต ทำให้เกิดสภาพการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ในโลกในลักษณะเฉพาะ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่ากระบวนการรับรู้เป็นระบบย่อยของการเรียนรู้ และขึ้นอยู่กับกระบวนการรู้ด้วย (วิมลสิทธิ์ หรยางกรู, 2549, น.7-9)

ส่วนการรับรู้สภาพแวดล้อมของมนุษย์ เป็นแนวความคิดเชิงนามธรรมที่สัมพันธ์กับมนุษย์ พฤติกรรมและสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การรับรู้นี้เป็นตัวกำหนดที่ทำให้เกิดความแตกต่างกันและเกิดความเปลี่ยนแปลงไปโดยกระบวนการทางพฤติกรรมที่เกิดขึ้นได้ 3 แบบ คือ (1.) กระบวนการรับรู้ (Perception) เป็นกระบวนการรับข่าวสารผ่านทางประสาทสัมผัสทำให้เกิดความรู้สึก (Sensation) (2.) กระบวนการรู้ (Cognition) เป็นกระบวนการที่ทางจิตได้เรียนรู้ จดจำและคิดพัฒนาการ เป็นกระบวนการทางปัญญา ที่มีการตอบสนองทางอารมณ์ (3.) กระบวนการเกิดพฤติกรรมในสภาพแวดล้อม (Spatial Behavior) เป็นกระบวนการที่คนมีการกระทำสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมซึ่งเป็นพฤติกรรมภายนอก ดังนั้น เมื่อมนุษย์มีการรับรู้ต่อสภาพแวดล้อมแล้ว มนุษย์ย่อมเกิดความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2549) สามารถแบ่งได้ ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ทางสภาวะแวดล้อม (Ambient) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางกายภาพเพื่อให้สัมพันธ์กับชีวภาพของมนุษย์ที่จำกัดและส่งผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจของมนุษย์

2. ความสัมพันธ์ทางการรู้สึก (Sensational) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ของระบบประสาทสัมผัสต่าง ๆ ของมนุษย์

3. ความสัมพันธ์ทางมิติ (Dimensional) ที่เกี่ยวข้องกับขนาด ระยะห่างและสัดส่วนภายวิภาคของมนุษย์ก่อให้เกิดการกำหนดอาณาเขตครอบครอง และการเว้นว่างส่วนบุคคล

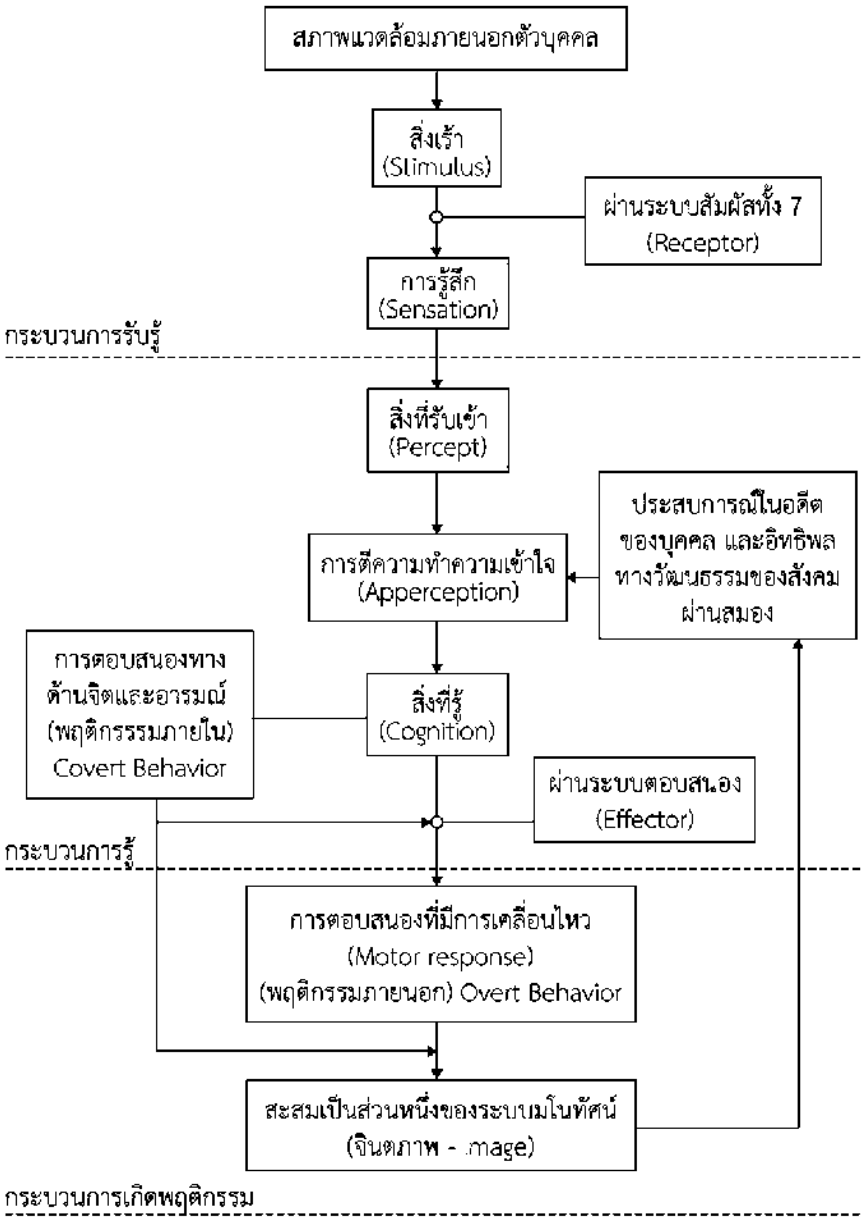
4. ความสัมพันธ์ทางทิศทาง (Directional) เป็นการกำหนดสิ่งสัมพันธ์กับการเคลื่อนที่และความเชื่อ

5. ความสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์ (Symbolic) ในการสื่อความหมายทั้งที่เป็นภาษาและสัญลักษณ์

Ref. code: 256360160300l4GMO

6. ความสัมพันธ์ทางการกระทำระหว่างกันทางสังคม (Interactive) ช่วยในการส่งเสริมให้มนุษย์มีความสัมพันธ์หรือกระทำระหว่างกันมากหรือน้อย เกิดขึ้นได้ทั้งแง่ที่สภาพแวดล้อมส่งเสริมหรือขัดขวางการกระทำระหว่างกัน

7. ความสัมพันธ์ทางการผสานรวมกันทางวัฒนธรรม (Integrative) ที่ก่อให้เกิดการรวมกันเป็นหนึ่งเดียวของสังคมที่สะท้อนมาจากระบบคุณค่าของวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์ลึกซึ้งกัน โดยที่ระบบคุณค่าที่ยึดถือกันนั้นไม่แตกต่างกันมาก

ภาพที่ 2.2 แสดงรายละเอียดของกระบวนการรู้ กระบวนการรับรู้ และกระบวนการทางพฤติกรรม. จาก วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, น.8, 2549.

Ref. code: 25636016030014GMO

2.1.2 ทฤษฎีเกสตัลท์ (Gestalt Theory)

ได้อธิบายแนวความคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางความคิดซึ่งเป็นกระบวนการภายในตัวมนุษย์ บุคคลจะเรียนรู้จากสิ่งเร้าที่เป็นส่วนรวมได้ดีกว่าส่วนย่อย และการเรียนรู้เกิดได้จากการจัดสิ่งเร้าต่าง ๆ มารวมกันเริ่มต้นด้วยการรับรู้โดยส่วนรวมก่อนแล้ว จึงจะสามารถวิเคราะห์เรื่องการเรียนรู้ส่วนย่อยทีละส่วนต่อไป นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึงการรับรู้ หมายถึงการแปลความหมายหรือการตีความต่อสิ่งเร้าของอวัยวะรับสัมผัส ส่วนใดส่วนหนึ่งหรือทั้งห้าส่วน ได้แก่ หู ตา จมูก ลิ้น และผิวหนัง และการตีความนี้มักอาศัยประสบการณ์เดิมของแต่ละคน ซึ่งอาจรับรู้ในสิ่งเร้าเดียวกันแตกต่างกันได้แล้วแต่ประสบการณ์ของแต่ละบุคคล โดยที่การเรียนรู้ของกลุ่มเกสตัลท์ (Gestalt Psychology) นั้นจะเน้นการรับรู้เป็นส่วนรวมมากกว่าส่วนย่อย (Max Wertheimer, 2012)

2.1.3 การจำสภาพแวดล้อมและระบบมโนทัศน์

ทฤษฎีการจำสภาพแวดล้อมและระบบมโนทัศน์เป็นอีกทฤษฎีที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทฤษฎีการรับรู้และการจดจำ ซึ่งกระบวนการของการจดจำ มีด้วยกัน 3 ขั้นตอน คือ การเก็บ การทรงไว้ และการเรียกกลับ โดยมีสิ่งที่ช่วยให้เกิดความทรงจำ คือการปรากฏของสัญญาณชี้แนะ ที่ช่วยทำให้จำได้ การเกิดจินตภาพ (Imagery) ที่เกิดทางถ้อยคำและการมองเห็น รวมถึงการจัดระเบียบเป็นโครงสร้างที่จะช่วยทำให้ง่ายต่อการจำ โดยจินตภาพ (Image) หมายถึง ภาพที่เกิดจากความนึกคิด ที่คิดว่าควรเป็นเช่นนั้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542) โดยภาพดังกล่าวเกิดจากการที่บุคคลรับรู้สิ่งแวดล้อมที่อยู่โดยรอบ แล้วทำการพิจารณาสรรหา เลือกเฟ้นสิ่งแวดล้อมบางส่วนจากสิ่งแวดล้อมที่ซับซ้อนทั้งหมดเข้าสู่การจดจำอย่างมีความหมาย (Cognitive Process) จนเกิดการเรียนรู้ความสัมพันธ์ของตำแหน่งขององค์ประกอบต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อม สร้างเป็นแผนที่ทางจิต (Mental Mapping) และปรากฏเป็นจิตนภาพในที่สุด ดังเช่นการศึกษาของ Kevin Lynch (The Image Of The City, 1960) ที่ใช้วิธีค้นหาองค์ประกอบด้วยการเขียนแผนที่จนเกิดเป็นโครงสร้างที่เป็นระบบของสิ่งที่เรียนรู้และจำได้จากสภาพแวดล้อมกายภาพ หรือระบบมโนทัศน์ (Conceptual System) เพื่อประมวลประสบการณ์ในกระบวนการรับรู้โดยมีโครงสร้างของระบบมโนทัศน์ คือ จินตภาพ ระยะทาง และขอบเขตที่สัมพันธ์กัน รวมทั้งความหมายที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจสิ่งที่ปรากฏในจินตภาพ และในการศึกษาของ Kevin Lynch มีสมมุติฐานว่า จินตภาพของเมืองที่บุคคลมีอยู่นั้นมีความคล้ายคลึงกัน แต่บุคคลต่างมีประสบการณ์และรับรู้คุณค่าที่แตกต่างกัน ดังนั้นการเกิดจินตภาพสาธารณะจะเป็นจินตภาพของสภาพแวดล้อมที่มีความสำคัญและชัดเจน (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ, 2554)

Ref. code: 25636016030014GMO

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีการรับรู้ การจำสภาพแวดล้อมและระบบมโนทัศน์เหล่านี้ทำให้ทราบถึงกระบวนการตีความหมายและความเข้าใจในสารของการรับรู้ภาพ รับรู้สภาพแวดล้อมของมนุษย์ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม และการให้คุณค่าของสภาพแวดล้อมต่อสิ่งที่รับรู้ได้ เพื่อให้เกิดการจำสภาพแวดล้อมและจัดโครงสร้างเป็นระบบมโนทัศน์ ที่เห็นได้ว่าการรับรู้และจดจำสภาพแวดล้อมได้นั้นมีความแตกต่างกันไปตามความรู้พื้นฐานและประสบการณ์เดิมของบุคคลเหล่านั้น ทั้งสังคม ความเชื่อ เจตคติ ความคาดหวัง และสภาวะจิตใจของแต่ละบุคคล อันเกิดจากสิ่งเร้าที่เข้ามากระทบทั้งตรงและทางอ้อม เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ถึงความสามารถในการรับรู้ภาพสัญลักษณ์ และการเข้าใจในภาพ โดยมีตัวกำหนดจากมนุษย์และสภาพแวดล้อมที่ทำให้เกิดกระบวนการทางพฤติกรรมของมนุษย์และการให้คุณค่าสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์ทำความเข้าใจการรับรู้ของบุคคลเพื่อนำไปออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูลการรับรู้เชิงสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนในและกลุ่มคนนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดน จังหวัดสงขลา และจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อประกอบกับการนำไปออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล และตัวแปรที่ก่อให้เกิดจินตภาพที่ใช้ในการกำหนดกลุ่มประชากรตัวอย่าง ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดนต่อไป (ดูหัวข้อ 2.4)

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เพื่อศึกษาความสำคัญ ความหมาย และการแบ่งกลุ่มสาระสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์เพื่อจัดหมวดหมู่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ปรากฏบนแผนที่จินตภาพ ที่เกิดจากการรับรู้ของทั้งกลุ่มคนในและลุ่มคนนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดน (ดูหัวข้อ 2.1)

2.2.1 ความหมายของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Cultural Environment) หมายถึง ขอบเขตพื้นที่หรือบริเวณทางภูมิศาสตร์ที่สะท้อนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และพัฒนาการทางสังคมในทุกระดับที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้และการให้คุณค่าของสังคม โดยชุมชนเป็นผู้บอกเล่าถึงเรื่องราวของมนุษย์กับธรรมชาติผ่านช่วงเวลาทั้งในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับคุณค่าโดยรวมในการสะท้อนวิถีชีวิตของคน ซึ่งสรุปเป็นกลุ่มสาระสำคัญ (Theme) แต่ละประเด็นได้ดังนี้ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

1. กลุ่มสาระสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment) ประกอบด้วย สภาพทางกายภาพหรือรูปธรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ป่าไม้ ฯลฯ

Ref. code: 25636016030014GMO

2. กลุ่มสาระสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Built Environment) ประกอบด้วย สภาพทางกายภาพหรือรูปธรรมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ เช่น สถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้าง ชุมชน โครงสร้างเมือง ฯลฯ

3. กลุ่มสาระสำคัญด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และมรดกวัฒนธรรมทางนามธรรม (Intangible Heritage) ประกอบด้วย สภาพที่ไม่ใช่ลักษณะทางกายภาพหรือเป็นนามธรรม เช่น ประวัติศาสตร์สำคัญ วิถีชีวิตท้องถิ่น ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มคน การประกอบอาชีพท้องถิ่น ฯลฯ

ชุติมา สุรเชษฐพงศ์ (2554) ได้ทำการศึกษาเอกสารการศึกษา และงานวิจัยต่าง ๆ มากมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เช่น การศึกษาโครงการแหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมริมคลองอ้อมนนท์ การศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการวางแผนพัฒนาชุมชนตลาดคลองสวน จังหวัดฉะเชิงเทรา รวมทั้งพื้นที่กรณีศึกษาในประเทศไทยที่ได้ใช้ระบบนี้ในการจัดกลุ่มสาระสำคัญดังกล่าว คือ ชุมชนอัมพวา จึงได้ให้ข้อสรุปโครงสร้างของกลุ่มสาระสำคัญ (Theme) ของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ได้ดังนี้

กลุ่มที่ 1 คือกลุ่มสิ่งแวดล้อมที่เป็นรูปธรรม (Tangible Cultural Environment) ได้แก่

1. กลุ่มสาระสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment) ซึ่งประกอบด้วย สภาพทางกายภาพหรือรูปธรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นที่ตั้ง ที่มีคุณลักษณะเฉพาะในการสร้างสำนึกและการรับรู้การเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่และสังคม ประกอบด้วย

1.1 สภาพทางธรรมชาติ จำแนกเป็น

1.1.1 พืชพรรณ (Vegetations) คือ สิ่งแวดล้อมในกลุ่มประเภทพืชพรรณ

1.1.2 ชีวิตสัตว์ (Animal Life) คือ สิ่งแวดล้อมในกลุ่มประเภทสัตว์

1.2 สภาพทางกายภาพ คือสิ่งแวดล้อมในกลุ่มของสิ่งไม่มีชีวิต ได้แก่ สภาพภูมิประเทศที่มีความสอดคล้องกลมกลืนกัน และรวมไปถึงทัศนียภาพและบรรยากาศของเมือง

1.3 สภาพภูมิอากาศ (Climate)

2. กลุ่มสาระสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Built Environment) ประกอบด้วย สภาพทางกายภาพหรือรูปธรรมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมทั้งการแก้ไขปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่

2.1 ลักษณะทางภูมิทัศน์ (Urban Landscape Feature)

Ref. code: 256360160300l4GMO

2.2 ลักษณะทางสถาปัตยกรรม (Architectural Character) เช่นรูปแบบ (Style) สภาพของอาคาร (Building Condition) ช่วงอายุของอาคาร (Age Range of Building) วัสดุและพื้นผิวของอาคาร (Building Materials & Textures) การป้องกันลักษณะแดด ลม ฝน ฯลฯ สะท้อนรูปแบบ วิถีชีวิต มองเห็นได้ง่าย เกิดความประทับใจจากการรวมตัวกันของกลุ่มอาคารประเภทที่คล้ายคลึงกัน หรือสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ที่ปรากฏในเมือง รวมทั้งความสูงที่มีลักษณะกลมกลืนกัน

2.3 รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินและโครงสร้างของเมือง (Urban Structure) รวมทั้งลักษณะของเนื้อเมือง (Urban Grain) จากทัศนียภาพโดยรวมที่มีรูปร่าง ความสูง รูปทรงของ เมืองที่ชัดเจน เส้นทาง ขอบเขต ย่าน จุดรวมกิจกรรม และสัญลักษณ์ หรือจุดรวมสายตา ทำให้เกิดการจดจำและสร้างความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมและเส้นขอบฟ้าของเมือง ตามความรู้สึกของคน และโครงสร้างวัฒนธรรม

กลุ่มที่ 2 คือกลุ่มสิ่งแวดล้อมที่เป็นนามธรรม (Intangible Cultural Environment) คือ กลุ่มสาระสำคัญด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และมรดกวัฒนธรรมทางนามธรรม (Intangible Heritage) ประกอบด้วยสภาพที่ไม่ใช่กายภาพหรือลักษณะทางนามธรรม หรือสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่เป็นตัวกำหนดให้คนในสังคมปฏิบัติตามทำให้เกิดคุณค่าและความภูมิใจของคนท้องถิ่น ประกอบด้วย

1. สิ่งที่เกี่ยวข้องกับคนหรือกลุ่มคน (Human) แยกได้เป็น

1.1 บุคคลกลุ่มคนหรือกลุ่มคนสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องผูกพันกับพื้นที่

1.2 ความจำเป็นในการดำรงชีวิตตอบสนองสังคมและพฤติกรรมของมนุษย์

2. กิจกรรมทางสังคม (Social Activity) กิจกรรมและหน้าที่ที่สังเกตได้แสดงถึงปฏิสัมพันธ์ของคนต่อพื้นที่ และปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางวัฒนธรรม รวมถึงอาคารและสภาพแวดล้อมต่อการใช้งานในพื้นที่ ซึ่งเป็นคุณสมบัติพิเศษในการสร้างสำนึกการรับรู้ได้จากประสบการณ์ในความรู้สึกที่ได้สัมผัส แยกได้เป็น

2.1 แบบแผนในการดำรงชีวิต (Lifestyle) ที่มีชีวิตชีวาของเมืองที่น่าอยู่

2.2 แบบแผนทางวัฒนธรรม (Cultural Pattern)

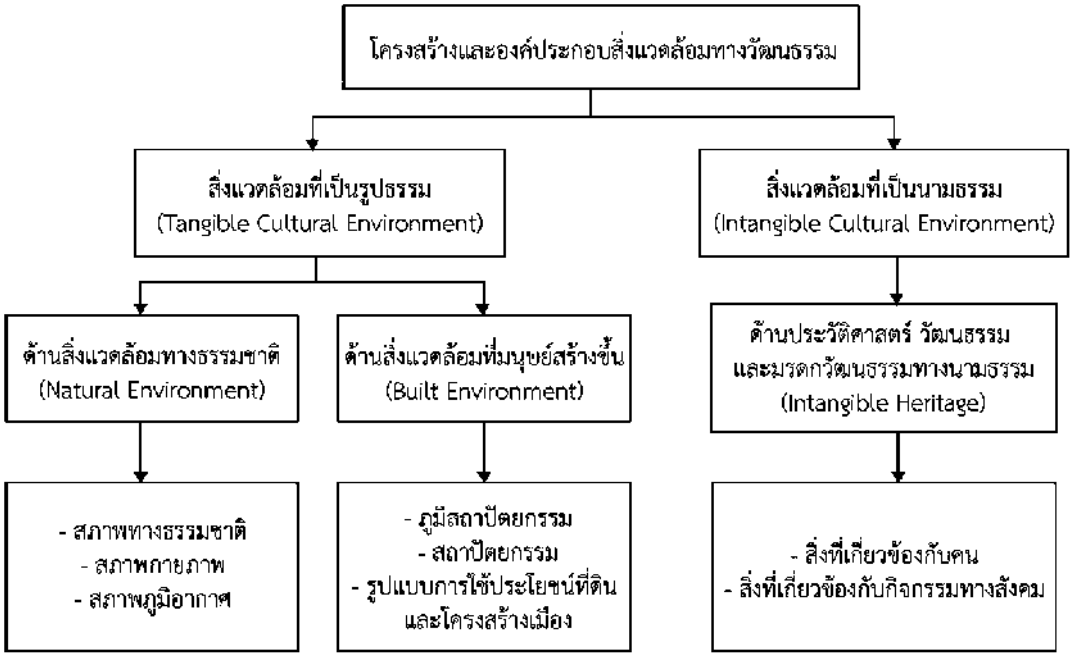
2.3 แบบแผนทางเศรษฐกิจ (Economic Pattern) ได้แก่

2.3.1 สินค้าเศรษฐกิจ

2.3.2 อาชีพของคนในพื้นที่ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3.3 รูปแบบการค้าและบริการ

Ref. code: 256360160300l4GMO

ภาพที่ 2.3 แสดงโครงสร้างและองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม.
จาก ชุติมา สุรเชษฐพงศ์, 2554.

2.2.2 ความหมายของแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

ศศิธร โตวินัส (2554) ได้ให้คำสรุปความหมายของ “แผนที่ทางวัฒนธรรม” ว่าเป็นทั้งเครื่องมือและกระบวนการสำคัญที่ใช้ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมทางชุมชน กล่าวคือไม่ได้เป็นเพียงแผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศ แต่สิ่งที่ปรากฏในแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมคือข้อมูลสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมและองค์ความรู้ของชุมชนแต่ละแห่งที่ดำเนินการทำแผนที่นั้น ซึ่งประกอบด้วยทั้งสิ่งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ เป็นการนำสิ่งที่เข้าใจได้ยากมาถ่ายทอดในรูปแบบที่เข้าใจได้ง่าย แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและลักษณะทางกายภาพ รวมทั้งทำให้พบหลักฐานข้อเท็จจริงและทัศนคติใหม่ ๆ หรือมุมมองที่แตกต่างออกไป โดยการทำแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมนั้นจะดำเนินไปบนพื้นฐานของการร่วมกันศึกษาระหว่างคนในชุมชน เพื่อให้คนรุ่นต่าง ๆ ในชุมชน อันจะทำให้เกิดความหวงแหนและดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมภายในของตน นอกจากนี้องค์ความรู้ที่ได้ยังสามารถนำไปต่อยอดพัฒนาเป็นโครงการใหม่ ๆ เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมและสร้างความเจริญให้กับชุมชน ตลอดจนใช้ในการวางแผนนโยบายด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคม ทั้งในระดับชุมชน ภูมิภาค และประเทศ รวมทั้งเป็นการสร้างพื้นที่ให้กับชุมชนหรือท้องถิ่นเหล่านั้นในสายตาของคนส่วนใหญ่ที่อยู่ภายใต้วัฒนธรรมหลักของประเทศ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจต่อวัฒนธรรมของชุมชนหรือท้องถิ่นดังกล่าว ซึ่งจะทำให้สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุขบนความหลากหลายทางวัฒนธรรม

Ref. code: 256360160300l4GMO

2.2.3 วิธีการทำแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

วิธีดำเนินการทำแผนที่ทางวัฒนธรรมนั้นมีผู้เสนอไว้ในงานแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมด้วยกันหลายงาน ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงวิธีดำเนินการในงานแผนที่วัฒนธรรมของต่างประเทศ คือ ประเทศออสเตรเลีย และประเทศบราซิล เนื่องจากเป็นงานที่เสนอวิธีดำเนินการไว้ค่อนข้างชัดเจน ดังต่อไปนี้

Greg young, Ian Clark และ Johanna Sutherland (1995) ที่ได้ร่วมกันดำเนินการศึกษาและประเมินผลการทำแผนที่ทางวัฒนธรรมที่ผ่านมาในออสเตรเลียและหมู่เกาะใกล้เคียง และพัฒนาวิธีดำเนินการทำแผนที่วัฒนธรรมให้มีความเหมาะสมมากขึ้น พร้อมทั้งทดลองใช้วิธีดำเนินการนั้นในพื้นที่ศึกษา 2 เมืองหลักคือ เมือง Katoomba ในรัฐ New South Wales และเมือง Moe ในรัฐ Victoria ซึ่งผลจากการดำเนินการนั้นได้นำเสนอไว้เป็นวิธีดำเนินการในหนังสือ “Mapping Culture: A Guide for Cultural and Economic Development in Communities” โดยส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นไปยังทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น สถานที่ที่สำคัญ แหล่งโบราณสถาน หรือสถาปัตยกรรม เป็นต้น ดังมีรายละเอียดขั้นตอนการดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) ระบุหัวข้อในการศึกษา (Identifying Your Theme) คือการระบุหัวข้อทรัพยากรวัฒนธรรมที่จะศึกษา โดยมีการดำเนินการร่วมกับคนในชุมชน

(2) การค้นคว้าข้อมูลเบื้องต้น (Preliminary Research Information Source) เป็นการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เช่นข้อมูลด้านประชากร อายุ อาชีพ รายได้ และข้อมูลสถิติต่าง ๆ ที่จะทำให้เห็นภาพรวมและลักษณะทางวัฒนธรรมของชุมชน รวมถึงข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนที่ยังหลงเหลืออยู่

(3) การศึกษาข้อมูลของชุมชนและพื้นที่ (Community and Area Profile) เป็นการขยายการศึกษาข้อมูลของชุมชนต่อจากขั้นตอนการค้นคว้าเบื้องต้นให้ละเอียดมากยิ่งขึ้น โดยมุ่งเน้นไปยังการเข้าถึงและทำความเข้าใจความหมายและคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีต่อคนในชุมชน ซึ่งวิธีการศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลนั้น นอกจากจะศึกษาจากเอกสารหรือสื่อต่าง ๆ แล้วยังมีวิธีการเข้าถึงต่าง ๆ ดังนี้

(3.1) การศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ (Historical Source) เป็นการศึกษาจากเอกสารชั้นรอง รวมไปถึงศึกษาแหล่งที่มีความสำคัญในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านจิตใจ เกษตรกรรม อุตสาหกรรม เป็นต้น

(3.2) การตรวจสอบแหล่ง (Site Inspections) เป็นการสำรวจและเข้าถึงแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่จริง

(3.3) การสำรวจและศึกษาด้านอนุรักษ์แหล่งมรดกวัฒนธรรมนั้น ๆ (Conservation Studies and Heritage Surveys)

Ref. code: 25636016030014GMO

(4) การประเมินความสำคัญ (Significant Assessment) เป็นขั้นตอนในการเลือกหลักเกณฑ์และความหมายในการประเมินแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมภายหลังจากการสำรวจและจัดทำบัญชีรายการ

(5) การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Fieldwork) เป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้เข้าถึงทรัพยากรทางวัฒนธรรมเหล่านั้น

(6) การใช้บัญชีรายการ (Using Checklists and Using Inventories) เป็นบัญชีที่ระบุเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของแหล่ง

(7) การพัฒนาต่อยอดโครงการจากการทำแผนที่ทางวัฒนธรรม (Developing Mapping Project) เป็นขั้นตอนที่นำผลจากการทำแผนที่ทางวัฒนธรรมไปพัฒนาต่อยอดเป็นโครงการอื่น ๆ เพื่อเป็นประโยชน์แก่ชุมชนต่อไป โดยโครงการเหล่านั้นจะต้องเกิดจากการกำหนดร่วมกันจากคนในชุมชน

จากรายละเอียดข้างต้น เป็นการแสดงให้เห็นวิธีดำเนินการทำแผนที่ทางวัฒนธรรมในภาพรวม ทั้งนี้ยังมีงานทำแผนที่ทางวัฒนธรรมอื่น คืองานทำแผนที่ทางวัฒนธรรมของประเทศบราซิลที่กล่าวถึงวิธีการดำเนินการที่รายละเอียดลงไปอีก ซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือ “Methodology of Collaborative Cultural Mapping” (2008) เป็นงานของ Amazon Conservation Team Brazil (ACT Brazil) องค์กรอนุรักษ์วัฒนธรรมในบราซิลที่เชื่อมั่นว่า หนทางที่ดีที่สุดในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและสร้างความเข้มแข็งให้กับวัฒนธรรมของกลุ่มชนพื้นเมืองในประเทศ คือ การทำแผนที่ การจัดการ และการป้องกัน (Mapping, Managing and Protecting) ดังนั้น ACT Brazil จึงได้ดำเนินการทำแผนที่ทางวัฒนธรรมขึ้นในกลุ่นพื้นเมืองถึง 20 กลุ่ม ชื่อของกลุ่มพื้นเมืองมากกว่า 7,500 ชื่อ และหมู่บ้านมากกว่า 120 หมู่บ้าน ได้ถูกบันทึกไว้ในแผนที่ ทั้งนี้ผลจากการศึกษาดังกล่าวได้ถูกนำเสนอไว้เป็นวิธีดำเนินการทำแผนที่ทางวัฒนธรรมดังต่อไปนี้

(1) ขั้นตอนเบื้องต้น (Preparatory Procedures) เป็นการประชุมร่วมกับคนในชุมชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน เพื่อร่วมกันกำหนดหัวข้อในการศึกษา พื้นที่ศึกษา หลักเกณฑ์และตารางการดำเนินงาน โดยขั้นตอนแต่ละขั้นตอนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เกิดจากความต้องการของคนในชุมชน

(2) การประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 1 (The First Workshop) เป็นการชี้แจงบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง วิธีการทำงาน ตารางงาน พื้นที่ที่จะศึกษา และวิธีการทำงานของผู้วิจัย เพื่อให้สะดวกต่อการเข้าถึงและเก็บข้อมูล

Ref. code: 256360160300l4GMO

(3) การเก็บข้อมูลภาคสนามครั้งที่ 1 (First Stage of The Fieldwork) เป็นการรวบรวมข้อมูลด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับชุมชน และข้อมูลประชากร โดยคำนึงถึงการเรียนรู้ร่วมกับคนในชุมชน

(4) การประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 2 (The Second Workshop) เป็นการนำเสนอและประเมินผลข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในครั้งที่ 1 และอภิปรายถึงข้อมูลที่ยังสงสัย รวมทั้งเตรียมการในการเก็บข้อมูลครั้งต่อไป

(5) การเก็บข้อมูลภาคสนามครั้งที่ 2 (Second Stage of The Fieldwork) เป็นการแก้ไขข้อมูลที่ผิดพลาดร่วมกับคนในชุมชนและเก็บข้อมูลในส่วนที่ยังขาดหายหรือต้องการศึกษาเพิ่มเติม

(6) การประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 3 (The Third Workshop) เป็นการรวบรวมและประเมินผลข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามครั้งที่ 2 และอภิปรายถึงข้อมูลที่ยังสงสัยและแก้ไขข้อมูลในการประชุมครั้งที่ผ่านมา

(7) การทบทวนครั้งสุดท้าย (Final Revision of The Map) เป็นการนำเสนอแผนที่สู่ผู้วิจัยและชุมชน พร้อมสรุปการทำงาน ปัญหาหรืออุปสรรคระหว่างการดำเนินงาน

(8) นำเสนอแผนที่และผลการทำงาน (Delivery of The Map) เป็นการนำเสนอแผนที่และผลการทำงานทั้งหมดให้ชุมชน ผู้เข้าร่วมกิจกรรม สถานบันที่เกี่ยวข้อง และผู้สนใจอื่น ๆ ให้รับทราบ

จากวิธีดำเนินการในงานทำแผนที่ทางวัฒนธรรมของ 2 ประเทศข้างต้น จะเห็นว่าแนวคิดของประเทศออสเตรเลียนั้นได้แสดงให้เห็นภาพรวมของการทำแผนที่ทางวัฒนธรรม โดยเน้นไปที่ทรัพยากรที่จับต้องได้ เช่น แหล่งโบราณ และสถาปัตยกรรม ฯลฯ รวมทั้งได้กล่าวถึงขั้นตอนการประเมินความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรม และการพัฒนาต่อยอดโครงการจากการทำแผนที่วัฒนธรรมด้วย ขณะที่วิธีดำเนินการทำแผนที่ทางวัฒนธรรมของประเทศบราซิลนั้นได้แสดงให้เห็นขั้นตอนการทำแผนที่ทางวัฒนธรรมที่ละเอียดและชัดเจน โดยเน้นไปที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมทุกประเภทเท่าที่มีอยู่ในชุมชนที่ดำเนินการศึกษา และไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องการประเมินความสำคัญของทรัพยากรเท่าใดนัก อย่างไรก็ดี สิ่งที่วิธีดำเนินการทำแผนที่วัฒนธรรมทั้งสองมีร่วมกันคือการให้ความสำคัญกับการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน และการให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษา ซึ่งนับเป็นหัวใจสำคัญของการทำแผนที่ทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ทั้ง 2 วิธี ยังดำเนินร่วมกับหน่วยงานที่สำคัญหลายฝ่าย ซึ่งเกิดขึ้นจากการดำเนินการของหน่วยภาครัฐหรือคณะดำเนินงานในระดับองค์กรที่มีบทบาทและศักยภาพในการรวบรวมหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อสร้างเครือข่ายในการดำเนินงานอีกด้วย

Ref. code: 25636016030014GMO

จากการทบทวนวรรณกรรมแนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยจึงได้นำข้อสรุปเรื่องกลุ่มสาระสำคัญ (Theme) ของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ซึ่งสามารถจำแนกได้ออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่คือ สิ่งแวดล้อมที่เป็นรูปธรรม (Tangible Cultural Environment) ได้แก่ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment) และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Built Environment) และสิ่งแวดล้อมที่เป็นนามธรรม (Intangible Cultural Environment) ได้แก่ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และมรดกวัฒนธรรมทางนามธรรม (Intangible Heritage) (ภาพที่ 2.3) เพื่อนำมาใช้แบ่งหมวดหมู่ของสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ในชุมชนคลองแดน ซึ่งเป็นการศึกษาต่อจากแนวคิดทฤษฎีการรับรู้ การจำสภาพแวดล้อมและระบบมโนทัศน์ (ดูหัวข้อ 2.1) เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องของพื้นที่ซึ่งสะท้อนการรับรู้ โดยใช้รูปแบบและหลักการของแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Cultural Mapping)

สำหรับการศึกษางานวิจัยครั้งนี้ไม่ได้ดำเนินการทำตามขั้นตอนดังกล่างทั้งหมด แต่เป็นลักษณะการนำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับเงื่อนไขในการศึกษา ซึ่งจะปรากฏอยู่ในส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในครั้งที่ 1 เพื่อนำไปเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนามในครั้งที่ 2 ต่อในเรื่องของการพัฒนาชุมชนด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน (ภาพที่ 2.4) ดังต่อไปนี้

(1) การระบุหัวข้อศึกษาในการวิเคราะห์ครั้งนี้คือ เรื่องความเหมือน ความแตกต่าง และความสัมพันธ์ของการรับรู้ของกลุ่มคนทั้งคนในและคนนอก

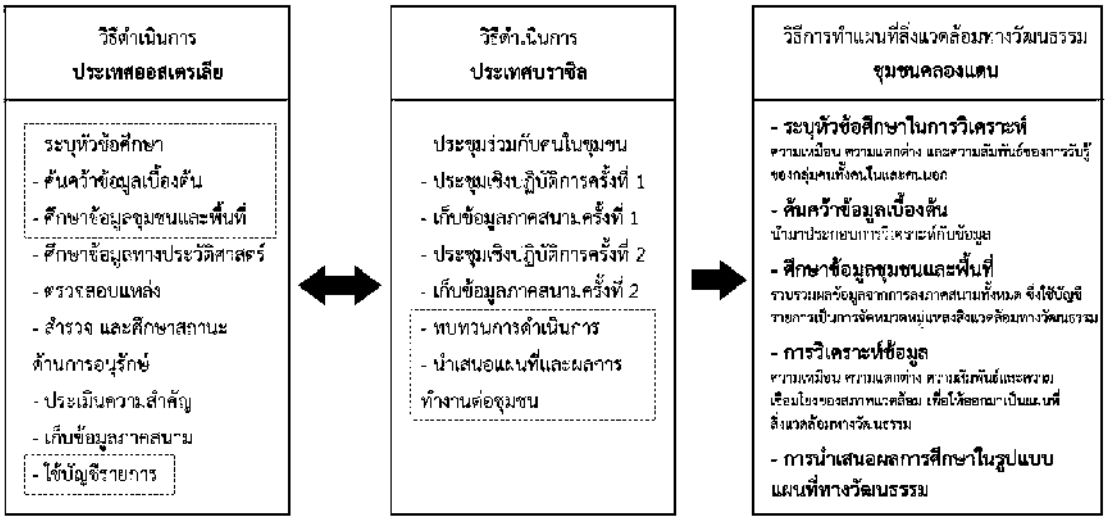
(2) ค้นคว้าข้อมูลเบื้องต้นในด้านชุมชนและพื้นที่ เพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์กับข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมจากการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมทั้งกลุ่มคนในและกลุ่มคนนอก

(3) ศึกษาข้อมูลชุมชนและพื้นที่ ซึ่งเป็นการศึกษาและรวบรวมผลข้อมูลจากการลงภาคสนามทั้งหมด ซึ่งใช้บัญชีรายการเป็นการจัดหมวดหมู่แหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เช่น วัฒนธรรมที่จับต้องได้ วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงระหว่างสภาพแวดล้อม

(4) การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวม มาวิเคราะห์ความเหมือน ความแตกต่าง ความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงของสภาพแวดล้อม เพื่อให้ออกมาเป็นแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่จัดทำโดยผู้วิจัย

(5) การนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมต่อชุมชน เพื่อนำไปเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลอีกครั้งในด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนต่อไป

Ref. code: 256360160300l4GMO

ภาพที่ 2.4 แสดงวิธีการทำแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ได้นำมาปรับใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องพื้นที่ที่สะท้อนการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนในและกลุ่มคนนอกภายในชุมชนคลองแดน

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

เพื่อทำความเข้าใจถึงความสำคัญเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีส่วนในการพัฒนาชุมชนคลองแดน ผู้วิจัยจึงได้ทบทวนความสำคัญ ความหมาย และองค์ประกอบ รวมถึงความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนเรื่องของการท่องเที่ยว ดังนี้

2.3.1 ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) หมายถึง การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, 2540) สอดคล้องกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค ได้ประมวลนิยามและให้ความหมายเชิงปฏิบัติการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ว่าหมายถึง ทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนเข้ามากำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่า ชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้านต่าง ๆ ไม่ว่าธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตและวิถีการผลิตของชุมชน มาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถ และบทบาทที่สำคัญในการดำเนินงานตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียน

Ref. code: 25636016030014GMO

มุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลาน และเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดย คำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ อีกทั้งยังสอดคล้องกับสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน ว่าเป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว การที่จะให้ชุมชนดำเนินการท่องเที่ยวตามหลักการดังกล่าวข้างต้น มีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว ในขณะเดียวกันก็ต้องรณรงค์กับคนในสังคมให้เห็นความแตกต่างของการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการท่องเที่ยวทั่วไป กระตุ้นให้คนในสังคมเห็นความสำคัญและเป็นนักท่องเที่ยวที่สนใจการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างเจ้าของบ้านกับผู้มาเยือน นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มการรับรู้และความเข้าใจในบทบาทของชุมชนท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเป็นกำลังใจหรือสนับสนุนให้เกิดความต่อเนื่องในการทำงานอนุรักษ์ทั้งด้านธรรมชาติและวัฒนธรรม

2.3.2 องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

สำนักงานพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2550, น.22) ได้กำหนดองค์ประกอบและประเด็นสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน 4 ด้าน ดังนี้

1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม คือชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิธีการผลิตที่พึ่งพาใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

2) ด้านองค์กรชุมชน มีประเด็นสำคัญ คือชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์ หรือผู้มีความรู้และทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

3) ด้านการจัดการ มีประเด็นสำคัญ คือมีกฎ กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวม ได้มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม มีกองทุน ซึ่งเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของตัวเอง

4) ด้านการเรียนรู้ มีประเด็นสำคัญ คือลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างความรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

สรุปความหมายและองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยการท่องเที่ยวโดยชุมชน เน้นชุมชนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ตอบสนองความต้องการของชุมชน ผู้ซึ่ง

Ref. code: 256360160300l4GMO

เป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ ความสามารถ และบทบาทที่สำคัญในการจัดการโดยการนำเอาทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม ในขณะเดียวกันมุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลาน และเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นโดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ

2.3.3 การท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาชุมชน

สินธุ์ สโรบล (2546) ได้กล่าวถึง การบูรณาการของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อประโยชน์ในการพัฒนา 3 มิติ ดังนี้

1) มิติด้านสิ่งแวดล้อม มุ่งกระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของ การอนุรักษ์และคุ้มครองด้านสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดการเรียนรู้และร่วมมือในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รู้ปัญหา ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม จากการท่องเที่ยวเพื่อจำกัดการพัฒนาและดำเนินการจัดการท่องเที่ยว โดยพยายามหลีกเลี่ยงให้เกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด

2) มิติด้านเศรษฐกิจ มุ่งให้ชาวบ้านมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวโดยนำฐานทรัพยากรซึ่งเป็นสมบัติสาธารณะมาเป็นต้นทุน ในการจัดการท่องเที่ยว มีการกระจายรายได้อย่างสม่ำเสมอและยุติธรรม และที่สำคัญคือชาวบ้านในชุมชนต้องเห็นพ้องต้องกันที่จะนำฐานทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่มาพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนโดยมีการประชุม ปรึกษาหารือ ระดมความคิดที่เป็นความต้องการของชาวบ้านอย่างแท้จริง และชาวบ้านเข้าใจตรงกันว่าการท่องเที่ยวเป็นเพียงช่องทางหนึ่งในการส่งเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน มิใช่มุ่งให้เป็นรายได้หลักในการจัดการการท่องเที่ยวให้มีระบบการดำเนินงานที่เหมาะสมและเป็นธรรมแก่สมาชิกในชุมชน ควรมีการกระจายรายได้อย่างทั่วถึงและยุติธรรม ผลกำไรที่ได้กระจายสู่ชุมชนอย่างแท้จริง ประชาชนเป็นผู้ดำเนินการท่องเที่ยว และควบคุม การเติบโตของการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนโดยไม่ขัดแย้งกับการรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม เปิดโอกาสให้ชาวบ้านทุกครัวเรือนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อลดช่องว่างระหว่างคนมีโอกาสกับคนด้อยโอกาส ลดความขัดแย้งหรือความแตกแยกในชุมชน ได้แก่ การผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศน์ท้องถิ่น พากันท่องเที่ยวดูนก เดินป่าศึกษาธรรมชาติ พืชพรรณไม้สมุนไพร เป็นต้น

3) มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม มุ่งใช้กิจกรรมต่าง ๆ รองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนต่างวัฒนธรรมเพิ่มความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งอาจมีการจัดการในรูปแบบของมูลนิธิการท่องเที่ยว

Ref. code: 256360160300l4GMO

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น การรวบรวม ภูมิปัญญาด้านวรรณกรรม มุขปาฐะ และจัดทำเอกสารเผยแพร่ด้านภูมิปัญญา

นอกจากนี้พจนา สวนศรี (2550) ได้กล่าวถึง การท่องเที่ยวกับงานพัฒนาชุมชน ว่า การจัดการท่องเที่ยวนั้น ควรยึดความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญ รวมทั้งคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับทางธรรมชาติและความสามารถในการรองรับทางสังคมวัฒนธรรม อันเป็นทางเลือกใหม่ของการจัดการการท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง มีการผสานการพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจเข้ากับการพัฒนาด้านสังคม และการคุ้มครองอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ เห็นได้ว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม โดยการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนเรื่องจิตวิญญาณของชุมชนในการสัมพันธ์กันภายในชุมชนและภายนอก

จากการศึกษาการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาชุมชนดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยสามารถนำมาใช้กับการวิเคราะห์ร่วมกับการรับรู้เชิงสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยจะเน้นไปที่การพัฒนาชุมชนในมิติของสังคมและวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นข้อจำกัดที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอแนวทางการออกแบบและจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2.3.4 การวิเคราะห์ชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว

จากการศึกษาขั้นต้นในเรื่องความสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีส่วนในการพัฒนาชุมชนคลองแดน ผู้วิจัยต้องทำการปรับความเข้าใจเกี่ยวกับด้านตัวชุมชนและด้านการท่องเที่ยวในชุมชนก่อน จึงจะศึกษาหรือวิเคราะห์ชุมชนในขั้นตอนต่อไป ซึ่งการวิเคราะห์ชุมชนจะทำให้ทราบถึงความเป็นมา ประวัติของชุมชน วิถีชีวิต ระบบความคิดและเข้าใจการพัฒนาของชุมชนนั้น ๆ รวมทั้ง การวิเคราะห์ชุมชนยังทำให้สามารถค้นพบปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ซึ่งกระบวนการนี้จะได้ผลดีที่สุดเมื่อชาวชุมชนนั้น ๆ มีกระบวนการมีส่วนร่วมกัน ซึ่งการวิเคราะห์ชุมชนควรจะเป็นการวิจัยหรือการเก็บข้อมูลต่าง ๆ แบบภาคสนาม (นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร, 2546 และปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2546) ซึ่งวิธีการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนมีหลากหลายวิธีที่ผู้ศึกษาสามารถเลือกใช้ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวิธีไหนตรงกับการหาข้อมูล และเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ เวลา และประเด็นที่ศึกษามากที่สุดกับชุมชนที่ศึกษา ซึ่งวิธีการอาจแบ่งตามเกณฑ์ที่นักวิจัยเป็นผู้กำหนด ในที่นี้จะแบ่งตามวิธีการเก็บข้อมูล (สนธยา พลศรี, 2550 และปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2546)

Ref. code: 25636016030014GMO

1) แบ่งตามวิธีการเก็บข้อมูล ซึ่งสามารถแบ่งได้ 4 วิธีหลัก ได้แก่

1.1) วิธีการสำรวจ เป็นวิธีการแรกที่ผู้ศึกษาจะทำการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน ซึ่งการสำรวจเป็นพื้นฐานของการรวบรวมข้อมูลโดยการใช้แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์เป็นหลักในการเก็บข้อมูล ข้อมูลที่ได้จะเกี่ยวกับลักษณะทางประชากรและสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มตัวอย่าง รวมทั้งการศึกษาเกี่ยวกับการแสดงความคิดเห็น ซึ่งข้อดีคือผู้ศึกษาสามารถที่จะตั้งคำถามสิ่งที่ตนอยากรู้ได้โดยตรงเลย แต่ก็มีข้อเสีย ถ้าหากว่าผู้ศึกษาตั้งคำถามไม่ชัดเจนหรือไม่ตรงประเด็นก็อาจจะได้ข้อมูลที่ไม่ถูกต้องหรือไม่ตรงตามเป้าหมายที่วางไว้ได้

การใช้ข้อมูลจากภาพถ่าย (Photo Elicitation) เป็นการสำรวจวิธีหนึ่งของการสำรวจภาคสนามในงานวิจัยที่ผู้ศึกษาจะนำมาใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ โดยการใช้ข้อมูลจากภาพถ่ายนั้น ภาพที่ถูกถ่ายอาจถูกถ่ายโดยผู้ศึกษาเอง กลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูล ซึ่งการทำเช่นนี้เหมือนเป็นทางลัดการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ศึกษาและกลุ่มตัวอย่างได้ การศึกษาด้วยวิธีนี้เป็นการสะท้อนความคิดของผู้ถ่ายภาพ หรือถ้าเป็นการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนอาจสะท้อนถึงวัฒนธรรมของพวกเขาได้โดยบางสิ่งเป็นสิ่งที่พวกเขาได้บอกกับผู้ศึกษาโดยตรง (Clark-Ibenez, 2004; Douglas, 2002; Rose, 2007 และ Walker, 1999)

2.2) วิธีการสังเกต เป็นการรวบรวมข้อมูลโดยการใช้ประสาทสัมผัส ทั้ง 5 โดยเฉพาะการสังเกตด้วยตา ที่จะทำหน้าที่สังเกตในสิ่งที่เรากำลังจะศึกษาอยู่ว่าเป็นไปตามที่วางแผนหรือตรงตามเป้าหมายหรือไม่ ซึ่งการสังเกตนั้นจะมุ่งเน้นสังเกตพฤติกรรมของมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงตามสังคมและสภาพแวดล้อมที่ต่างกันออกไป เพื่อหาสิ่งที่เป็นเป้าหมายของการศึกษานั้น ๆ การรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกต มีข้อดีคือในบางสิ่งหรือบางคำถามที่ผู้ศึกษาถามกับกลุ่มตัวอย่างบางทีเขาอาจไม่อยากตอบหรืออธิบายไม่ถูกจึงมีการสังเกตมาช่วยตอบคำถามแทนคำพูดของกลุ่มตัวอย่างนั้น ส่วนข้อเสีย คือบางครั้งอาจเกิดเหตุการณ์สำคัญ ๆ ขึ้นในเวลาเดียวกันแต่ต่างสถานที่หรือต่างพื้นที่ ทำให้ผู้ศึกษาไม่สามารถที่จะเก็บรายละเอียดของเหตุการณ์นั้นได้อย่างครบถ้วนได้

2.3) วิธีการใช้ข้อมูลเอกสาร เป็นการใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้วเป็นการนำเอาข้อมูลที่มีการบันทึกหรือเขียนถึงชุมชนนั้น ๆ ไว้ในหนังสือ บทความ ข่าวสารต่าง ๆ ภาพถ่าย เทปบันทึกเสียงและเทปโทรทัศน์ เป็นต้น มาทำการวิเคราะห์ในการศึกษาของผู้ศึกษา ซึ่งการบันทึกนั้นอาจเป็นคนนอกชุมชนหรือคนในชุมชนเองเป็นผู้บันทึกก็ได้ ซึ่งข้อดีของการใช้ข้อมูลทางเอกสารคือเป็นการศึกษาข้อมูลในอดีตหรือข้อมูลที่ผู้ศึกษาไม่สามารถหรือไม่มีโอกาสได้เข้าร่วมในเหตุการณ์ได้แต่การเก็บข้อมูลเช่นนี้ก็ควรระวังเรื่องเกี่ยวกับข้อเท็จจริงของข้อมูลในเอกสารที่ถูกบันทึกด้วยว่ามีความน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด และบางทีอาจจะมีข้อมูลที่มากไป ทำให้เกิดการสับสนในข้อเท็จจริงได้และบางครั้งอาจทำให้เสียเวลาในการค้นหาข้อเท็จจริงในเรื่องนั้น ๆ ซึ่งทั้งหมดนี้ขึ้นอยู่กับตัวผู้ศึกษาเองที่

Ref. code: 256360160300l4GMO

จะจัดการกับการให้ความถูกต้องของข้อมูลที่ได้มาจากเอกสารได้อย่างไรให้ข้อมูลตรงกับความถูกต้องและความเป็นจริงมากที่สุด

2.4) วิธีการจัดกลุ่มสนทนา เป็นการรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ผู้ศึกษาได้กำหนดไว้ ต้องมีประเด็นในการสนทนาที่ชัดเจนแต่มีลักษณะที่เป็นหัวข้อกว้าง ๆ ไม่เจาะจงมากนักโดยผู้ศึกษาต้องทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการสนทนาซึ่งการจัดกลุ่มต้องมีปรัชญาหลักมาจากพื้นฐานความคิดว่าผู้ให้ข้อมูลนั้นจะต้องมีศักดิ์ศรีเป็นตัวของตัวเองเสมอและพร้อมหรือเต็มใจในการให้ข้อมูล โดยการสนทนาจะให้ผู้ตอบมีอิสระในการตอบหรือแสดงความเห็นของตน ขนาดของการจัดกลุ่มสนทนาที่เหมาะสมควรมีจำนวนผู้เข้าร่วม 6-10 คนเพื่อให้แต่ละคนสามารถเสนอความเห็นได้อย่างครบถ้วน และในหัวข้อศึกษาหนึ่งหัวข้อนั้นควรมีการจัดกลุ่มสนทนามากกว่า 1 กลุ่มเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความหลากหลายเพื่อนำไปทำการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ผู้ศึกษาตั้งไว้ต่อไป

จากการศึกษาวิธีการวิเคราะห์ชุมชนที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า ผู้วิจัยทำการเลือกวิธีการเก็บข้อมูลโดยการสำรวจ คือการดึงข้อมูลจากภาพถ่าย (Photo Elicitation) มาใช้ประกอบร่วมกับการทำแผนที่ทางจินตภาพ (Mental Mapping) ที่เกิดจากการรับรู้ของกลุ่มผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ในชุมชนที่ประกอบด้วยกลุ่มคนในและกลุ่มคนนอก และวิธีการเก็บข้อมูลแบบการจัดกลุ่มสนทนา (Focus Group Discussion) เพื่อให้ได้ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกิดจากการมีส่วนร่วมกันของชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยยึดคนในชุมชนเป็นศูนย์กลาง และวิธีอื่น ๆ เช่น การสังเกต และการใช้ข้อมูลเอกสารสามารถนำไปปรับใช้เพิ่มเติมสำหรับการเก็บข้อมูลในด้านอื่น ๆ ของงานวิจัยครั้งนี้ได้

การทบทวนเอกสารการศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดน

มีนักวิชาการหลายท่านได้ทำการศึกษาในชุมชนคลองแดนไว้หลายด้าน ซึ่งงานวิจัยที่เกิดขึ้นในชุมชนได้เกิดเป็นเครื่องมือในการนำมาเป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาชุมชนคลองแดน ซึ่งผู้ศึกษาสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้ดังนี้

2.4.1.1 กลุ่มการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่ งานวิจัยของสาลินี ทิพย์เพ็ง, ธารินทร มานีมาน, และ อัมรินทร สันตินิยมภักดี (2554) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร สัมภาษณ์บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามายังแหล่งท่องเที่ยว ผล

Ref. code: 25636016030014GMO

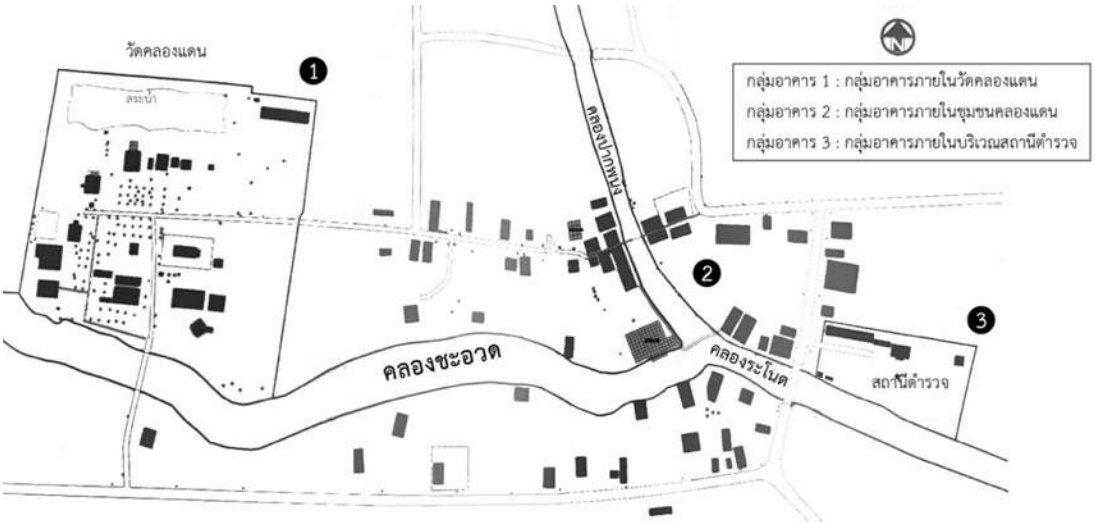
การศึกษาพบว่า ชุมชนคลองแดนมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ และมีแผนการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่ตระหนักถึงความเป็นเอกลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชุมชน ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผน อนุรักษ์และการจัดการการท่องเที่ยว มีกฎของชุมชนตามพันธะสัญญาชุมชน รวมทั้งกำหนดกิจกรรม การท่องเที่ยว และการอนุรักษ์ต้องให้ผลตอบแทนแก่ชุมชน มีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงสุนทรียภาพ สังคม วัฒนธรรม และวัสดุที่ใช้ต้องสามารถคงเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมในท้องถิ่น รวมทั้งมีและการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวเพื่อเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวกับชุมชนอื่น ๆ

2.4.1.2 กลุ่มการพัฒนาพื้นที่ด้านสถาปัตยกรรม ได้แก่ งานวิจัยของจเร สุวรรณชาต และคณะ (2553) ได้ศึกษาเรื่องโครงการการศึกษาและจัดทำโครงการนำร่องการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชนในชนบทภาคใต้ ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายการใช้โครงการวิจัยเป็นองค์ความรู้ในการออกแบบปรับปรุงและฟื้นฟูชุมชนคลองแดน และยังสามารถขยายผลไปยังพื้นที่ใกล้เคียงที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยมีการศึกษาองค์ประกอบทางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และจินตภาพในชุมชน เรื่องภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม การศึกษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ พร้อมกับเก็บสำรวจข้อมูลชุมชน ด้วยการลงพื้นที่สำรวจจำนวนที่อยู่อาศัยที่เหลืออยู่เพื่อจัดทำแผนผังที่อยู่อาศัยใหม่ และสัมภาษณ์โดยใช้วิธีเดินพบปะพูดคุย และจัดให้มีการประชุมภายในชุมชนประจำสัปดาห์ โดยให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ประกอบด้วยกลุ่มชาวบ้าน เช่น ชาวบ้านในชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านจากหมู่บ้านต่าง ๆ ในพื้นที่ และตัวแทนจากหน่วยงานราชกาลต่าง ๆ เช่น องค์การบริการส่วนตำบลคลองแดน และตำบลรามแก้ว เข้าร่วมประชุมด้วย เพื่อเก็บข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ของชุมชนคลองแดน เรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อต่าง ๆ คติความเชื่อด้านการปลูกเรือน องค์ความรู้เรื่องรูปแบบทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ปัญหา และข้อเสนอแนะต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานฟื้นฟูร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาเป็น 3 ระยะ โดยยึดหลักแนวทางกฎบัตรบูรา และทฤษฎีสู่ความยั่งยืน (วารสารเมืองโบราณ, 2556) ผลการดำเนินงานพบว่า จากการสำรวจที่อยู่อาศัยภายในชุมชนคลองแดน จำนวน 30 หลังคาเรือน (ภาพที่ 2.5, กลุ่มอาคารที่ 2) รูปแบบของบ้านเรือนในชุมชนคลองแดนส่วนใหญ่เป็นบ้านที่มีอายุการใช้งานมากกว่า 50 ปีขึ้นไป และเปลี่ยนผู้ถือครองไป 2-3 รุ่นแล้ว จึงสามารถแบ่งประเภทบ้านจากรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีในที่ตั้ง ได้แก่ เรือนไม้เดี่ยว เรือนแถวไม้เดี่ยว เรือนแถวไม้ (ตารางที่ 2.1) เมื่อหลังจากเกิดการปรับปรุงและพัฒนาทางด้านสถาปัตยกรรม และการวางผังที่อยู่อาศัยใหม่ ไม่พบว่ามีผู้รื้อถอนย้ายบ้านเรือนออกไป แต่ในทางตรงข้ามกลับมีการย้ายเข้ามาอยู่อาศัยถึง 3 หลังคาเรือน อีกทั้งยังสามารถอธิบายให้ชาวบ้านและภาคีเข้าใจถึงความหมายเชิงคุณค่าของมรดกในท้องถิ่นได้ และชาวบ้านยังให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน ซึ่งมีแนวทางในการเก็บข้อมูลคือให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม ทั้งจากการพบปะพูดคุย อธิบายวัตถุประสงค์เพื่อจูงใจให้คนในชุมชนให้

Ref. code: 25636016030014GMO

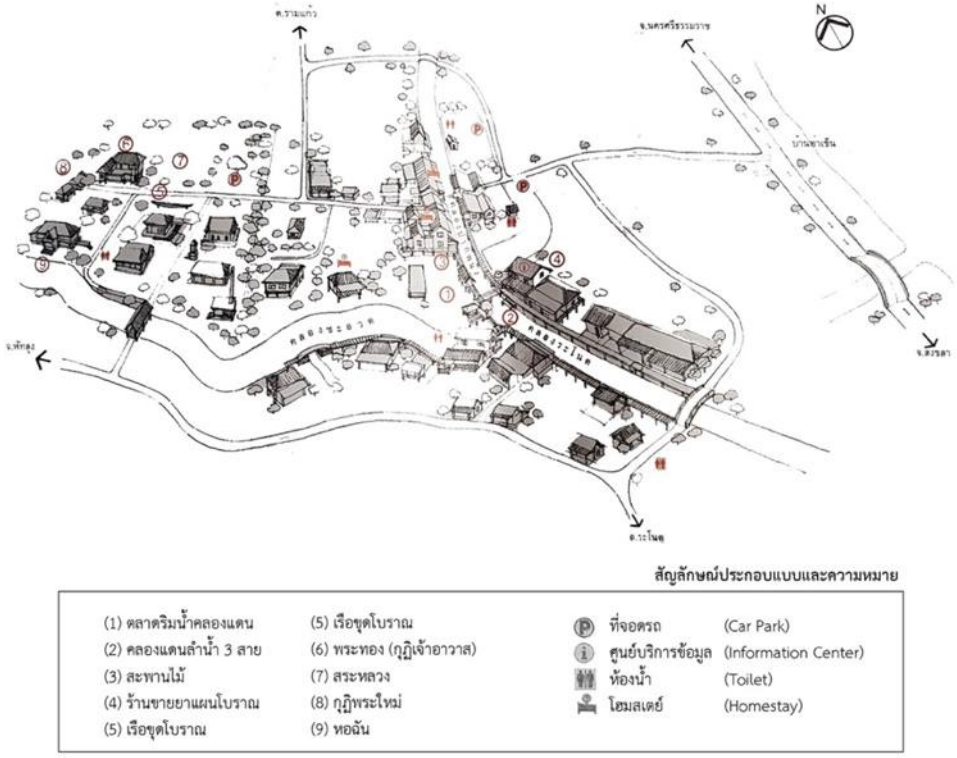
ความสำคัญต่อการอนุรักษ์บ้านพื้นถิ่นของตน ทำให้เกิดความร่วมมือในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลที่มีความละเอียดและชัดเจนยิ่งขึ้น

ภาพที่ 2.5 แสดงแผนผังการจัดกลุ่มของอาคาร.

จาก จเร สุวรรณชาต และคณะ, 2553.

ภาพที่ 2.6 แสดงแผนผังชุมชนคลองแดนและสถานที่สำคัญทางวัฒนธรรม.

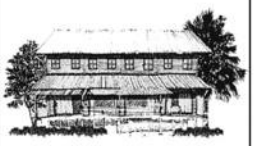

จาก จเร สุวรรณชาต และคณะ, 2553.

Ref. code: 25636016030014GMO

ตารางที่ 2.1

แสดงประเภทของบ้านเรือนในชุมชนคลองแดน

รูปแบบ	ภาพวาด (จเร สุวรรณชาต, 2553)	รูปถ่ายปัจจุบัน (ผู้วิจัย, 2561)	รายละเอียด
เรือนไม้เดี่ยว			เป็นบ้านไม้ตั้งอยู่พื้นที่โล่งกว้างห่างจากแม่น้ำมีลักษณะเป็นเรือนเดี่ยวแยก หันหน้าเรือนเข้าหาแม่น้ำยกใต้ถุนเรือนไม่สูงมากพอคนก้มหัวลอดได้ วางเสาเรือนบนตีนเสาซึ่งทำด้วยคอนกรีต มีทั้งเรือนชั้นเดียว และ 2 ชั้น
เรือนแถวไม้เดี่ยว			เป็นบ้านไม้สร้างติดริมแม่น้ำมีลักษณะเป็นเรือนแฝดหันหน้าบ้านเข้าหาแม่น้ำซึ่งเป็นทางสัญจรหลัก วางเสาเรือนบนตีนเสาซึ่งทำด้วยคอนกรีต มีทั้งชั้นเดียวและ 2 ชั้น
เรือนแถวไม้			เป็นบ้านไม้สร้างติดริมแม่น้ำมีลักษณะเป็นเรือนแถว 4 หลัง หันหน้าบ้านเข้าหาแม่น้ำซึ่งเป็นทางสัญจรหลัก เสาเรือนบนตีนเสาซึ่งทำด้วยคอนกรีต เป็นเรือน 2 ชั้น บริเวณหน้าบ้านและกลางบ้าน ส่วนด้านหลังบ้านเป็นเรือนไม้ชั้นเดียว

หมายเหตุ. จาก จเร สุวรรณชาต และคณะ, 2553, ดัดแปลงโดยผู้วิจัย

งานวิจัยของสิทธินี อินทร์สุวรรณโณ (2560) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการปรับปรุงสถาปัตยกรรมภายในโฮมสเตย์ให้สอดคล้องกับลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรมของบ้านพื้นถิ่นในชุมชนคลองแดน จังหวัดสงขลา และจังหวัดนครศรีธรรมราช มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมภายใน วิธีการรักษา และการเลือกใช้วัสดุเพื่อการปรับปรุงและซ่อมแซมบ้านเรือนพื้นที่ภายในชุมชน โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิต และรูปแบบสถาปัตยกรรมในชุมชนคลองแดน โดยใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลคือ แบบสำรวจและสังเกต แบบสัมภาษณ์ความคิดเห็น เพื่อนำไปออกแบบทัศนียภาพภายในโฮมเสตย์ ผลการศึกษาพบว่า งานวิจัยนี้เป็นการเพิ่มองค์ความรู้ในการปรับที่อยู่อาศัยเดิมเป็นโฮมสเตย์รองรับกับการท่องเที่ยว หรือนำไปประยุกต์ใช้ในการซ่อมแซมปรับปรุงบ้านเรือน โดยไม่ไปทำลายบริบท และภูมิทัศน์โดยรอบของชุมชน และช่วยส่งเสริมบรรยากาศให้สอดคล้องกับชุมชนคลองแดนในอดีตที่เป็นตลาด มีร้านค้าและโรงแรมให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยใช้วัสดุดั้งเดิมซ่อมแซมเฉพาะส่วนที่เสียหาย การเลือกใช้วัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ การเลือกใช้สีทาผนังเพื่อให้สอดคล้องกับบริบท และควรมีเครื่อง

Ref. code: 25636016030014GMO

เรือนที่ผลิตโดยวัสดุธรรมชาติ ซึ่งผลการวิจัยจากวิทยานิพนธ์นี้เป็นการต่อยอดองค์ความรู้จากการวิจัยเรื่องการปรับปรุงฟื้นฟูชุมชนวิถีพุทธคลองแดน (จเร สุวรรณชาต และคณะ, 2553) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายการใช้โครงการวิจัยเป็นองค์ความรู้ในการฟื้นฟูชุมชนคลองแดน

2.4.1.3 กลุ่มการศึกษาการจัดการตนเองของชุมชน ได้แก่ งานวิจัยของวิชชุดา เขียวเกตุ (2559) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการตนเองของตลาดชุมชน กรณีศึกษา ตลาดริมน้ำคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการฟื้นฟูของตลาดริมน้ำคลองแดน รวมทั้งกลไกและกระบวนการจัดการตนเองและศึกษาการจัดการตลาดชุมชนภายใต้ทุนชุมชน โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ เครื่องมือการสัมภาษณ์เชิงลึก เครื่องมือทางมานุษยวิทยา การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า ตลาดริมน้ำคลองแดนได้พลิกฟื้นขึ้นมาใหม่อีกครั้งด้วยกลุ่มเล็ก ๆ ในชุมชน โดยชุมชนเรียนรู้ร่วมกันผ่านเครื่องมืองานวิจัยชุมชน เริ่มจากการฟื้นฟูวัดคลองแดนสู่ชุมชน และขยายผลต่อยอดมาสู่ฟื้นฟูตลาดริมน้ำคลองแดนให้เป็นพื้นที่ทำกิจกรรมของชุมชนด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การจัดการตนเองของตลาดริมน้ำเป็นลักษณะที่เกิดขึ้นจากชุมชน การจัดการตนเองที่เกิดขึ้นภายในตลาดริมน้ำคลองแดนนั้น กลไกที่เข้ามามีบทบาทและสนับสนุนที่สำคัญ ได้แก่ (1.) บุคคลในชุมชน (2.) เครือข่ายภาคี และ (3.) ทุนชุมชน ได้อธิบายกลไกด้านการรวมกลุ่มของชุมชนคลองแดนไว้ว่า บุคคลในชุมชนเป็นกำลังสำคัญของการขับเคลื่อนและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น และทำให้เกิดการจัดการตลาดริมน้ำคลองแดนโดยชุมชนคลองแดนอย่างแท้จริง ประกอบด้วย

(1) ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ หมายถึง เป็นผู้ที่ได้รับให้ดำรงตำแหน่งอย่างเป็นทางการ ซึ่งได้แก่ ประธานชุมชน รองประธานชุมชน กำนันผู้ใหญ่บ้าน ตลอดจนคณะกรรมการดำเนินการตลาดริมน้ำคลองแดน กลุ่มแกนนำชุมชนถือว่าเป็นกำลังสำคัญที่ทำให้เกิดแนวคิดในการจัดการด้านการรวมกลุ่มคนในชุมชน และกระตุ้นสร้างความเข้าใจถึงหลักการทำงานอย่างสม่ำเสมอ

(2) ผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ หรือผู้นำธรรมชาติ ถือว่าเป็นส่วนที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดการตลาด ซึ่งได้แก่ ผู้นำทางศาสนา ปราชญ์ชุมชน ที่มีบทบาทในการให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษาในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสร้างสะพาน ประเพณีวัฒนธรรม เป็นต้น

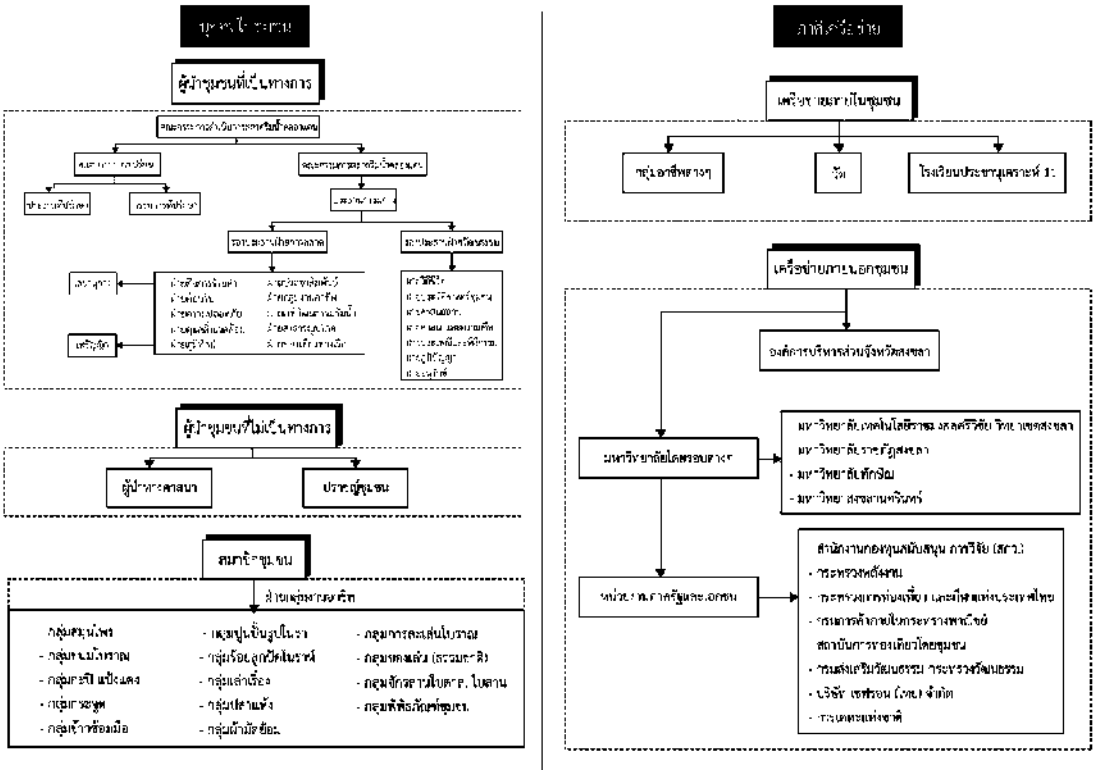
(3) สมาชิกชุมชน ถือว่าเป็นบุคคลที่เข้ามาสนับสนุนในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะคนที่ประสบปัญหาโดยตรงจากด้านเศรษฐกิจ ที่ไม่มีช่องทางในการค้าขายสินค้าเกษตรกรรม ด้วยปัญหาที่ส่งผลกับการดำเนินชีวิตของครัวเรือนทั้งทางตรงทางอ้อม บุคคลเหล่านี้ได้เกิดความพร้อมในการเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างคุณภาพชีวิตตนเองให้ดีขึ้น พร้อมทั้งก่อให้เกิดประโยชน์ส่วนร่วมแก่ชุมชน ที่ทุกคนสามารถรับประโยชน์ร่วมกันได้ทั้งชุมชนและ ปัจเจกบุคคล ที่เกิดเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจนคือ การรวมกลุ่มอาชีพ การดำรงตำแหน่งองค์กรชุมชน เป็นต้น

Ref. code: 256360160300l4GMO

และภาคีเครือข่ายพบได้ทั้งเครือข่ายที่เกิดภายในชุมชน และที่เกิดระหว่างชุมชนกับภายนอก ซึ่งประกอบด้วย

(1) เครือข่ายในชุมชน เป็นเครือข่ายที่เกิดจากความสัมพันธ์ที่อยู่บนพื้นฐานของกลุ่ม ซึ่งก็คือความสัมพันธ์ของคณะกรรมการฯ ที่มีแนวทางและความต้องการที่จะพัฒนาตลาดริมน้ำคลองแดนไปในทิศทางเดียวกัน และเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เกิดจากกลุ่มเพื่อนบ้านในชุมชน

(2) เครือข่ายนอกชุมชน เข้ามาทำงานร่วมกันอย่างหลากหลาย เพื่อที่จะเข้ามาสนับสนุนเพื่อให้ชุมชนสามารถดำเนินการไปได้ ตัวอย่างเช่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตสงขลา การเคหะแห่งชาติ องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ฯลฯ โดยจากการศึกษาวิจัยการศึกษาการจัดการตนเองของชุมชนคลองแดน ผู้วิจัยได้สรุปโครงสร้างการรวมกลุ่มบุคคลของกลไกที่เข้ามามีบทบาทและสนับสนุนที่สำคัญของชุมชนคลองแดน ได้ดังนี้

ภาพที่ 2.7 แสดงโครงสร้างการรวมกลุ่มของกลไกสนับสนุนการจัดการตนเองของชุมชนคลองแดน. จาก วิชชุดา เขียวเกตุ, 2559, ดัดแปลงโดยผู้วิจัย.

Ref. code: 25636016030014GMO

2.4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อม

สามารถแบ่งเนื้อหาของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อมออกเป็น 2 ส่วนหลัก ๆ ได้แก่ เรื่องการรับรู้จินตภาพที่มีความสัมพันธ์กับลักษณะทางกายภาพ และส่วนที่สอง และเรื่องที่ต่อยอดจากการรับรู้จินตภาพ เช่น ตัวแปรของการศึกษาการรับรู้และจดจำที่นำไปสู่การกำหนดกลุ่มประชากรตัวอย่าง เครื่องมือในการเก็บข้อมูลจินตภาพ และการศึกษาวิเคราะห์คุณลักษณะทางกายภาพจากองค์ประกอบที่เป็นที่รับรู้และจดจำ

ส่วนที่ 1 คือการรับรู้จินตภาพที่มีความสัมพันธ์กับลักษณะทางกายภาพ

Kevin Lynch (1960) ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบจินตภาพสาธารณะของเมือง 3 เมืองได้แก่ บอสตัน (Boston) เจอร์ซีซิตี้ (Jersey City) และลอสแอนเจลิส (Los Angeles) ซึ่งลินช์ให้ความสำคัญกับระบบของเมืองที่ลินช์เรียกรวมกันว่า “Image” ซึ่งมีอยู่ 3 ประการคือ เอกลักษณ์ (Identity) หมายถึง องค์ประกอบต่าง ๆ ที่รวมกันเป็นเมืองที่มีเอกภาพ โครงสร้าง (Structure) หมายถึงความสัมพันธ์ทางกายภาพต่าง ๆ ที่มีต่อกัน และความหมาย (Meaning) หมายถึงความหมายด้านการใช้สอย หรือความหมายทางด้าน อารมณ์ (วิมลสิทธิ์ หรยางกูรและคณะ, 2554) โดยลินช์เลือกพื้นที่ในการเก็บข้อมูลขนาด 2.5 กิโลเมตร x 4 กิโลเมตรในเมืองทั้งสามเมืองเพื่อเก็บข้อมูล ซึ่งลินช์เลือกใช้วิธีการเลือกกลุ่มประชากรผู้อาศัยอยู่ในเมืองทั้งสามเมือง โดยสุ่มเลือกประชากรที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ศึกษา โดยมีเกณฑ์ในการเลือกประชากรคือต้องเป็นผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่มาเป็นเวลานานหรือทำงานในพื้นที่ศึกษา จากเมืองบอสตัน (Boston) จำนวน 30 คน เมืองเจอร์ซีซิตี้ (Jersey City) จำนวน 15 คน และเมืองลอสแอนเจลิส (Los Angeles) จำนวน 15 คน จากนั้นให้กลุ่มประชากรวาดแผนที่ของเมืองและองค์ประกอบอย่างคร่าว ๆ พร้อมระบุข้อมูลทางกายภาพที่มองเห็นได้ ประกอบกับการให้กลุ่มตัวอย่างอธิบายคุณลักษณะทางกายภาพ ที่ตั้ง ขององค์ประกอบตลอดจนความรู้สึก ความสัมพันธ์ที่มีต่อองค์ประกอบนั้น ๆ ด้วยการทำการสัมภาษณ์โดยสร้างชุดคำถามที่ถามถึงสถานที่ต่าง ๆ และกิจกรรมของผู้ถูกสัมภาษณ์ เช่น สถานที่ใดคือสถานที่ที่นึกถึงเป็นอย่างแรกเมื่อเข้ามาในพื้นที่ สถานที่ใดของเมืองที่มีความสำคัญในการบ่งบอกทิศทาง อธิบายลำดับสิ่งที่มองเห็น อธิบายสถานที่ในภาพว่าอยู่ที่ใด ฯลฯ เพื่อเก็บข้อมูลหาความทรงจำที่ชัดเจนที่สุด แล้วจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ผ่านแผนที่โดยใช้องค์ประกอบทางกายภาพที่ถูกกล่าวถึงที่มีผลความถี่ร้อยละ 12.5 หรือ 12.5% ขึ้นไปโดยแบ่งองค์ประกอบจินตภาพของเมืองออกเป็น 5 ประเภทคือ เส้นทาง (Paths) เส้นขอบ (Edges) ย่าน (Districts) ชุมทาง (Nodes) และภูมิสัญลักษณ์ (Landmarks) ซึ่งผลที่ได้จากการศึกษาเปรียบเทียบองค์ประกอบของเมืองทั้งสาม พบว่าเมืองที่มีความเป็นระเบียบและมีองค์ประกอบที่ชัดเจนจะทำให้เกิดการจดจำสภาพแวดล้อมนำไปสู่การสร้างจินตภาพได้ดีกว่าเมืองที่ไม่มีความเป็นระเบียบ

Ref. code: 25636016030014GMO

สาวิตรี นุกูล (2554) ได้ทำการวิจัยเรื่องการใช้จินตภาพสาธารณะเพื่อการพัฒนากายภาพของเมือง กรณีถนนราชดำเนิน จังหวัดเชียงใหม่ โดยการทำงานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหาคุณลักษณะทางกายภาพที่มีผลต่อการรับรู้และจดจำของผู้ใช้งานในพื้นที่ เพื่อวิเคราะห์เสนอแนะแนวทางการพัฒนากายภาพถนนราชดำเนิน จังหวัดเชียงใหม่ บนพื้นฐานความทรงจำและความพึงพอใจของผู้ใช้งานในพื้นที่ โดยเสนออยู่ในรูปแบบนโยบาย หรือข้อกำหนดในการพัฒนาพื้นที่ที่ถูกใช้โดยภาครัฐ สำหรับการเก็บข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มเลือกกลุ่มประชากรตัวอย่าง 30 คน ที่มีประสบการณ์ใช้พื้นที่ถนนราชดำเนิน จากการอยู่อาศัยหรือทำงานอย่างน้อย 2 ปี และใช้วิธีการให้กลุ่มประชากรตัวอย่างเขียนแผนที่ถนนราชดำเนินผ่านกรอบทฤษฎีจินตภาพของเมือง (Image Of The City) ของ Kevin Lynch ในกระดาษ A4 ประกอบกับการสัมภาษณ์เพื่อหาข้อมูลทางกายภาพที่เป็นที่รับรู้และจดจำโดยการให้กลุ่มประชากรตัวอย่างอธิบายถึงคุณลักษณะทางกายภาพองค์ประกอบต่าง ๆ และสภาพแวดล้อมที่กลุ่มตัวอย่าง วาดลงบนแผนที่และวิเคราะห์โดยการหาองค์ประกอบที่มีความถี่ในการกล่าวถึงร้อยละ 25 ขึ้นไป และสามารถอธิบายได้ถึงคุณลักษณะทางกายภาพขององค์ประกอบที่สามารถรับรู้และจดจำได้ โดยผู้วิจัยได้ทำการทดสอบทำการศึกษานำร่องและมีข้อสังเกตและข้อบกพร่องที่พบจากการศึกษาคือ

1) กลุ่มประชากรมักเกิดความสับสนถึงจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของราชดำเนิน

2) การเติมองค์ประกอบลงบนแผนที่สร้างความสับสนให้กับกลุ่มประชากรตัวอย่างเนื่องจากเส้นทางหรือถนนบางเส้นไม่ได้ถูกรับรู้และจดจำ

3) องค์ประกอบบางอย่างที่ปรากฏอยู่ในแผนที่เป็นองค์ประกอบที่ถูกจดจำผ่านหน้าที่ใช้สอย เมื่อทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างไม่สามารถอธิบายคุณลักษณะทางกายภาพได้อย่างชัดเจน

4) การรวบรวมข้อมูลผลการจดจำองค์ประกอบ มีความยุ่งยากในการจัดเก็บข้อมูล จึงทำให้เกิดความสับสนระหว่างผู้วิจัยและกลุ่มประชากรตัวอย่าง

จากข้อบกพร่องที่พบจากการศึกษา ผู้วิจัยจึงได้เสนอแนวทางในการปรับปรุงเครื่องมือ คือ

1) ก่อนการทดสอบควรมีการอธิบายขอบเขต ชื่อถนน และองค์ประกอบที่สำคัญต่าง ๆ

2) ในขั้นตอนการทดสอบให้เขียนแผนที่ อาจให้กลุ่มประชากรตัวอย่างสามารถเขียนแผนที่เองได้อย่างอิสระบนกระดาษเปล่าเพื่อให้กลุ่มตัวอย่างทำความเข้าใจในพื้นที่จากการจดจำของตนเอง

Ref. code: 25636016030014GMO

3) หลังจากทดสอบให้เขียนแผนที่ควรมีการสัมภาษณ์เพื่อช่วยในการขยายความองค์ประกอบที่ถูกจดจำได้ โดยให้ผู้ทดสอบดูรูปภาพขององค์ประกอบว่าคือองค์ประกอบใด อยู่ส่วนไหนของพื้นที่ และเหตุใดจึงจำองค์ประกอบในภาพได้

4) ควรมีการตั้งชื่อรหัสองค์ประกอบต่าง ๆเพื่อความง่ายในการเข้าใจระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มประชากรตัวอย่าง และยังสามารถทำให้สะดวกต่อการวิเคราะห์ข้อมูลอีกด้วย

ส่วนที่ 2 คือเรื่องที่ต่อยอดจากการรับรู้จินตภาพ

ตัวแปรของการศึกษาการรับรู้และจดจำนำไปสู่การกำหนดกลุ่มประชากรตัวอย่าง

เจ ดักลาส พอร์เทียส (J. Douglas Porteous, 1977) ได้ทำการศึกษาเรื่องการศึกษาจินตภาพมีตัวแปรที่สำคัญที่ต้องควบคุมและคำนึงถึงในขั้นตอนการวิเคราะห์คือการกำหนดกลุ่มประชากรตัวอย่าง ซึ่งได้รวบรวมจากการศึกษาจินตภาพต่าง ๆ ไว้ในหนังสือ Environment & Behavior-Planning And Everyday Urban Life และสรุปปัจจัยที่มีผลต่อการศึกษาจินตภาพ คือ เพศและอายุประสบการณ์ ฐานะทางสังคม ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และภูมิประเทศของพื้นที่ ทั้งนี้ในการศึกษานี้เป็นการศึกษาจินตภาพของคนในท้องถิ่น มีการกำหนดพื้นที่ในพื้นที่เดียวกัน ประกอบกับข้อจำกัดทางด้านเวลาในการศึกษา จึงได้ตัดปัจจัยด้าน เพศและอายุ ฐานะทางสังคม ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และภูมิประเทศของพื้นที่ คงไว้เฉพาะปัจจัยทางด้านประสบการณ์ โดยประสบกาณ์นี้หมายถึงประสบการ์ที่มีต่อเมือง การใช้ชีวิต ระยะเวลาที่อยู่อาศัย สิ่งเหล่านี้มีผลต่อการเกิดจินตภาพ

ชุติมา สุรเชษฐพงษ์ (2554) ได้ทำการวิจัยเรื่องโครงสร้างและองค์ประกอบของเอกลักษณ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองเชียงคาน โดยการทำวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาโครงสร้างและองค์ประกอบของเอกลักษณ์สิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมเมืองเชียงคานที่สามารถรับรู้ได้และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป โดยผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาทฤษฎี แนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นกรอบในการวิจัยเรื่องของโครงสร้างของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมออกเป็น 2 ด้าน ได้ดังนี้ ด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment) และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Built Environment) และด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและมรดกวัฒนธรรมทางนามธรรม (Intangible Heritage) ในเรื่องการเก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไปคือใช้ข้อมูลจากเอกสารและการสำรวจภาคสนาม โดยการเก็บข้อมูลจะแบ่งเป็น 2 ส่วน คือการแจกแบบสอบถามกลุ่มประชากรเมือง ทั้งบุคคลในพื้นที่ และนอกพื้นที่ และการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ที่รู้จักเมืองเชียงคาน หลังจากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบโดยใช้สถิติพรรณนา สถิติความน่าจะเป็น และสถิติอนุมานหรือสถิติอ้างอิง รวมทั้งการวิเคราะห์เนื้อหาโดยไม่ใช้สถิติ ผลสรุปจากการวิจัยพบว่า กลุ่มคน 3 กลุ่ม ทั้งคนในท้องถิ่น คนนอกผู้มาทำงาน และนักท่องเที่ยวสามารถรับรู้และยอมรับความสำคัญกับโครงสร้างที่ครอบคลุม

Ref. code: 256360160300l4GMO

ภาพเชิงกว้างของสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม และบทสรุปของงานวิจัยผู้วิจัยได้มีข้อสังเกตข้อบกพร่องและข้อเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงเครื่องมือที่เกิดขึ้นในงานวิจัยไว้ดังนี้

1) การไม่ได้นำผลการวิจัยนี้กลับไปตรวจสอบกับความเห็นของชุมชน แต่ประเภทงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีการปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) จึงควรนำผลการวิจัยไปตรวจสอบยืนยันความคิดเห็นของชุมชนอีกครั้งหนึ่งว่า ครบถ้วน ถูกต้อง หรือเห็นพ้องต้องกันเพียงใดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านต่าง ๆ และปรับความคิดเห็นของชุมชนร่วมกัน

2) ข้อจำกัดเรื่องภาพประกอบที่นำมาเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือในการวิจัย เนื่องจากรูปภาพต่าง ๆ ที่คัดเลือกมีผลต่อการอธิบายรูปเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่แตกต่างกัน ซึ่งควรนำไปทดสอบในกลุ่มย่อยก่อนว่าการคัดเลือกภาพเหล่านี้ไม่มีผลต่อการอธิบายรูปเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่แตกต่างกัน หรือให้กลุ่มทดสอบได้ทำการเลือกภาพ หรือถ่ายภาพด้วยด้วยตัวเอง

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดนเรื่องของกลไกการจัดการตนเอง ควบคู่กับงานวิจัยที่เกี่ยวกับตัวแปรของการศึกษาการรับรู้และจดจำสภาพแวดล้อม ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปการกำหนดกลุ่มประชากรตัวอย่างที่มีผลต่อการเกิดจินตภาพในชุมชนคลองแดนได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มคนใน และกลุ่มคนนอก โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. กลุ่มคนในชุมชน หมายถึง บุคคลที่เป็นกำลังสำคัญของการขับเคลื่อนและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น เพราะบทบาทของคนในชุมชนแต่ละฝ่ายที่เข้ามาการสนับสนุนต่างมีความรู้ความสามารถ มีความรับผิดชอบ การทำงานที่แตกต่างกัน แต่อยู่บนพื้นฐานของการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย ซึ่งย่อมนำไปสู่การจัดระบบการทำงานที่มีประสิทธิผลเช่นกัน ฐานความสัมพันธ์ของคนในชุมชนก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การทำงานเป็นไปอย่างราบรื่น ซึ่งบุคคลในชุมชนคลองแดนที่มีส่วนในการขับเคลื่อนชุมชน ประกอบด้วย

1.1 ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ คือกลุ่มบุคคลแกนนำชุมชน ถือว่าเป็นกำลังสำคัญที่ทำให้เกิดแนวคิดในการจัดการด้านการรวมกลุ่มคนในชุมชน และกระตุ้นสร้างความเข้าใจถึงหลักการทำงานอย่างสม่ำเสมอ ประกอบด้วย

1.1.1 คณะกรรมการที่ปรึกษาตลาดน้ำคลองแดน ประกอบด้วย

นายสิทธิศักดิ์ เผือกสม (กรรมการที่ปรึกษากฎหมาย)

1.1.2 คณะกรรมการตลาดน้ำคลองแดน ประกอบด้วย

นายเกรียงไกร อนันตพงศ์	(ประธานกรรมการ)
นายสิทธิโชค ภักดีฉนวน	(รองประธานกรรมการ)
นายอภิชาติ เหมือนทอง	(รองประธานฝ่ายวัฒนธรรม)
นายสมเกียรติ หนูเนียม	(รองประธานฝ่ายตลาด)

Ref. code: 25636016030014GMO

1.2 ผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการหรือผู้นำธรรมชาติ ถือว่าเป็นส่วนที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดการตลาด ประกอบด้วย ผู้นำทางศาสนา ปราชญ์ชุมชน ที่มีบทบาทในการให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษาในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสร้างสะพาน ประเพณีวัฒนธรรม เป็นต้น

1.3 สมาชิกภายในชุมชน คือบุคคลที่เข้ามาสนับสนุนในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะคนที่ประสบปัญหาโดยตรงจากด้านเศรษฐกิจ ที่ไม่มีช่องทางในการค้าขายสินค้าเกษตรกรรม ด้วยปัญหาที่ส่งผลกับการดำเนินชีวิตของครัวเรือนทั้งทางตรงทางอ้อม บุคคลเหล่านี้ได้เกิดความพร้อมในการเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างคุณภาพชีวิตตนเองให้ดีขึ้น พร้อมทั้งก่อให้เกิดประโยชน์ส่วนร่วมแก่ชุมชน ที่ทุกคนสามารถรับประโยชน์ร่วมกันได้ทั้งชุมชนและ บุคคลที่เกิดเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจนคือ การรวมกลุ่มของอาชีพ ได้แก่

- กลุ่มสมุนไพร คุณเกรียงไกร อนันตพงศ์
- กลุ่มขนมโบราณ คุณเพ็ญศรี อุดมผล
- กลุ่มกะปิ แป้งแดง คุณเตือนใจ จิตภักดี
- กลุ่มกระจูด คุณพรทิพย์ ขาวหนูนา
- กลุ่มข้าวซ้อมมือ คุณพุ่งพวง ดุกสุขแก้ว
- กลุ่มปูนปั้นรูปโนรา คุณธันฐภัทร์ อนันตพงศ์
- กลุ่มร้อยลูกปัดโนราห์ คุณกรณิสา เส้งอ้น
- กลุ่มเล่าเรื่อง คุณประจวบ รัตติโชติ
- กลุ่มปลาแห้ง คุณสมพร ทองนวน
- กลุ่มผ้ามัดย้อม คุณอริสรา รอดเกลียง
- กลุ่มการละเล่นโบราณ คุณสมหมาน อนุเชษฐรักษ์
- กลุ่มของเล่น (ธรรมชาติ) คุณอภิชาต เหมือนทอง
- กลุ่มจักรสานใบตาล, ใบลาน คุณเคลื่อม ช่วยคง
- กลุ่มพิพิธภัณฑ์ชุมชน คุณสายัณห์ ชลสาคร

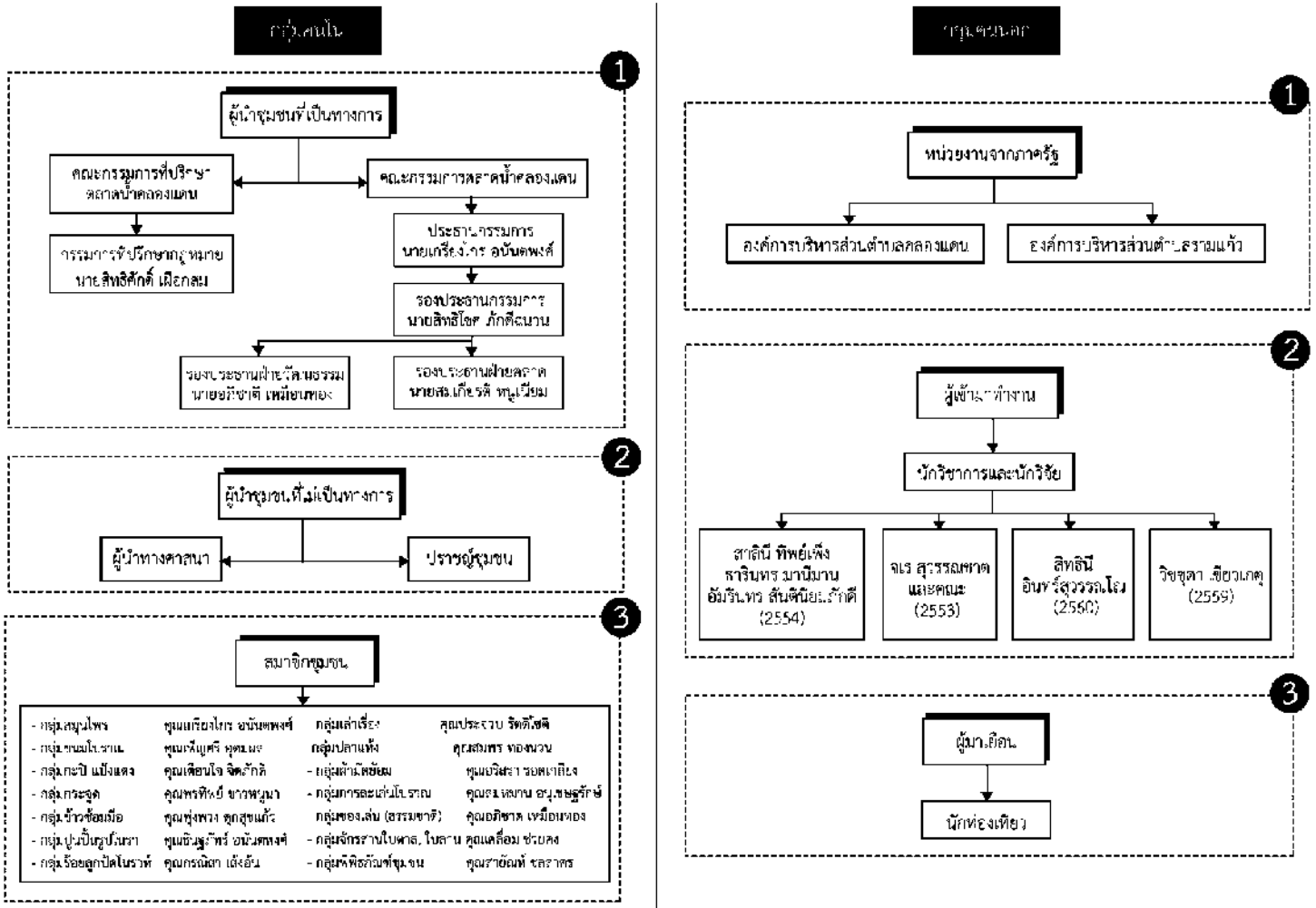
2. กลุ่มคนนอกชุมชน คือบุคคลนอกเหนือจากกลุ่มที่กล่าวไปข้างต้น แต่มีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนให้ดียิ่งขึ้น สามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มย่อย ประกอบไปด้วย

2.1 กลุ่มหน่วยงานจากภาครัฐในพื้นที่หรือราชการท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลคลองแดน และตำบลรามแก้ว

2.2 กลุ่มคนนอกผู้มาทำงาน ได้แก่ นักวิชาการและนักวิจัย ประกอบด้วย สาลินี ทิพย์เพ็ง, ธารินทร มานีมาน, และ อัมรินทร สันตินิยมภักดี (2554) จเร สุวรรณชาต และคณะ (2553) วิชชุดา เขียวเกตุ (2559) และสิทธินี อินทร์สุวรรณโณ (2560) เป็นต้น

2.3 กลุ่มคนนอกผู้มาเยือน ได้แก่ นักทัศนาจร หรือนักท่องเที่ยว

Ref. code: 25636016030014GMO

ภาพที่ 2.8 แสดงกลุ่มประชากรตัวอย่างและรายชื่อของกลุ่มคนในและกลุ่มคนนอก

Ref. code: 25636016030014GMO

เครื่องมือในการเก็บข้อมูลจินตภาพ

ในการรวบรวมจินตภาพของปัจเจกนั้น นอกเหนือจากการใช้วิธีการเขียนแผนที่ตามวิธีการศึกษาของลินช์แล้ว ลินช์ยังใช้วิธีการสัมภาษณ์ประกอบในการเก็บข้อมูลเพื่อหาความทรงจำที่ชัดเจนที่สุดในการสร้างชุดคำถามที่ถามถึงสถานที่ต่าง ๆ และกิจกรรมของผู้ถูกสัมภาษณ์ เช่น สถานที่ใดคือสิ่งที่นึกถึงเป็นอย่างแรกเมื่อเข้ามาในพื้นที่, สถานที่ใดของเมืองที่มีความสำคัญในการบอกทิศทาง อธิบายลำดับสิ่งที่มองเห็น อธิบายสถานที่ในภาพว่าอยู่ที่ใด ใช้สิ่งใดบ่งบอกว่าอยู่ในบริเวณดังกล่าว และจะหาสถานที่ดังกล่าวได้อย่างไร ฯลฯ

แอร เดฟลิน (Ann Devlin, 1976) ได้ทำการศึกษาเรื่อง The “Small Town” Cognitive Map: Adjusting to a New Environment ซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้องค์ประกอบต่าง ๆ ของเมืองไอดาโอ ฟอล รัฐไอดาโฮ (Idaho Fall, Idaho) ของกลุ่มแม่บ้านทหารซึ่งไม่คุ้นเคยกับพื้นที่มาก่อน ทำการศึกษาโดยการให้กลุ่มแม่บ้านเขียนแผนที่เป็นสภาพหลังจากมาอยู่ในพื้นที่ศึกษา 2-3 สัปดาห์และทำการเก็บข้อมูลอีกครั้งเมื่อเวลาผ่านไป 3 เดือนในกลุ่มศึกษาเดียวกัน จากการศึกษาพบว่ามีการรับรู้องค์ประกอบของเมืองที่มีการใช้สอยชัดเจนมากยิ่งขึ้นรวมไปถึงขอบเขตการรับรู้ที่ขยายมากยิ่งขึ้นหลังจากมีประสบการณ์ในพื้นที่มากยิ่งขึ้น ข้อสรุปของการศึกษานี้นับเป็นการขยายผลการศึกษาเกี่ยวกับภูมิสัญลักษณ์ (Landmark) อันเป็นองค์ประกอบของเมืองตามทฤษฎีของลินช์สรุปได้ว่า ภูมิสัญลักษณ์ที่ปรากฏในแผนที่จินตภาพบางส่วนนั้นมีความเชื่อมโยงกับหน้าที่และการใช้สอย การศึกษานี้ใช้เรียกว่า Functional Landmark สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือภูมิสัญลักษณ์ที่มีการใช้สอยและมีลักษณะทางกายภาพที่เด่นชัดสามารถทำให้เกิดการรับรู้ทางสายตาได้ง่ายมีความโดดเด่น ภูมิลักษณ์ที่มีการใช้สอยที่สำคัญแต่มีลักษณะทางกายภาพไม่เด่นชัดยากแก่การรับรู้ทางสายตาและภูมิลักษณ์ที่มีการใช้สอยที่เป็นการส่วนตัวอาจมีการจดจำเนื่องมาจากกิจกรรมส่วนตัวหรือความสำคัญทางด้านจิตใจที่เป็นนามธรรม ในการจดจำองค์ประกอบใด ๆ ได้นั้นความรู้สึกทางนามธรรมก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการจดจำได้ ซึ่งสิ่งแวดล้อมนั้นอาจมีความสำคัญทางจิตใจของผู้ทดสอบ ความประทับใจความผูกพันที่มีต่อสถานที่ซึ่งอาจใช้วิธีการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลดังกล่าว ยกตัวอย่างเช่น

โรเซลเล่ และบัซเออร์ (Rozelle and Bazer, 1977) ได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์บุคคลที่อยู่อาศัยในฮิวสตัน รัฐเทกซัส (Houston, Texas) โดยการตั้งคำถามหลัก 3 คำถามเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ประกอบไปด้วย (1.) ชาวเมืองมองเมืองของเขาอย่างไร เพื่อเป็นการเข้าใจถึงการใช้ภูมิสัญลักษณ์ของพื้นที่เส้นทางการสัญจรและความประทับใจจากมุมมองต่าง ๆ (2.) อะไรที่ทำให้ชาวเมืองให้ความสำคัญกับสิ่งนั้น เป็นคำถามเพื่อใช้ในการศึกษาอ้างอิงสภาพทางสังคมเหตุผลของความสำคัญฐานะ (3.) วัฒนธรรมชาวเมืองมีวิธีการทำสิ่งนั้นอย่างไร เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ผลจาก 2

Ref. code: 25636016030014GMO

คำถามแรกโดยผู้วิจัยเชื่อว่าความสัมพันธ์ทางนามธรรมนี้น่าจะช่วยในการบ่งชี้ทิศทางในการพัฒนาลักษณะทางกายภาพของเมืองต่อไป

จากการศึกษาข้างต้นทำให้ทราบได้ว่าองค์ประกอบใดที่ปรากฏในจินตภาพของปัจเจกนั้น อาจเกิดมาจากการจดจำที่มีนัยสำคัญบางประการ การจำได้อาจหมายถึงการจดจำที่มาจากการใช้สอยหรือคุณค่าทางจิตใจที่เป็นนามธรรม จากการศึกษาข้างต้นเป็นส่วนที่เพิ่มเติมจากการศึกษาของลินช์ ซึ่งจะนำไปสู่การขยายองค์ความรู้ต่อไป ดังเช่นในการศึกษาวิจัยนี้ซึ่งมุ่งเน้นเพื่อให้ได้ผลที่เป็นลักษณะทางกายภาพจึงต้องมีการประเมินองค์ประกอบของเมืองที่มาจากความทรงจำโดยเลือกใช้ข้อมูลองค์ประกอบที่ตัวปัจเจกเองสามารถอธิบายถึงลักษณะทางกายภาพขององค์ประกอบดังกล่าวได้ ซึ่งการสัมภาษณ์น่าจะเป็นวิธีที่ช่วยในการขยายความถึงที่มาของการจดจำความสัมพันธ์ของตัวปัจเจกที่มีต่อองค์ประกอบที่จำได้ ดังนั้นการสัมภาษณ์จึงเป็นเสมือนตัวช่วยในการเก็บข้อมูลซึ่งนอกจากจะช่วยในการขยายความทรงจำที่เกิดขึ้นแล้วยังเป็นข้อมูลที่ใช้ในการเชื่อมโยงการให้คุณค่าทางนามธรรมที่ปัจเจกมีต่อสิ่งแวดล้อมทางกายภาพต่าง ๆ ที่ปรากฏในจินตภาพของปัจเจกซึ่งจะช่วยในการประเมินองค์ประกอบของเมืองที่มาจากความทรงจำการวิเคราะห์ข้อมูลในภาพรวมและการขยายผลสู่ลักษณะทางกายภาพต่อไป

การศึกษาวิเคราะห์คุณลักษณะทางกายภาพจากองค์ประกอบที่เป็นที่รับรู้และจดจำ

ในทฤษฎีการรับรู้และจดจำเมืองของเคลวิน ลินช์ (Kelvin Lynch) เมื่อมนุษย์อยู่ในสภาพแวดล้อมใด จะรับรู้ได้ถึงองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมนั้นและมีการเชื่อมโยงกันเป็นโครงข่ายชัดเจนภายในจิตสำนึก ซึ่งจะทำให้เกิดการรับรู้และจดจำที่ง่ายขึ้น จนก่อให้เกิดความคุ้นเคยและประทับใจต่อพื้นที่ ลักษณะทางกายภาพขององค์ประกอบเหล่านี้จะก่อให้เกิดความเฉพาะตัวของพื้นที่ (Identity) ซึ่งในการพูดถึงลักษณะเฉพาะหรือเอกลักษณ์นั้น มีทฤษฎีและข้อสรุปทางการวิจัยได้กล่าวถึงไว้หลายรูปแบบ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ได้ยึดกรอบจากการศึกษาของ ฮาร์รี่ การ์นแฮม (Harry L. Garnham, 1985: 1-9) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดลักษณะเฉพาะของเมือง 3 องค์ประกอบ ดังนี้

1. ลักษณะทางกายภาพและรูปลักษณะ

การพิจารณาถึงลักษณะทางกายภาพเป็นการพิจารณาโครงสร้างทางกายภาพของสถานที่และคุณลักษณะทางสุนทรียภาพของพื้นที่ ได้แก่

1.1 ลักษณะทางภูมิศาสตร์ (Topography) คือลักษณะสภาพแวดล้อมที่โดดเด่นตามธรรมชาติซึ่งส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ซึ่งแสดงขอบเขตหรือมีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของเมือง

Ref. code: 25636016030014GMO

1.2 ลักษณะทางภูมิสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อม (Greenery and Landscape) คือลักษณะของภูมิทัศน์ภายนอกอาคาร สภาพภูมิอากาศของชุมชน สภาพแวดล้อม เหล่านี้จะส่งผลต่อการใช้พืชพันธุ์และภูมิสถาปัตยกรรมในชุมชน

1.3 รูปแบบทางสถาปัตยกรรม (Architectural Style Richness) โดยพิจารณาถึงการแสดงออกของลักษณะการใช้สอยและรูปแบบทางวัฒนธรรมของชุมชนในช่วงเวลานั้น ๆ โดยพิจารณาจากคุณค่าของสถาปัตยกรรม 4 ด้าน ได้แก่ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม ด้านภูมิทัศน์ชุมชน และด้านการท่องเที่ยว

1.4 สภาพของอาคาร (Building Condition) โดยพิจารณาถึงช่วงอายุในการใช้งาน สภาพความทรุดโทรมของอาคาร ตลอดจนความสำคัญทางประวัติศาสตร์

1.5 ช่วงอายุของอาคาร (Age Range of Building) โดยพิจารณาอาคารที่มีช่วงอายุใกล้เคียงกันหรือมีความแตกต่างกัน รวมถึงอาคารที่ยังสามารถใช้งานได้และไม่สามารถใช้งานได้

1.6 วัสดุและพื้นผิวของอาคาร (Building Material and Texture) อาจเป็นลักษณะเฉพาะที่ปรากฏในพื้นที่ หรือในช่วงยุคใดยุคหนึ่งของพื้นที่นั้น ๆ

2. กิจกรรมและหน้าที่ที่สังเกตได้

พิจารณาถึงสิ่งที่แสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ ได้แก่

2.1 จินตภาพพื้นที่จากประเภทของกิจกรรม (The Image of Area Perceived by Activity) คือกิจกรรมที่มีความแตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน จะทำให้เกิดลักษณะเฉพาะของเมืองที่รองรับกลุ่มกิจกรรมที่แตกต่างกันไป

2.2 ระดับของกิจกรรม (Level of Activity) สามารถแบ่งเป็นลักษณะของกิจกรรมหลักที่คนในชุมชนให้ความสำคัญและเกิดขึ้นเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงกิจกรรมอื่น ๆ ที่น่าสนใจรองลงมา

2.3 ความชัดเจนของกิจกรรม (Transparency) สามารถพบได้ในเขตพื้นที่ของชุมชนนั้น ๆ

2.4 ลำดับและสัดส่วนของการใช้งาน (Range of Uses and Scale of Uses) โดยความถี่ของการใช้งานและลักษณะของการใช้งานที่เกิดขึ้น สามารถบ่งบอกถึงลักษณะกิจกรรมและวิถีชีวิตของคนในชุมชน

2.5 การรับรู้เสียงและกลิ่น (Sound and Smells) คือรูปแบบของเสียงและกลิ่นที่ประสาทสัมผัสรับได้เมื่อเข้าไปในพื้นที่ชุมชน อาจสะท้อนถึงลักษณะการประกอบอาชีพหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้

Ref. code: 256360160300l4GMO

3. การสื่อความหมายหรือสัญลักษณ์

การสื่อความหมายเป็นการพิจารณาถึงจุดประสงค์และประสบการณ์ของผู้ใช้งานต่อคุณลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับการใช้สอย ได้แก่

3.1 รูปแบบของกรรมสิทธิ์ (Pattern of Ownership) ในลักษณะเฉพาะของชุมชนในการรวมกรรมสิทธิ์ครอบครองพื้นที่โดยขึ้นกับขนาดและความสัมพันธ์ภายในพื้นที่

3.2 ข้อกำหนดของพื้นที่ (Area Rule) ได้แก่ กฎระเบียบ ข้อบังคับ และมาตรการของพื้นที่ที่จะส่งผลต่อลักษณะทางกายภาพและกิจกรรมในชุมชน

3.3 ระดับของการปิดล้อม (Levels of Encloses) คือความหนาแน่นหรือเบาบางของกลุ่มอาคารที่ปิดล้อมพื้นที่ชุมชน แสดงถึงระดับการใช้งานและการเข้าถึงของแต่ละพื้นที่

3.4 พื้นที่ว่าง (Open Space) คือรูปแบบการเว้นว่างภายในเมือง โดยอาจหมายถึง รูปแบบของถนนไปจนถึงสวนสาธารณะหรือที่โล่งอื่น ๆ รอบตัวเมือง โดยอาจแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่เว้นว่างของเมือง ซึ่งประกอบด้วยรูปด้านหน้าของอาคารและพื้นที่เว้นว่างของเมือง รวมถึงรูปแบบธรรมชาติทั้งภายในหรือรอบ ๆ เมืองด้วย

3.5 โครงข่ายของที่ว่าง (Network of Spaces) หรือการเชื่อมต่อกันของโครงข่ายที่ว่างในชุมชนจะแสดงถึงความถี่ ความห่าง และจุดที่เกิดขึ้นของกิจกรรมภายในชุมชน

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าปัจจัยที่ก่อให้เกิดลักษณะเฉพาะของเมือง ประกอบด้วยลักษณะทางกายภาพและองค์ประกอบอื่น ๆ ร่วมด้วย โดยครอบคลุมองค์ประกอบตั้งแต่ขนาดเล็ก เช่น ลักษณะทางสถาปัตยกรรม ฯลฯ ไปจนถึงขนาดใหญ่ เช่น ลักษณะโครงข่ายของที่ว่างและกิจกรรม ฯลฯ และในงานวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาในระดับขอบเขตของพื้นที่ชุมชน ซึ่งอาจมีเนื้อหาไม่ครอบคลุมทุกปัจจัยที่กล่าวมา แต่แนวคิดของ ฮาร์รี่ การ์นแฮม ในข้างต้น ย่อมจะแสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะในภาพรวม ซึ่งจะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์เชื่อมโยงลักษณะทางกายของพื้นที่ศึกษา เพื่อเสนอแนวทางในการส่งเสริมและปรับปรุงคุณลักษณะทางกายภาพให้มีความเหมาะสมและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

Ref. code: 256360160300l4GMO

2.4.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน

พลอยภัทรา ตระกูลทองเจริญ (2557) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วม กรณีศึกษา: หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ เชียงรากน้อย โดยผู้วิจัยได้ศึกษาความตระหนักถึงมรดกทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านศาลาแดงเหนือออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่สำคัญของหมู่บ้านศาลาแดงเหนือ โดยเน้นการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมให้ได้มากที่สุด โดยการใช้วิธีการศึกษา 3 ขั้นตอน ได้แก่ การดึงข้อมูลจากภาพถ่าย การวาดแผนที่เดินดิน และกิจกรรมการประเมินความตระหนักต่อมรดกทางวัฒนธรรม โดยก่อนการลงพื้นที่จริง ผู้ศึกษาได้ทำการทดสอบเครื่องมือการวาดแผนที่ทำมือกับกลุ่มทดสอบตัวอย่าง คือนักศึกษาปริญญาโท คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ เพื่อฝึกฝนการทดลองเก็บข้อมูลด้วยวิธีนี้ หากเมื่อพบปัญหาในการทำการทดสอบเครื่องมือก็สามารถนำปัญหาที่พบนั้นไปปรับแก้ในขั้นตอนการวาดแผนที่ทำมือกับชาวบ้านในวิธีการให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้น จากการทดสอบผู้วิจัยพบว่ามีปัญหาและข้อปรับปรุงเครื่องมือในการวาดแผนที่ทำมือกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลก่อนลงพื้นที่จริงมี 4 ประเด็น ได้แก่

1) การลงพื้นที่ครั้งต่อไป หรือการลงพื้นที่จริง ควรมีการเตรียมกล้องวิดีโอในการบันทึกภาพเพิ่มเติมเพื่อให้สามารถนำกลับมาดูอีกครั้ง เพื่อเก็บรายละเอียดและได้ข้อมูลที่ครบถ้วนมากยิ่งขึ้น

2) การทำกิจกรรมเช่นนี้ ควรมีทีมงานหรือมีผู้ช่วยเพิ่มอย่างน้อย 1 - 2 คนเพื่อเป็นผู้ช่วยให้กับผู้ศึกษาในการจดบันทึก บันทึกภาพ หรือวิดีโอเพิ่มเติมต่อมา

3) การเตรียมอุปกรณ์ ควรใช้กระดาษแผ่นใหญ่แผ่นเดียวในการวาดแผนที่แต่ในครั้งนี้ผู้ศึกษาแก้ปัญหาโดยการนำกระดาษ A4 มาต่อกันแต่การเก็บข้อมูลจริงควรใช้กระดาษแผ่นใหญ่

4) ผู้ศึกษาควรเตรียมปากกาสีครบทุกคน เพื่อกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น

ผลการศึกษาพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เป็นสิ่งเชื่อมโยงให้ทั้งสองอยู่คู่กันไป อย่างไรก็ตาม ความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมนั้น มีผลมาจากช่วงอายุซึ่งอาจแบ่งได้เป็นกลุ่มคนรุ่นเก่า และกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่อาจจะให้คุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของแตกต่างกันออกไป จากการเก็บข้อมูลทำให้ทราบถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านศาลาแดงเหนือว่าอยู่ในระดับที่ผู้วิจัยและชุมชนออกแบบร่วมกันในทุกขั้นตอนการออกแบบตั้งแต่ต้นจนจบโครงการ โดยเน้นไปทางชุมชนเป็นหลักในการตัดสินใจและลงมือปฏิบัติ โดยผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการทำกิจกรรมให้ราบรื่นเท่านั้น ซึ่ง

Ref. code: 25636016030014GMO

ข้อมูลที่ได้นำมาพัฒนาเป็นแผนที่ทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านเพื่อบ่งบอกสถานที่สำคัญ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี และความต้องการของคนในหมู่บ้านต่อการอนุรักษ์และพัฒนาได้

กนกวรรณ ชูชาญ (2552) ได้ทำการวิจัยเรื่องการจัดการความรู้ทางทรัพยากรวัฒนธรรมโดยผู้นำชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว ชุมชนบ้านผาหมอน ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านผาหมอน และศึกษากระบวนการการจัดการความรู้ทางทรัพยากรวัฒนธรรมของผู้นำชุมชน รวมถึงส่งเสริมให้เกิดแนวทางการจัดการความรู้ทางทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือผู้นำชุมชน ซึ่งบุคคลเหล่านี้เป็นสมาชิกในชุมชนที่มีบทบาทเป็นผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากชุมชน ได้แก่ เป็นผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ ผู้นำทางประเพณี และผู้นำด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน เน้นการจัดการความรู้ที่ได้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และจากประสบการณ์การดำเนินการท่องเที่ยวของผู้นำชุมชนที่ผ่านมา รูปแบบการศึกษาการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study Research) ประเภทการศึกษาเฉพาะกรณีทางสังคมวิทยา (Sociological Case Study) และใช้วิธีการศึกษาอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Research) ภายใต้การส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศที่เรียนรู้ร่วมกัน (Participation) ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้ศึกษาและกลุ่มผู้นำชุมชนมุ่งเน้นความสำคัญ ในการค้นหาสภาวการณ์ และสภาพปัญหาในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย การสังเกตการณ์ (Observation) การสัมภาษณ์ (Interview) และจัดเวทีเรียนรู้ชุมชน (Focus Group Discussion)

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผู้วิจัยสามารถนำเรื่องของเครื่องมือที่ใช้และข้อปรับปรุงด้านเครื่องมือก่อนลงพื้นที่จริงในการเก็บข้อมูล สามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่มีการเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมกันของชุมชน โดยมีการจัดเวทีชุมชน หรือการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการวิเคราะห์ชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการประชุม ปรึกษาหารือ ระดมความคิดเห็นที่เป็นความต้องการของคนในชุมชนเพื่อหาแนวทางในการออกแบบและจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน

Ref. code: 25636016030014GMO

2.5 สรุปการทบทวนทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ เช่น จากการทบทวนทฤษฎีการรับรู้ การจำสภาพแวดล้อมและระบบมโนทัศน์ เพื่อทราบถึงกระบวนการตีความหมายและความเข้าใจในสารของการรับรู้ภาพ รับรู้สภาพแวดล้อมของมนุษย์ เข้าใจความสัมพันธ์กันระหว่างพฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม การให้คุณค่าของสภาพแวดล้อมต่อสิ่งที่รับรู้ได้ เพื่อให้เกิดการจำสภาพแวดล้อมและจัดโครงสร้างเป็นระบบมโนทัศน์ได้ ผู้วิจัยจึงสามารถนำไปออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูลการรับรู้ จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยจึงได้นำข้อสรุปเรื่องกลุ่มสาระสำคัญ (Theme) ของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ซึ่งสามารถจำแนกได้ออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่คือ (1.) สิ่งแวดล้อมที่เป็นรูปธรรม (Tangible Cultural Environment) ได้แก่ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (2.) สิ่งแวดล้อมที่เป็นนามธรรม (Intangible Cultural Environment) ได้แก่ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และมรดกวัฒนธรรมทางนามธรรม นำมาใช้แบ่งหมวดหมู่ของสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ในชุมชนคลองแดน ซึ่งเป็นการศึกษาต่อจากแนวคิดทฤษฎีการรับรู้ การจำสภาพแวดล้อมและระบบมโนทัศน์ (ดูหัวข้อ 2.1) เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องของพื้นที่ซึ่งสะท้อนการรับรู้ โดยใช้หลักการและวิธีทำแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Cultural Mapping)

จากการทบทวนแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผู้วิจัยสามารถสรุปหลักสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ เน้นชุมชนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ตอบสนองความต้องการของชุมชน รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถและบทบาทที่สำคัญในการจัดการโดยการนำเอาทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม และสามารถสรุปเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีความสอดคล้องกับการพัฒนาชุมชนในมิติของสังคมและวัฒนธรรม คือมุ่งใช้กิจกรรมต่าง ๆ รองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อเพิ่มความเข้าใจ และตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น

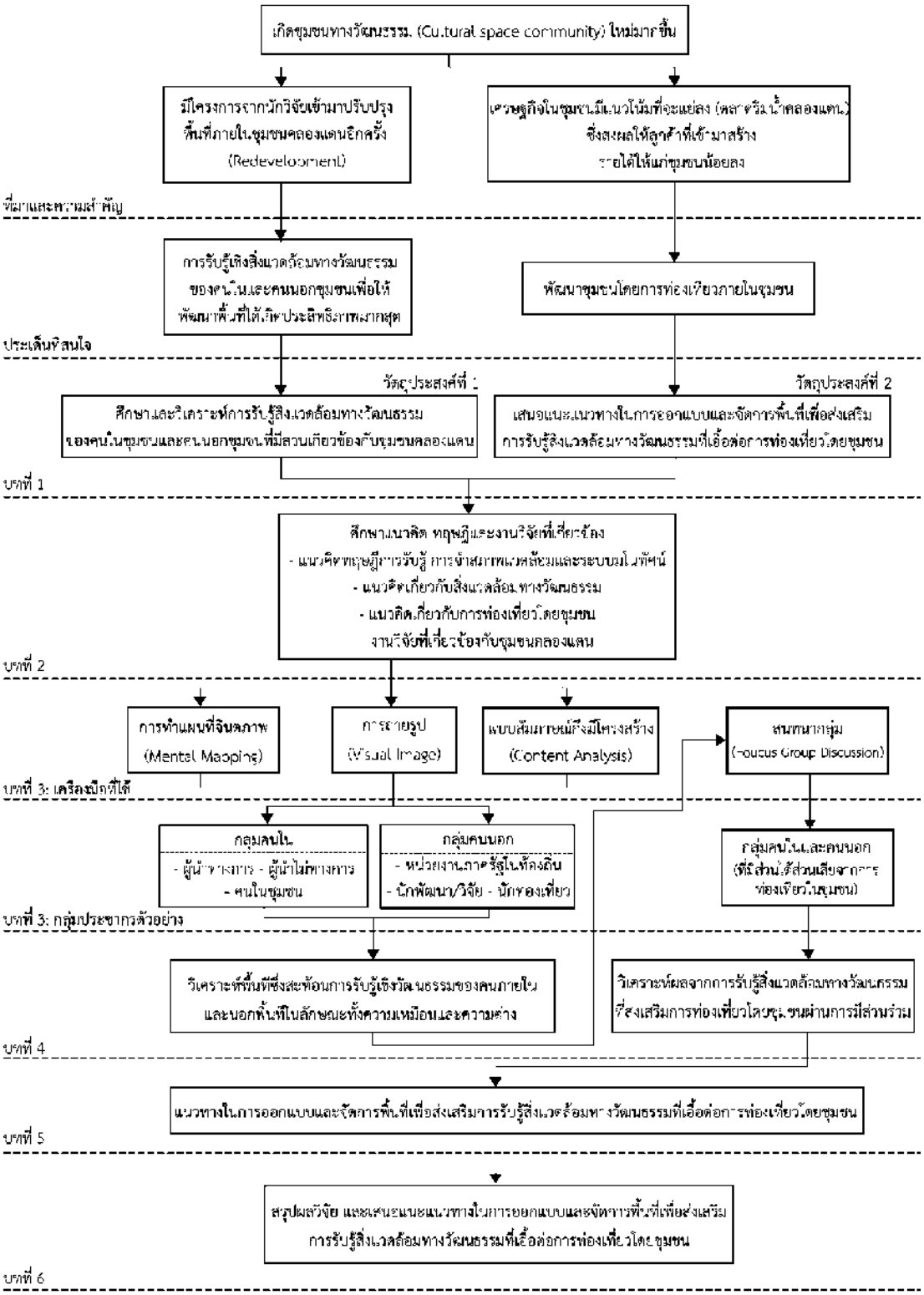
จากการทบทวนทฤษฎีแนวคิดควบคู่กับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คือจากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดนเรื่องของกลไกการจัดการตนเองควบคู่กับงานวิจัยที่เกี่ยวกับตัวแปรของการศึกษาการรับรู้และจดจำสภาพแวดล้อม ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปการกำหนดกลุ่มประชากรตัวอย่างที่มีผลต่อการเกิดจินตภาพในชุมชนคลองแดนได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มคนใน และกลุ่มคนนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน โดยกลุ่มคนใน ประกอบไปด้วย ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ ผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ สมาชิกชุมชน และกลุ่มคนนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน ประกอบไปด้วย

Ref. code: 256360160300l4GMO

กลุ่มหน่วยงานจากภาครัฐในพื้นที่หรือราชการท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลคลองแดนและรามแก้ว คนนอกผู้มาทำงาน ได้แก่ นักวิชาการและนักวิจัยที่เคยมีส่วนช่วยทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนา และคนนอกผู้มาเยือน ได้แก่ นักทัศนาจรและนักท่องเที่ยว (ดูหัวข้อ 2.4.2, หน้า 41)

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนควบคู่กับแนวคิดวิธีการวิเคราะห์ชุมชนในเรื่องของการเก็บข้อมูล ทำให้ผู้วิจัยสนใจเครื่องมือที่ใช้และข้อปรับปรุงด้านเครื่องมือในการเก็บข้อมูลด้านชุมชนเพื่อพัฒนาด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่มีการเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมกันของชุมชน คือการใช้ข้อมูลจากภาพถ่ายโดยให้มีการถ่ายภาพจากกลุ่มประชากรตัวอย่างโดยตรง หรือให้เลือกภาพจากกลุ่มภาพถ่ายที่ผู้วิจัยเป็นคนเตรียมมา และมีการจัดเวทีชุมชน หรือการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อการระดมความคิดเห็น เพื่อนำข้อมูลที่ได้นำไปวิเคราะห์ทั้งด้านการรับรู้สิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม การออกแบบและจัดการพื้นที่ที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน

Ref. code: 256360160300l4GMO

ภาพที่ 2.9 แสดงโครงสร้างของงานวิจัย

Ref. code: 25636016030014GMO

บทที่ 3
วิธีการวิจัย

การศึกษาหาแนวทางในการออกแบบและการจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนคลองแดน จังหวัดสงขลา และจังหวัดนครศรีธรรมราชครั้งนี้ เพื่ออธิบายการรับรู้ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนในและกลุ่มคนนอกที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะตอบคำถามการวิจัยที่กำหนดไว้ ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จึงใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งที่เป็นความคิดเห็น และข้อมูลจากเอกสารประกอบกัน ทั้งนี้ได้กำหนดระเบียบวิธีการศึกษา และขั้นตอนในการดำเนินการศึกษาไว้ดังนี้

3.1 ประเภทงานวิจัย
3.2 วิธีการวิจัย
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล
3.4 การเก็บข้อมูล
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล
3.6 วัสดุอุปกรณ์ในการเก็บบันทึกข้อมูล

Ref. code: 25636016030014GMO

3.1 ประเภทของงานวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งวิธีการเก็บข้อมูลจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก ส่วนแรกใช้การวาดแผนที่จินตภาพ (Mental Mapping) การถ่ายภาพ (Visual Image) และการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลการรับรู้ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนในและกลุ่มคนนอก เพื่อนำมาวิเคราะห์ออกมาเป็นแผนที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Mapping) ทั้งในความเหมือนและความต่าง ที่แสดงถึงประเภทของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมทั้ง 2 ด้านคือ สิ่งแวดล้อมที่เป็นรูปธรรม (Tangible Cultural Environment) และสิ่งแวดล้อมที่เป็นนามธรรม (Intangible Cultural Environment) ส่วนที่สองใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยการนำผลวิเคราะห์จากการเก็บข้อมูลส่วนแรก นำกลับไปพูดคุยกับชุมชนอีกครั้ง เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นที่เกิดจากบุคคลผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน (Stakeholder) เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนด้านการท่องเที่ยวโดยตรง โดยเลือกกรณีศึกษา 1 ชุมชนคือ ชุมชนคลองแดน จังหวัดสงขลา และจังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อนำเสนอแนวทางในการออกแบบและจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน

3.2 วิธีการวิจัย

3.2.1 ศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่แสดงถึงการรับรู้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาของกระบวนการรับรู้ ประเภทของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เกิดจากกระบวนการการมีส่วนร่วมกันของคนในชุมชน และนำไปสู่การกำหนดกลุ่มประชากรกรตัวอย่าง และการออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูลงานวิจัยต่อไป จนถึงการเสนอแนะแนวทางในการออกแบบและจัดการพื้นที่ทางกายภาพ

3.2.2 กำหนดขอบเขตการศึกษา โดยศึกษาพื้นที่กรณีศึกษาคือ ชุมชนคลองแดน จังหวัดสงขลา และจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยศึกษาลักษณะทั่วไปด้านกายภาพ เศรษฐกิจ กลไกสังคมของชุมชน และศึกษาความสำคัญของแหล่งวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน

3.2.3 รวบรวมข้อมูลในพื้นที่จากการให้กลุ่มประชากรตัวอย่างทำแผนที่จินตภาพ (Mental mapping) ซึ่งจะนำไปสู่พื้นที่ที่สะท้อนการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมภายในชุมชน จากนั้นให้กลุ่มประชากรตัวอย่างทำการถ่ายภาพสถานที่ หรือเลือกภาพจากกลุ่มภาพถ่ายที่ผู้วิจัยได้เตรียมมา (ภาพที่ 3.2) ในแต่ละสถานที่ที่ระบุลงไปในแผนที่ในด้านที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทาง

Ref. code: 256360160300l4GMO

วัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน และทำการสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง เพื่อเก็บข้อมูลรูปแบบของกายภาพที่จดจำได้ และเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสถานที่นั้น ๆ

3.2.4 วิเคราะห์ข้อมูลของพื้นที่ซึ่งสะท้อนการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของคนในและคนนอกชุมชน ประกอบกับการวิเคราะห์ข้อมูลถ่ายภาพแบบ Visual Image คู่ขนานกับ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยใช้วิธี Content Analysis เพื่อหาคุณลักษณะทั้งความเหมือนและความแตกต่างที่แสดงถึงสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมในชุมชนของแต่ละกลุ่มคนที่สามารถรับรู้จดจำได้ และความสัมพันธ์ที่มีต่อสภาพแวดล้อม

3.2.5 นำผลข้อมูลจากการวิเคราะห์พื้นที่ที่สะท้อนการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของคนในและคนนอกชุมชน ในลักษณะทั้งความเหมือนและความต่าง ออกมาเป็นรูปแบบของแผนที่ทางวัฒนธรรม เพื่อนำไปเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลอีกครั้ง โดยผ่านการพุดคุยร่วมกันโดยกลุ่มคนทั้ง 2 กลุ่มที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือการสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลการวิเคราะห์ชุมชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว

3.2.6 วิเคราะห์ข้อมูลอีกครั้งในเรื่องของการรับรู้ที่เกิดจากการยอมรับร่วมกัน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือของข้อมูล

3.2.7 สรุปข้อมูลเพื่อเสนอแนวทางในการออกแบบและจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้เชิงสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนคลองแดน จังหวัดสงขลาและจังหวัดนครศรีธรรมราช

3.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

จากการสำรวจข้อมูล จะทำการเก็บข้อมูลจากประชากร 2 กลุ่มหลัก โดยกลุ่มประชากรตัวอย่างมีประสบการณ์ในชุมชนคลองแดน ซึ่งในการสุ่มตัวอย่างไม่ใช่ความน่าจะเป็น (Non-Probability Sampling) โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowballing Sampling) เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และเชื่อมโยงกับกับลักษณะการรับรู้ของคนในและคนนอกชุมชน ที่มีความเหมือนและแตกต่างกัน อันเป็นตัวแสดงที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ต้องการศึกษา ประกอบด้วย

3.3.1 กลุ่มคนในชุมชน หรือกลุ่มคนท้องถิ่นในชุมชน ซึ่งบุคคลเหล่านี้เป็นสมาชิกในชุมชนที่มีบทบาทเป็นผู้นำชุมชน และได้รับการยอมรับจากชุมชนผ่านกระบวนการคัดเลือกจากการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมถึงจากการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการการท่องเที่ยวโดยชุมชนคลองแดน ประกอบด้วย 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

Ref. code: 25636016030014GMO

3.3.1.1 ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ คือกลุ่มบุคคลแกนนำชุมชน ถือว่าเป็นกำลังสำคัญที่ทำให้เกิดแนวคิดในการจัดการด้านการรวมกลุ่มคนในชุมชน และกระตุ้นสร้างความเข้าใจถึงหลักการทำงานอย่างสม่ำเสมอ ประกอบด้วย

(1) คณะกรรมการที่ปรึกษาตลาดน้ำคลองแดน ได้แก่

กรรมการที่ปรึกษากฎหมาย (นายสิทธิศักดิ์ เผือกสม)

(2) คณะกรรมการตลาดน้ำคลองแดน ได้แก่

ประธานกรรมการ (นายเกรียงไกร อนันตพงศ์)

รองประธานกรรมการ (นายสิทธิโชค ภักดีฉนวน)

รองประธานฝ่ายวัฒนธรรม (นายอภิชาติ เหมือนทอง)

รองประธานฝ่ายตลาด (นายสมเกียรติ หนูเนียม)

3.3.1.2 ผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการหรือผู้นำธรรมชาติ ถือว่าเป็นส่วนที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดการตลาด และมีบทบาทในการให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษาในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสร้างสะพาน ประเพณีวัฒนธรรม ฯลฯ ประกอบด้วย

(1) ผู้นำทางศาสนา

(2) ปราชญ์ชุมชน

3.3.1.3 สมาชิกชุมชนภายในชุมชน ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับสนับสนุน บริหารจัดการดูแลการดำเนินงานตลาดริมน้ำคลองแดน ได้แก่

(1) กลุ่มสมุนไพร (คุณเกรียงไกร อนันตพงศ์)

(2) กลุ่มขนมโบราณ (คุณเพ็ญศรี อุดมผล)

(3) กลุ่มกะปิ แป้งแดง (คุณเตือนใจ จิตภักดี)

(4) กลุ่มกระจูด (คุณพรทิพย์ ขาวหนูนา)

(5) กลุ่มข้าวซ้อมมือ (คุณพุ่งพวง ดุกสุขแก้ว)

(6) กลุ่มปูนปั้นรูปโนรา (คุณธันฐภัทร์ อนันตพงศ์)

(7) กลุ่มร้อยลูกปัดโนราห์ (คุณกรณิสา เส้งอ้น)

(8) กลุ่มเล่าเรื่อง (คุณประจวบ รัตติโชติ)

(9) กลุ่มปลาแห้ง (คุณสมพร ทองนวน)

(10) กลุ่มผ้ามัดย้อม (คุณอริสรา รอดเกลียง)

(11) กลุ่มการละเล่นโบราณ (คุณสมหมาน อนุเชษฐรักษ์)

(12) กลุ่มของเล่น (ธรรมชาติ) (คุณอภิชาต เหมือนทอง)

(13) กลุ่มจักรสานใบตาล, ใบลาน (คุณเคลื่อม ช่วยคง)

(14) กลุ่มพิพิธภัณฑ์ชุมชน (คุณสายัณห์ ชลสาคร)

Ref. code: 25636016030014GMO

3.3.2 กลุ่มคนนอกชุมชน คือกลุ่มบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยในการพัฒนาชุมชนในทั้งทางตรงและทางอ้อม ประกอบด้วย 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

3.3.2.1 หน่วยงานจากภาครัฐในพื้นที่ซึ่งเป็นหน่วยงานราชการท้องถิ่น ได้แก่

(1) องค์การบริหารส่วนตำบลคลองแดน

(2) องค์การบริหารส่วนตำบลรามแก้ว

3.3.2.2 นักวิชาการ หรือนักวิจัยที่เคยมาศึกษาในชุมชนมาก่อน ได้แก่

(1) สาลินี ทิพย์เพ็ง, ธารินทร มานีมาน, และ อัมรินทร สันตินิยมภักดี (2554)

(2) จเร สุวรรณชาต และปริญญา ชูแก้ว (2557)

(3) วิชชุดา เขียวเกตุ (2559)

(4) สิทธินี อินทร์สุวรรณโณ (2560) เป็นต้น

3.3.2.3 นักท่องเที่ยว หรือผู้มาเยือน

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 4 แบบ โดยแต่ละแบบใช้เพื่อเก็บข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ ประกอบด้วย

3.3.1 การใช้แผนที่จินตภาพ (Mental Mapping)

3.3.2 การถ่ายรูป (Visual Image)

3.3.3 การสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Structured Interview)

3.3.4 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

3.5 การเก็บข้อมูล

3.4.1 ศึกษารวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ซึ่งแบ่งเป็นขั้นตอนทั้งหมด 4 ขั้นตอน โดยสอดคล้องกับการใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ดังนี้

<u>ขั้นตอนที่ 1</u>: ผู้วิจัยได้กำหนดโจทย์ให้กลุ่มตัวอย่างเขียนตำแหน่งของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ที่กลุ่มประชากรตัวอย่างคิดว่าสะท้อนการรับรู้ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน โดยการทำแบบสอบถามวาดภาพแผนที่ชุมชนคลองแดน จังหวัดสงขลาและจังหวัดนครศรีธรรมราช

ผลที่ได้: แผนที่จินตภาพปัจเจกของกลุ่มประชากร

Ref. code: 25636016030014GMO

ขั้นตอนที่ 2: ให้กลุ่มตัวอย่างถ่ายภาพสถานที่ที่วาดลงไปในแผนที่ที่ปรากฏในแผนที่จินตภาพของปัจเจกบุคคล ในกรณีที่กลุ่มตัวอย่างไม่ได้อยู่ในพื้นที่ สามารถนำรูปที่ตนเองเคยถ่ายนำมาประกอบกับแผนที่จินตภาพของตนเอง หรือเลือกภาพจากกลุ่มภาพถ่ายที่ถ่ายโดยผู้วิจัย

ผลที่ได้: รูปภาพขององค์ประกอบทางกายภาพของสถานที่ ๆ เป็นที่น่าจดจำ

ขั้นตอนที่ 3: สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับองค์ประกอบนั้น ๆ ที่ปรากฏอยู่ในแผนที่จินตภาพและภาพถ่ายของกลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้ทราบถึงสาเหตุที่ทำให้องค์ประกอบนั้น ๆ ถูกรับรู้ และจดจำและมีการจดจำรูปแบบพื้นที่ทางกายภาพได้อย่างไรบ้าง

ผลที่ได้: ข้อมูล และรายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบทางกายภาพของสถานที่ ๆ เป็นที่น่าจดจำ

ขั้นตอนที่ 4: นำผลจากการวิเคราะห์การรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม จาก 3 ขั้นตอนข้างต้น ในรูปแบบของแผนที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Mapping) โดยการรวบรวมข้อมูลด้านการรับรู้ โดยมีการแบ่งหมวดหมู่ตามสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Environment) และสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Environment) และความเชื่อมโยงที่มีต่อสภาพแวดล้อมนำมาพูดคุยร่วมกันโดยให้บุคคลผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ภายในชุมชนคลองแดน ผ่านการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ผลที่ได้: ข้อสรุป ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่ผ่านการเห็นชอบร่วมกัน โดยผู้วิจัยสามารถนำไปเสนอในแนวทางในการออกแบบและการจัดการพื้นที่ได้

3.4.2 ศึกษารวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเอกสารต่าง ๆ เพื่อเน้นในส่วนของกรอบแนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้ในส่วนของการอ้างอิงข้อมูลประกอบการบรรยายและอภิปรายเนื้อหาข้อค้นพบจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งข้อมูลเอกสารเหล่านี้จะได้มาจากแนวคิดที่เกี่ยวกับการรับรู้ การจำสภาพแวดล้อมและระบบมโนทัศน์ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวโดยชุมชน ตลอดจนข้อมูลจากบทความ งานวิจัย หนังสือพิมพ์ หนังสือเล่ม วารสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง และฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดน

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยแบ่งได้เป็น 2 ขั้นตอนหลัก ๆ ดังนี้

3.5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่ง คือเป็นการศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะการรับรู้เชิงสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชนของกลุ่มคนใน และ

Ref. code: 25636016030014GMO

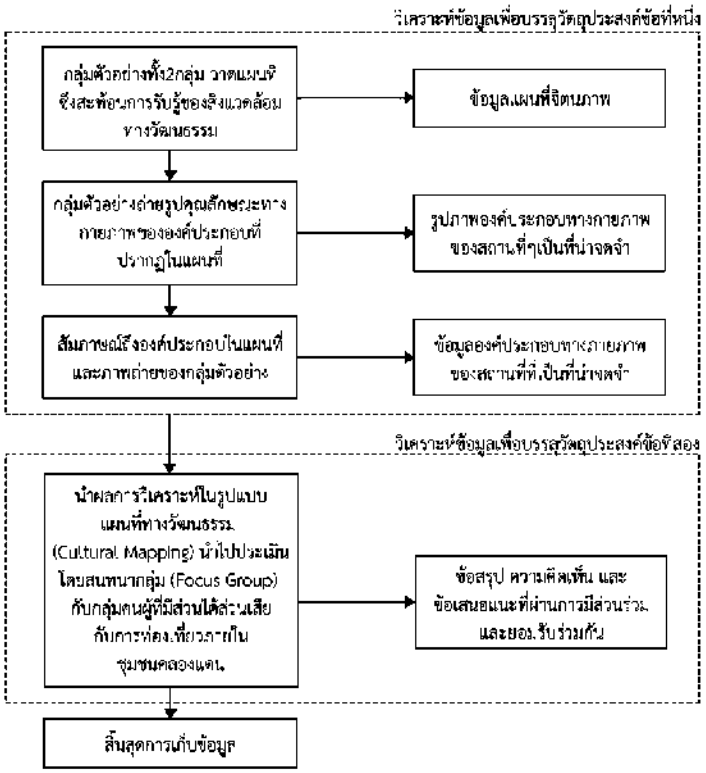
กลุ่มคนนอกที่มีส่วนในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน สามารถแบ่งการวิเคราะห์ตามเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลได้ ดังนี้

3.5.1.1 วิเคราะห์ข้อมูลจากแผนที่จินตภาพ (Mental Map) ที่ได้จากการรับรู้และจดจำของกลุ่มประชากรตัวอย่าง

3.5.1.2 วิเคราะห์ข้อมูลจากรูปถ่ายโดยใช้วิธี Visual Image เพื่อหาคุณลักษณะที่น่าจดจำของพื้นที่ที่สามารถสะท้อนการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของกลุ่มตัวอย่าง

3.5.1.3 วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยการใช้วิธี Content Analysis เพื่อหาคุณลักษณะที่น่าจดจำของพื้นที่ที่สามารถสะท้อนการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของกลุ่มตัวอย่าง

3.5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ข้อที่สอง คือเป็นการเสนอแนวทางในการออกแบบและจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยนำผลสรุปการวิเคราะห์ข้อมูลจากวัตถุประสงค์ที่หนึ่งที่มีรูปแบบเป็นแผนที่ทางวัฒนธรรมที่ทำโดยผู้วิจัย วิเคราะห์โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม เพื่อให้ข้อมูลได้รับการพูดคุยร่วมกันจากกลุ่มคนผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งกลุ่มคนในและกลุ่มคนนอกเพื่อการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เกิดขึ้นภายในชุมชนคลองแดน

ภาพที่ 3.1 แสดงโครงสร้างการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

Ref. code: 25636016030014GMO

3.7 วัสดุอุปกรณ์ในการเก็บข้อมูล

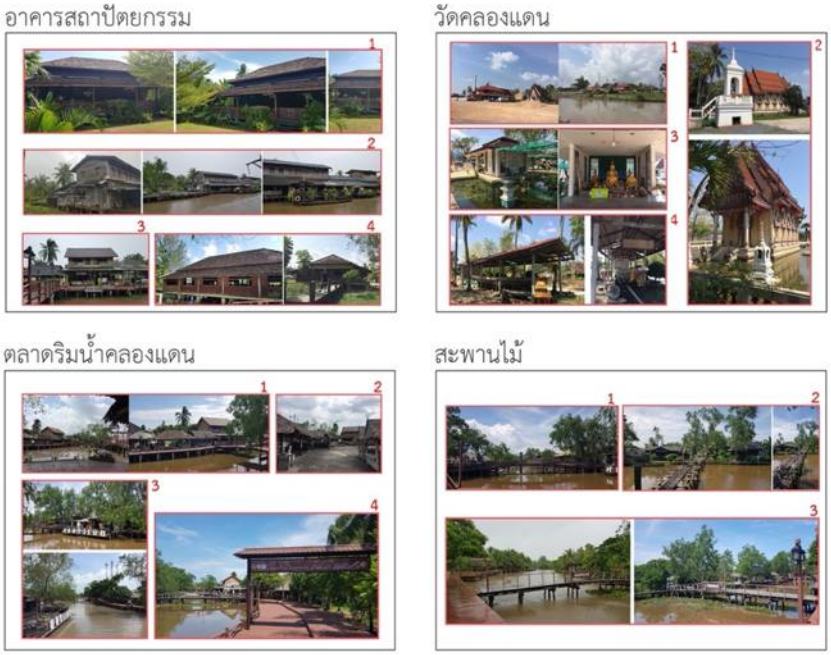
3.6.1 กระดาษเปล่าสีขาว ขนาด A3 เพื่อให้กลุ่มประชากรตัวอย่างทดสอบ โดยการเขียนแผนที่จินตภาพพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ภายในชุมชน พร้อมอุปกรณ์ที่ใช้ในการเขียนและวาดแผนที่ ได้แก่ กระดานรองเขียน และปากกาสีต่าง ๆ เป็นต้น

3.6.2 ผู้ช่วยนักวิจัยในการลงพื้นที่ จำนวน 2-3 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลที่ถูกต้อง และครบถ้วนมากยิ่งขึ้น เพราะขั้นตอนในการเก็บข้อมูลที่เกิดขึ้นมีขึ้นหลายขั้นตอนพร้อม ๆ กัน

3.6.3 อุปกรณ์บันทึกเสียงและจดบันทึก เพื่อความสะดวก รวดเร็วในการเก็บข้อมูลให้ครบถ้วน ในขณะที่สัมภาษณ์หรือสนทนาซักถาม

3.6.4 กล้องถ่ายภาพ และกล้องอัดวีดิโอ เพื่อใช้บันทึกเหตุการณ์ บุคคล และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตลอดการดำเนินงาน เช่น การที่กลุ่มประชากรตัวอย่างกำลังเขียนแผนที่จินตภาพเพื่อต้องการทราบขั้นตอนแต่ละขั้นตอนในการวาดแผนที่อย่างละเอียด ซึ่งสามารถนำข้อมูลเหล่านี้ไปประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลได้

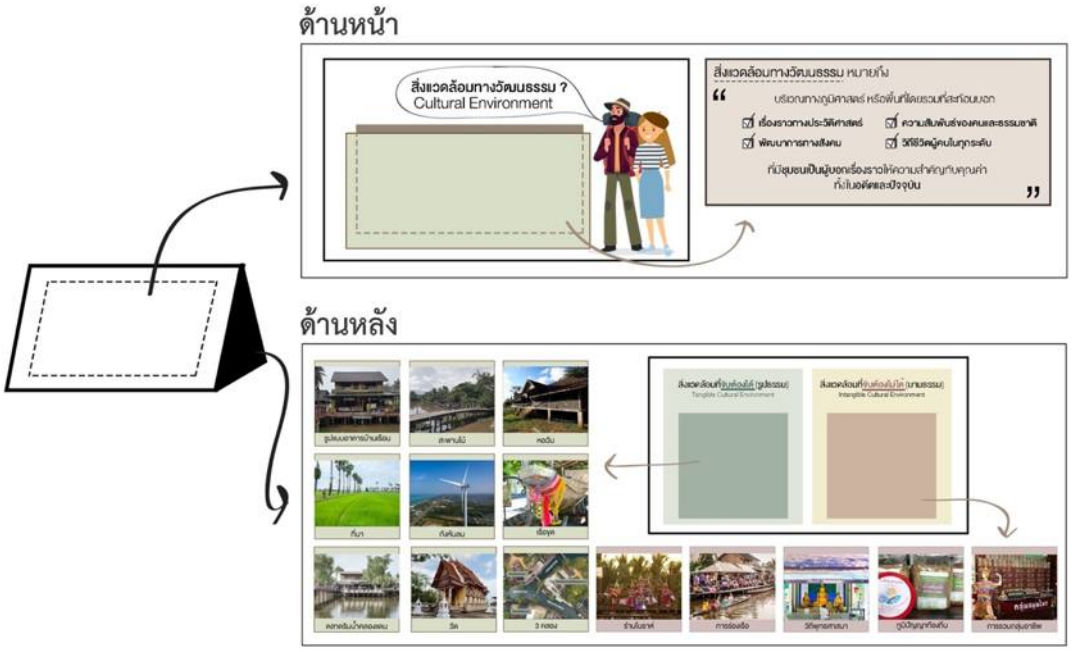
3.6.5 กลุ่มภาพถ่ายของแต่ละสถานที่ที่สำคัญในชุมชนคลองแดน ที่ถ่ายโดยผู้วิจัย เพื่อนำไปใช้ประกอบกับกลุ่มประชากรตัวอย่างที่มีข้อจำกัดด้านเครื่องมือในการถ่ายภาพสถานที่ ซึ่งประกอบด้วย 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอาคารสถาปัตยกรรม กลุ่มตลาดริมน้ำคลองแดน กลุ่มวัดคลองแดน สะพานไม้ โดยแต่ละกลุ่มหลักมีภาพย่อย 3-4 ภาพย่อย

ภาพที่ 3.2 แสดงกลุ่มภาพถ่ายของแต่ละสถานที่ที่สำคัญในชุมชนคลองแดน

Ref. code: 25636016030014GMO

3.6.6 เครื่องมือสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม และถามถึงความคิดเห็นเพิ่มเติมที่มีต่อพื้นที่นั้น ๆ ของกลุ่มตัวอย่าง หรือถามถึงในส่วนที่กลุ่มตัวอย่างยังไม่ได้กล่าวถึง ซึ่งบอกถึงความหมาย และประเภทสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม 2 ส่วนคือ สิ่งแวดล้อมที่จับต้องได้ ได้แก่ รูปแบบอาคารบ้านเรือน วัด ที่นา ลำคลอง 3 สาย เรือขุด สะพานไม้ หอฉัน ตลาดริมน้ำคลองแดน และกังหันลม และสิ่งแวดล้อมที่จับต้องไม่ได้ ได้แก่ วิถีพุทธศาสนา การรวมกลุ่มอาชีพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น รำโนราห์ และการล่องเรือ

ภาพที่ 3.3 แสดงเครื่องมือสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

Ref. code: 25636016030014GMO

บทที่ 4
ผลการวิจัยและอภิปรายผล

4.1 สรุปผลพื้นที่ที่สะท้อนการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ณ ชุมชนคลองแดน

4.1.1 สรุปการวาดแผนที่จินตภาพและการลำดับความสำคัญพื้นที่

4.1.2 สรุปความแตกต่างระหว่างการวาดแผนที่จินตภาพและการลำดับความสำคัญพื้นที่ของกลุ่มประชากรตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม

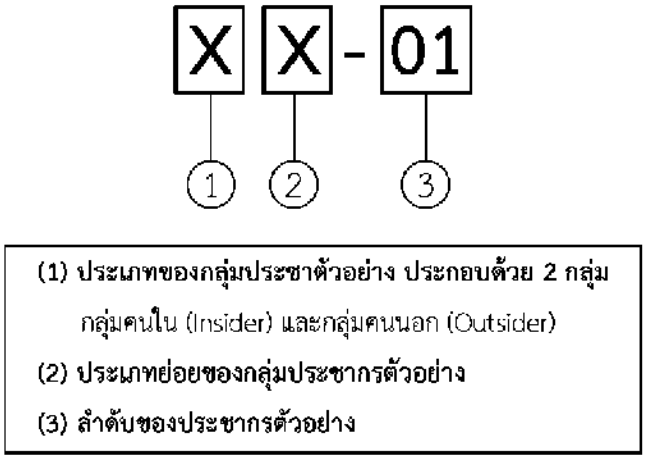
4.1.3 สรุปข้อมูลการจดจำพื้นที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของกลุ่มประชากรตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม

4.2 สรุปแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ณ ชุมชนคลองแดน ที่เกิดจากการรับรู้ของกลุ่มประชากรตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดน

4.2.1 ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นของแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ณ ชุมชนคลองแดน จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ของบุคคลผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับการท่องเที่ยวภายในชุมชนคลองแดน

Ref. code: 256360160300l4GMO

บทที่ 4 อธิบายถึงเนื้อในการเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม ที่มีประสบการณ์ในชุมชนคลองแดน ซึ่งแม้ว่าในบทที่ 3 จะวางแผนไว้ว่าเก็บตามประเภทบุคคลที่ได้ระบุไว้ ซึ่งเกิดจากการทบทวนวรรณกรรมในบทที่ 2 แต่เนื่องจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ทำให้ผู้วิจัยได้กำหนดประเภทบุคคลในแต่ละกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่มใหม่อีกครั้ง โดยผู้วิจัยเลือกใช้รหัสแทนชื่อของกลุ่มตัวอย่าง โดยความหมายของรหัสดังกล่าว มีดังนี้

ภาพที่ 4.1 แสดงโครงสร้างรหัสของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มที่หนึ่ง คือกลุ่มคนในชุมชน (Insider) ประกอบด้วย 4 กลุ่มย่อย ได้แก่

(A) คนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบัน (IA-01 ถึง IA-07)

(B) คนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่แค่วันเสาร์-อาทิตย์ (IB-01 ถึง IB-03)

(C) ผู้นำทางศาสนา (IC01)

(D) สะใภ้คนคลองแดน (ID01 ถึง ID02)

กลุ่มที่สอง คือกลุ่มคนนอกชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง (Outsider) หรือเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยในการพัฒนาชุมชนในทั้งทางตรงและทางอ้อม ประกอบด้วย 4 กลุ่มย่อย ได้แก่

(E) นักวิชาการ หรือนักวิจัยที่เคยเข้ามาพัฒนาชุมชน (OE-01)

(F) หน่วยงานจากภาครัฐในพื้นที่หรือหน่วยงานราชการท้องถิ่น (OF-01)

(G) ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ละแวกโดยรอบ (OG-01)

(H) พ่อค้าในตลาดริมน้ำคลองแดน (OH-01)

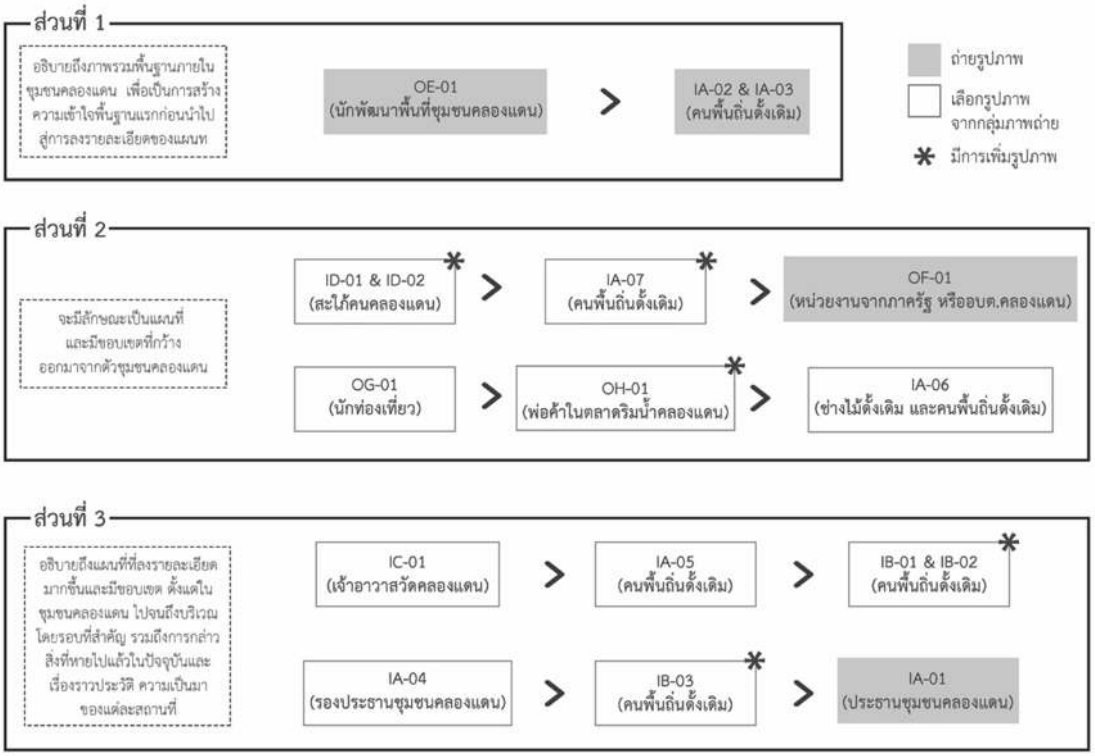
Ref. code: 25636016030014GMO

สามารถดูรายละเอียดข้อมูลเพิ่มเติมของกลุ่มตัวอย่างได้ในภาคผนวก ง โดยผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการใช้แผนที่จินตภาพเพื่อหาพื้นที่ที่สะท้อนการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดน จากนั้นใช้รูปถ่ายหรือการเลือกรูปภาพจากหมวดหมู่ (ภาพที่ 3.2) รวมถึงบทสัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างเพื่อเก็บข้อมูลด้านรูปแบบและองค์ประกอบทางกายภาพของพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งผลจากการเก็บข้อมูลนำมาวิเคราะห์การรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ออกมาในรูปแบบแผนที่ทางวัฒนธรรม เพื่อนำกลับไปพูดคุยอีกครั้งผ่านการสนทนากลุ่มกับบุคคลผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับการท่องเที่ยวภายในชุมชนคลองแดน เพื่อขอความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ที่จะนำไปสู่บทสรุปแนวทางในการออกแบบและจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนต่อไป

4.1 สรุปผลพื้นที่ที่สะท้อนการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ณ ชุมชนคลองแดน

จากการเก็บข้อมูลโดยทำการแบบสัมภาษณ์โดยใช้แผนที่จินตภาพ (Mental Mapping) ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 17 คน และแผนที่ทั้งหมด 14 แผนที่ พบว่ากลุ่มตัวอย่างสามารถจดจำและอธิบายคุณลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ซึ่งสะท้อนถึงสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมในชุมชนได้ ซึ่งการวาดแผนที่ของกลุ่มตัวอย่างจะแตกต่างกันออกไปตามแต่ละกลุ่มคน ทั้งนี้ในการอธิบายถึงการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของกลุ่มตัวอย่างแต่ละบุคคล ผู้วิจัยจึงบอกถึง อายุ ตำแหน่งหน้าที่ และประสบการณ์ในพื้นที่ก่อน เพราะสิ่งเหล่านี้มีผลต่อความสามารถในการจดจำพื้นที่ดังกล่าว ต่อมาเป็นการให้ลำดับความสำคัญของพื้นที่ เพื่อดูความสอดคล้องควบคู่กับการวาดแผนที่จินตภาพ และรูปถ่ายหรือกลุ่มรูปภาพจากการเลือกของกลุ่มตัวอย่าง (ภาพที่ 3.2) ที่แสดงถึงรายละเอียดการรับรู้ที่สะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับพื้นที่มากขึ้น หลังจากนั้นผู้วิจัยได้จัดเตรียมเครื่องมือในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ที่บอกถึงความหมาย และประเภทสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม 2 ส่วนคือ สิ่งแวดล้อมที่จับต้องได้ ได้แก่ รูปแบบอาคารบ้านเรือน วัด ที่นา ลำคลอง 3 สาย เรือขุด สะพานไม้ หอฉัน ตลาดริมน้ำคลองแดน และกังหันลม และสิ่งแวดล้อมที่จับต้องไม่ได้ ได้แก่ วิถีพุทธศาสนา การรวมกลุ่มอาชีพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น รำมโนราห์ และการล่องเรือ (ภาพที่ 3.3) เพื่อถามถึงความคิดเห็นเพิ่มเติมที่มีต่อพื้นที่นั้น ๆ ของกลุ่มตัวอย่าง หรือถามถึงในส่วนที่กลุ่มตัวอย่างยังไม่ได้กล่าวถึง ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เรียงลำดับในการเล่าเรื่องออกเป็น 3 ส่วนหลัก ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจในแผนที่จินตภาพจากภาพรวมแผนที่จินตภาพไปสู่รายละเอียดที่เพิ่มมากขึ้น (ภาพที่ 4.2)

Ref. code: 25636016030014GMO

ภาพที่ 4.2 แสดงลำดับในการเล่าเรื่องของการวาดแผนที่จินตภาพ การลำดับความสำคัญพื้นที่และการถ่ายภาพหรือการเลือกภาพจากกลุ่มภาพถ่ายของกลุ่มประชากรตัวอย่าง

โดยก่อนการวาดแผนที่ ผู้วิจัยได้กำหนดสีของปากกาในการวาดแผนที่ไว้ดังนี้ ปากกาสีดำ หมายถึงการรับรู้พื้นฐานของผู้วาดแผนที่จินตภาพ โดยไม่ได้มีการชี้นำจากผู้วิจัย ปากกาสีน้ำเงิน หมายถึงผู้วาดแผนที่เริ่มลงรายละเอียดมากขึ้น และปากกสีแดง หมายถึงการเรียงลำดับความสำคัญของพื้นที่

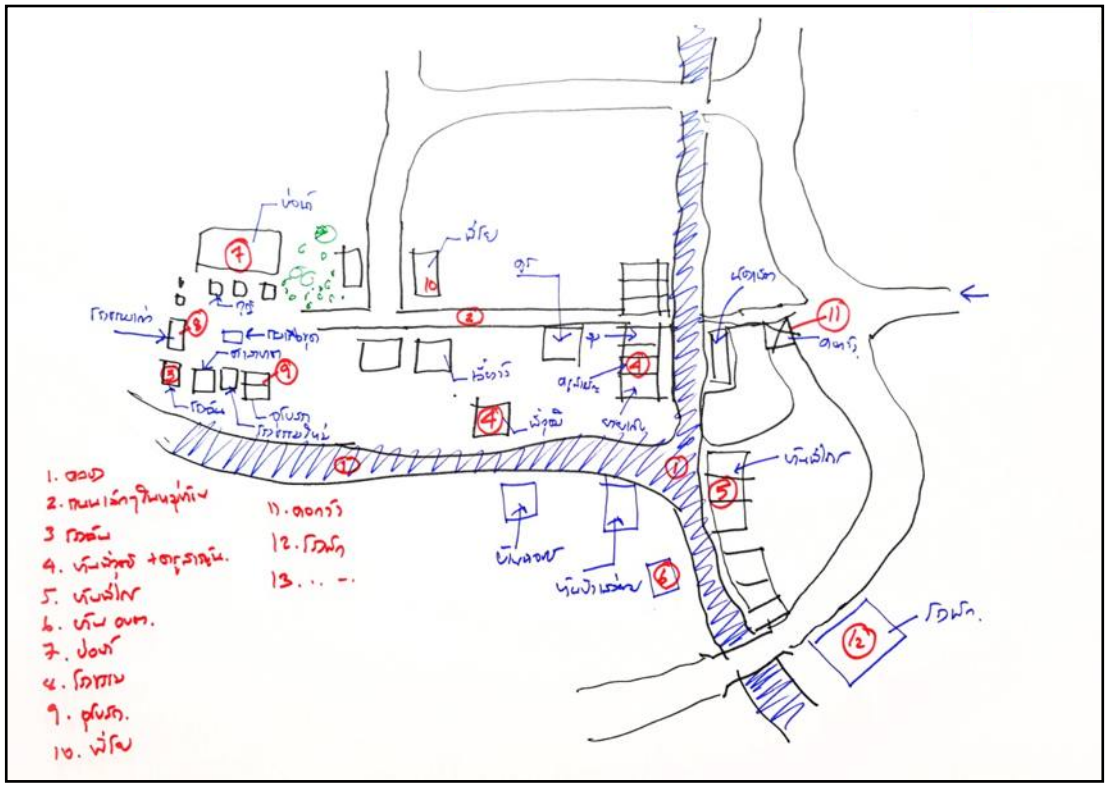
Ref. code: 25636016030014GMO

4.1.1 สรุปการวาดแผนที่จินตภาพและการลำดับความสำคัญพื้นที่

ส่วนที่ 1 ในการเล่าเรื่องการวาดแผนที่จินตภาพ

ตัวอย่างที่ 1 เป็นกลุ่มคนนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดน คือ OA-01 อายุ 46 ปี อาชีพ รับราชการเป็นอาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย จังหวัดสงขลา โดยมีประสบการณ์ในพื้นที่ศึกษากว่า 10 ปี เนื่องจากว่าเป็นหนึ่งในคณะผู้วิจัยที่ได้เข้ามาพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนคลองแดน ภายใต้ “โครงการการศึกษาและจัดทำโครงการนำร่องการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชนในชนบทภาคใต้ ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน” ในปีพ.ศ. 2552

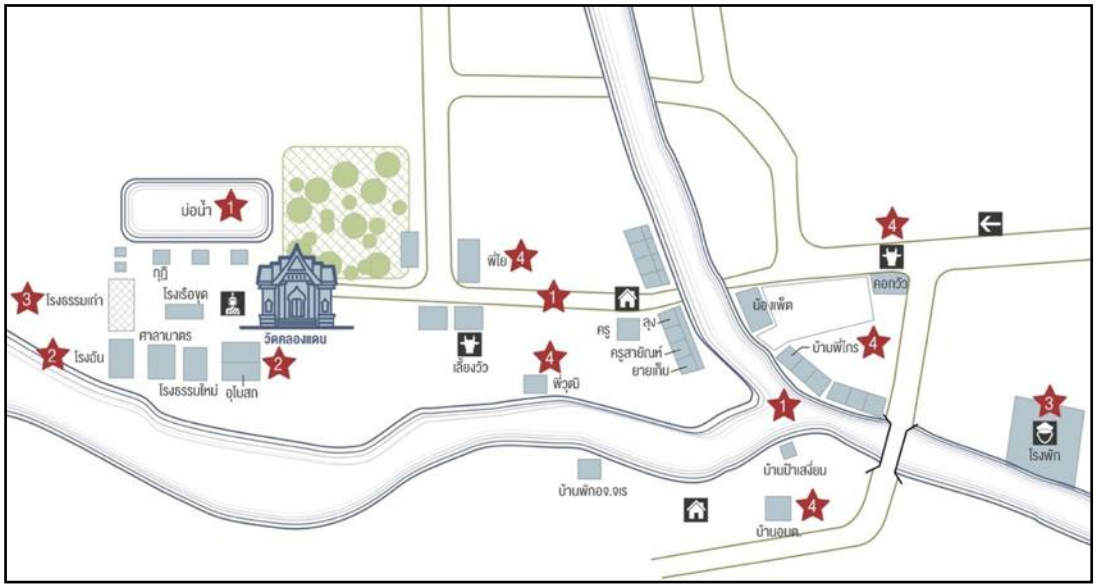
จากแผนที่จิตภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า OA-01 ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะผู้วิจัยที่ได้เข้ามาพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนคลองแดน สามารถจดจำพื้นที่ซึ่งสะท้อนถึงสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดนได้ละเอียด และมีลักษณะคล้ายคลึงกับแผนผังชุมชนคลองแดน เมื่อปี พ.ศ. 2552 (ภาพที่ 2.6) และสามารถวาดได้อย่างรวดเร็ว ประมาณ 15 นาที

ภาพที่ 4.3 แสดงแผนที่จินตภาพของ OA-01

Ref. code: 25636016030014GMO

โดยเริ่มวาดจากลำคลองสามสาย ถนนเส้นทางหลักเข้าชุมชน สะพาน กลุ่มอาคารบริเวณวัด กลุ่มอาคารบริเวณริมน้ำคลองแดน และบ้านบริเวณโดยรอบที่อยู่ริมถนน ตามลำดับ จากนั้นจึงเริ่มลงรายละเอียดมากขึ้น โดยระบายสีของแม่น้ำ และระบุชื่อแต่ละสถานที่ ซึ่งจะเริ่มจากกลุ่มอาคารในวัดคลองแดน ได้แก่ อุโบสถ โรงธรรมใหม่ โรงฉันร้อยปี ศาลาบาตร โรงธรรมเก่า โรงเรือขุด บ่อน้ำ กุฏิ ตามลำดับ ต่อมาเป็นกลุ่มอาคารบ้านที่อยู่อาศัย ได้แก่ บ้านพี่โย บ้านเลี้ยงวัว บ้านพี่วุฒิ ซึ่งเป็นบ้านร้อยปี บ้านพี่ไกร บ้านป้าเสงี่ยม ซึ่งประชากรตัวอย่างได้กล่าวว่า “บ้านหลังนี้เป็นบ้านที่เคยเช่าอยู่ ขณะตอนทำวิจัยพัฒนาพื้นที่ชุมชนคลองแดนเมื่อ 10 กว่าปีที่แล้ว” บ้านยายเก็บ บ้านครูสายัณห์ บ้านคุณลุง บ้านครู บ้านน้องแน็ต บ้านอาจารย์ คอกวัว โรงพัก บ้านอบต. (ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน) และภูมิทัศน์ต้นไม้ ตามลำดับ นอกจากนั้นประชากรตัวอย่างยังสามารถอธิบายถึงคุณลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ดังกล่าวได้ โดยจะกล่าวถึงสถานที่ในอดีต ที่ไม่ปรากฏในปัจจุบันแล้ว ได้แก่ โรงธรรมเก่า และภูมิทัศน์ต้นไม้ ซึ่งประชากรตัวอย่างได้กล่าวว่า “เมื่อก่อนใต้ต้นไม้จะมีเก้าอี้นั่ง และพระคุณเจ้ามานั่งสมาธิบริเวณ รู้สึกถึงความสงบร่มเย็น มีทั้งต้นไผ่ และเป็นลานดินที่สวยงาม แต่ปัจจุบันได้เป็นแคมป์ของคนงานก่อสร้างที่เข้ามาก่อสร้างอาคารภายในวัด”

ภาพที่ 4.4 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ OA-01 (Digital Map)

Ref. code: 25636016030014GMO

หลังจากนั้นเป็นการลำดับความสำคัญพื้นที่ในแผนที่จินตภาพของ OA-01 ที่ประกอบด้วย 12 ลำดับ เริ่มจาก (1.) คลอง (2.) ถนนเล็ก ๆ ในชุมชน (3.) โรงฉัน (4.) บ้านพี่วุฒิและบ้านครูสายัณห์ (5.) บ้านพี่ไกร (6.) บ้านอบต. (ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน) (7.) บ่อน้ำ (8.) โรงธรรม (9.) อุโบสถ (10.) พี่โย (11.) คอกวัว (12.) โรงพัก ตามลำดับ ซึ่งสามารถจัดเป็นกลุ่มได้ 4 กลุ่ม (ภาพที่ 4.4) ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ได้แก่ (1.) คลอง (2.) ถนนเล็ก ๆ ในหมู่บ้าน และ(7.) บ่อน้ำ

กลุ่มที่ 2 ได้แก่ (3.) โรงฉัน และ (9.) อุโบสถ

กลุ่มที่ 3 ได้แก่ (12.) โรงพัก และ (8.) โรงธรรม

กลุ่มที่ 4 ได้แก่ (11.) คอกวัว (10.) บ้านพี่โย (6.) บ้านอบต. (5.) บ้านพี่ไกร (4.) บ้านพี่วุฒิ และบ้านครูสายัณห์

ต่อมาเป็นการถ่ายภาพสถานที่เกิดจากการให้ลำดับความสำคัญของแต่ละสถานที่ มีภาพถ่ายทั้งหมด 5 ภาพ (ภาพที่ 4.5) โดยจากภาพทั้งหมดสังเกตได้ว่าองค์ประกอบโดยรวมของภาพจากรูปที่ 1. ถึง 4. มักอยู่ในกลุ่มที่ 1 คือลำคลอง แต่จะมีองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น บ้านและอาคารบ้านเรือน สะพานไม้ เข้ามาประกอบด้วยซึ่งอยู่ในกลุ่มที่ 4 และภาพสุดท้าย (รูปที่5) เป็นภาพโรงเรือขุด ซึ่งเป็นองค์ประกอบย่อยภายในกลุ่มที่ 2 ซึ่งเป็นกลุ่มอาคารบริเวณวัดคลองแดน

ภาพที่ 4.5 แสดงภาพถ่ายของ OA-01

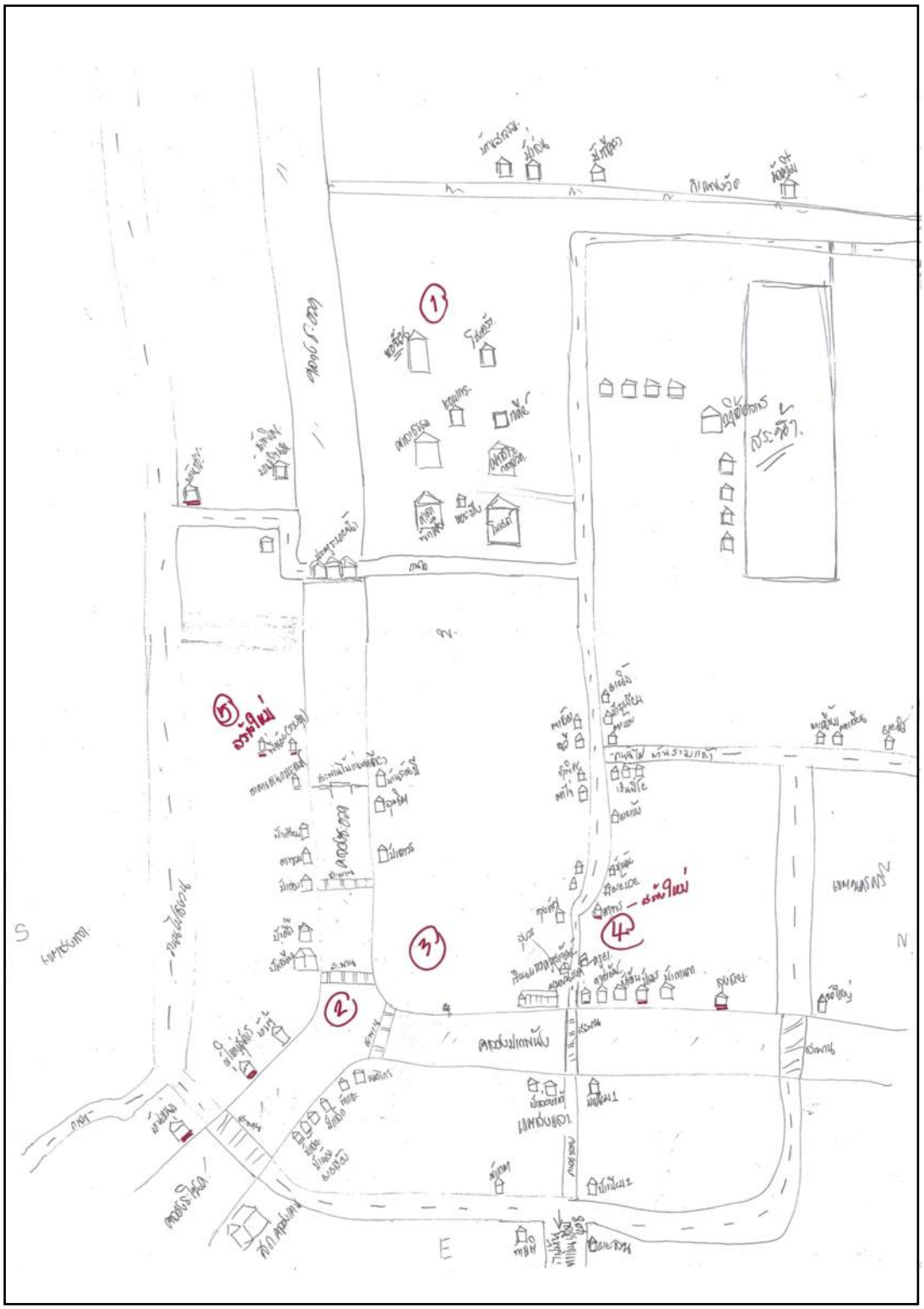
Ref. code: 25636016030014GMO

<u>ตัวอย่างที่ 2</u> เป็นกลุ่มในชุมชนที่เป็นคนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบัน คือ IA-02 อายุ 55 ปี และ IA-03 อายุ 51 ปี ทั้งสองคนมีอาชีพ ธุรกิจส่วนตัว และมีความเกี่ยวข้องกับคลองแดนคือ เป็นคนพื้นถิ่นดั้งเดิม จึงมีประสบการณ์ในพื้นที่ศึกษากว่า 50 กว่าปี รวมถึงเป็นผู้ริเริ่มในการปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่ชุมชนคลองแดน ซึ่งในปัจจุบัน IA-02 มีตำแหน่งเป็นรองประธานฝ่ายวัฒนธรรมในคณะกรรมการตลาดน้ำคลองแดน และเป็นประธานฝ่ายกลุ่มอาชีพของเล่นจากธรรมชาติและกลุ่มร้อยลูกปัดมโนราห์

โดยการวาดแผนที่จินตภาพครั้งนี้ เป็นการวาดแผนที่จินตภาพร่วมกันของ IA-02 ซึ่งเป็นผู้วาด และ IA-03 เป็นผู้แสดงความคิดเห็นและบอกถึงรายละเอียดสถานที่ต่าง ๆ ในแผนที่จินตภาพ (ภาพที่ 4.6)

จากแผนที่จิตภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า IA-02 และ IA-03 ซึ่งเป็นคนพื้นถิ่นดั้งเดิม ที่ปัจจุบันมีตำแหน่งเป็นรองประธานฝ่ายวัฒนธรรมในคณะกรรมการตลาดน้ำคลองแดน และเป็นประธานฝ่ายกลุ่มอาชีพของเล่นจากธรรมชาติ และกลุ่มร้อยลูกปัดมโนราห์ สามารถจดจำพื้นที่ซึ่งสะท้อนถึงสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดนละเอียด โดยเฉพาะบ้านที่อยู่อาศัยแต่ละหลัง ที่สามารถระบุได้ถึงเจ้าของบ้าน เนื่องจากว่า IA-03 กล่าวว่า “แผนที่จินตภาพนี้จะเน้นตัวใจกลางของตลาด เพราะว่าตลาดเสมือนเป็นจุดศูนย์รวมของชุมชน และมีความสำคัญในด้านทางเศรษฐกิจ”

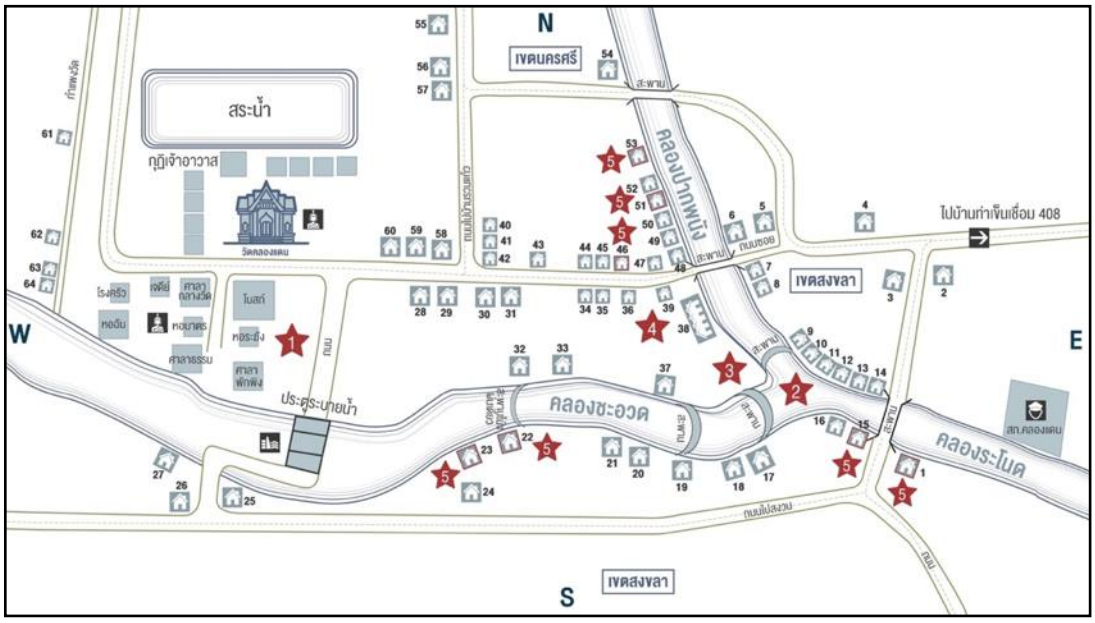
Ref. code: 25636016030014GMO

ภาพที่ 4.6 แสดงแผนที่จินตภาพของ IA-02 และ IA-03

Ref. code: 25636016030014GMO

โดยการวาดแผนที่ของ IA-02 และ IA-03 ได้วาดแผนที่โดยมีทิศเหนืออยู่ทางขวาของแผนที่ (ภาพที่ 4.6) จึงทำให้ผู้วิจัยมีการปรับแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ (Digital Map) (ภาพที่ 4.7) ให้มีทิศเหนืออยู่ส่วนบนของแผนที่แทน เพื่อความเข้าใจแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ให้ไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน โดยเริ่มวาดจากลำคลองสามสาย สะพานข้ามคลอง อาคารบ้านเรือนบริเวณลำคลองที่บรรจบทั้งสามสาย ชื่อเจ้าของบ้านแต่ละหลัง เส้นถนนหลักบริเวณรอบ ๆ ลำคลองทั้งสามสาย การแบ่งเขตของจังหวัด ตามลำดับ ซึ่ง IA-03 ได้กล่าวว่า “บ้านแต่ละหลังที่ได้วาดลงในแผนที่คือบ้านอยู่อาศัยที่เป็นตัวหลักภายในชุมชน ส่วนพื้นที่ว่างระหว่างบ้านแต่ละหลังเป็นพื้นที่ของซุ้มขายของ ซึ่งบางส่วนเป็นเพียงแค่ที่ดินว่าง ซึ่งมีคนเช่าแล้วนำมาเป็นร้านขายของ หรือสรุปได้ว่าเป็นพื้นที่ที่สามารถเคลื่อนย้ายได้ ซึ่งไม่ใช่เป็นจุดหลักของชุมชนคลองแดน” ซึ่งจะปรากฏในแผนที่ที่แสดงรายละเอียดของการจดจำพื้นที่ (Digital Map) คือบ้านหมายเลขที่ 1 ถึง 60 และ IA-02 ได้กล่าวเพิ่มต่อว่า “ลักษณะของบ้านแต่ละหลัง มีทั้งเรือนไม้และเรือนปูน ซึ่งตั้งอยู่ในใจกลางของชุมชนที่เป็นพื้นที่บริเวณตลาดริมน้ำคลองแดน” จากนั้นจึงเริ่มวาดต่อในบริเวณของวัดคลองแดน ได้แก่ ถนนที่เชื่อมไปวัด ประตูระบายน้ำ โบสถ์ ศาลากลางวัด หอระฆัง ศาลาพักพิง ศาลาธรรม เจดีย์ หอบาตร โรงครัว หอฉัน สระน้ำ กุฏิเจ้าอาวาส ตามลำดับ

ภาพที่ 4.7 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ IA-02 และIA-03 (Digital Map)

Ref. code: 25636016030014GMO

ต่อมาประชากรตัวอย่างได้พูดถึงความเป็นมาของประตูระบายน้ำ กล่าวว่า “เป็นเขื่อนกั้นระหว่างน้ำจืดและน้ำเค็ม เนื่องจากว่าในปี พ.ศ. 2532 ผู้คนเริ่มทำบ่อกุ้งกันมากขึ้น ทำให้เกิดการปล่อยน้ำมาทำให้ไม่สามารถทำไร่นาได้ จึงเกิดข้อตกลงร่วมกันในการสร้างประตูกั้นน้ำขึ้น โดยกั้นระหว่างคลองชะอวดและบริเวณสามคลอง ซึ่งบนฝายขึ้นไปเป็นน้ำจืด แต่เมื่อมีประตูกั้นน้ำเกิดขึ้นทำให้ส่วนข้างล่างของฝาย หรือบริเวณจุดสามคลองเป็นน้ำกร่อย ซึ่งมีผลดีต่อชุมชนคือมีปลา ปู กุ้งมากมาย” สุดท้ายแล้ว IA-02 ได้ให้คำสรุปเกี่ยวกับการวาดแผนที่จินตภาพครั้งนี้ว่า “ถ้าพูดถึงเรื่องการพัฒนา เราต้องพัฒนาพื้นที่วัดก่อนเพื่อให้เกิดผังแม่บท และชุมชนเป็นลำดับต่อมา เพราะถ้าชุมชนไม่เกิด วัดก็ไม่สามารถอยู่ต่อได้ ในเรื่องของจุดประสงค์ของการพัฒนาชุมชนก็คือ เพื่อการย้ายถิ่นกลับเข้ามายังตัวชุมชน จึงต้องมีกิจกรรมให้คนในชุมชน และต้นทุนของชุมชนก็คือตัวลำคลองทั้งสามสาย ต่อมาได้เปิดเป็นการท่องเที่ยวเล็ก ๆ เพื่อมาสนับสนุนในตัววัดอีกที ถ้าส่วนวัดสามารถอยู่ได้ ตัวชุมชนเองก็สามารถอยู่ได้เช่นเดียวกัน หรือก็คือเราต้องพัฒนาควบคู่กันไประหว่างตัววัดและชุมชน”

หลังจากนั้นเป็นการลำดับความสำคัญพื้นที่ในแผนที่จินตภาพของ IA-02 และ IA-03 ที่ประกอบด้วย 5 ลำดับ เริ่มจาก

(1) วัด
(2) ภูมิทัศน์ลำคลองทั้งสามคลอง
(3) บริเวณตลาด (จากพื้นที่ร้างแล้วฟื้นขึ้นมาใหม่)
(4) บ้านชาวบ้าน ที่มีลักษณะเป็นบ้านเก่าที่มีการอนุรักษ์ไว้จนถึงปัจจุบัน
(5) บ้านสร้างใหม่ คือบ้านที่ร้าง หรือมีที่ดินว่างแล้วเกิดการสร้างใหม่ขึ้น มีรูปแบบลักษณะที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ไม่ขัดตา เช่น หลังคาปั้นหยาที่เป็นลักษณะเด่นของบ้านเรือนไทยในภาคใต้ เนื่องจากว่าความต้องการของชุมชนคือต้องการให้คนคลองแดนกลับมายังพื้นที่เดิม ซึ่งปรากฏในแผนที่ที่แสดงรายละเอียดของการจดจำพื้นที่ (Digital Map) ที่มีกรอบสีแดง (ภาพที่ 4.6)

ต่อมาเป็นการถ่ายภาพสถานที่เกิดจากการให้ลำดับความสำคัญของแต่ละสถานที่ มีภาพถ่ายทั้งหมด 5 ภาพ (ภาพที่ 4.8) โดยรูปที่ 1. คือวัด ซึ่งในภาพเป็นศาลากลางวัดที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหลวงพ่อพร้อม และหลวงพ่อชุม รูปที่ 2. คือภูมิทัศนลำคลองที่มีสะพานไม้แผ่นเดียวซึ่งเป็นรูปแบบสะพานไม้เก่าแก่ที่คนในชุมชนสมัยก่อนใช้สำหรับข้ามลำคลอง รูปที่ 3. คือ บริเวณตลาดริมน้ำคลองแดน ที่แสดงให้เห็นถึงสะพานที่ข้ามระหว่างสองจังหวัด บริเวณที่ลำคลองทั้ง 3 สายบรรจบกัน และป้ายบอกถึงชื่อชุมชนคลองแดน รูปที่ 4. คือ บ้านชาวบ้านที่ยังคงอนุรักษ์รูปแบบทางสถาปัตยกรรมไว้อยู่ ซึ่งในภาพเป็นบ้านยายเลียบ และรูปที่ 5. คือบ้านสร้างใหม่ที่เกิดขึ้น โดยมีรูปแบบที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ คือใช้วัสดุไม้และมีสีที่ไม่ฉูดฉาด

Ref. code: 256360160300l4GMO

ภาพที่ 4.8 แสดงภาพถ่ายของ IA-02 และ IA-03

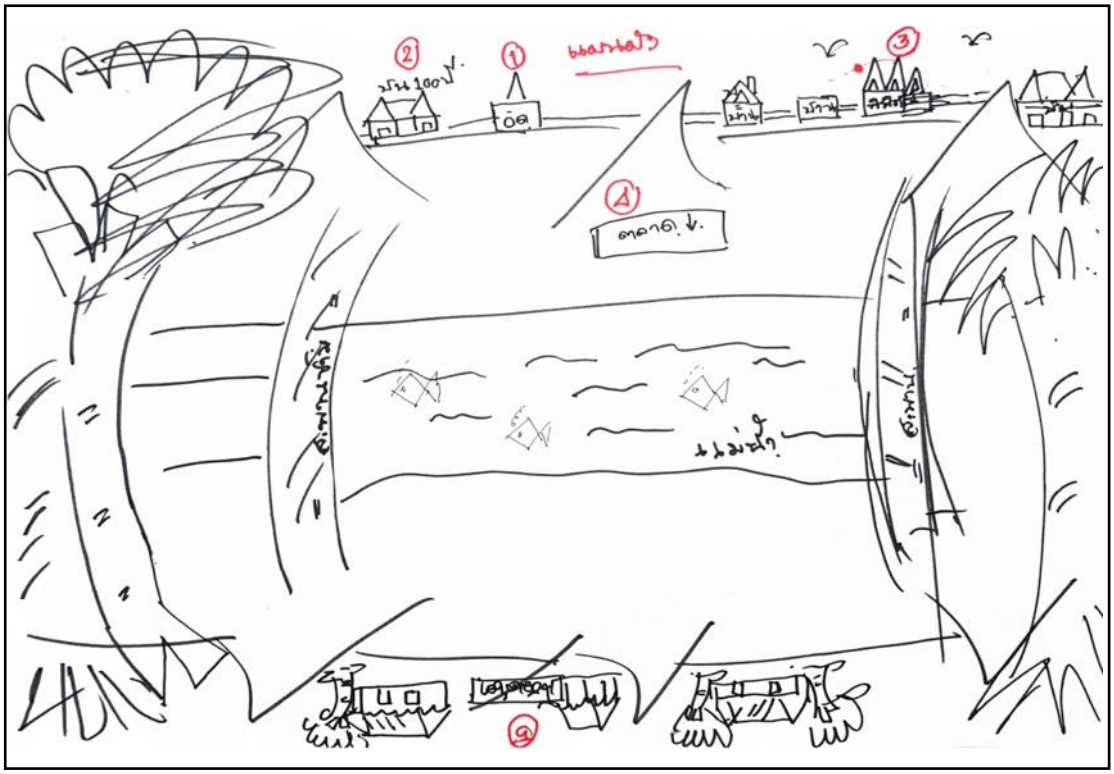
ต่อมาผู้วิจัยได้อธิบายถึงเครื่องมือสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เพื่อหาความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากประชากรตัวอย่าง ซึ่งประชากรตัวอย่างได้มีความคิดเห็นเพิ่มเติมในเรื่องของกังหันลม กล่าวว่า “ตัวกังหันลมบริเวณรอบ ๆ ชุมชน มีมานานแล้ว ซึ่งตัวกังหันลมสื่อถึงว่าชุมชนคลองแดนมีทิศทางลมที่ดี จึงทำให้มีการติดตั้งกังหันลมเป็นจำนวนมาก หรือเรียกว่าร่องลมดี การถ่ายเทอากาศดีที่สุด เพราะเมื่อเทียบกับบริเวณปากพนังที่เลยไปหน่อยก็มีเช่นกัน แต่จะน้อยกว่าบริเวณนี้ แต่เราไม่ได้ขายการท่องเที่ยวในเรื่องนี้ เราจะเน้นไปที่วิถีวัฒนธรรม ซึ่งคนที่มาพักที่แห่งนี้สามารถสัมผัสได้” และ IA-02 ยังเสริมอีกว่าเป็นมุมมองที่ดีสำหรับคนรุ่นใหม่ ที่นำประเด็นนี้มาพูดถึงเพราะสามารถนำไปต่อยอดได้ในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในอนาคต

Ref. code: 25636016030014GMO

ส่วนที่ 2 ในการเล่าเรื่องการวาดแผนที่จินตภาพ

ตัวอย่างที่ 3 เป็นกลุ่มคนในชุมชนที่เป็นสะใภ้คนคลองแดน คือ ID-01 อายุ 45 ปี อาชีพ ค้าขาย และ ID-02 อายุ 47 ปี อาชีพ ข้าราชการ และมีความเกี่ยวข้องกับคลองแดนคือ เป็นสะใภ้คน คลองแดน หมายถึงตนเองไม่ได้เป็นคนดั้งเดิมพื้นถิ่นตั้งแต่กำเนิด เป็นคนต่างถิ่นที่มาแต่งงานและมา อยู่อาศัยที่แห่งนี้นานกว่า 30 ปี จึงมีประสบการณ์ในพื้นที่ศึกษากว่า 30 ปี

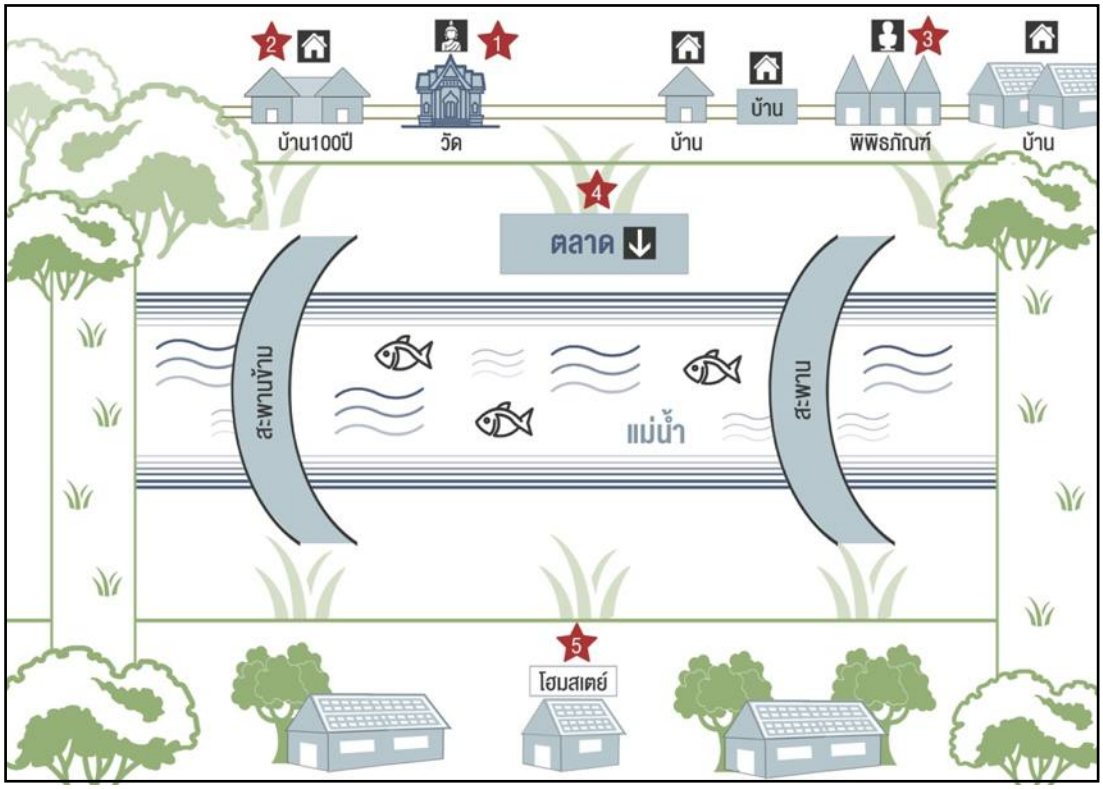
โดยการวาดแผนที่จินตภาพครั้งนี้ เป็นการวาดแผนที่จินตภาพร่วมกันของ ID-01 ซึ่ง เป็นผู้วาด และ ID-02 เป็นผู้แสดงความคิดเห็นและบอกถึงรายละเอียดสถานที่ต่าง ๆ ในแผนที่ จินตภาพ (ภาพที่ 4.9) จากแผนที่จินตภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า สามารถจดจำพื้นที่ที่ สะท้อนสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมได้บางส่วน โดยจะเน้นไปที่สถานที่สำคัญหลัก ๆ ภายในชุมชนคลอง แดน และการวาดแผนที่จะมีลักษณะเป็นรูปภาพ โดยเริ่มวาดจาก แม่น้ำ (ลำคลอง) สะพานข้ามแม่น้ำ ต้นไม้ และบริเวณพื้นที่สีเขียว ตลาดริมน้ำคลองแดน และตัวอาคารสถาปัตยกรรมต่าง ๆ เช่น วัด พิพิธภัณฑ์ครูสายัณห์ บ้านที่อยู่อาศัยบริเวณโดยรอบ บ้านร้อยปี และโฮมสเตย์ ตามลำดับ จากนั้น ประชากรตัวอย่างสามารถอธิบายถึงรายละเอียดคุณลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ดังกล่าวได้ เช่น ประชากรตัวอย่างได้อธิบายเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านกายภาพ และกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่

ภาพที่ 4.9 แสดงแผนที่จินตภาพของ ID-01 และ ID-02

Ref. code: 25636016030014GMO

คือเรื่องของแม่น้ำ ในสมัยก่อนที่ยังสามารถอาบน้ำ และล้างจานได้ ที่แสดงเห็นถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับสะพานข้ามลำคลองที่สามารถมองเห็นได้จากทางสัญจรและกายภาพ รวมไปถึงพื้นที่สีเขียวรอบ ๆ พื้นที่ โดยเมื่อก่อนสะพานจะมีลักษณะเป็นสะพานไม้เคี่ยม หรือสะพานไม้แผ่นเดียว แต่เมื่อมีการชำรุดจึงปรับเปลี่ยนมาเป็นสะพานไม้ในปัจจุบัน (ภาพที่ 3.2, รูปสะพานไม้ 1) นอกจากนี้ประชากรตัวอย่างยังได้อธิบายถึงลักษณะทางกายภาพของอาคารบ้านเรือนที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นคือ พิพิธภัณฑ์บ้านครูสายัณห์ ที่มีลักษณะเป็นเรือนแถวไม้โบราณ ภายในบ้านเต็มไปด้วยเรื่องราว ประวัติความเป็นมาของชุมชนคลองแดน ที่ประกอบด้วยอุปกรณ์ของเก่าที่คนรุ่นก่อน ๆ เคยใช้กันมา เช่น ครกทิ่มข้าว (ที่ตำข้าว) ฯลฯ และยังอธิบายถึงการจดจำกายภาพของบ้านเรือนต่าง ๆ เช่น บ้านร้อยปี บ้านยายเลียบ บ้านยายออง บ้านขายข้าวยำใบบัว (ซึ่งไม่ได้ปรากฏในแผนที่จินตภาพ) ที่รับรู้จดจำได้ว่า บ้านที่กล่าวมานั้น ได้ผ่านการปรับปรุงซ่อมแซมมาแล้ว แต่ยังคงความอนุรักษ์รูปแบบลักษณะของบ้านเรือนไม้แบบเก่าอยู่ เช่น การใช้วัสดุไม้ ตัวเรือน และหลังคาปั้นหยา

ภาพที่ 4.10 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ ID-01 และ ID-02 (Digital Map)

Ref. code: 25636016030014GMO

หลังจากนั้นเป็นการลำดับความสำคัญพื้นที่ในแผนที่จินตภาพของ ID-01 และ ID-02 ที่ประกอบด้วย 5 ลำดับ เริ่มจาก

(1) วัดคลองแดน

(2) บ้านร้อยปี

(3) พิพิธภัณฑ์ครูสายัณห์

(4) ตลาดริมน้ำคลองแดน

(5) โฮมสเตย์ ที่แสดงถึงวิถีชีวิตของชาวบ้าน อีกทั้งยังเป็นอาชีพเสริมอีกด้วย

ต่อมาเป็นการถ่ายภาพสถานที่เกิดจากการให้ลำดับความสำคัญของแต่ละสถานที่ มีภาพถ่ายทั้งหมด 4 ภาพ (ภาพที่ 4.11) โดยรูปที่ 1. คืออาคารสถาปัตยกรรมแบบเรือนแถวไม้ หรือพิพิธภัณฑ์ครูสายัณห์ รูปที่ 2. คือส่วนของวัดคลองแดน ซึ่งประชากรตัวอย่างได้กล่าวถึงพระทองที่เป็นสัญลักษณ์ของคนในชุมชน และเรือขุดโบราณ รูปที่ 3. คือสะพานไม้แผ่นเดียว รูปที่ 4. คือตลาดริมน้ำคลองแดน ที่อธิบายถึงคุณลักษณะทางกายภาพที่โดดเด่น คือมีป้ายชื่อตลาดขนาดใหญ่ บริเวณใจกลางของตลาด ซึ่งคนส่วนใหญ่ที่เข้ามาเที่ยวมักถ่ายรูปบริเวณนี้

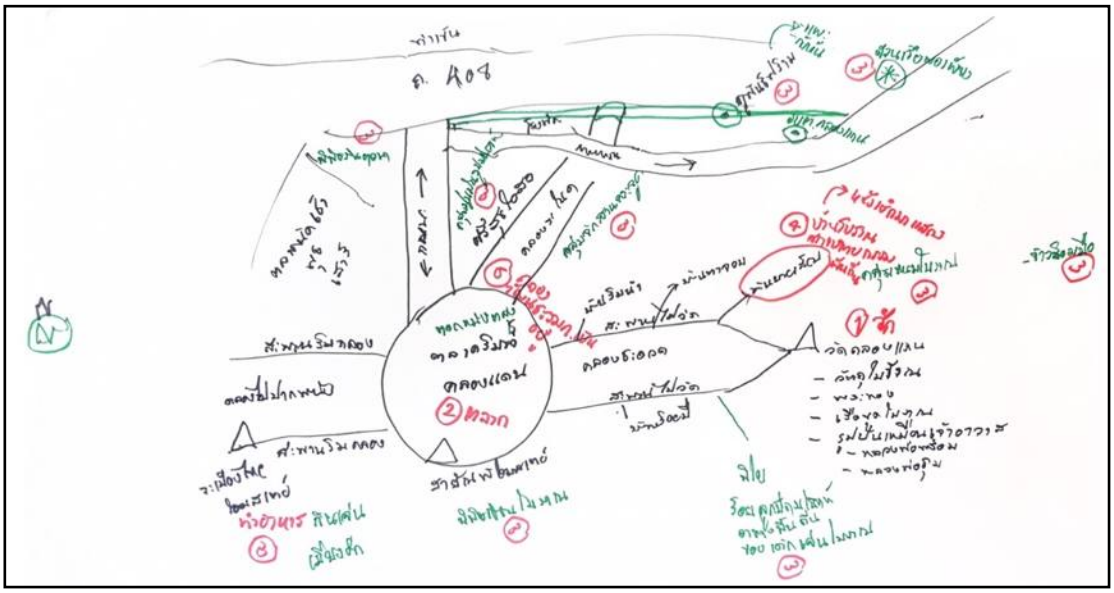

ภาพที่ 4.11 แสดงการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายของ ID-01 และ ID-02

Ref. code: 25636016030014GMO

ตัวอย่างที่ 4 เป็นกลุ่มคนในชุมชนที่เป็นคนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบัน คือ IA-07 อายุ 67 ปี อาชีพ ข้าราชการบำนาญ และมีความเกี่ยวข้องกับคลองแดนคือ เป็นคนพื้นถิ่นดั้งเดิม จึงมีประสบการณ์ในพื้นที่ศึกษากว่า 60 ปี

จากแผนที่จินตภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า IA-07 ซึ่งเป็นคนพื้นถิ่นดั้งเดิม และเป็นเจ้าของโฮมสเตย์ระเบียงไทยในชุมชนคลองแดน ที่เป็นบ้านพักอาศัยของตนเองในปัจจุบัน และมีบทบาทหลักในการนำโฮมสเตย์ภายในชุมชนคลองแดนทั้งหมด เข้ารับการตรวจสอบเพื่อประเมินมาตรฐานโฮมสเตย์ของประเทศไทยอีกด้วย ซึ่ง IA-07 สามารถจดจำพื้นที่ซึ่งสะท้อนสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมชุมชนบ้านคลองแดนได้ทั้งภายในชุมชน และบริเวณรอบนอกที่สำคัญ ซึ่งออกมาในรูปแบบของแผนผัง (Diagram) โดยเริ่มวาดจาก ตลาดริมน้ำคลองแดน สะพานริมคลอง วัดคลองแดน ลำคลองสามสาย บ้านของตนเอง (ระเบียงไทยโฮมสเตย์) บ้านครูสายัณห์ บ้านร้อยปี ศรีสุขโอสถ และต่อมาได้วาดพื้นที่ที่มีอาณาเขตบริเวณรอบนอกชุมชนเล็กน้อย ได้แก่ ถนนทางหลวง 408 และสถานที่ท่องเที่ยวใกล้ ๆ เช่น ภูพันธ์ฟาร์ม และสวยเจือพอเพียง จากนั้นประชากรตัวอย่างสามารถอธิบายถึงคุณลักษณะทางกายภาพในองค์ประกอบของชุมชนได้ ที่เป็นลักษณะที่สามารถเห็นได้ชัดเจนจากทางสัญจร และกายภาพภาพรวม เช่น ตลาดริมน้ำที่เป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน เปรียบเสมือนจุดไข่แดงของชุมชน ลำคลองทั้งสามสาย และคุณลักษณะทางด้านการใช้งานที่ชัดเจน คือบ้านที่ประชากร-

ภาพที่ 4.12 แสดงแผนที่จินตภาพของ IA-07

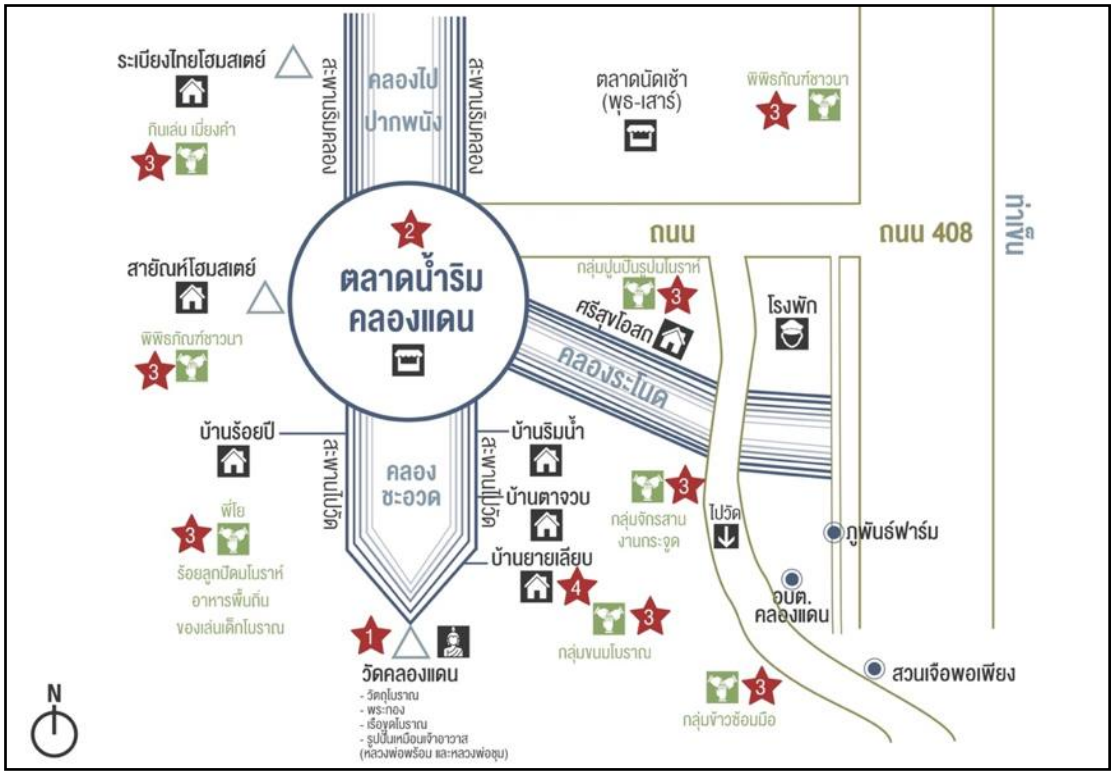
Ref. code: 25636016030014GMO

-ตัวอย่างได้กล่าวมา ล้วนแต่เป็นบ้านโฮมสเตย์ และมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่โดนเด่นอีกด้วย เป็นเรือนแถวไม้ริมน้ำ ที่ผสมผสานทั้งวิถีชีวิตของคนในชุมชนอีกด้วย ทั้งนี้ประชากรตัวอย่างยังได้อธิบายถึงคุณลักษณะทางกายภาพที่เห็นได้ชัดเจน เช่น กังหันลม (ดังที่ IA-02 และ IA-03 กล่าว) และจะเน้นเป็นที่กลุ่มพื้นที่เศรษฐกิจพอเพียง คือภูพันธ์ฟาร์ม และสวนเจือพอเพียง นอกจากนี้ประชากรตัวอย่างยังได้อธิบายลักษณะทางกายภาพ และการใช้สอยที่ไม่ชัดเจน แต่มีคุณค่าทางด้านกิจกรรมที่เกิดขึ้นหรือวิถีชีวิตของคนในชุมชน คือการรวมกลุ่มอาชีพ โดยเกิดมาจากวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน เช่น อาหาร การแต่งกาย และชีวิตความเป็นอยู่ เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับวัตถุดิบภายในชุมชน และยังเป็นอาชีพเสริมให้กับคนในชุมชนอีกด้วย แต่เนื่องจากกลุ่มอาชีพจะทำกิจกรรมตามบ้านของตนเอง ไม่ได้จัดตั้งให้เห็นชัดเจนทางกายภาพ จึงอาจเป็นไปได้ว่า เป็นการจดจำที่เกิดจากความคุ้นเคยและประสบการณ์เฉพาะบุคคล

หลังจากนั้นเป็นการลำดับความสำคัญพื้นที่ในแผนที่จินตภาพของ IA-07 ที่ประกอบด้วย 5 ลำดับ เริ่มจาก

(1) วัด

(2) ตลาดริมน้ำคลองแดน

ภาพที่ 4.13 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ IA-07 (Digital Map)

Ref. code: 25636016030014GMO

(3) ฐานเรียนรู้ หรือกลุ่มอาชีพ ได้แก่ กลุ่มขนมโบราณ กลุ่มข้าวซ้อมมือ กลุ่มจักรสานกระจูด กลุ่มปูนปั้นมโนราห์ กลุ่มพิพิธภัณฑ์โบราณ กลุ่มพิพิธภัณฑ์ชาวนา กลุ่มร้อยลูกปัดมโนราห์ กลุ่มอาหารพื้นถิ่น กลุ่มของเล่นเด็กโบราณ กลุ่มตอกหนังตะลุง กลุ่มอาหารกินเล่น ตามลำดับ

(4) บ้านโบราณ ที่มีลักษณะหลังคาเป็นทรงปั้นหย่า

(5) คลองสามสาย ที่ประกอบไปด้วยความเป็นอยู่ของคนในชุมชนบริเวณริมน้ำ

ต่อมาเป็นการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายในแต่ละสถานที่ที่สำคัญในชุมชนคลองแดน (ภาพที่ 3.2) ที่เกิดจากการให้ลำดับความสำคัญของแต่ละสถานที่ มีภาพถ่ายทั้งหมด 4 ภาพ (ภาพที่ 4.14) โดยรูปที่1. คืออุโบสถ โดยประชากรตัวอย่างได้อธิบายถึงการจดจำได้ว่าเป็นที่ประดิษฐานของรูปปั้นหลวงพ่อพร้อม และหลวงพ่อชม ที่ทุกคนให้เคราพนับถือเป็นอย่างมาก รูปที่ 2. คือระเบียงไทยโฮมสเตย์ ซึ่งเป็นบ้านของตนเอง ที่อยู่ในบริเวณตลาดริมน้ำคลองแดน รูปที่ 3. คือตลาดริมน้ำคลองแดน ที่แสดงถึงลำคลองทั้งสามสาย และกิจกรรมที่เกิดขึ้น และรูปที่ 4. คืออาคารสถาปัตยกรรมโบราณ หรือบ้านยายเลียบ

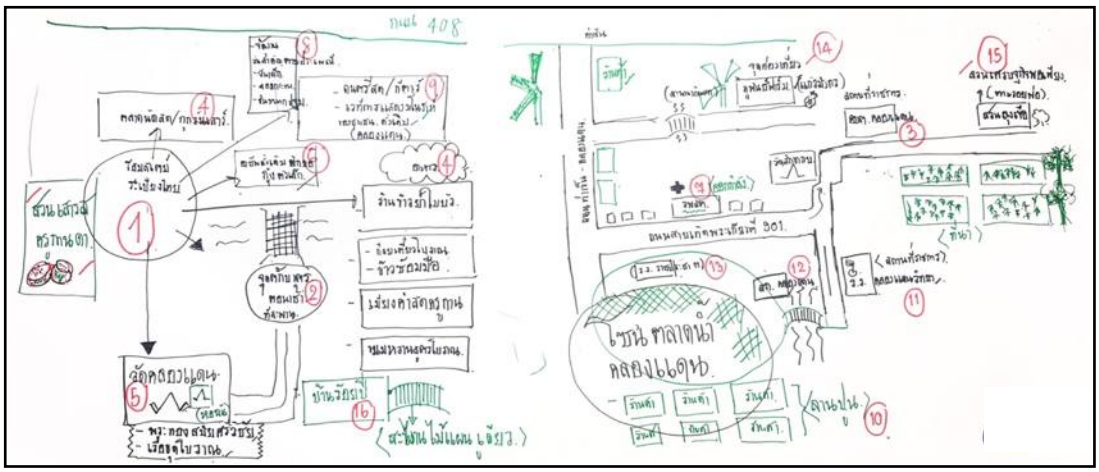

ภาพที่ 4.14 แสดงการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายของ IA-07

Ref. code: 25636016030014GMO

ตัวอย่างที่ 5 เป็นกลุ่มคนนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดน คือ OF-01 อายุ 32 ปี อาชีพ รับราชการ และมีความเกี่ยวข้องกับคลองแดน คือเป็นหน่วยงานภาครัฐ หรือองค์การบริหารส่วนตำบลคลองแดน โดยมีประสบการณ์ในพื้นที่ศึกษาประมาณ 2 ปี เนื่องจากว่าประชากรตัวอย่างมีภูมิลำเนาและอาศัยอยู่ที่อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรราช แต่ได้มาทำงานที่นี้ จึงทำให้ OF-01 ได้เช่าบ้านพักของ IA-07 ที่ตั้งอยู่ในชุมชนคลองแดน บริเวณตลาดริมน้ำคลองแดน (ระเบียงไทยโฮมสเตย์) จึงมีประสบการณ์ในพื้นที่ศึกษาเป็นเวลา 2 ปี

จากแผนที่จินตภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า OF-01 ซึ่งเป็นคนที่ทำงานในองค์การบริหารส่วนตำบลคลองแดน หรืออบต.คลองแดน สามารถจดจำพื้นที่ซึ่งสะท้อนสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของคลองแดน โดยมีอาณาเขตของพื้นที่เทียบเท่ากับ IA-07 แต่สามารถจดจำรายละเอียดได้มากกว่า ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วน คือส่วนพื้นที่ภายในชุมชนคลองแดน (ภาพที่ 4.15, ฝั่งซ้าย) และส่วนพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียงชุมชนคลองแดน (ภาพที่ 4.15, ฝั่งขวา) และทั้งสองส่วนนี้มีเส้นทางที่สามารถเชื่อมต่อกัน ซึ่งออกมาในรูปแบบของแผนผังและแผนที่รวมกัน โดยจะเริ่มวาดจากส่วนพื้นที่ในชุมชนคลองแดนก่อน เริ่มที่ระเบียงไทยโฮมสเตย์ ตลาดนัดสด ยกยอ และองค์ประกอบของตลาด เช่น เวทีการแสดง การรำมโนราห์บนสะพาน อาหาร วันสำคัญตามประเพณี จุดตักบาตรตอนเช้า และวัดคลองแดน ตามลำดับ ต่อมาเป็นส่วนพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียงชุมชน โดยเริ่มวาดจากเส้นหลักทางเข้าตัวชุมชน ภูพันธ์ฟาร์ม โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพส่วนตำบล (รพ.สต.) วัดสิกขาราม อบต.คลองแดน โรงเรียน สะพานข้ามบริเวณหน้าสภ.คลองแดน เพื่อเชื่อมต่อไปยังโซนตลาดริมน้ำคลองแดน ซึ่งประชากรตัวอย่างสามารถอธิบายถึงการจดจำคุณลักษณะทางกายภาพรวมถึงความชัดเจนของกิจกรรมที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ และมีความเฉพาะตัว เช่น ยกยอ ที่อยู่

ภาพที่ 4.15 แสดงแผนที่จินตภาพของ OF-01

Ref. code: 25636016030014GMO

ใกล้กับที่พักอาศัย มีขนาดสูง และเห็นได้ชัดบริเวณริมคลอง และคนในชุมชนยังคงใช้เป็นการประกอบอาชีพนี้มาถึงปัจจุบัน และเวทีการแสดงมโนราห์ ที่สังเกตได้ง่ายทางกายภาพคือ กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนสะพานไม้ข้ามคลองซึ่งอยู่บริเวณใจกลางตลาด รวมถึงเสียงเพลงที่เกิดขึ้นพร้อมกัน สามารถเป็นตัวช่วยส่งเสริมให้ลักษณะของกิจกรรมในพื้นที่มีความชัดเจนยิ่งขึ้น อีกทั้งในพื้นที่เดียวกัน ประชากรตัวอย่างได้บอกถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมในด้านอาหารที่เป็นลักษณะเด่นในชุมชน ที่สามารถสังเกตทางกายภาพได้จากประเภทของอาหารที่มีลักษณะเฉพาะ ที่อยู่ตามร้านค้าในตลาดริมน้ำคลองแดน นอกจากนี้ได้อธิบายถึงการจดจำพื้นที่ที่มีการใช้สอยเป็นประจำ และสังเกตอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งเกิดจากความคุ้นเคยกับสถานที่และเป็นประสบการณ์เฉพาะบุคคล ดังเช่น จุดตักบาตรที่สะพานในตอนเช้า การเข้าวัดคลองแดนในทุก ๆ วันพระ รวมถึงสถานที่ทำงาน (อบต.คลองแดน) และรพ.สต. ที่ตนได้ไปเต้นแอโรบิคเป็นประจำ

หลังจากนั้นเป็นการลำดับความสำคัญพื้นที่ในแผนที่จินตภาพของ OF-01 ที่ประกอบด้วย 5 ลำดับ เริ่มจาก

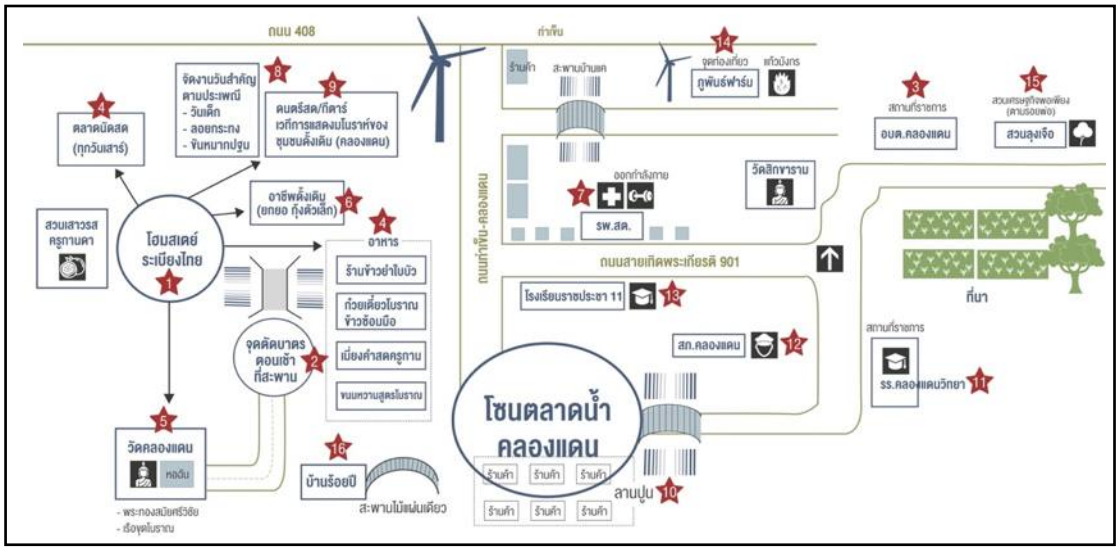
(1) ระเบียงไทยโฮมสเตย์

(2) จุกตักบาตรที่สะพานตอนเช้า

(3) อบต.คลองแดน

(4) ตลาดนัดสดวันเสาร์ และโซนอาหารในตลาดคลองแดน

(5) วัดคลองแดน

ภาพที่ 4.16 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ OF-01 (Digital Map)

Ref. code: 25636016030014GMO

และส่วนประกอบอื่น ๆ ที่ไม่ได้ให้ความสำคัญมาก เนื่องจากไม่ได้ใช้งานในสถานที่นั้น ๆ เป็นประจำ เช่น บ้านร้อยปี โรงเรียนคลองแดน โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ สภ.คลองแดน ภูพันธ์ฟาร์ม และสวนลุงเจือพอเพียง ฯลฯ

ต่อมาเป็นการถ่ายภาพสถานที่เกิดจากการให้ลำดับความสำคัญของแต่ละสถานที่ มีภาพถ่ายทั้งหมด 5 ภาพ (ภาพที่ 4.17) โดยรูปที่ 1. คือระเบียงไทยโฮมสเตย์ รูปที่ 2. คือจุดตักบาตรที่สะพานในตอนเช้า รูปที่ 3. คือยกยอ รูปที่ 4. คือตลาดริมน้ำคลองแดนที่แสดงถึงวัฒนธรรมของคนในชุมชน คือการรำมโนราห์ที่เกิดขึ้นในทุก ๆ วันเสาร์ ซึ่งเป็นวันที่มีกิจกรรมของตลาดริมน้ำคลองแดน รูปที่ 5. คือเรือขุดโบราณ ที่มีลักษณะทางกายภาพที่โดดเด่น และสังเกตได้ชัดเจน

นอกจากนี้ประชากรตัวอย่างได้พูดถึงรายละเอียดเพิ่มเติมในประเด็นของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ในประเด็นของที่นา ว่ามีความสำคัญมาก เพราะเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านในชุมชน (ดังที่ ID-01 และ ID-02 กล่าว) และประเด็นเรื่องกังหันลม ที่มีความสำคัญกับคนในชุมชนเช่นกัน แต่สำคัญในเชิงของลักษณะทางกายภาพที่โดดเด่นชัดเจนภายในชุมชนคลองแดน (ดังที่ IA-02 และ IA-03 กล่าว)

ภาพที่ 4.17 แสดงภาพถ่ายของ OF-01

Ref. code: 25636016030014GMO

<u>ตัวอย่างที่ 6</u> เป็นกลุ่มคนนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดน คือ OG-01 อายุ 16 ปี อาชีพ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ของโรงเรียนกระแสสินธุ์วิทยา จังหวัดสงขลา และมีความเกี่ยวข้องกับคลองแดน คือเป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ละแวกโดยรอบ โดยประชากรตัวอย่างมีภูมิลำเนาและอาศัยอยู่ที่อำเภอกระแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา แต่จะมาพักอาศัยที่ภูพันธ์ฟาร์ม ซึ่งอยู่ห่างจากชุมชนคลองแดน 3.5 กิโลเมตร ในทุก ๆ วันเสาร์และอาทิตย์ เนื่องจากกว่ามีความเกี่ยวข้องเป็นหลานกับเจ้าของภูพันธ์ฟาร์ม และในทุก ๆ วันเสาร์ ประชากรตัวอย่าง OG-01 ได้ไปที่ตลาดริมน้ำคลองแดนเป็นประจำ

จากแผนที่จินตภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า OG-01 ซึ่งเป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ละแวกโดยรอบ อีกทั้งยังสามารถเป็นนักท่องเที่ยวได้ด้วย สามารถจดจำพื้นที่ซึ่งสะท้อนสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของคลองแดนได้ภายในบริเวณรอบบ้านที่อยู่อาศัยเป็นส่วนใหญ่ และบริเวณตลาดริมน้ำคลองแดนได้บางส่วน โดยเริ่มวาดจาก ถนน ภูพันธ์ฟาร์ม บ้านพักอาศัยของลุง สวนเศรษฐกิจพอเพียง สถานีตำรวจ และตลาดริมน้ำคลองแดน

ภาพที่ 4.18 แสดงแผนที่จินตภาพของ OG-01

Ref. code: 25636016030014GMO

ซึ่งประชากรตัวอย่างสามารถอธิบายถึงการจดจำคุณลักษณะที่มีการใช้สอยพื้นที่เป็นประจำ และลักษณะทางกายภาพที่ชัดเจน ดังเช่น ภูพันธ์ฟาร์ม ที่ประกอบไปด้วย กังหันลม และฟาร์มแพะ และการให้คุณค่าด้านวิถีชีวิต เช่น สวนเศรษฐกิจพอเพียง อีกทั้งประชากรตัวอย่างคิดว่าสิ่งที่กล่าวมาทั้งหมดสามารถเป็นส่วนหนึ่ง หรือเป็นตัวแทนของชุมชนคลองแดนได้อีกด้วย นอกจากนี้ประชากรตัวอย่างได้อธิบายถึงคุณลักษณะทางกายภาพที่เด่นชัดควบคู่กับบริบทแวดล้อมโดยรอบ คือ สะพานไม้ทางเข้าตลาดริมน้ำคลองแดนที่อยู่บริเวณตรงข้ามกับสถานีตำรวจ (ภาพที่ 4.20, รูปที่ 4.)

หลังจากนั้นเป็นการลำดับความสำคัญพื้นที่ในแผนที่จินตภาพของ OG-01 ที่ประกอบด้วย 5 ลำดับ เริ่มจาก

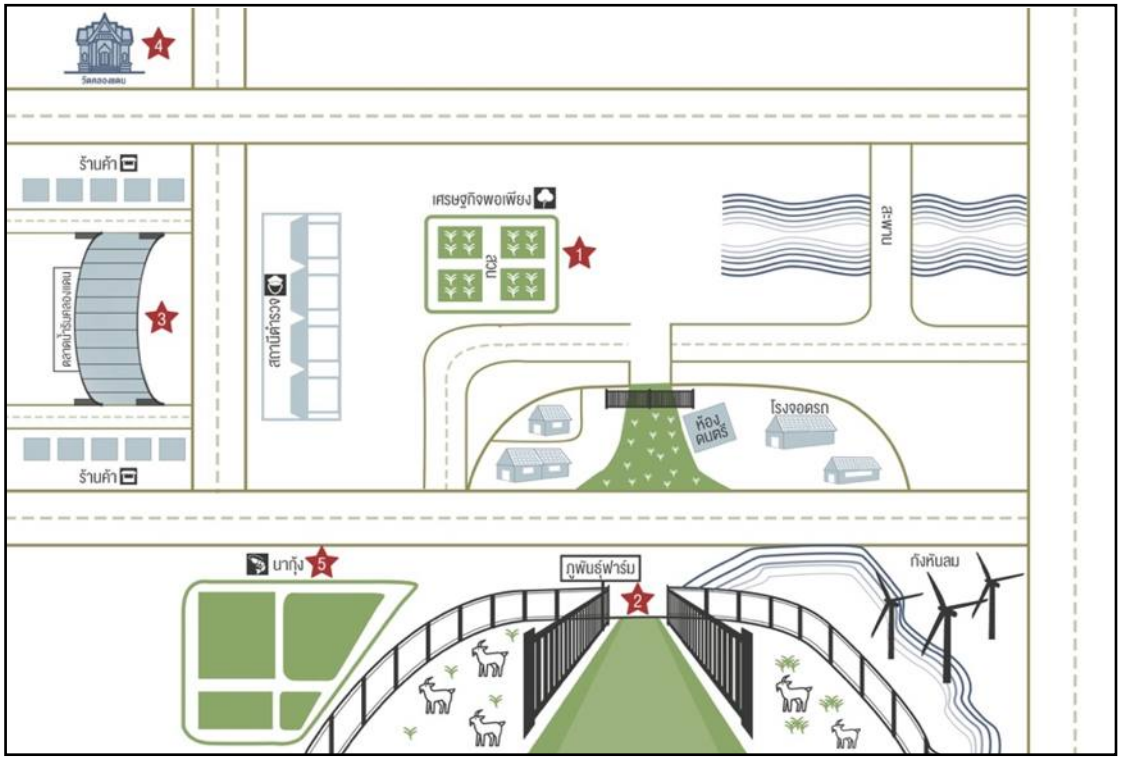
(1) สวนเศรษฐกิจพอเพียง

(2) ภูพันธ์ฟาร์ม

(3) ตลาดริมน้ำคลองแดน

(4) วัดคลองแดน

(5) บ่อกุ้ง ที่อยู่ภายในภูพันธ์ฟาร์ม

ภาพที่ 4.19 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ OG-01 (Digital Map)

Ref. code: 25636016030014GMO

ต่อมาเป็นการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายในแต่ละสถานที่ที่สำคัญในชุมชนคลองแดน (ภาพที่ 3.2) ที่เกิดจากการให้ลำดับความสำคัญของแต่ละสถานที่ มีภาพถ่ายทั้งหมด 4 ภาพดัง (ภาพที่ 4.20) โดยรูปที่ 1. คืออาคารสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นร้านขายข้าวยำใบบัว โดยประชากรตัวอย่างได้กล่าวถึงคุณลักษณะกายภาพของตัวอาคารว่ามีลักษณะเด่นที่สามารถเห็นได้ชัดเจนภายในใจกลางตลาด รูปที่ 2. คืออุโบสถที่ประดิษฐานของหลวงพ่อพร้อม รูปที่ 3. คือตลาดริมน้ำคลองแดนซึ่งเป็นบริเวณจัดเวทีการแสดงมโนราห์ในทุก ๆ วันเสาร์ รูปที่ 4. คือสะพานไม้ที่อยู่บริเวณตรงข้ามสถานีตำรวจ

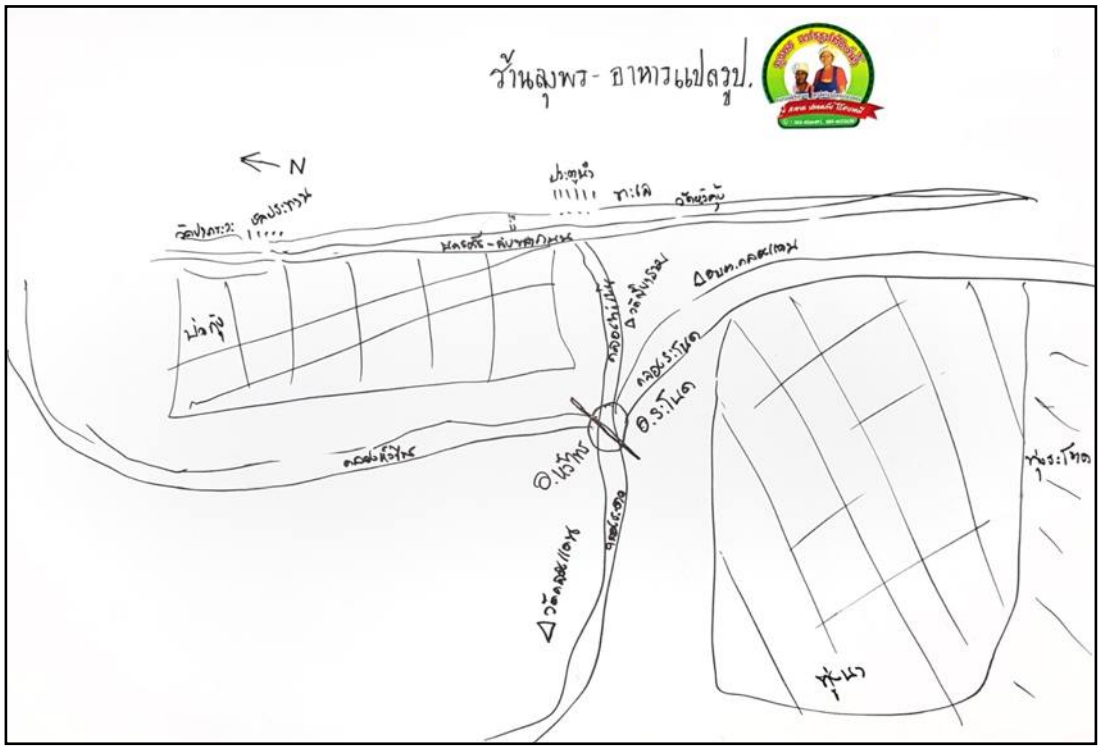

ภาพที่ 4.20 แสดงการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายของ OG-01

Ref. code: 25636016030014GMO

ตัวอย่างที่ 7 เป็นกลุ่มคนนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดน คือ OH-01 อายุ 70 ปี อาชีพ ค้าขาย และมีความเกี่ยวข้องกับคลองแดน คือเป็นพ่อค้าในตลาดริมน้ำคลองแดน โดยประชากรตัวอย่างได้อาศัยอยู่บริเวณฝั่งทะเลอ่าวไทย แต่มายังชุมชนคลองแดนในทุกวันเสาร์ เนื่องจากมาขายของที่ตลาดริมน้ำคลองแดน

จากแผนที่จินตภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า OH-01 ซึ่งเป็นพ่อค้าในตลาดริมน้ำคลองแดน ที่อาศัยอยู่ฝั่งตรงข้ามกับชุมชนคลองแดน บริเวณติดริมฝั่งทะเลอ่าวไทย สามารถจดจำพื้นที่ซึ่งสะท้อนสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของคลองแดนได้บางส่วน แต่ไม่สามารถจำตำแหน่งของพื้นที่ได้แน่ชัดในส่วนของลำคลอง โดยเริ่มวาดจากฝั่งที่อยู่อาศัยของตนเองก่อน ได้แก่ ถนนทางหลวงนครศรีธรรมราช-สงขลา ทะเลอ่าวไทย คลองสามสาย ตลาดริมน้ำคลองแดนหรือเป็นจุดไข่แดงในชุมชน ต่อมาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญภายในชุมชนคลองแดน เช่น วัดสิกขาราม วัดคลองแดน อบต.คลองแดน ที่นา และบ่อกุ้ง ซึ่งประชากรตัวอย่างสามารถอธิบายถึงการจดจำที่เกิดจากหน้าที่การใช้สอยและกิจกรรมที่เคยเกิดขึ้นในสมัยก่อน บริเวณตัวตลาดริมน้ำคลองแดน หรือในปัจจุบันคือตลาดคอนกรีต ว่ามีร้านค้ามากมาย ทั้งร้านทอง ร้านตัดเสื้อ ร้านตัดผม เป็นต้น

ภาพที่ 4.21 แสดงแผนที่จินตภาพของ OH-01

Ref. code: 25636016030014GMO

หลังจากนั้นเป็นการลำดับความสำคัญพื้นที่ในแผนที่จินตภาพของ OH-01 ที่ประกอบด้วย 5 ลำดับ เริ่มจาก

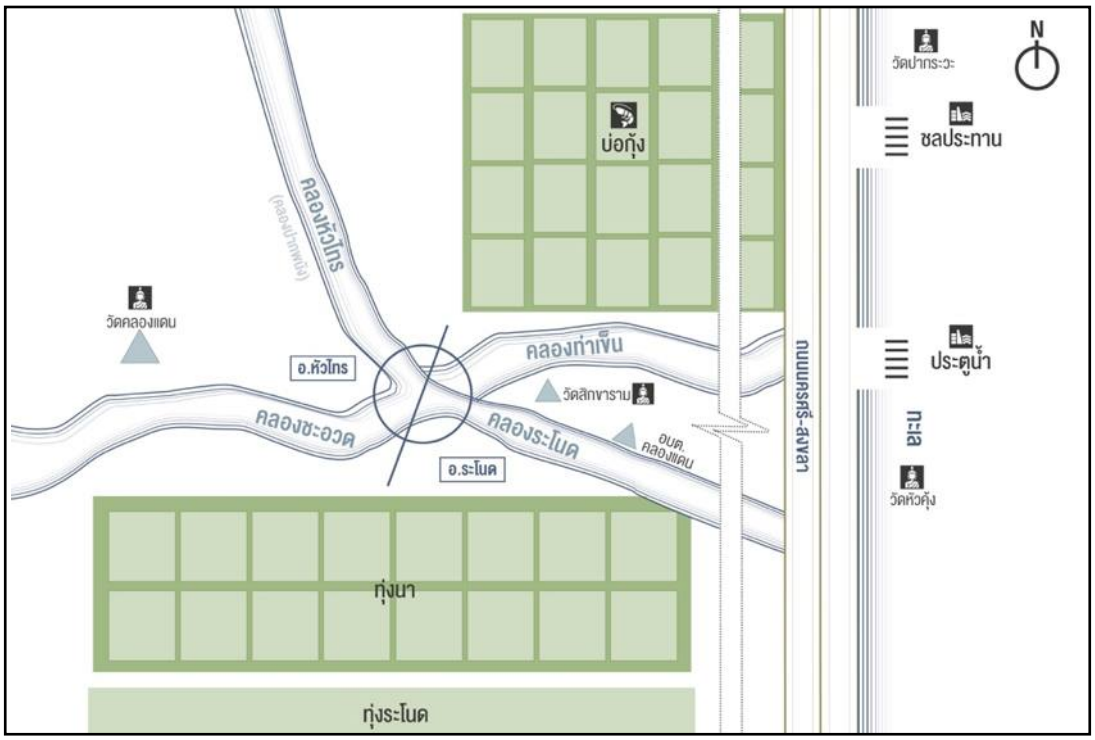
(1) ชุมชนคลองแดนบริเวณตลาด (จุดไข่แดง)

(2) ลำคลอง

(3) วัดบริเวณโดยรอบภายในชุมชน ได้แก่ วัดคลองแดน และวัดสิกขาราม

(4) ที่นา

(5) บ่อกุ้ง

ภาพที่ 4.22 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ OH-01 (Digital Map)

Ref. code: 25636016030014GMO

ต่อมาเป็นการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายในแต่ละสถานที่ที่สำคัญในชุมชนคลองแดน (ภาพที่ 3.2) ที่เกิดจากการให้ลำดับความสำคัญของแต่ละสถานที่ มีภาพถ่ายทั้งหมด 4 ภาพ (ภาพที่ 4.23) โดยรูปที่ 1. คือตลาดริมน้ำคลองแดน โดยประชากรตัวอย่างได้อธิบายถึงการจดจำกายภาพของตลาด คือป้ายชื่อตลาดบริเวณใจกลางของตลาด และการใช้สอยพื้นที่ของประชากรตัวอย่างที่เข้ามาขายของ ทำให้เกิดความคุ้นเคยกับพื้นที่ รูปที่ 2. คือสะพานไม้แผ่นเดียว รูปที่ 3. คือภาพรวมทั้งหมดของวัดคลองแดน และพระทองที่ประดิษฐานภายในกุฏิเจ้าอาวาส รูปที่ 4. คือหอฉันร้อยปี ซึ่งอยู่บริเวณภายในวัดคลองแดน

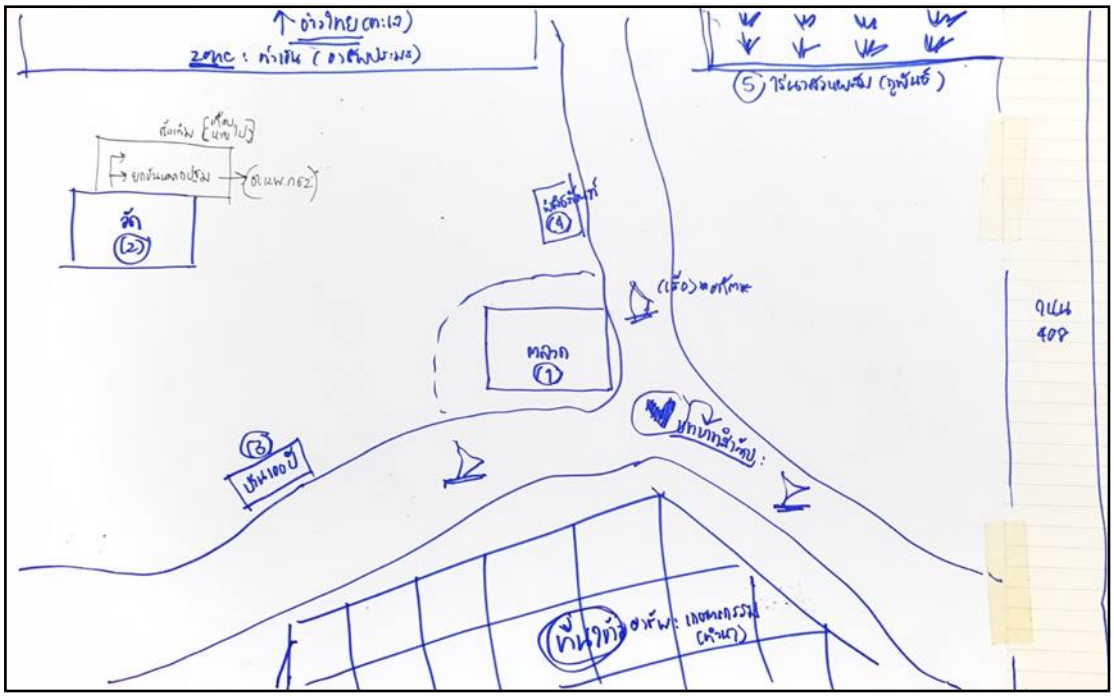

ภาพที่ 4.23 แสดงการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายของ OH-01

Ref. code: 25636016030014GMO

ตัวอย่างที่ 8 เป็นกลุ่มคนในชุมชนที่เป็นคนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบัน คือ IA-06 อายุ 84 ปี อาชีพ ช่างไม้เก่าแก่ และมีความเกี่ยวข้องกับคลองแดนคือ เป็นคนพื้นถิ่นดั้งเดิม รวมถึงเป็นช่างไม้ดั้งเดิมภายในชุมชนคลองแดน จึงมีประสบการณ์ในพื้นที่ศึกษากว่า 80 ปี ซึ่งในปัจจุบัน IA-06 มีตำแหน่งเป็นประธานฝ่ายกลุ่มอาชีพเล่าเรื่อง

โดยการวาดแผนที่จินตภาพครั้งนี้ ผู้วิจัยเป็นผู้วาดแผนที่จินตภาพทั้งหมด โดยผ่านการบอกเล่าเรื่องราวและรายละเอียดสถานที่ต่าง ๆ ในแผนที่จินตภาพของประชากรตัวอย่าง เนื่องจากข้อจำกัดของประชากรตัวอย่าง จากแผนที่จินตภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า IA-06 ซึ่งเป็นคนพื้นถิ่นดั้งเดิม และเป็นช่างไม้ดั้งเดิมเพียงหนึ่งเดียวในชุมชนคลองแดน และมีตำแหน่งเป็นประธานฝ่ายกลุ่มอาชีพเล่าเรื่อง สามารถจดจำพื้นที่ซึ่งสะท้อนสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของคลองแดนได้บางส่วน (ภาพที่ 4.24) โดยจะเน้นอาณาเขตพื้นที่ภายในชุมชนคลองแดนเป็นหลัก โดยเริ่มวาดจาก คลองสายสาย เรือ ตลาดริมน้ำคลองแดน (ตลาดคอนกรีตปัจจุบัน แต่ดังในสมัยก่อน) วัดคลองแดน ตัวอาคารสถาปัตยกรรม เช่น บ้านร้อยปี พิพิธภัณฑ์ครูสายัณห์ ที่นาข้าว ไร่สวนผสม ถนนทางหลวง และทะเลอ่าวไทย ซึ่งประชากรตัวอย่างสามารถอธิบายถึงการจดจำในเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและกิจกรรมหรือหน้าที่การใช้สอยในองค์ประกอบของชุมชนได้ ซึ่งประชากรตัวอย่างได้อธิบายถึงพื้นที่ลำคลองสามสาย และตลาดว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปมากในด้านวิถีชีวิตการใช้สอยพื้นที่ที่เกิดขึ้น

ภาพที่ 4.24 แสดงแผนที่จินตภาพของ IA-06

Ref. code: 25636016030014GMO

แต่ยังคงมีบางส่วนที่ยังมีกายภาพที่คงเดิม เช่น ในอดีตที่เส้นทางลำคลองเป็นบทบาทที่สำคัญของชุมชน และเป็นเส้นทางสัญจรของเรือมากมาย และการใช้งานของเรือที่ใช้ย้ายบ้าน และกลุ่มตลาดที่เปลี่ยนแปลงไปทางกายภาพ (ดังที่ OH-01 กล่าว) แต่ในปัจจุบันทั้งการสัญจรเรือ และร้านค้าภายในตลาดไม่ได้เกิดขึ้นแล้วในปัจจุบัน ทั้งนี้ประชากรตัวอย่างยังได้อธิบายถึงคุณลักษณะของกิจกรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และแสดงออกถึงวัฒนธรรม คือประเพณียกขันหมากปฐมที่เกิดขึ้นภายในวัด ซึ่งเป็นประเพณีดั้งเดิมของชุมชนคลองแดน และลักษณะทางกายภาพของอาคารเก่าโดดเด่น ที่ยังคงอนุรักษ์รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบเดิมไว้ (ดังที่ ID-01 และ ID-02 กล่าว) ได้แก่ บ้านร้อยปี และพิพิธภัณฑ์ครูสายันห์

หลังจากนั้นเป็นการลำดับความสำคัญพื้นที่ในแผนที่จินตภาพของ IA-06 ที่ประกอบด้วย 5 ลำดับ เริ่มจาก

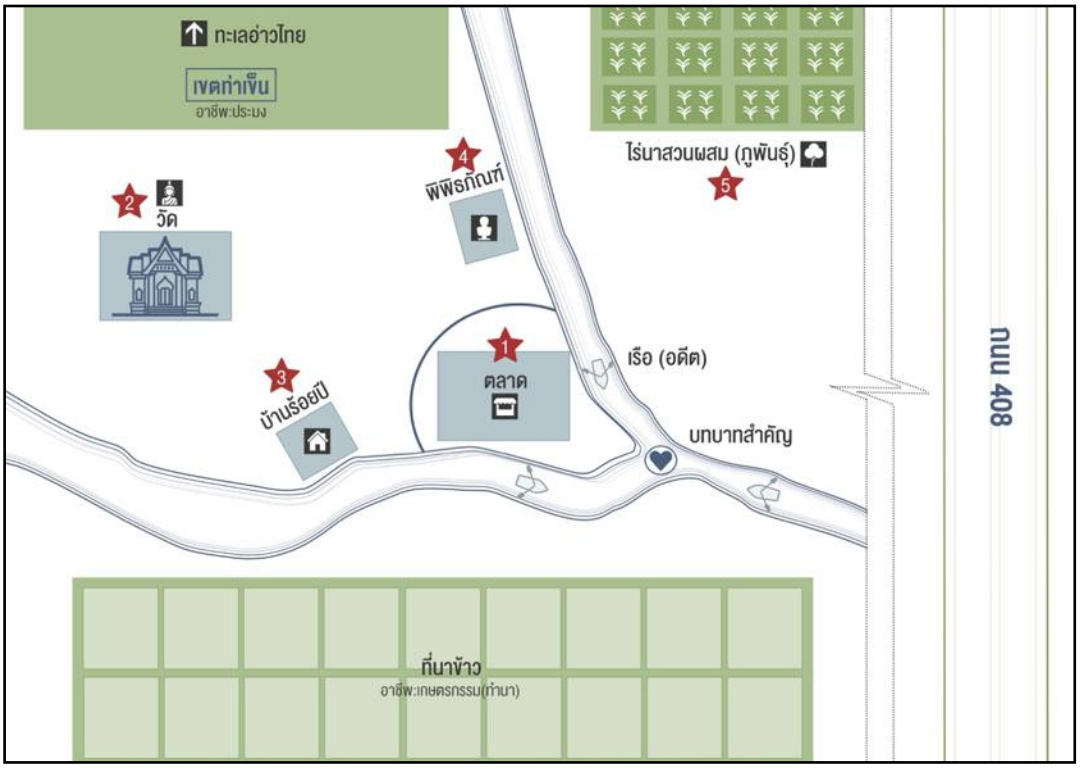
(1) คลองสามสาย

(2) เรือ

(3) ตลาดริมน้ำคลองแดน

(4) วัดคลองแดน

(5) วิถีชีวิตในการดำรงอาชีพ คือเกษตรกรรม การทำไร่นาสวนผสม และประมง

ภาพที่ 4.25 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ IA-06 (Digital Map)

Ref. code: 25636016030014GMO

ต่อมาเป็นการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายในแต่ละสถานที่ที่สำคัญในชุมชนคลองแดน (ภาพที่ 3.2) ที่เกิดจากการให้ลำดับความสำคัญของแต่ละสถานที่ มีภาพถ่ายทั้งหมด 4 ภาพ (ภาพที่ 4.26) โดยรูปที่ 1. คืออุโบสถเก่าที่ประดิษฐานของตาหลวงพร้อม และตาหลวงชุม รูปที่ 2. คือหอฉันร้อยปีที่อยู่ภายในวัดคลองแดน รูปที่ 3. คือสะพานไม้แผ่นเดียว ที่มีมาแต่แรกเริ่มของชุมชนคลองแดน รูปที่ 4. คือตลาดริมน้ำคลองแดน หรือในปัจจุบันที่เรียกว่าตลาดคอนกรีต (ดังที่ประชากรตัวอย่างได้กล่าวไว้ข้างต้น)

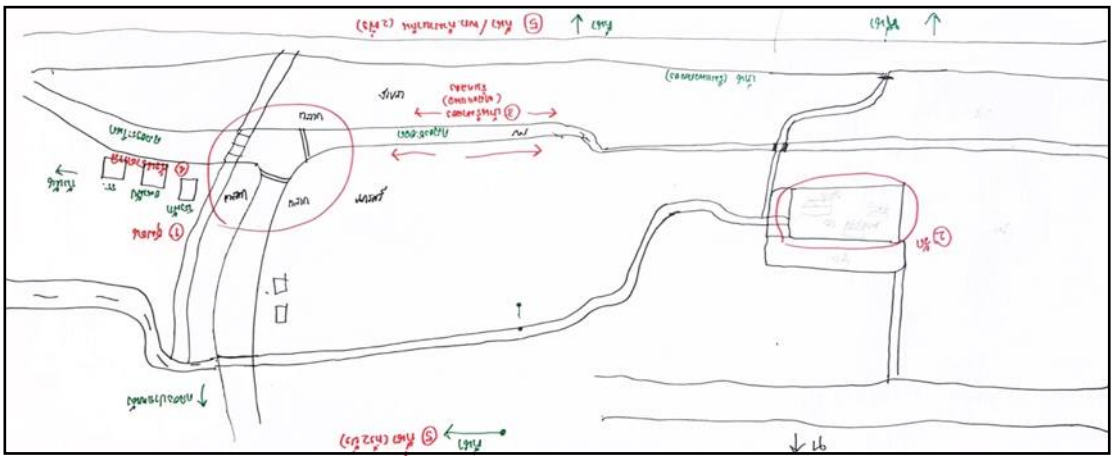
ภาพที่ 4.26 แสดงการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายของ IA-06

Ref. code: 256360160300l4GMO

ส่วนที่ 3 ในการเล่าเรื่องการวาดแผนที่จินตภาพ

ตัวอย่างที่ 9 เป็นกลุ่มคนในชุมชนที่เป็นผู้นำทางศาสนา คือ IC-01 อายุ 49 ปี อาชีพ พระ และมีความเกี่ยวข้องกับคลองแดน คือเป็นเจ้าอาวาสประจำวัดคลองแดน โดยมีประสบการณ์ในพื้นที่ศึกษากว่า 40 ปี รวมถึงเป็นคนพื้นถิ่นดั้งเดิมของชุมชนคลองแดนอีกด้วย

โดยการวาดแผนที่จินตภาพครั้งนี้ เป็นการวาดแผนที่จินตภาพของประชากรตัวอย่าง ที่ผู้วิจัยช่วยวาดเพิ่มเติมในส่วนการซักถามตอนท้าย (ภาพที่ 4.27) จากแผนที่จิตภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า IC-01 ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสประจำวัดคลองแดน สามารถจดจำพื้นที่ซึ่งสะท้อนถึงสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดนได้โดยคร่าว ที่ประกอบด้วยพื้นที่หลัก ๆ 2 พื้นที่ คือ พื้นที่ของวัดคลองแดนและพื้นที่บริเวณตลาดริมน้ำคลองแดนหรือบริเวณชุมชนคลองแดน โดยการวาดแผนที่ของประชากรตัวอย่าง ได้วาดแผนที่โดยมีทิศเหนือลงด้านล่างของแผนที่ (ภาพที่ 4.27) จึงทำให้ผู้วิจัยมีการปรับแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ (Digital Map) (ภาพที่ 4.28) ให้มีทิศเหนือหันขึ้นด้านบนของแผนที่แทน เพื่อความเข้าใจแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ให้ไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน โดยเริ่มวาดจาก อาณาเขตบริเวณวัด สระน้ำ ถนนจากวัดที่เชื่อมออกไปยังบริเวณรอบ ๆ เขื่อนบริเวณด้านหน้าวัด สะพานข้ามลำคลอง และการแบ่งเขตของจังหวัดตามลำดับ จากนั้นได้ระบุตัวอาคารในบริเวณพื้นที่วัด ได้แก่ อุโบสถ กุฏิเจ้าอาวาส และหอฉันตามลำดับ ต่อมาจึงเริ่มวาดต่อไปในส่วนพื้นที่ของชุมชมคลองแดน โดยเริ่มจากลำคลองสามสาย ถนนสายหลัก สะพานข้ามคลองสามสาย บ้านคนในชุมชน และสถานที่ราชการ ได้แก่ โรงพัก อนามัย และโรงเรียน ตามลำดับ

ภาพที่ 4.27 แสดงแผนที่จินตภาพของ IC-01

Ref. code: 25636016030014GMO

หลังจากนั้นเป็นการลำดับความสำคัญพื้นที่ในแผนที่จินตภาพของ IC-01 ที่ประกอบด้วย 5 ลำดับ เริ่มจาก

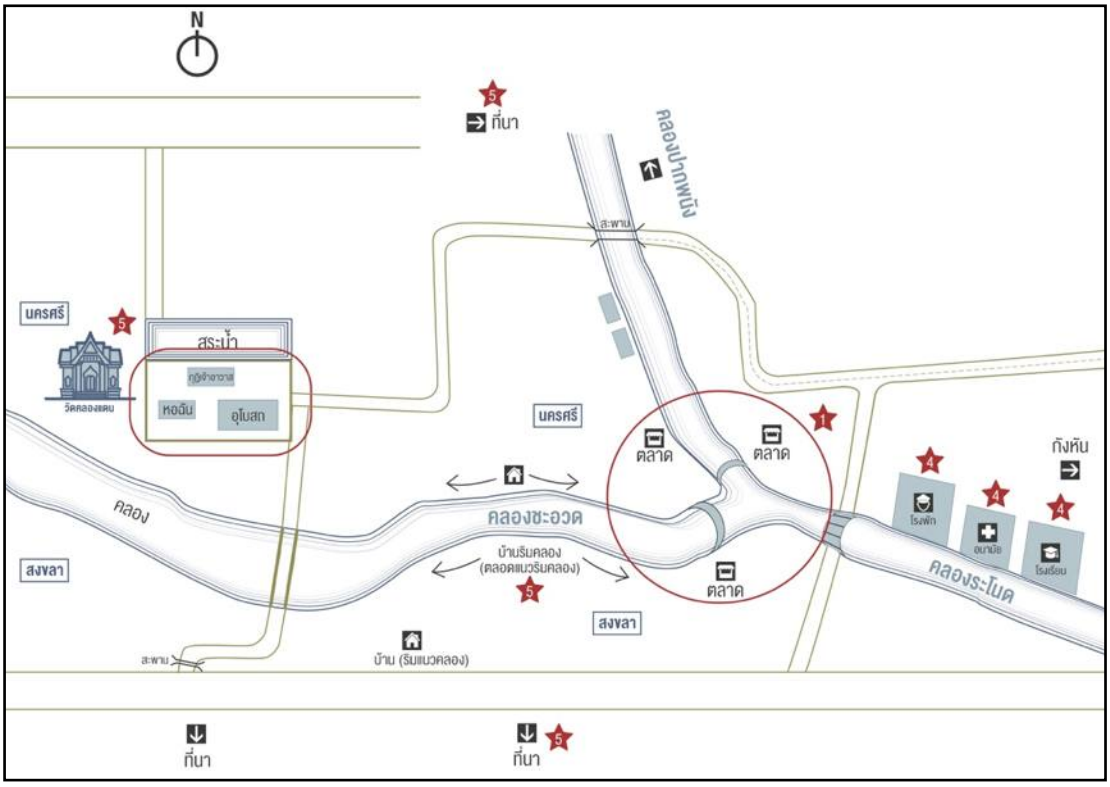
(1) ตัวชุมชน ที่เป็นศูนย์รวมใหญ่ เพราะ IC-01 กล่าวว่า “ถ้าเริ่มจากสถานที่ ความเป็นจริงแล้วชุมชนต้องเกิดมาก่อน แล้ววัดจึงเกิดตามมาทีหลัง ซึ่งเกิดจากการสร้างกันของคนในชุมชน”

(2) วัด

(3) บ้านริมคลอง ที่อยู่ตลอดแนวริมคลอง ทั้งบริเวณด้านนอก ด้านใน และริมถนน (ทิศใต้ของแผนที่ แต่บ้านบริเวณทิศเหนือของแผนที่ เป็นบ้านที่พึ่งเริ่มเข้ามาช่วงหลังแล้ว) หรือที่เป็นชุมชนรอบ ๆ นอกเหนือบริเวณตลาดริมน้ำคลองแดน

(4) ศูนย์ราชการ ได้แก่ โรงพัก อนามัย และโรงเรียน

(5) ที่นา ซึ่งเป็นพื้นที่อาชีพและทำมาหากิน

ภาพที่ 4.28 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ IC-01 (Digital Map)

Ref. code: 25636016030014GMO

ซึ่ง IC-01 ได้เล่าเพิ่มเติมต่อว่า “บริเวณที่เป็นชุมชนคลองแดน (ภาพที่ 4.28, วงกลมสีแดง,) เรียกว่า สังคม (สัง-คะ-มะ) ตามภาษาฮินดูโบราณ ซึ่งหมายถึง เป็นสถานที่ที่แม่น้ำทั้งสามสายมาบรรจบกัน หรือเรียกอีกอย่างว่า จุฬาตรีคูณ ซึ่งจะเกิดการทำพิธีกรรมหนักทางศาสนา ซึ่งฮินดูจะร่วมกันทำพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น บูชา อาบน้ำ ฯลฯ เปรียบเสมือนกับชุมชนคลองแดน ที่มีผู้คนมามากมาย เพราะเหมือนกับเป็นที่ดึงดูดผู้คนและจุดศูนย์กลางในการรวมกลุ่มคน”

ต่อมาเป็นการถ่ายภาพสถานที่เกิดจากการให้ลำดับความสำคัญของแต่ละสถานที่ มีภาพถ่ายทั้งหมด 5 ภาพ (ภาพที่ 4.29) โดยรูปที่ 1. คือชุมชน ซึ่งในภาพแสดงให้เห็นถึงสะพานที่ข้ามลำคลองทั้งสามสาย และเชื่อมโยงระหว่างสองจังหวัด ระหว่างจังหวัดสงขลาและจังหวัดนครศรีธรรมราช และป้ายชื่อของชุมชนคลองแดน รูปที่ 2. คือวัด ซึ่งในภาพเป็นภูมิวัด หรืออุโบสถเก่าที่ตั้งอยู่บริเวณตรงกลางของวัดคลองแดน รูปที่ 3. คือส่วนราชการ ซึ่งในภาพเป็นโรงพัก ที่มีรูปแบบลักษณะอาคารเป็นแบบเก่า และยังคงอนุรักษ์ไว้อยู่จนถึงปัจจุบัน รูปที่ 4. คือบ้านของคนในชุมชน ซึ่งจะประกอบไปด้วย 2 รูปย่อย ได้แก่ บ้านป้าเลียบ (ซ้าย) และบ้านครูสายัณห์ (ขวา) และรูปที่ 5. คือที่นาที่อยู่บริเวณโดยรอบของชุมชน

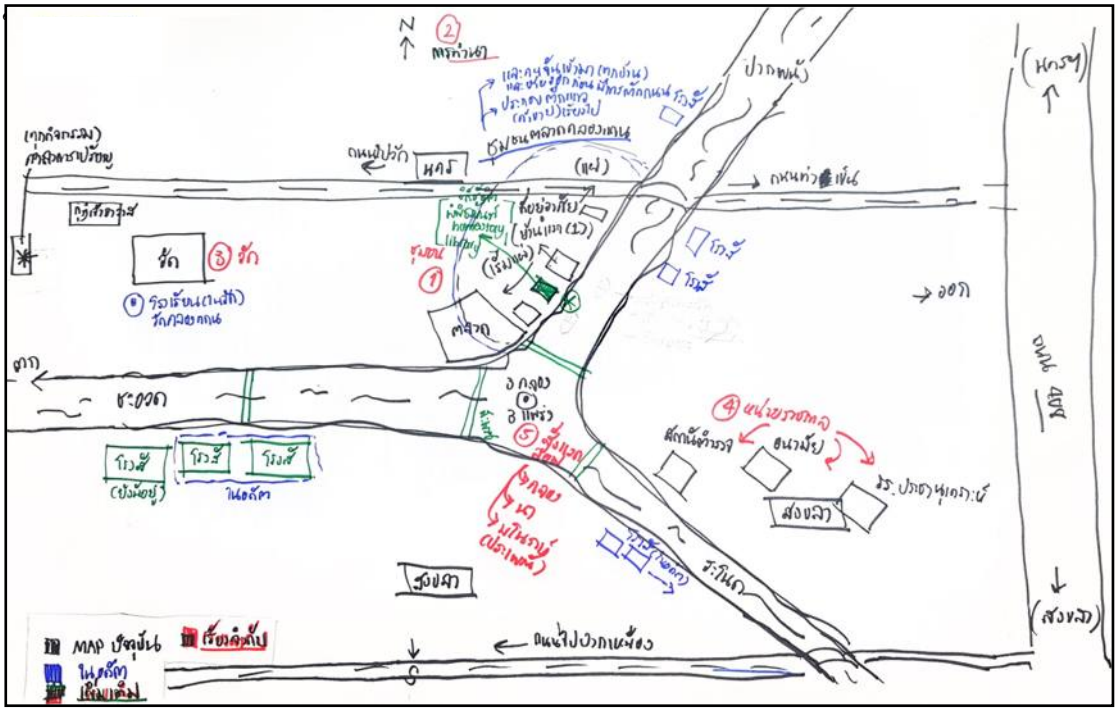

ภาพที่ 4.29 แสดงการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายของ IC-01

Ref. code: 25636016030014GMO

<u>ตัวอย่างที่ 10</u> เป็นกลุ่มคนในชุมชนที่เป็นคนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบัน คือ IA-05 อาชีพ ธุรกิจส่วนตัว หรือเจ้าของโฮมสเตย์ และมีความเกี่ยวข้องกับคลองแดน คือเป็นคนพื้นถิ่นดั้งเดิม จึงมีประสบการณ์ในพื้นที่ศึกษากว่า 50 กว่าปี ซึ่งในปัจจุบัน IA-05 มีตำแหน่งเป็นประธานฝ่ายกลุ่มพิพิธภัณฑ์ชุมชน

โดยการวาดแผนที่จินตภาพครั้งนี้ ผู้วิจัยเป็นผู้วาดแผนที่จินตภาพทั้งหมด โดยผ่านการบอกเล่าเรื่องราวและรายละเอียดสถานที่ต่าง ๆ ในแผนที่จินตภาพของประชากรตัวอย่าง เนื่องจากข้อจำกัดของประชากรตัวอย่าง (ภาพที่ 4.30) จากแผนที่จินตภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า IA-05 ซึ่งเป็นคนพื้นถิ่นดั้งเดิม และเป็นเจ้าของพิพิธภัณฑ์ชุมชน ซึ่งเป็นทั้งบ้านพักอาศัยของตนเอง และเปิดเป็นโฮมสเตย์จนถึงปัจจุบัน สามารถจดจำพื้นที่ซึ่งสะท้อนถึงสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดนได้ละเอียด โดยเริ่มวาดจากคลองสามสาย (บริเวณสามคลองหรือสามแพร่ง) ตลาด อาคารบ้านเรือน เรือ วัดคลองแดน ถนนเส้นหลักทางเข้าชุมชนและถนนภายในชุมชน หน่วยงานราชการได้แก่ สถานีตำรวจ อนามัย โรงเรียน ตามลำดับสะพานข้ามคลอง และโรงสี ซึ่งประชากรตัวอย่างสามารถอธิบายถึงการจดจำในเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและประวัติศาสตร์ (ดูหัวข้อ 2, หน้า 11-13) ทั้งนี้ประชากรตัวอย่างยังได้อธิบายถึงคุณลักษณะทางด้านกิจกรรมและการใช้สอยอย่างเป็นประจำและมีคุณค่าทางสังคม เช่น ศาลาการเปรียญ ที่เป็นจุดรวมของทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้นในวัด เช่น การประชุมของชุมชน การทอดผ้าป่า การทอดกระกฐิน ฯลฯ กุฏิเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่ประดิษฐาน

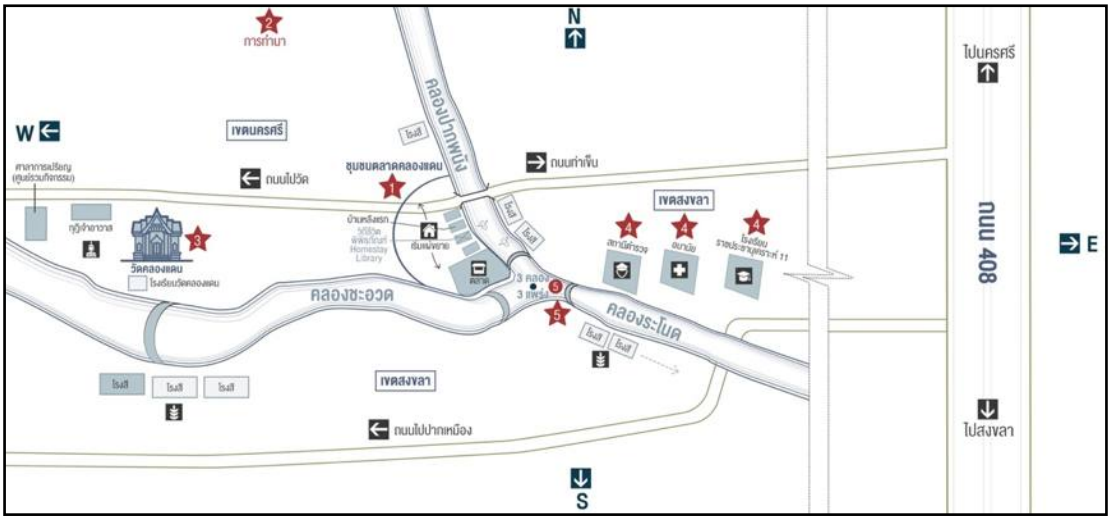
ภาพที่ 4.30 แสดงแผนที่จินตภาพของ IA-05

Ref. code: 25636016030014GMO

พระทองคำ และยังสามารถพูดคุยปรึกษากับเจ้าอาวาสได้อีกด้วย หรือเรียกว่าเป็นแหล่งศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน นอกจากนี้ประชากรตัวอย่างได้อธิบายถึงการจดจำพื้นที่ทั้งคุณลักษณะทางกายภาพและบริบทแวดล้อมที่ปรากฏขึ้นเฉพาะในอดีต และปัจจุบันหลงเหลืออยู่น้อย เช่น โรงสี ในอดีตที่โรงสีมีอยู่มากนั้น เนื่องจากว่าบริเวณชุมชนเป็นแหล่งทำนาที่ใหญ่โตมาก เรือสัญจรตามลำคลอง และสะพานไม้แผ่นเดียว ซึ่งสามารถยกสะพานขึ้นด้วยมือได้เมื่อมีเรือสัญจรผ่าน

หลังจากนั้นเป็นการลำดับความสำคัญพื้นที่ในแผนที่จินตภาพของ IA-05 ที่ประกอบด้วย 5 ลำดับ เริ่มจาก

(1) ชุมชน
(2) อาชีพการทำนา ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน
(3) วัดคลองแดน
(4) หน่วยราชการ ได้แก่ สถานีตำรวจ อนามัย (รพ.สต.) และโรงเรียนราชประชานุเคราะห์
(5) สิ่งแวดล้อมบริเวณโดยรอบ เช่น ลำคลองสามสาย ทุ่งนา และประเพณีวัฒนธรรม คือการรำมโนราห์

ภาพที่ 4.31 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ IA-05 (Digital Map)

Ref. code: 25636016030014GMO

ต่อมาเป็นการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายในแต่ละสถานที่ที่สำคัญในชุมชนคลองแดน (ภาพที่ 3.2) ที่เกิดจากการให้ลำดับความสำคัญของแต่ละสถานที่ มีภาพถ่ายทั้งหมด 4 ภาพ (ภาพที่ 4.32) โดยรูปที่ 1. คือพิพิธภัณฑ์ชุมชน โดยประชากรตัวอย่างอธิบายคุณลักษณะทางกายภาพของอาคาร ที่มีความโดดเด่นทางสถาปัตยกรรมคือเป็นอาคารเรือนแถวไม้โบราณ ที่มีหลังคาปั้นหย่า ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของบ้านโบราณแถบภาคใต้ และอาคารยังมีคุณค่าทางวัฒนธรรม ที่เป็นทั้งพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิต โฮมสเตย์ และห้องสมุดชุมชน รูปที่ 2. คืออุโบสถเก่า ที่ประดิษฐานของหลวงพ่อพร้อม และหลวงพ่อชุม รูปที่ 3. คือตลาดคอนกรีต (ดังที่ OH-01 กล่าว) รูปที่ 4. คือ สะพานไม้แผ่นเดียว

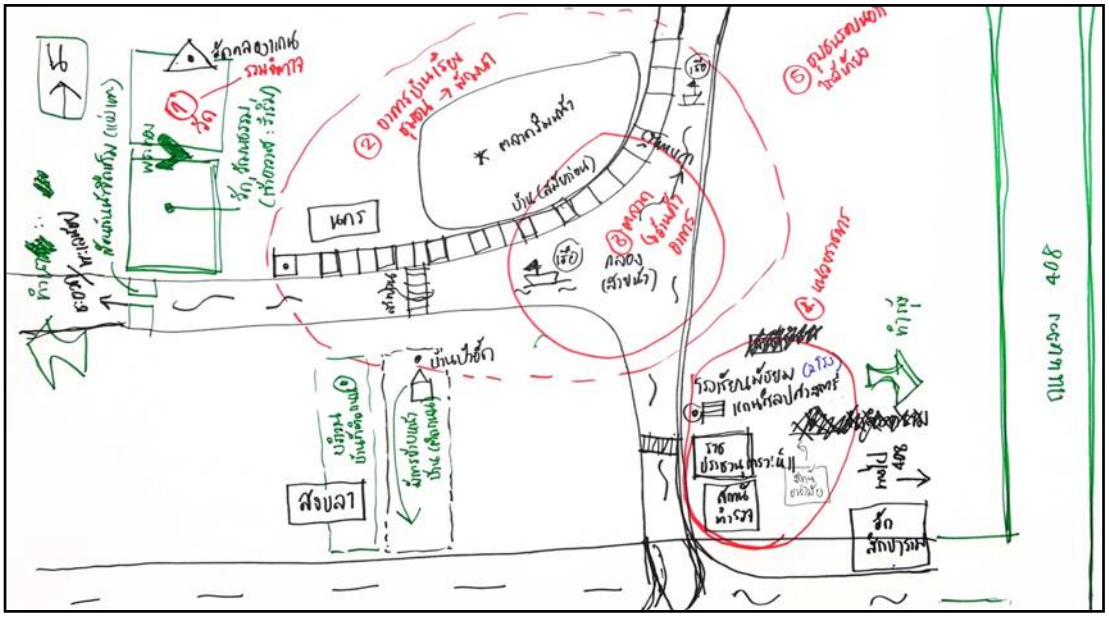

ภาพที่ 4.32 แสดงการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายของ IA-05

Ref. code: 256360160300l4GMO

<u>ตัวอย่างที่ 11</u> เป็นกลุ่มคนในชุมชนที่เป็นคนดั้งเดิม แต่ปัจจุบันเข้ามาพักอาศัยที่คลองแดนเฉพาะวันเสาร์-อาทิตย์ คือ IB-01 และ IB-02 ซึ่งทั้งสองคน อายุ 58 ปี อาชีพ รับราชการ โดย IB-01 มีความเกี่ยวข้องกับคลองแดน คือเป็นคนพื้นถิ่นดั้งเดิม โดยมีประสบการณ์ในพื้นที่ศึกษามากกว่า 50 ปี และ IB-02 มีความเกี่ยวข้องกับคลองแดน คือเป็นเขยคนคลองแดน ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ที่ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา โดยการวาดแผนที่จินตภาพครั้งนี้ ผู้วิจัยเป็นผู้วาดแผนที่จินตภาพทั้งหมด โดยผ่านการบอกเล่าเรื่องราวและรายละเอียดสถานที่ต่าง ๆ ในแผนที่จินตภาพของประชากรตัวอย่างทั้งสองคน (ภาพที่ 4.33)

จากแผนที่จินตภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า คือ IB-01 และ IB-02 ซึ่งเป็นคนพื้นถิ่นดั้งเดิม ซึ่งในปัจจุบันได้เข้ามาพักอาศัยที่ชุมชนคลองแดนเฉพาะวันเสาร์-อาทิตย์ เนื่องจากข้อจำกัดด้านการเดินทางจากที่ทำงาน สามารถจดจำพื้นที่ซึ่งสะท้อนถึงสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดนได้ละเอียด (อาณาเขตพื้นที่เทียบเท่ากับ IA-05) โดยเริ่มวาดจาก บ้านตนเอง คลองสามสาย เรือ อาคารบ้านเรือนบริเวณริมคลอง ตลาดริมน้ำ วัดคลองแดน การแบ่งเขตของสองจังหวัด สถานที่ราชการ ได้แก่ โรงเรียน สถานีตำรวจ และเส้นทางถนนทางหลวง ซึ่งประชากรตัวอย่างสามารถอธิบายถึงการจดจำในเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและประวัติศาสตร์ (ดูหัวข้อ 2, หน้า 11-13)ทั้งนี้ประชากรตัวอย่างยังได้อธิบายถึงคุณลักษณะทางกายภาพที่ปรากฏในอดีต เช่น บริเวณบ้านริมคลองที่อยู่ติด ๆ กัน จะอาศัยชานนอกบ้านแต่ละหลังเป็นสะพานที่สามารถเดินเชื่อมต่อกันได้ และประชากรตัวอย่างได้พูดถึงประเด็นเพิ่มเติมของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ในเรื่องของเขื่อนกันน้ำและกังหันลม (ดังที่ IA-02 และ IA-03 กล่าว)

ภาพที่ 4.33 แสดงแผนที่จินตภาพของ IB-01 และ IB-02

Ref. code: 25636016030014GMO

นอกจากนี้ประชากรตัวอย่างสามารถอธิบายคุณลักษณะของบริบทแวดล้อม ที่ทำให้เกิดการแบ่งพื้นที่ของการทำอาชีพ คือเขื่อนกั้นน้ำที่เป็นตัวแบ่งเขตของพื้นที่การทำอาชีพ โดยส่วนบนของชุมชนจะเป็นการทำนา และส่วนล่างชุมชนจะเป็นบ่อกุ้ง

หลังจากนั้นเป็นการลำดับความสำคัญพื้นที่ในแผนที่จินตภาพของ IB-01 และ IB-02 ที่ประกอบด้วย 5 ลำดับ เริ่มจาก

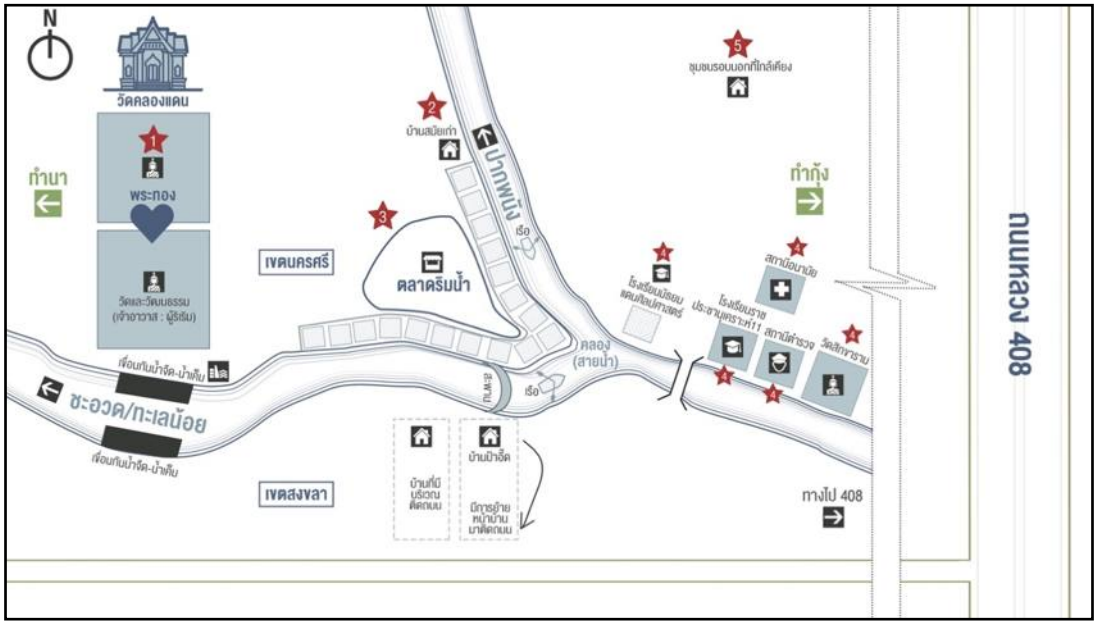
(1) วัดคลองแดน ซึ่งเป็นสถานที่รวมจิตใจของคนในชุมชนคลองแดน หรือมีคุณค่าเชิงจิตวิญญาณ

(2) อาคารบ้านเรือนของชุมชนในตลาด

(3) ตลาดริมน้ำคลองแดน

(4) หน่วยงานราชการ ได้แก่ โรงเรียน โรงพัก สถานีอนามัย (รพ.สต.)

(5) ชุมชนรอบนอกที่ใกล้เคียงกับตำบลคลองแดน หรือเป็นชุมชนตำบลโดยรอบ

ภาพที่ 4.34 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ IB-01 และ IB-02 (Digital Map)

Ref. code: 25636016030014GMO

ต่อมาเป็นการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายในแต่ละสถานที่ที่สำคัญในชุมชนคลองแดน (ภาพที่ 3.2) ที่เกิดจากการให้ลำดับความสำคัญของแต่ละสถานที่ มีภาพถ่ายทั้งหมด 4 ภาพ (ภาพที่ 4.35) โดยรูปที่ 1. คือพระทองคำที่ประดิษฐานอยู่ในกุฏิเจ้าอาวาส รูปที่ 2. คือหอฉันร้อยปี ที่อยู่ในบริเวณวัดคลองแดน รูปที่ 3. คือจุดที่มองเห็นสะพานข้ามลำคลองและเห็นคุ้งน้ำ ในช่วงเวลาพระอาทิตย์ตก ซึ่งสามารถมองเห็นไปถึงยอดเมรุบริเวณวัดคลองแดน (บริเวณหน้าบ้านตัวเอง) รูปที่ 4. คือสะพานไม้ที่สามารถเห็นวิวคลอง ซึ่งในภาพคือสะพานไม้ที่อยู่บริเวณหน้าบ้านของตัวเอง

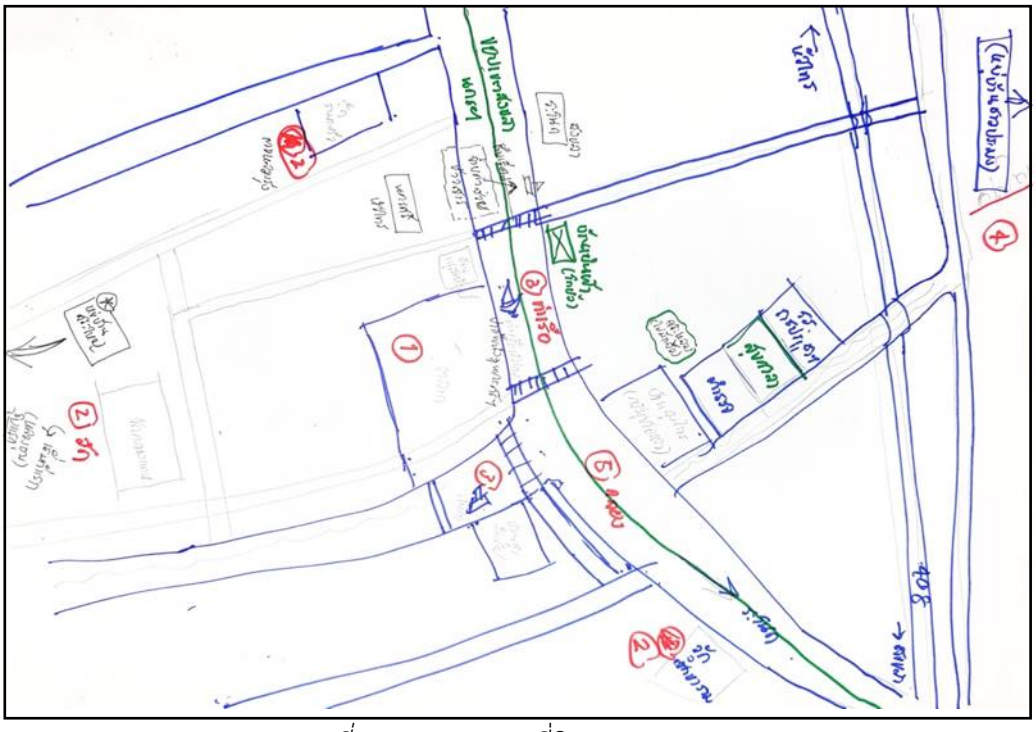
ภาพที่ 4.35 แสดงการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายของ IB-01 และ IB-02

Ref. code: 25636016030014GMO

ตัวอย่างที่ 12 เป็นกลุ่มคนในชุมชนที่เป็นคนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบัน คือ IA-04 อายุ 58 อาชีพ ค้าขายและทำนา (โรงสี) และมีความเกี่ยวข้องกับคลองแดน คือเป็นคนพื้นถิ่นดั้งเดิม จึงมีประสบการณ์ในพื้นที่ศึกษากว่า 50 ปี รวมถึงในปัจจุบัน IA-04 มีตำแหน่งเป็นรองประธานกรรมการ หรือรองประธานชุมชนในคณะกรรมการตลาดน้ำคลองแดน

โดยการวาดแผนที่จินตภาพครั้งนี้ เป็นการวาดแผนที่จินตภาพของประชากรตัวอย่าง ที่ผู้วิจัยช่วยวาดเพิ่มเติมในส่วนการซักถามตอนท้าย (ภาพที่ 4.36) จากแผนที่จินตภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า IA-04 ซึ่งเป็นคนพื้นถิ่นดั้งเดิม และในปัจจุบันมีตำแหน่งเป็นรองประธานชุมชนในคณะกรรมการตลาดน้ำคลองแดน สามารถจดจำพื้นที่ซึ่งสะท้อนถึงสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดนได้ละเอียด และพื้นที่บริเวณโดยรอบของชุมชน โดยเริ่มวาดจากคลองสามสาย ตลาด เส้นทางถนนภายในชุมชน อาคารบ้านเรือน ได้แก่ บ้านตนเอง บ้านร้อยปี ร้านขายยาศรีสุขโอสถ บ้านครูสายัณห์ ตามลำดับ เรือและท่าเรือ วัดคลองแดน วัดรามแก้ว วัดสิกขาราม สถานที่ราชการ ได้แก่ สถานีตำรวจ สุขศาลา (รพ.สต.) โรงเรียน และถนนทางหลวง 408

ซึ่งประชากรตัวอย่างสามารถอธิบายถึงการจดจำในเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและประวัติศาสตร์ได้ (ดูหัวข้อ 2, หน้า 11-13) ทั้งนี้ประชากรตัวอย่างได้อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงทางลักษณะกายภาพของสะพานไม้ข้ามคลอง ซึ่งแต่เดิมทีแล้วจะเป็นสะพานไม้เคี่ยมหรือสะพานไม้แผ่นเดียวทั้งหมด แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นสะพานไม้ขนาดใหญ่ขึ้น นอกจากนี้ประชากรตัวอย่างยังได้อธิบายถึงการจดจำพื้นที่ซึ่งอาจเกิดจากความคุ้นเคยที่เป็น

ภาพที่ 4.36 แสดงแผนที่จินตภาพของ IA-04

Ref. code: 25636016030014GMO

ประสบการณ์เฉพาะบุคคล และแสดงออกถึงวัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตของคนในชุมชนคลองแดน เช่น เรือที่สัญจรในลำคลอง ท่าเรือทั้งหมด 2 ที่ คือท่าเรือหัวไทรและท่าเรือชะอวด ซึ่งปัจจุบันไม่ได้ปรากฏแล้ว และโรงสีข้าว เนื่องจากว่าครอบครัวของ IA-04 ประกอบอาชีพมีโรงสีตั้งแต่ในอดีต จึงมีโรงสีอยู่บริเวณหน้าบ้าน (ริมฝั่งคลอง) และมีการค้าขายและส่งสินค้าทางเรือ (ดังที่ IA-05 กล่าว)

หลังจากนั้นเป็นการลำดับความสำคัญพื้นที่ในแผนที่จินตภาพของ IA-04 ที่ประกอบด้วย 5 ลำดับ เริ่มจาก

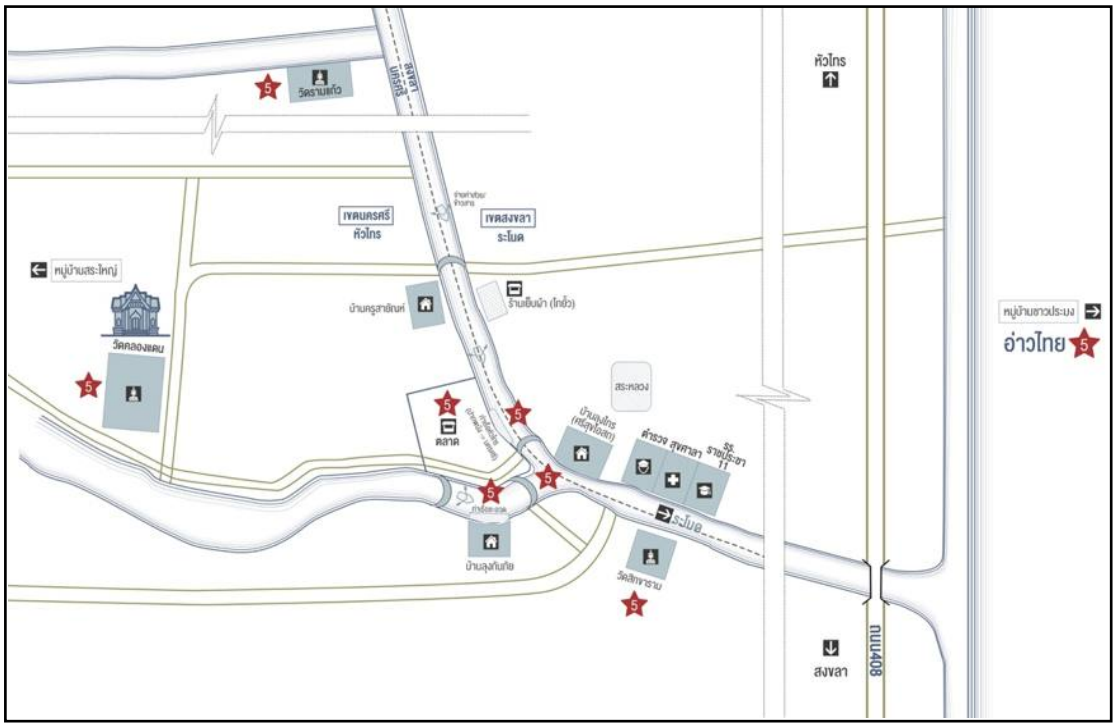
(1) ตลาดริมน้ำคลองแดน

(2) วัดคลองแดน

(3) ท่าเรือ (ในอดีต)

(4) ทะเลอ่าวไทย

(5) คลองสามสาย

ภาพที่ 4.37 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ IA-04 (Digital Map)

Ref. code: 25636016030014GMO

ต่อมาเป็นการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายในแต่ละสถานที่ที่สำคัญในชุมชนคลองแดน (ภาพที่ 3.2) ที่เกิดจากการให้ลำดับความสำคัญของแต่ละสถานที่ มีภาพถ่ายทั้งหมด 4 ภาพ (ภาพที่ 4.38) โดยรูปที่ 1. คือจุดศูนย์กลางของตลาดริมน้ำคลองแดน หรือตลาดคอนกรีต ซึ่งเป็นตลาดเก่าในอดีต ซึ่งประชากรตัวอย่างได้อธิบายถึงการจดจำพื้นที่ในคุณลักษณะทางกายภาพของภาพรวมทั้งตลาด รวมทั้งกิจกรรมที่เกิดขึ้นบริเวณโดยรอบอย่างชัดเจน เช่น บริเวณลำคลองเคยมีเรือสัญจรผ่านไปมา ฝั่งพิพิธภัณฑ์ชุมชนเคยมีร้านทอง ฯลฯ รูปที่ 2. คือหอฉันร้อยปี ซึ่งอยู่ในบริเวณวัดคลองแดน ซึ่งเป็นสถานที่รวมตัวกันของคนในชุมชน รูปที่ 3. คือโบสถ์เก่า ซึ่งปัจจุบันเป็นศาลาที่อยู่บริเวณกลางวัดคลองแดน และมีบริบทโดยรอบคือสระน้ำ ที่มีคุณค่าทางหลักศาสนาและความเชื่อเชิงเป็นการแก้เคล็ดจากการสร้างวัด รูปที่ 4. คือสะพานไม้แผ่นเดียว

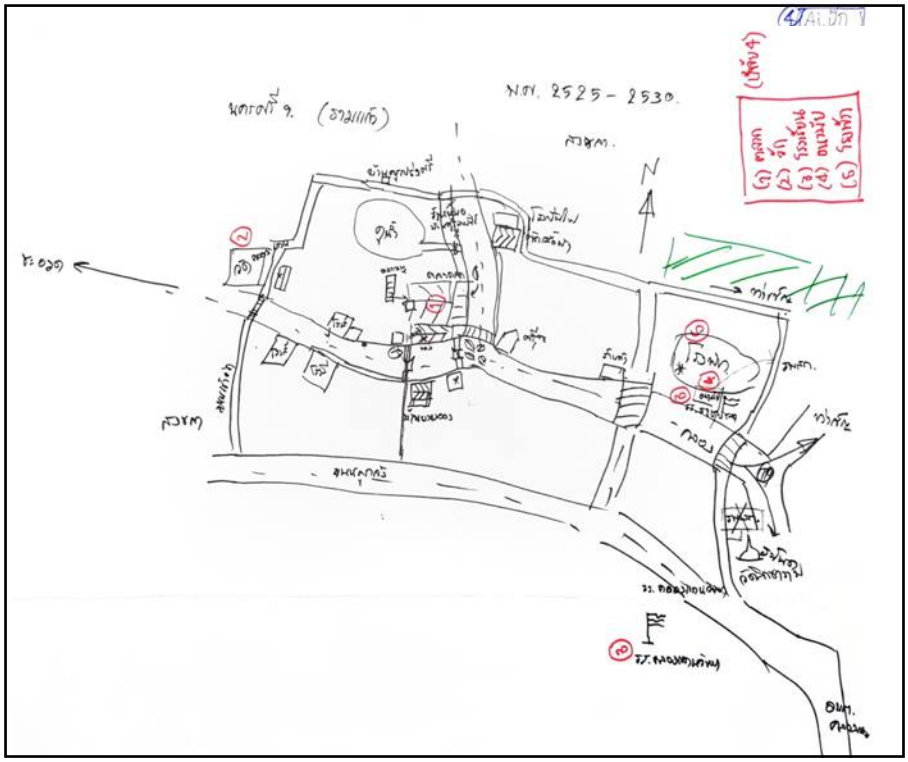

ภาพที่ 4.38 แสดงการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายของ IA-04

Ref. code: 25636016030014GMO

<u>ตัวอย่างที่ 13</u> เป็นกลุ่มคนในชุมชนที่เป็นคนดั้งเดิม แต่ปัจจุบันเข้ามาพักอาศัยที่คลองแดนเฉพาะวันเสาร์-อาทิตย์ คือ IB-03 อายุ 42 ปี อาชีพรับราชการเป็นอาจารย์ คณะเทคโนโลยีการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช และมีความเกี่ยวข้องกับคลองแดน คือเป็นคนพื้นถิ่นดั้งเดิม จึงมีประสบการณ์ในพื้นที่ศึกษากว่า 40 ปี

จากแผนที่จินตภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า IB-03 ซึ่งเป็นคนพื้นถิ่นดั้งเดิม ดั้งเดิม ซึ่งในปัจจุบันได้เข้ามาพักอาศัยที่ชุมชนคลองแดนเฉพาะวันเสาร์-อาทิตย์ เนื่องจากข้อจำกัดด้านการเดินทางจากที่ทำงาน สามารถจดจำพื้นที่ซึ่งสะท้อนถึงสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดนได้อย่างละเอียด ทั้งภายในชุมชนคลองแดน และพื้นที่บริเวณโดยรอบของชุมชน ซึ่งประชากรตัวอย่างได้ระบุช่วงเวลาของแผนที่จินตภาพอยู่ในช่วง พ.ศ. 2525 – 2530 เนื่องจากในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่ยังคงมีบางส่วนที่ยังมีกายภาพที่คงเดิม โดยเริ่มวาดจากคลองสามสาย บ้านตนเอง สะพานไม้แผ่นเดียวและสะพานปูน ถนนภายในชุมชน ตลาด เรือ อาคารบ้านเรือนต่าง ๆ เช่น บ้านยายเลียบ บ้านศรีสุขโอสถ (ร้านขายยาโบราณ) บ้านครูสายัณห์ ตามลำดับวัดคลองแดน สถานที่ราชการ ได้แก่ โรงพัก โรงเรียน อนามัย (รพ.สต.) อบต.คลองแดน ตามลำดับและที่นา ซึ่งประชากรตัวอย่างสามารถอธิบายถึงคุณลักษณะทางกายภาพ ที่เชื่อมโยงกับหน้าที่และการใช้สอยในช่วงเวลาอดีตด้วย เช่น ลักษณะเด่นของสะพานไม้แผ่นเดียว คือส่วนบนและส่วนล่างจะเป็นกระดานไม้สองแผ่น และส่วนกลางเป็นสะพานไม้แผ่นเดียวที่พาดอยู่ จะมีราวสะพานอยู่บริเวณฝั่ง

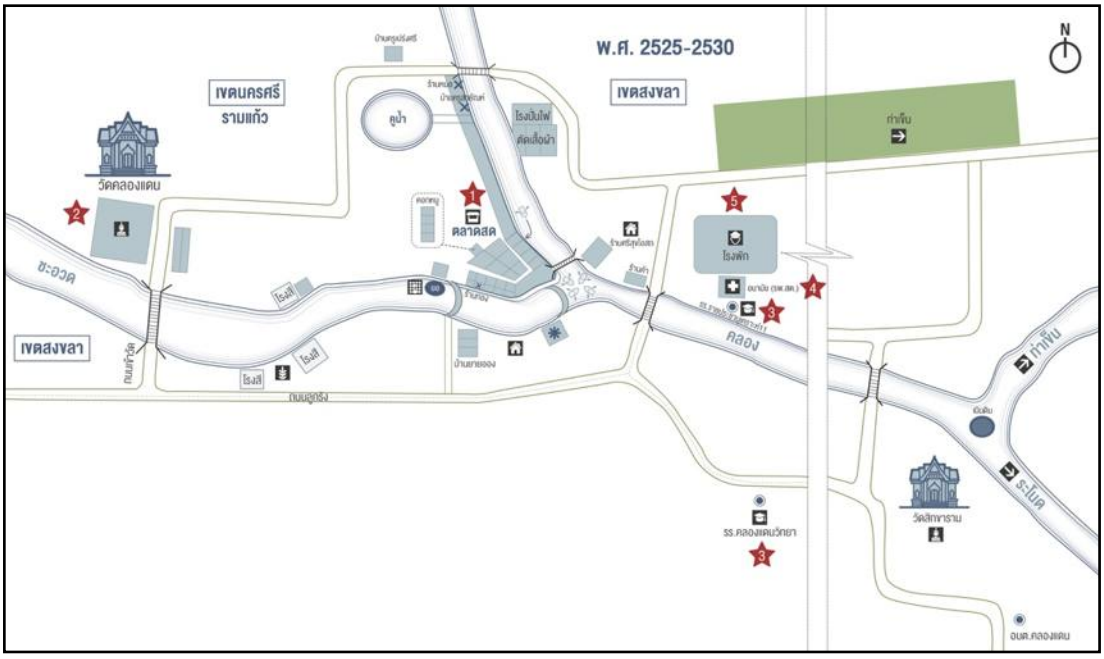
ภาพที่ 4.39 แสดงแผนที่จินตพของ IB-03

Ref. code: 25636016030014GMO

ขวาของสะพาน เนื่องจากว่าในอดีตประชากรตัวอย่างชอบไปกระโดดเล่นน้ำที่สะพาน ซึ่งในปัจจุบันสามารถเห็นได้เฉพาะบริเวณหน้าบ้านร้อยปี ในส่วนของตัวตลาดที่มีลักษณะทางกายภาพเป็นหลังคาสังกะสี และบริทบทแวดล้อมโดยรอบประกอบไปด้วยร้านค้าต่าง ๆ (ดังที่ OH-01 กล่าว) รวมทั้งกิจกรรมที่เกิดขึ้น เช่น บริเวณกลางจุดสามคลองซึ่งเป็นจุดที่เรือมารวมกันอยู่มากในอดีต จากทั้งหมดที่กล่าวมา จึงอาจเป็นไปได้ว่าเป็นการจดจำที่เกิดจากหน้าที่การใช้สอยพื้นที่ในช่วงเวลาอดีตมากกว่าปัจจุบัน และเป็นกิจกรรมส่วนตัวที่ให้ความสำคัญทางด้านจิตใจของประชากรตัวอย่าง

หลังจากนั้นเป็นการลำดับความสำคัญพื้นที่ในแผนที่จินตภาพของ IB-03 ที่ประกอบด้วย 5 ลำดับ เริ่มจาก

(1) ตลาดริมน้ำคลองแดน
(2) วัดคลองแดน
(3) โรงเรียน
(4) อนามัย (รพ.สต.)
(5) โรงพัก

ภาพที่ 4.40 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ IB-03 (Digital Map)

Ref. code: 25636016030014GMO

ต่อมาเป็นการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายในแต่ละสถานที่ที่สำคัญในชุมชนคลองแดน (ภาพที่ 3.2) ที่เกิดจากการให้ลำดับความสำคัญของแต่ละสถานที่ มีภาพถ่ายทั้งหมด 4 ภาพ (ภาพที่ 4.41) โดยรูปที่ 1. คือบ้านยายเลียบ ที่อยู่ในบริเวณตลาดริมน้ำคลองแดน ประชากรตัวอย่างได้อธิบายถึงคุณลักษณะทางกายภาพของรูปแบบสถาปัตยกรรม คือมีความสวยงาม และโดดเด่นที่สุดในชุมชนคลองแดน รูปที่ 2. คืออาคารหอฉันร้อยปี ซึ่งอยู่ภายในบริเวณวัดคลองแดน และมีบริบทโดยรอบที่สามารถสังเกตได้ง่ายคืออยู่ติดกับริมฝั่งคลอง รูปที่ 3. คือสะพานไม้แผ่นเดียว เนื่องจากว่ามีลักษณะทางกายภาพโดดเด่นและโบราณ ซึ่งหาได้ยากในปัจจุบัน รวมทั้งประชากรตัวอย่างมีประสบการณ์ร่วมกับสถานที่ รูปที่ 4. คือบริเวณหน้าบ้านของประชากรตัวอย่าง ที่มองเห็นเป็นโค้งน้ำของลำคลอง และไกลออกเป็นวัดคลองแดน

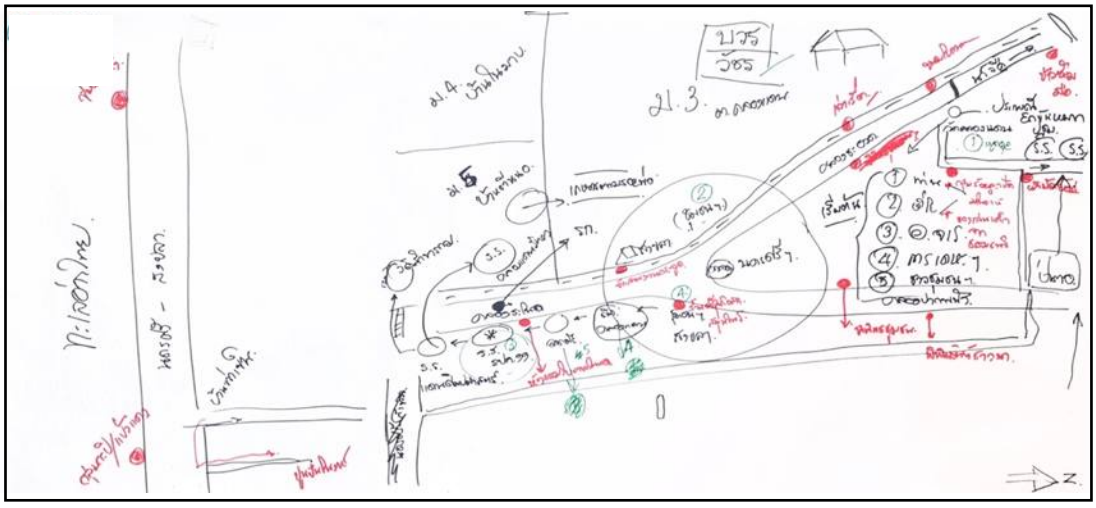

ภาพที่ 4.41 แสดงการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายของ IB-03

Ref. code: 25636016030014GMO

<u>ตัวอย่างที่ 14</u> เป็นกลุ่มคนในชุมชนที่เป็นคนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบัน คือ IA-01 อายุ 54 ปี อาชีพ ค้าขาย หรือเป็นเจ้าของร้านขายยาโบราณศรีสุโอสถ และมีความเกี่ยวข้องคลองแดนคือ เป็นคนพื้นถิ่นดั้งเดิม จึงมีประสบการณ์ในพื้นที่ศึกษากว่า 50 ปี รวมถึงในปัจจุบันมีตำแหน่งเป็นประธานกรรมการ หรือประธานชุมชนในคณะกรรมการตลาดน้ำคลองแดน และประธานกลุ่มอาชีพสมุนไพร

จากแผนที่จินตภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า IA-01 ซึ่งเป็นคนพื้นถิ่นดั้งเดิม และในปัจจุบันมีตำแหน่งเป็นประธานชุมชนคลองแดน สามารถจดจำพื้นที่ซึ่งสะท้อนถึงสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดนได้อย่างละเอียด ทั้งภายในชุมชนคลองแดน และพื้นที่บริเวณโดยรอบของชุมชน โดยเริ่มวาดจาก วัดคลองแดน ลำคลองสามสาย ใจกลางชุมชนหรือบริเวณตลาด สถานที่ราชการ ได้แก่ สภ.คลองแดน อนามัย (รพ.สต.) โรงเรียน การแบ่งเขตพื้นที่ของจังหวัดและตำบลพื้นที่ถนนทางหลวงหรือถนนเส้นหลักทางเข้าชุมชน ทะเลอ่าวไทย และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ซึ่งประชากรตัวอย่างสามารถอธิบายถึงการจดจำในเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและประวัติศาสตร์ได้อย่างละเอียด (ดูหัวข้อ 2, หน้า 11-13) ทั้งนี้ประชากรตัวอย่างยังได้อธิบายถึงการจดจำด้านการใช้สอยพื้นที่และกิจกรรมที่เกิดขึ้น และมีคุณค่าทางสังคมและจิตวิญญาณ เช่น ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันวัดคลองแดนเป็นจุดเริ่มต้นและศูนย์รวมของคนในชุมชน ที่สามารถเข้ามาทำกิจกรรมร่วมกันได้ ทั้งประชุม ปรึกษา พุดคุยหารือกัน และการจัดประเพณีทางวัฒนธรรม เช่น ประเพณียกขันหมากปฐมฯลฯ ต่อมาประชากรตัวอย่างได้อธิบายถึงการจดจำบริบทแวดล้อมระหว่างทางเข้าสู่ตัวชุมชนคลองแดนว่า เมื่อเข้ามาทางถนนท่าเข็น ทั้งฝั่งซ้ายและขวาจะสังเกตเห็นเป็นนากุ้งเกือบทั้งหมด แต่เมื่อเดินข้ามคลองบริเวณหน้าสภ.คลองแดนจะเป็นพื้นที่ของนาข้าวทั้งหมด ซึ่งเขื่อนกั้นน้ำก็มีส่วนเกี่ยวข้องในการแบ่งเขตของพื้นที่การทำอาชีพด้วย (ดังที่ IA-02 และ IA-03 กล่าว)

ภาพที่ 4.42 แสดงแผนที่จินภาพของ IA-01

Ref. code: 25636016030014GMO

อีกทั้งประชากรตัวอย่างยังได้อธิบายถึงคุณลักษณะทางกายภาพของบ้านเรือนที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรมอันโดดเด่น คือลักษณะของบ้านที่อยู่อาศัยภายในชุมชน เป็นเรือนแถวไม้ทรงโบราณ หลังคาปั้นหย่า และใช้วัสดุไม้ ซึ่งมีอายุกว่า 70 ปีขึ้นไป ซึ่งในปัจจุบันยังคงมีการอนุรักษ์ไว้อยู่ นอกจากนี้ประชากรตัวอย่างยังได้อธิบายลักษณะทางกายภาพ และการใช้สอยที่ไม่ชัดเจน แต่มีคุณค่าทางด้านกิจกรรมที่เกิดขึ้นหรือวิถีชีวิตของคนในชุมชน คือการรวมกลุ่มอาชีพ โดยเกิดมาจากวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน (ดังที่ IA-07 กล่าว) ในที่นี้ประชากรตัวอย่าง ได้กล่าวถึงกลุ่มต่อไปนี้ ได้แก่ กลุ่มเล่าเรื่อง กลุ่มขนมโบราณ กลุ่มข้าวซ้อมมือ กลุ่มผ้ามัดย้อม กลุ่มร้อยลูกปัดมโนราห์ กลุ่มของเล่นเด็กธรรมชาติ กลุ่มพิพิธภัณฑ์ชาวนา กลุ่มพิพิธภัณฑ์ชุมชน กลุ่มสมุนไพร กลุ่มจักรสารงานกระจูด กลุ่มหัตถกรรมใบตาลโตนด กลุ่มปูนปั้นโนรา กลุ่มกะปิแก้มแดง

หลังจากนั้นเป็นการลำดับความสำคัญพื้นที่ในแผนที่จินตภาพของ IA-01 ที่ประกอบด้วย 5 ลำดับ เริ่มจาก

(1) วัดคลองแดน
(2) ชุมชนที่อยู่บริเวณโดยรอบกับชุมชนคลองแดน
(3) โรงเรียน เพราะก่อให้เกิดปัญญาเพื่อให้คนเหล่านั้นกลับมาพัฒนาชุมชนต่อไป
(4) ร้านศรีสุขโอสถ (บ้านของตนเอง) ซึ่งเป็นศูนย์รวมข้อมูลของชุมชน
(5) สภ.คลองแดน

ภาพที่ 4.43 แสดงแผนที่ที่แสดงถึงรายละเอียดการจดจำพื้นที่ของ IA-01 (Digital Map)

Ref. code: 25636016030014GMO

ต่อมาเป็นการเลือกรูปจากกลุ่มภาพถ่ายในแต่ละสถานที่ที่สำคัญในชุมชนคลองแดน (ภาพที่ 3.2) ที่เกิดจากการให้ลำดับความสำคัญของแต่ละสถานที่ มีภาพถ่ายทั้งหมด 4 ภาพ (ภาพที่ 4.44) โดยรูปที่ 1. คือศาลาบาตรซึ่งอยู่ในพื้นที่บริเวณวัดคลองแดน เป็นศูนย์รวมการทำกิจกรรมของคนในชุมชน รูปที่ 2. คือร้านขายยาศรีสุขโอสถ ที่เป็นทั้งบ้านพักอาศัยของประชากรตัวอย่าง และเป็นสถานที่การรวมกลุ่มของกลุ่มสมุนไพร รูปที่ 3. คือตลาดริมน้ำคลองแดน บริเวณป้ายชื่อชุมชน ที่สังเกตุเห็นได้ง่ายทางกายภาพ ซึ่งจะอยู่บริเวณหน้าร้านขายยาศรีสุขโอสถ รูปที่ 4. คือ สภ. คลองแดน ซึ่งเป็นสถานที่ราชการในชุมชนคลองแดน

ภาพที่ 4.44 แสดงภาพถ่ายของ IA-01

Ref. code: 25636016030014GMO

4.1.2 สรุปความแตกต่างระหว่างการวาดแผนที่จินตภาพและการลำดับความสำคัญพื้นที่ของกลุ่มประชากรตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม

เมื่อได้ทำการรวบรวมและเก็บข้อมูลทั้งหมดจากกลุ่มตัวอย่าง 17 คน 14 แผนที่

กลุ่มคนในชุมชนคลองแดน (Insider) ประกอบด้วย 4 กลุ่ม ได้ทำการวาดแผนที่จินตภาพทั้งหมด 10 แผนที่

(A) คนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบัน (IA-01 ถึง IA-07)

(B) คนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่แค่วันเสาร์-อาทิตย์ (IB-01 ถึง IB-03)

(C) ผู้นำทางศาสนา (IC01)

(D) สะใภ้คนคลองแดน (ID01 ถึง ID02)

ส่วนกลุ่มคนนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดน (Outsider) หรือเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยในการพัฒนาชุมชนในทั้งทางตรงและทางอ้อม ประกอบด้วย 4 กลุ่ม ได้ทำการวาดแผนที่จินตภาพทั้งหมด 4 แผนที่

(E) นักวิชาการ หรือนักวิจัยที่เคยเข้ามาพัฒนาชุมชน (OE-01)

(F) หน่วยงานจากภาครัฐในพื้นที่หรือหน่วยงานราชการท้องถิ่น (OF-01)

(G) ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ละแวกโดยรอบ (OG-01)

(H) พ่อค้าในตลาดริมน้ำคลองแดน (OH-01)

ผู้วิจัยสามารถสรุปออกมาเป็นตารางเปรียบเทียบเรื่องการวาดแผนที่จินตภาพและการลำดับความสำคัญของพื้นที่ เพื่อดูความแตกต่างของกลุ่มคนในชุมชนและกลุ่มคนนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน พบว่ามีความแตกต่างของกลุ่มคนทั้ง 2 กลุ่ม ใน 2 ประเด็น ดังนี้ (ตารางที่ 4.1)

(1) การวาดแผนที่จินตภาพ

โดยกลุ่มคนในชุมชนคลองแดน จะเริ่มวาดแผนที่จินตภาพโดยเกิดจากการคำนึงถึงประวัติศาสตร์ หรือความเป็นมาของพื้นที่มาก่อน ส่วนกลุ่มคนนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดน จะเริ่มวาดแผนที่จินตภาพโดยเกิดจากพื้นที่บริเวณส่วนที่มีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่นั้น ๆ และมีความผูกพันมาก่อน หรือพื้นที่บริเวณที่เกิดจากการใช้สอยรอบตัว

(2) การเรียงลำดับความสำคัญ

โดยกลุ่มคนในชุมชนคลองแดน บางส่วนได้เรียงลำดับความสำคัญโดยจะคำนึงถึงสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมาก่อน หรือเป็นการนำเสนอสถานที่ที่กลุ่มตัวอย่างคิดว่าเป็นสถานที่น่าสนใจ และควรค่าแก่การนำเสนอ เช่น IA-07, ID-01 และ ID-02 และอีกบางส่วนคำนึงถึงสถานที่หรือกิจกรรมหลักที่เกิดขึ้นภายในชุมชน เช่น IA-01 ถึง IA-06, IB-01 ถึง IB-03 และ IC-01 และตนเองมีส่วนร่วมกับสถานที่นั้น ๆ ด้วย ส่วนกลุ่มคนนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนได้เรียงลำดับความสำคัญของแต่ละสถานที่เช่นเดียวกับการวาดแผนที่จินตภาพ

Ref. code: 25636016030014GMO

ตารางที่ 4.1

แสดงการเปรียบเทียบเรื่องการวาดแผนที่จินตภาพ และการลำดับความสำคัญของพื้นที่ศึกษาของกลุ่มประชากรตัวอย่างในพื้นที่ศึกษาทั้งหมด

แผนที่จินตภาพ		การวาดแผนที่จินตภาพ	การเรียงลำดับความสำคัญ
กลุ่มคนใน	IA-01	วัดคลองแดน ลำคลอง 3 สาย ใกล้กับชุมชน/ตลาดริมน้ำคลองแดน สถานที่ราชการ การแบ่งเขตของจังหวัดและตำบลในชุมชน ถนนทางหลวง/ถนนเส้นหลัก ทะเลอ่าวไทย และกลุ่มอาชีพต่างๆ	(1) วัดคลองแดน (2) บริเวณชุมชนคลองแดน (3) โรงเรียน (4) ร้านขายยศรีสุขโอสถ และสภ.คลองแดน (5) สถานีอนามัย
	IA-02 & IA-03	ลำคลอง 3 สาย สะพานข้ามคลอง อาคารบ้านเรือน+ซอกเข้าของบ้าน ถนนเส้นหลัก การแบ่งเขตของจังหวัด อาคารบริเวณวัดคลองแดน และประตูระบายน้ำ	(1) วัด (2) ภูมิทัศน์ลำคลองทั้ง 3 สาย (3) บริเวณตลาด (จากพื้นที่ร้างเส้นที่ขึ้นชื้นมาใหม่) (4) บ้านชาวบ้าน (ที่มีการอนุรักษ์) (5) บ้านสร้างใหม่
	IA-04	ลำคลอง 3 สาย ตลาด เส้นทางสัญจรในชุมชน อาคารบ้านเรียน วัดและท่าเรือ วัดคลองแดน วัดอื่นๆบริเวณใกล้เคียง สถานที่ราชการ ถนนทางหลวง 408 และทะเลอ่าวไทย	(1) ตลาดริมน้ำคลองแดน (2) วัดคลองแดน (3) ท่าเรือ (ในอดีต) (4) ทะเลอ่าวไทย (5) คลอง 3 สาย
	IA-05	ลำคลอง 3 สาย ตลาด อาคารบ้านเรียน เรือ วัดคลองแดน ถนนเส้นหลักทางเข้าชุมชนและถนนภายในชุมชน สถานที่ราชการ สะพานข้ามคลอง และโรงสี	(1) ชุมชน (2) อาชีพการทำนา (3) วัดคลองแดน (4) สถานที่ราชการ (5) สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (ลำคลอง 3 สาย)
	IA-06	ลำคลอง 3 สาย วัดคลองแดน ประเพณียกฉันหมากปฐม อาคารบ้านเรือนเก่าๆ ที่นาข้าว ไร่สวนผสม ถนนทางหลวง 408 และทะเลอ่าวไทย	(1) คลอง 3 สาย (2) เรือ (ในอดีต) (3) ตลาดริมน้ำคลองแดน (4) วัดคลองแดน (5) วิถีชีวิตในการดำรงอาชีพ (เกษตรกรรม & ประมง)
	IA-07	ตลาดริมน้ำคลองแดน สะพานวิมลคลอง วัดคลองแดน ลำคลอง 3 สาย อาคารบ้านเรียน ถนนทางหลวง 408 ภูพันธ์ฟาร์ม สวนเจ๊อพอเพียง และกลุ่มอาชีพต่างๆ	(1) วัดคลองแดน (2) ตลาดริมน้ำคลองแดน (3) กลุ่มอาชีพต่างๆ (4) สถาปัตยกรรมอาคารเก่า (5) คลอง 3 สายที่ประกอบไปด้วยวิถีชีวิต
	IB-01 & IB-02	บ้านตนเอง ลำคลอง 3 สาย เรือ(ในอดีต) อาคารบ้านเรือนบริเวณ วิมลคลอง ตลาดริมน้ำคลองแดน วัดคลองแดน(ประตูน้ำ) การแบ่งเขตของจังหวัด สถานที่ราชการ และถนนทางหลวง 408	(1) วัดคลองแดน (2) อาคารบ้านเรียน (3) ตลาดริมน้ำคลองแดน (4) สถานที่ราชการ (5) ชุมชนรอบนอกที่ใกล้เคียง
	IB-03	ลำคลอง 3 สาย บ้านตนเอง สะพานไม้แผ่นเดียวและสะพานปูน ถนนเส้นหลักภายในชุมชน ตลาด เรือ(ในอดีต) อาคารบ้านเรียน วัดคลองแดน สถานที่ราชการ และที่นา	(1) ตลาดริมน้ำคลองแดน (2) วัดคลองแดน (3) โรงเรียน (4) สถานีอนามัย (5) โรงพัก
	IC-01	พื้นที่และอาคารบริเวณวัด ถนนภายในชุมชน สะพานข้ามคลอง การแบ่งเขตของจังหวัด พื้นที่บริเวณชุมชนคลองแดน ลำคลอง 3 สาย อาคารบ้านเรือน สถานที่ราชการ	(1) ตัวชุมชน (2) วัด (3) อาคารบ้านเรือนบริเวณวิมลคลอง (4) ศูนย์ราชการ (5) ที่นา
	ID-01 & ID-02	ลำคลอง สะพานข้ามคลอง พื้นที่สีเขียวบริเวณโดยรอบชุมชน ตลาดริมน้ำคลองแดน วัดคลองแดน อาคารบ้านเรือนต่างๆ และโรงเรียน	(1) วัดคลองแดน (2) บ้าน 100 ปี (3) พิพิธภัณฑ์ครูสายัญห์ (4) ตลาดริมน้ำคลองแดน (5) โฮมสเตย์ภายในชุมชน
กลุ่มคนนอก	OE-01	ลำคลอง 3 สาย ถนนเส้นทางหลักเข้าชุมชน สะพาน กลุ่มอาคารบริเวณวัด กลุ่มอาคารบริเวณริมน้ำคลองแดน และกลุ่มบ้านเรือนบริเวณโดยรอบที่อยู่ริมถนน	กลุ่มที่ 1 ได้แก่ คลอง ถนนสัญจรในหมู่บ้าน และบ่อน้ำ กลุ่มที่ 2 ได้แก่ โรงเรียน และอู่โบราณ กลุ่มที่ 3 ได้แก่ โรงพัก และวัดจรรยาธรรม กลุ่มที่ 4 ได้แก่ ลอกวัว บ้านชาวบ้าน
	OF-01	โฮมสเตย์ระเบียงไทย จิตรกรรมที่เกิดขึ้นในตลาดริมน้ำคลองแดน วัดคลองแดน ถนนเส้นหลักทางเข้าชุมชน ภูพันธ์ฟาร์ม สะพานข้ามคลอง และสถานที่ราชการ	(1) ระเบียงไทยโฮมสเตย์ (2) จุดตักบาตรที่สะพาน (3) อบต.คลองแดน (4) ตลาดริมน้ำคลองแดน (5) วัดคลองแดน
	OG-01	ภูพันธ์ฟาร์ม บ้านพักอาศัยของลุง ถนนบริเวณโดยรอบ สวนเศรษฐกิจพอเพียง สถานีตำรวจ ตลาดริมน้ำคลองแดน สะพานข้าม และร้านค้าในตลาด	(1) สวนเศรษฐกิจพอเพียง (2) ภูพันธ์ฟาร์ม (3) ตลาดริมน้ำคลองแดน (4) วัดคลองแดน (5) บ่อกุ้ง
	OH-01	ถนนทางหลวง 408 ทะเลอ่าวไทย ลำคลอง 3 สาย ตลาดริมน้ำคลองแดน/จุดไฟแดง/จุดบรรจบคลอง 3 สาย วัดคลองแดน อบต.คลองแดน ที่นา และบ่อกุ้ง	(1) ชุมชนคลองแดน (2) ลำคลอง 3 สาย (3) วัดคลองแดน (4) ที่นา (5) บ่อกุ้ง

Ref. code: 25636016030014GMO

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า จากการวาดแผนที่จินตภาพและการลำดับความสำคัญพื้นที่ มีความแตกต่างทั้งกลุ่มคนใน-กลุ่มคนใน และกลุ่มคนใน-กลุ่มคนนอก (ภาพที่ 4.45) โดยที่

กลุ่มคนในชุมชน มีทิศทางที่ไม่สอดคล้องในเรื่องการวาดแผนที่จินตภาพและการลำดับความสำคัญของพื้นที่ อีกทั้งยังมีความแตกต่างกันภายในกลุ่มคนในด้วยกันเอง ในเรื่องของการลำดับความสำคัญพื้นที่ ซึ่งบางส่วนคำนึงถึงเรื่องการนำเสนอสถานที่การท่องเที่ยว หรือสถานที่ที่ควรค่าแก่การนำเสนอ เช่น IA-07, ID-01 และ ID-02 และบางส่วนคำนึงถึงสถานที่ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตหรือการใช้ชีวิตประจำวันของคนในชุมชนคลองแดน เช่น IA-01 ถึง IA-06, IB-01 ถึง IB-03 และ IC-01

กลุ่มคนนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน มีทิศทางที่สอดคล้องกันทั้งในเรื่องของแผนที่จินตภาพและการลำดับความสำคัญของพื้นที่ คือจะคำนึงถึงบริเวณพื้นที่ที่ตนมีความเกี่ยวข้องมากที่สุด หรือความคุ้นเคยที่เกิดจากการใช้สอยที่เป็นประจำ

ภาพที่ 4.45 แสดงทิศทางความสอดคล้องระหว่างการวาดแผนที่จินตภาพและการลำดับความสำคัญของพื้นที่ของกลุ่มคนในและกลุ่มคนนอก

Ref. code: 25636016030014GMO

4.1.3 สรุปข้อมูลการจดจำพื้นที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของกลุ่มประชากรตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวม และเปรียบเทียบผลข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 17 คน 14 แผนที่ พบว่ามีองค์ประกอบในพื้นที่ศึกษาทั้งหมด 28 แห่ง ที่มีการจดจำที่สอดคล้องกันเป็นค่าความถี่ที่ร้อยละ 25 ขึ้นไป จากทั้งหมด 46 แห่งในพื้นที่การศึกษา ซึ่งหากจินตภาพสาธารณะของเมืองมีความสอดคล้องกับจินตภาพของแต่ละบุคคลที่มีความสอดคล้องกันเป็นจำนวนมากตามทฤษฎีของเคลวิน ลินช์ (Kelvin Lynch) แล้ว พื้นที่ทั้ง 28 แห่งในข้างต้นนี้สามารถเป็นพื้นที่ซึ่งสะท้อนสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดน และเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนคลองแดนได้ โดยพื้นที่ที่ถูกจดจำมากที่สุดคือ วัดคลองแดน ซึ่งมีความถี่เท่ากับร้อยละ 100 รองลงมาคือ ตลาดริมน้ำคลองแดน สภ.คลองแดน ที่นา เป็นต้น ตามลำดับ และในพื้นที่กลุ่มตัวอย่างสามารถรับรู้และจดจำได้ที่มีความถี่น้อยกว่าร้อยละ 25 มีจำนวน 18 แห่ง โดยผู้วิจัยสามารถแบ่งประเภทพื้นที่ที่ชุมชนกล่าวถึงเป็น 2 ประเภทได้ดังนี้ (ตารางที่ 4.2)

(1) พื้นที่ที่ชุมชนกล่าวถึงอย่างมีนัยสำคัญ หรือมีความถี่มากกว่าร้อยละ 25 ขึ้นไปมีทั้งหมด 28 แห่ง โดยสามารถแบ่งออกเป็นการกล่าวถึง 2 กลุ่ม ได้แก่

(1.1) กลุ่มพื้นที่ที่มีการกล่าวถึงทั้งกลุ่มคนในชุมชนและกลุ่มคนนอกชุมชน ได้แก่ ลำคลองสามสาย วัดคลองแดน พระทองคำ โรงเรือขุด กุกุฏิเจ้าอาวาส โรงฉันประเพณียกขันหมากปฐม บ้านครูสายัณห์ บ้านบริเวณริมคลองทั้งหมด บ้านหมอไกร บ้านร้อยปี ตลาดริมน้ำคลองแดน สะพานข้ามคลองทั่วไป การรำโนราห์ สะพานไม้แผ่นเดียว เรือ สถานีตำรวจ รพ.สต. โรงเรียน ที่นา บ่อกุ้ง กังหันลม วัดสิกขาราม ภูพันธ์ฟาร์ม และทะเลอ่าวไทย

(1.2) กลุ่มพื้นที่ที่มีการกล่าวถึงเพียงกลุ่มคนในชุมชน ได้แก่ ศาลากลางวัดที่มีรูปปั้นเจ้าอาวาส บ้านยายเลียบ และประตูระบายน้ำ

(2) พื้นที่ที่ชุมชนกล่าวถึงอย่างไม่มีนัยสำคัญ หรือมีความถี่น้อยกว่าร้อยละ 25 ลงมามีทั้งหมด 18 แห่ง โดยสามารถแบ่งออกเป็นการกล่าวถึง 2 กลุ่ม ได้แก่

(2.1) กลุ่มพื้นที่ที่มีการกล่าวถึงทั้งกลุ่มคนในชุมชนและกลุ่มคนนอกชุมชน ได้แก่ สระน้ำอุโบสถ โรงธรรมใหม่ ศาลาบาตร โรงครัว ระเบียงไทยโฮมสเตย์ บ้านลุงโย ยกยอ อบต.คลองแดน และสวนเจือพอเพียง

(2.2) กลุ่มพื้นที่ที่มีการกล่าวถึงเพียงกลุ่มคนในชุมชน ได้แก่ หอระฆัง ศาลาพักพิง บ้านยายออง บ้านตาจวบ โรงสีข้าว กลุ่มอาชีพต่าง ๆ และท่าเรือ

จากพื้นที่ที่ชุมชนกล่าวถึงอย่างมีนัยสำคัญ และพื้นที่ที่ชุมชนกล่าวถึงอย่างไม่มีนัยสำคัญ ผู้วิจัยยังสามารถแบ่งประเภทสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ สิ่งแวดล้อมทาง

Ref. code: 25636016030014GMO

วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น การรำมโนราห์ และประเพณียกขันหมากปฐม สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่หายไปแล้ว เช่น เรือ โรงสีข้าว และท่าเรือ และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ทั้งกลุ่มสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น ลำคลองสามสาย ลำคลองอื่น ๆ สระน้ำ ที่นา และทะเลอ่าวไทย และกลุ่มสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น วัดคลองแดนและองค์ประกอบโดยรอบ ตลาดริมน้ำคลองแดน อาคารบ้านเรือนที่มีลักษณะโดดเด่นทางสถาปัตยกรรม และองค์ประกอบโดยรอบชุมชนที่สำคัญ ตารางที่ 4.2

แสดงข้อมูลการจดจำพื้นที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของกลุ่มประชากรตัวอย่างในพื้นที่ศึกษาทั้งหมด

ลำดับ	ชื่อสถานที่	จำนวน (คน)	คิดเป็นร้อยละ	การกล่าวถึงของกลุ่มคน
1	ลำคลอง 3 สาย	2	78.57	●▲
2	ลำคลองอื่นๆ	2	14.28	●▲
	วัดคลองแดน			
3	วัดคลองแดน	14	100	●▲
4	พระทองคำ	6	42.85	●▲
5	โรงเรือชุด/เรือชุดโบราณ	5	35.71	●▲
6	กุฏิเจ้าอาวาส	4	28.57	●▲
7	โรงฉัน/หอฉัน	4	28.57	●▲
8	ศาลากลางวัด (รูปปั้นเจ้าอาวาส)	4	28.57	●
9	ประเพณียกขันหมากปฐม	4	28.57	●▲
10	บ่อน้ำ/สระน้ำ	3	21.42	●▲
11	อุโบสถ	3	21.42	●▲
12	โรงธรรมใหม่	3	21.42	●▲
13	ศาลาบาตร	3	21.42	●▲
14	โรงธรรมเก่า/โรงครัว	2	14.28	●▲
15	หอระฆัง	2	14.28	●
16	ศาลาพักพิง	1	7.14	●
	อาคารสถาปัตยกรรม			
17	บ้านครูสายัณห์/พิพิธภัณฑ์ครูสายัณห์	8	57.14	●▲
18	บ้านยายเลียบ	7	50	●
19	บ้านบริเวณริมคลองทั้งหมด	5	35.71	●▲
20	บ้านหมอไกร/ร้านขายยาศรีสุขโอสถ	5	35.71	●▲
22	บ้านร้อยปี	5	35.71	●▲
21	บ้านยายออง	3	21.42	●
22	บ้านตาจวบ	3	21.42	●
23	ระเบียงไทยโฮมสเตย์/บ้านป้ากานดา	3	21.42	●▲
24	บ้านลุงไย	2	14.28	●▲

ลำดับ	ชื่อสถานที่	จำนวน (คน)	คิดเป็นร้อยละ	การกล่าวถึงของกลุ่มคน
	ตลาดริมน้ำคลองแดน			
25	ตลาดริมน้ำคลองแดน	12	85.75	●▲
26	สะพานข้ามคลองทั่วไป	8	57.14	●▲
27	การรำมโนราห์	7	50	●▲
28	สะพานไม้แผ่นเดียว	6	42.85	●▲
29	เรือ	6	42.85	●▲
30	ประตูระบายน้ำ/เขื่อนกั้นน้ำ	4	28.57	●
31	โรงสีข้าว	3	21.42	●
32	กลุ่มอาชีพต่างๆ	3	21.42	●
33	ยกยอ	2	21.42	●▲
34	ท่าเรือ	1	7.14	●
	สถานที่ราชการ			
35	สถานีตำรวจ/สภ.คลองแดน /โรงพัก	11	78.57	●▲
36	รพสต./สถานีอนามัย/สุขศาลา	7	50	●▲
37	โรงเรียน - ราชประชานุเคราะห์11 - คลองแดนวิทยา	7	50	●▲
39	อบต.คลองแดน	3	21.42	●▲
	องค์ประกอบโดยรอบชุมชน			
40	ที่นา	10	71.42	●▲
41	บ่อกุ้ง	6	42.85	●▲
42	กังหันลม	6	42.85	●▲
43	วัดสิกขาราม	6	42.85	●▲
44	ภูพันธ์ฟาร์ม	4	28.57	●▲
45	ทะเลอ่าวไทย	4	28.57	●▲
46	สวนเจ๊อพอเพียง	3	21.42	●▲

ตัวอักษรสีแดง คือ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้
ตัวอักษรสีน้ำเงิน คือ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ปรากฏเพียงในอดีต
● การกล่าวถึงของกลุ่มคนในชุมชน ▲ การกล่าวถึงของกลุ่มคนนอกชุมชน

หมายเหตุ. สีเขียวแสดงพื้นที่ที่สะท้อนสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดนที่ถูกจดจำได้จากแผนที่จินตภาพของกลุ่มตัวอย่างที่มีความถี่ร้อยละ 25 ขึ้นไป

Ref. code: 25636016030014GMO

4.2 สรุปแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ณ ชุมชนคลองแดน ที่เกิดจากการรับรู้ของกลุ่มประชากรตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดน

จากการสรุปข้อมูลการจดจำพื้นที่ที่สะท้อนการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ณ ชุมชนคลองแดนของทั้งกลุ่มคนทั้ง 2 กลุ่ม ทั้งกลุ่มคนในชุมชน และกลุ่มคนนอกชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน พบว่ามีความแตกต่างทั้งการวาดแผนที่จินตภาพ และการลำดับความสำคัญพื้นที่ อีกทั้งประเภทพื้นที่ที่ชุมชนกล่าวถึงจากการรับรู้จดจำพื้นที่ที่สะท้อนสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมทั้ง 2 ประเภท ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำพื้นที่ที่ชุมชนกล่าวถึงอย่างมีนัยสำคัญ ที่มีการจดจำที่สอดคล้องกันเป็นค่าความถี่ที่ร้อยละ 25 ขึ้นไป หรือเป็นพื้นที่จุดศูนย์รวมหลัก (Nodes) เพื่อนำมาเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนคลองแดน และได้นำพื้นที่ที่ชุมชนกล่าวถึงอย่างไม่มีนัยสำคัญ ที่มีการจดจำที่สอดคล้องกันเป็นค่าความถี่ที่ร้อยละ 25 ลงมา หรือเป็นพื้นที่จุดศูนย์รวมย่อย (Sub Nodes) บางแห่งที่มีความสำคัญต่อชุมชนที่ได้จากการกล่าวถึงประวัติศาสตร์ภายในชุมชนของกลุ่มตัวอย่าง (ดูหัวข้อ 4.1.1) เนื่องจากการรับรู้และจดจำขอบเขตทางจินตภาพของพื้นที่จากกลุ่มคนทั้ง 2 กลุ่ม จึงได้ออกมาเป็นแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม 2 แผนที่ ได้แก่ แผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดนและบริเวณโดยรอบ (ภาพที่ 4.46) และแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมภายในชุมชนคลองแดน (ภาพที่ 4.47)

โดยแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดนและบริเวณโดยรอบ (ภาพที่ 4.46) จะแสดงให้เห็นถึงภาพรวมของชุมชนคลองแดน ซึ่งพื้นที่จุดศูนย์รวมหลักของชุมชนคลองแดนจะแบ่งอาณาเขตพื้นที่เป็นพื้นที่วัดคลองแดน พื้นที่ตลาดริมน้ำคลองแดน พื้นที่ชุมชนอื่น ๆ เช่น บริเวณกลุ่มอาคารสถานที่ราชการ บริเวณกลุ่มอาคารบ้านเรือนโดยรอบ และพื้นที่สีเขียวที่เป็นที่นา ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 70% ของพื้นที่ทั้งหมด และบริเวณอื่น ๆ คิดเป็น 30% เช่น บ่อกุ้ง กังหันลม (ดังที่ IC-01 กล่าว) และแสดงพื้นที่จุดศูนย์รวมย่อย (Sub Nodes) เช่น กลุ่มอาชีพต่าง ๆ (ดังที่ IA-01 และ IA-08 กล่าว) เพื่อนำกลับไปพูดคุยและถามความคิดเห็นที่ได้รับการตกลงร่วมกันกับกลุ่มสนทนาจากการที่มีการรับรู้และจดจำที่แตกต่างกัน

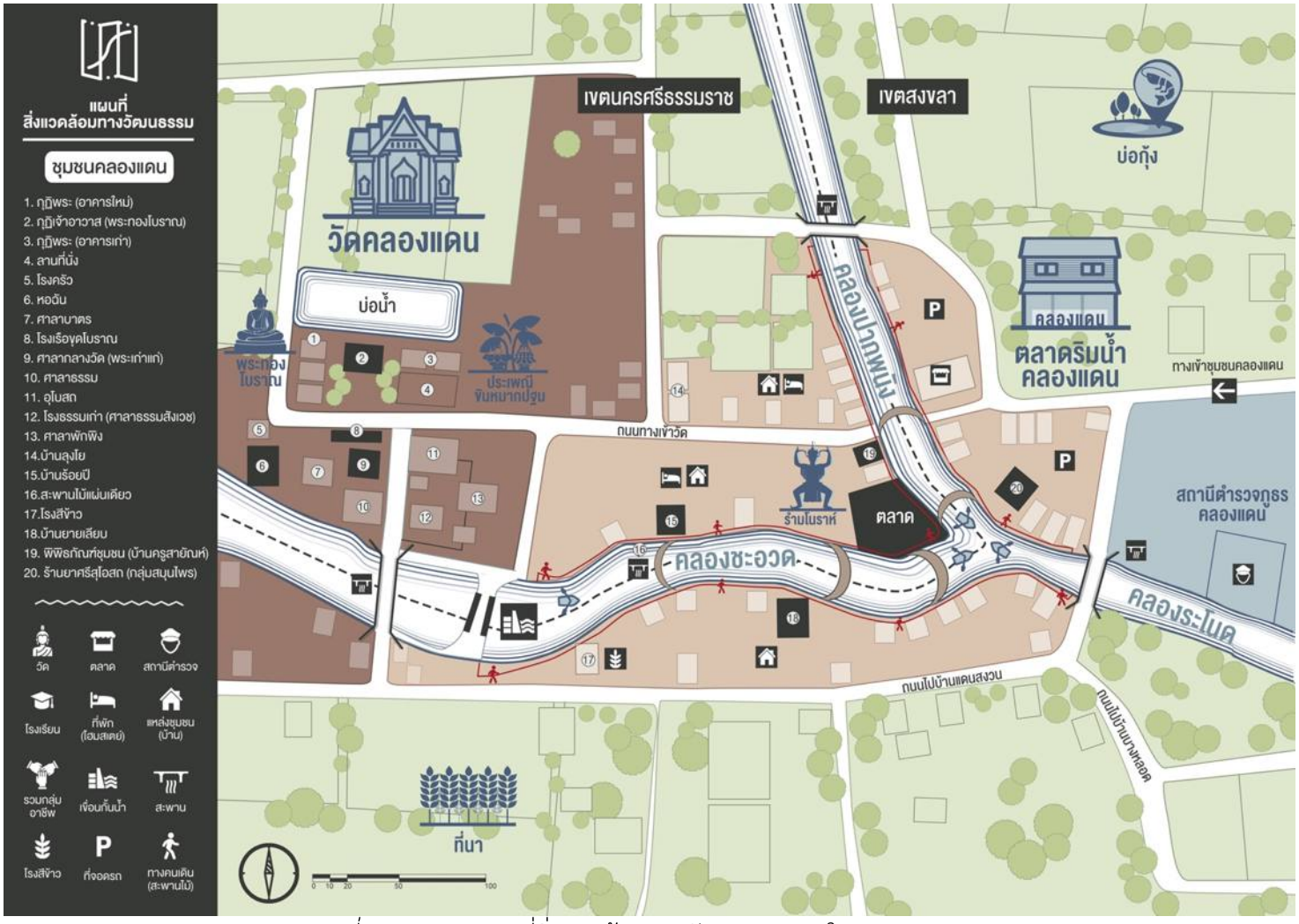
แผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมภายในชุมชนคลองแดน (ดูภาพที่ 4.47) จะแสดงให้เห็นถึงพื้นที่ในชุมชนคลองแดน ที่แสดงถึงอาณาเขตพื้นที่วัดคลองแดน พื้นที่ตลาดริมน้ำคลองแดน พื้นที่อาคารสถานที่ราชการ พื้นที่สีเขียวที่เป็นที่นาและบ่อกุ้ง และที่ตั้งของอาคารต่าง ๆ โดยพื้นที่และองค์ประกอบที่เป็นจุดศูนย์รวมหลัก จะแสดงให้เห็นเด่นชัดที่สุด เช่น ในส่วนของวัดคลองแดนประกอบด้วย กุฏิเจ้าอาวาส หอฉัน ศาลากลางวัด และเขื่อนกั้นน้ำ ในส่วนของตลาดริมน้ำคลองแดนประกอบด้วย ตลาด พิพิธภัณฑ์ครูสายัณห์ บ้านยายเลียบ ร้านขายยาศรีสุขโอสถ และบ้านร้อยปี และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ หรือเป็นประเพณีวัฒนธรรมและกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชนคลองแดน เช่น ประเพณียกขันหมากปฐม การรำมโนราห์ และการล่องเรือ

Ref. code: 25636016030014GMO

ภาพที่ 4.46 แสดงแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดนและบริเวณโดยรอบ

Ref. code: 25636016030014GMO

ภาพที่ 4.47 แสดงแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมภายในชุมชนคลองแดน

Ref. code: 25636016030014GMO

4.2.1 ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นของแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ณ ชุมชนคลองแดน จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ของบุคคลผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับการท่องเที่ยวภายในชุมชนคลองแดน

จากการจัดสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้เห็นถึงการพูดคุยของกลุ่มประชากรตัวอย่าง ทั้งกลุ่มคนในชุมชน และกลุ่มคนนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน อีกทั้งการมีบทบาทที่แตกต่างกันของกลุ่มคนทั้ง 2 กลุ่ม โดยมีคำถามในการสนทนากลุ่ม 2 คำถามคือ องค์ประกอบใดสามารถเป็นตัวแทนของชุมชนคลองแดนได้บ้าง และองค์ประกอบที่เป็นตัวแทนของชุมชนคลองนั้นมีความสำคัญกับตนและชุมชนอย่างไร พบว่าได้ประเด็นในการสนทนากลุ่มออกมาเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

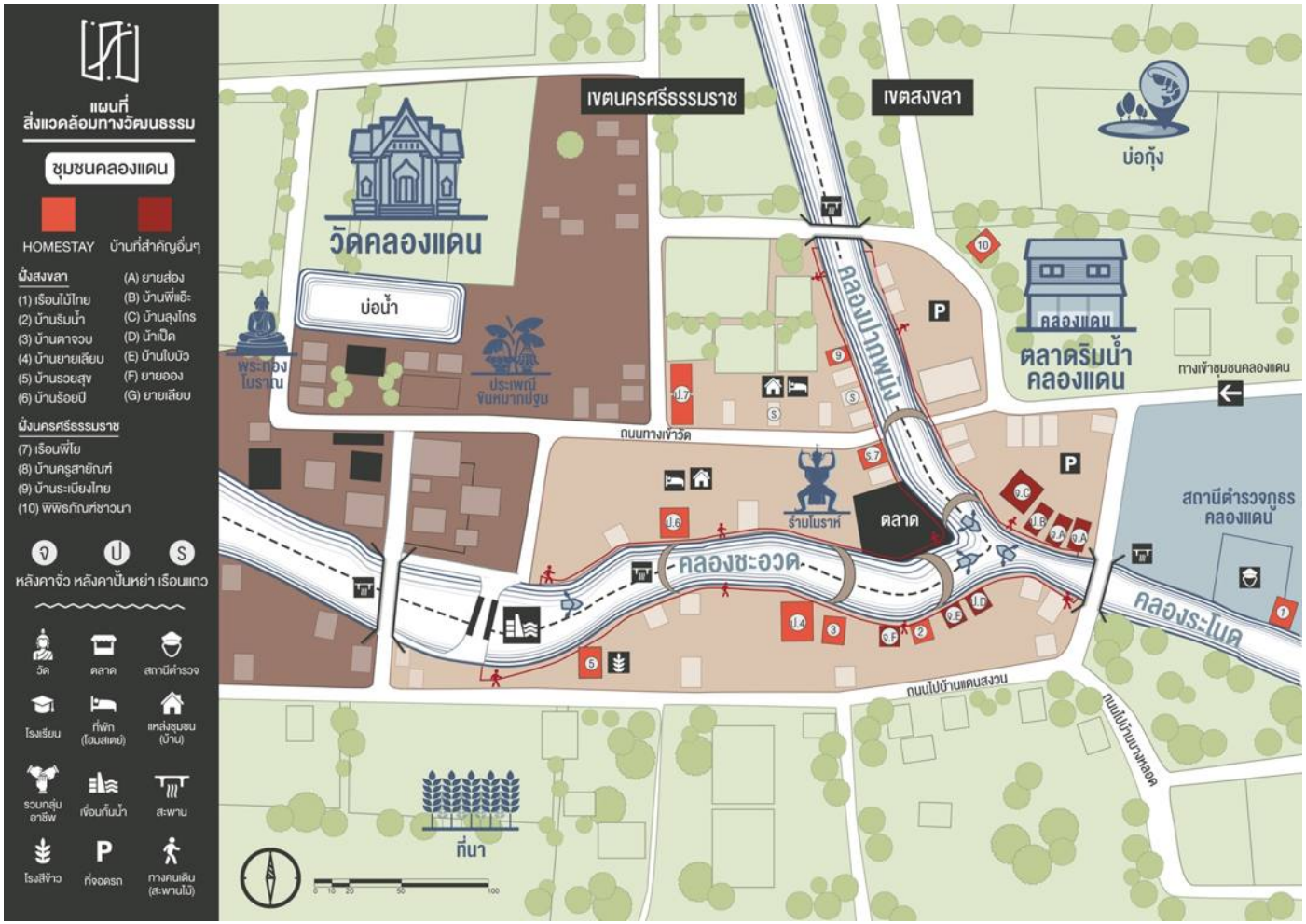
(1) การรับรู้และการเข้าใจของพื้นที่ที่แตกต่างกัน โดยที่กลุ่มคนในชุมชนจะจดจำและรับรู้พื้นที่ในเชิงความหมาย ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตหรือประสบการณ์ในการใช้พื้นที่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ส่วนคนนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนจะจดจำและรับรู้พื้นที่ในลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ที่มีความโดดเด่นและสังเกตเห็นได้ง่าย อีกทั้งในการรับรู้ขอบเขตทางจินตภาพของพื้นที่อีกด้วย (ดูหัวข้อ 4.2)

(2) การรับรู้และจดจำลักษณะเด่นทางกายภาพในด้านคุณค่าความงามทางสถาปัตยกรรมที่ไม่เท่ากันระหว่างกลุ่มคนในและกลุ่มคนนอก คือกลุ่มคนนอกจะสังเกตหรือเลือกอาคารบ้านเรือนที่มีความสวยงามหรือโดดเด่นในลักษณะทางกายภาพที่สามารถเห็นได้ชัดเจน นำมาเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ได้แก่ บ้านยายเลียบ เป็นต้น แต่กลุ่มคนในจะเห็นความสำคัญของหน้าที่การใช้สอยภายในอาคารบ้านเรือนนั้นด้วย โดยที่อาคารดังกล่าวเป็นทั้งที่อยู่อาศัยและที่พักโฮมสเตย์หรือเป็นการให้คุณค่าด้านเรื่องราวรวมด้วย

(3) กลุ่มประชากรตัวอย่าง โดยเฉพาะกลุ่มคนในได้เพิ่มองค์ประกอบลักษณะทางกายภาพเข้าไปเป็นสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมภายในชุมชนคลองแดน เนื่องจากว่ายังไม่มีปรากฏในแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมภายในชุมชนคลองแดน (ภาพที่ 4.47) คือบ้านเรือนที่มีการใช้สอยเป็นทั้งที่อยู่อาศัยและที่พักโฮมสเตย์ จำนวน 10 หลัง โดยมีคุณค่าทางรูปแบบสถาปัตยกรรม อีกทั้งยังได้รับการผ่านมาตรฐานโฮมสเตย์ของประเทศไทย (ดังที่ IA-07 กล่าว) และสามารถแบ่งประเภทอาคารบ้านเรือนออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ อาคารไม้ที่มีหลังคาจั่ว อาคารไม้ที่มีหลังคาปั้นหยา และอาคารเรือนแถวไม้ ซึ่งสามารถเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนคลองแดนได้อีกด้วย (ภาพที่ 4.48)

(4) การที่มีความเห็นไม่ตรงกันในระหว่างกลุ่มประชากรตัวอย่างของกลุ่มคนในคือส่วนของภูพันธ์ฟาร์ม โดยที่กลุ่มตัวอย่าง IA-07 กล่าวว่า “ชุมชนคลองแดนสามารถสร้างสถานที่ท่องเที่ยวให้เชื่อมโยงกับบริเวณโดยรอบได้ โดยไม่ได้หยุดเพียงแค่ที่ตลาด” แต่กลุ่มตัวอย่าง IA-01, IA-05, IC-01 และ OE-01 ไม่ได้เห็นด้วยกับสิ่งนี้ เพราะคิดว่าภูพันธ์ฟาร์มไม่ได้เป็นเอกลักษณ์ และวิถีชีวิตที่แท้จริงของชุมชนคลองแดน จึงไม่สามารถนำมาเชื่อมโยงกับชุมชนได้ในเชิงการท่องเที่ยว

Ref. code: 25636016030014GMO

ภาพที่ 4.48 แสดงแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมภายในชุมชนที่มีการเพิ่มองค์ประกอบอาคาร
ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนคลองแดนจากการสนทนากลุ่ม

Ref. code: 25636016030014GMO

บทที่ 5
สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากการสำรวจพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลพื้นที่ซึ่งสะท้อนสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ณ ชุมชนคลองแดน จังหวัดสงขลาและจังหวัดนครศรีธรรมราช และการวิเคราะห์ในบทที่ 4 จนสามารถกำหนดพื้นที่ดังกล่าวในชุมชนได้ จึงสามารถเสนอแนวทางในการออกแบบและจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยเลือกกรณีศึกษา ณ ชุมชนคลองแดน จังหวัดสงขลา และจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งสามารถแบ่งเป็นเนื้อหาได้ดังนี้

5.1 แนวทางการออกแบบและจัดการพื้นที่

5.1.1 การออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวของชุมชนคลองแดน

5.1.2 แนวคิดในการจัดวางผังพื้นที่และเพิ่มหน้าที่การใช้สอย

5.2 สรุปผลวิจัย

5.3 ข้อจำกัดงานวิจัย

5.4 ข้อเสนอแนะของงานวิจัย

5.5 ข้อเสนอแนะในการทำงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนชนบท

Ref. code: 256360160300l4GMO

5.1 แนวทางการออกแบบและจัดการพื้นที่

ผู้วิจัยจัดทำแนวทางการออกแบบและจัดการพื้นที่โดยการเชื่อมโยงระหว่างการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวโดยชุมชน ของกลุ่มคนในและกลุ่มคนนอกที่เกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดน โดยเน้นไปที่ประเภทเส้นทางการท่องเที่ยวทั้งภายในชุมชนคลองแดนและบริเวณโดยรอบ อีกทั้งบอกถึงช่วงเวลาของกิจกรรมที่เกิดขึ้นในแผนที่สิ่งแวดทางวัฒนธรรมชุมชนคลองแดน และแนวคิดในการจัดวางผังพื้นที่และเพิ่มพื้นที่การใช้สอยของพื้นที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ และพื้นที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ปรากฏเพียงในอดีต เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวยังไม่มีความชัดเจนในลักษณะทางกายภาพ แต่กลุ่มประชากรตัวอย่างโดยเฉพาะกลุ่มคนในชุมชนเองยังคงให้ความสำคัญในด้านวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้เกิดการจดจำและรับรู้พื้นที่ทางกายภาพที่สามารถมองเห็นได้ชัดเจนมากขึ้นแก่กลุ่มคนหลายกลุ่มเพิ่มมากขึ้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

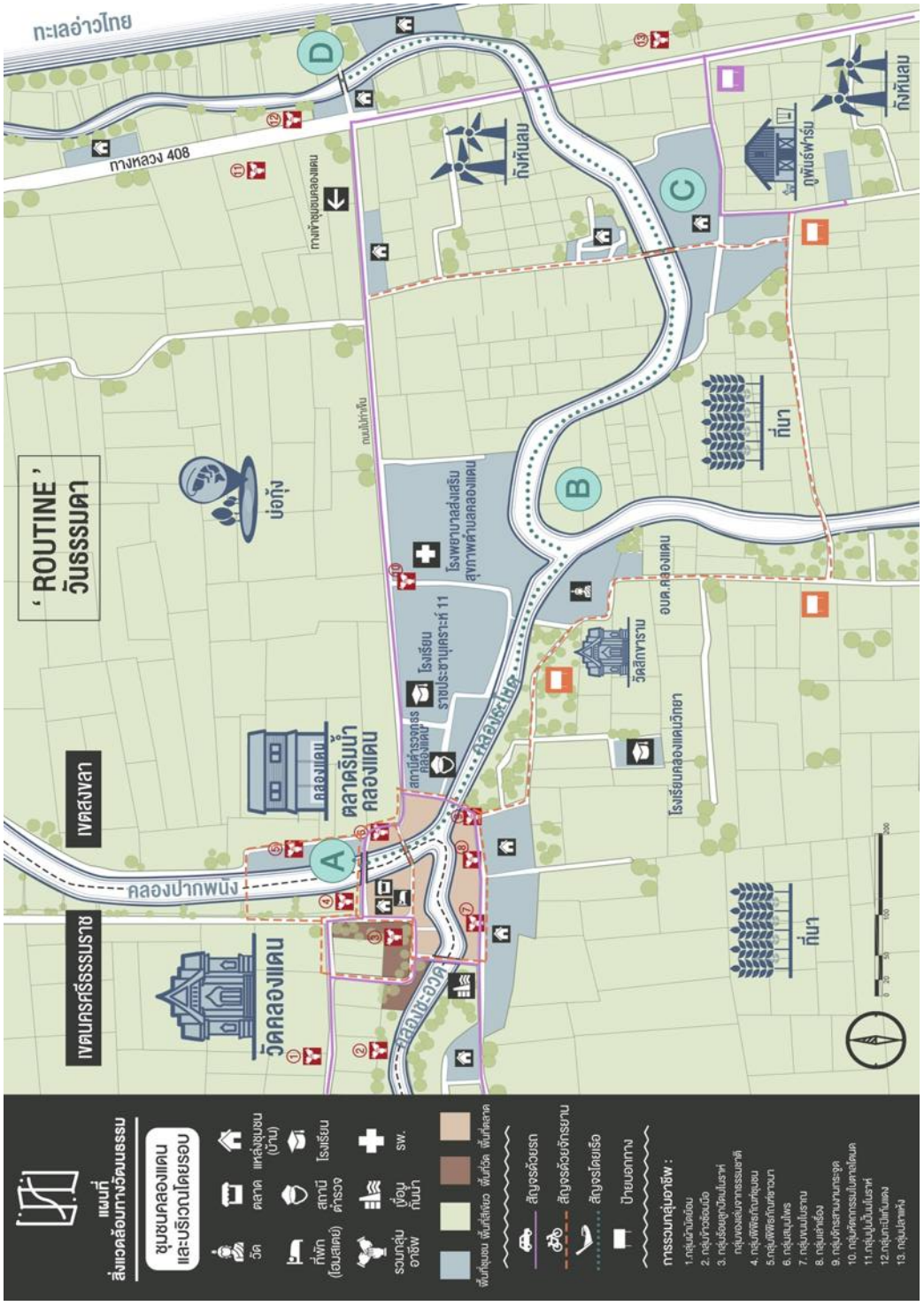
5.1.1 การออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวของชุมชนคลองแดน

เส้นทางการท่องเที่ยวจะแสดงถึงขอบเขตการท่องเที่ยวเป็น 2 แผนที่ ได้แก่ แผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดนและบริเวณโดยรอบ และแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมภายในชุมชนคลองแดน (ดูหัวข้อ 4.2) และสามารถแบ่งกลุ่มเส้นทางการท่องเที่ยวได้จากช่วงเวลากิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชนและการรับรู้ของกลุ่มคนที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลในบทที่ 4 โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มเส้นทาง ดังนี้

(1) ช่วงวันธรรมดา หรือตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันศุกร์

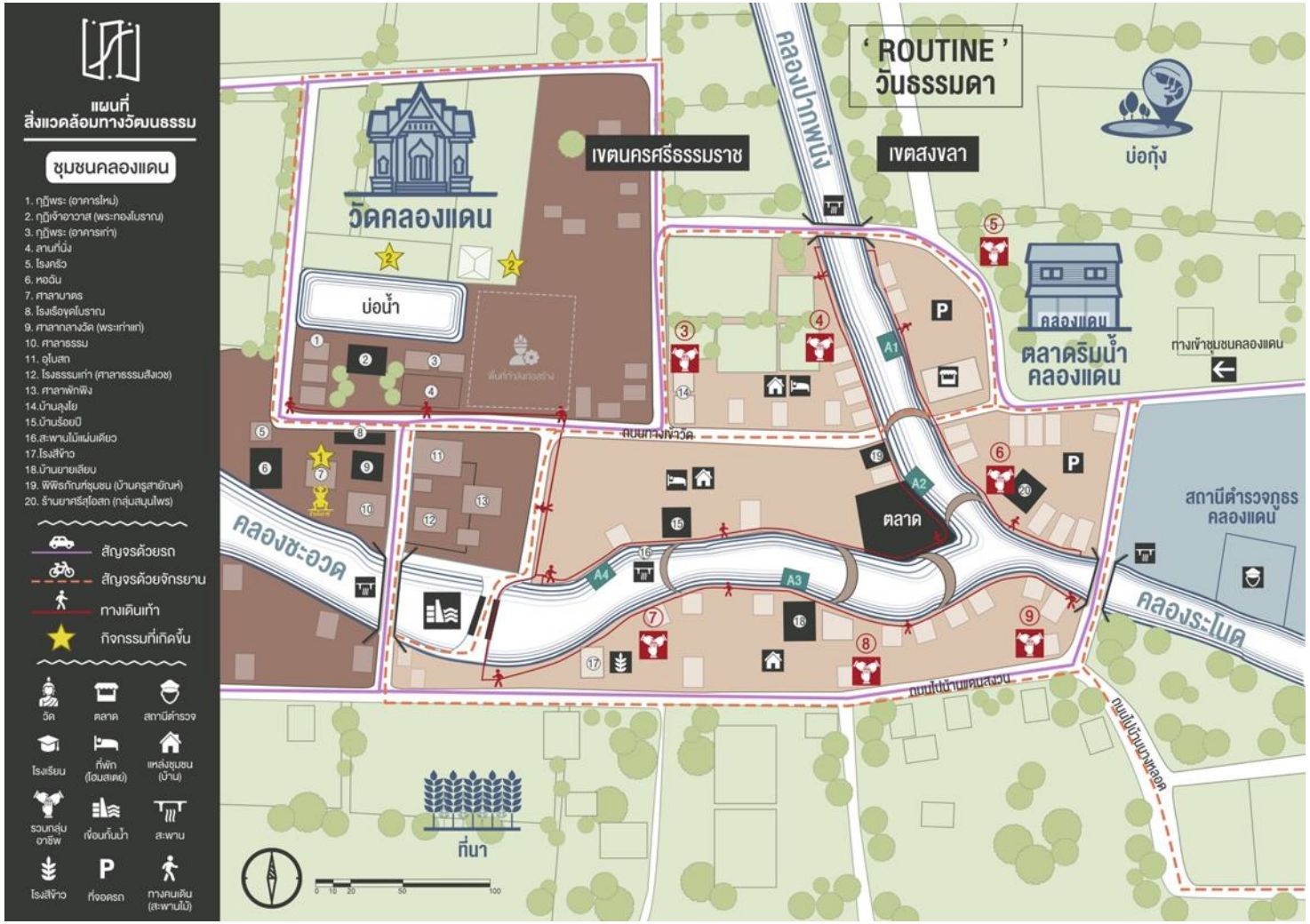
ในช่วงวันธรรมดาจะไม่มีการเปิดทำการของตลาดริมน้ำคลองแดน แต่เป็นช่วงเวลาที่คนในชุมชนต่างออกไปประกอบอาชีพของตนเอง หรือดำรงวิถีชีวิตตามปกติของชุมชนคลองแดน ผู้วิจัยจึงออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวในการสัญจรออกเป็น 3 ประเภท คือเส้นทางการท่องเที่ยวด้วยรถยนต์หรือยานพาหนะส่วนตัว เส้นทางการท่องเที่ยวด้วยจักรยาน และเส้นทางการท่องเที่ยวโดยเรือ โดยมีป้ายบอกทางในการเข้าถึงภูพันธ์ฟาร์ม และพื้นที่ที่สามารถเห็นกังหันลมได้ชัดเจน เพื่อเป็นองค์ประกอบที่สามารถเชื่อมโยงให้เป็นส่วนหนึ่งในการท่องเที่ยวของชุมชนคลองแดนได้เช่นกัน (ดูตารางที่ 4.2, ผลวิเคราะห์การรับรู้) ซึ่งกิจกรรมที่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยวชุมชนคลองแดนและบริเวณโดยรอบ ประกอบด้วยการศึกษา เรียนรู้และสามารถทำกิจกรรมร่วมกันจากกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ทั้ง 13 กลุ่ม และการล่องเรือหางยาวเพื่อชมภูมิทัศน์บริเวณโดยรอบ (ภาพที่ 5.1) ต่อมาผู้วิจัยได้เพิ่มเส้นทางการท่องเที่ยวด้วยการเดินเท้าภายในชุมชนคลองแดน ทั้งในพื้นที่ของตลาดริมน้ำคลองแดนและพื้นที่ของวัดคลองแดน ซึ่งกิจกรรมเดิมที่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยวภายในชุมชนคลองแดน คือการเข้าพักโฮมสเตย์ ส่วนกิจกรรมที่เพิ่มเข้ามา คือการเรียนรู้และเข้าชมวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน เช่น การรำมโนราห์ และการทำนาแบบวิถีโบราณ (ภาพที่ 5.2)

Ref. code: 25636016030014GMO

ภาพที่ 5.1 แสดงเส้นทางการท่องเที่ยวของชุมชนคลองแคนและบริเวณโดยรอบในช่วงวันธรรมดา

Ref. code: 25636016030014GMO

ภาพที่ 5.2 แสดงเส้นทางการท่องเที่ยวภายในชุมชนคลองแดนในช่วงวันธรรมดา

Ref. code: 25636016030014GMO

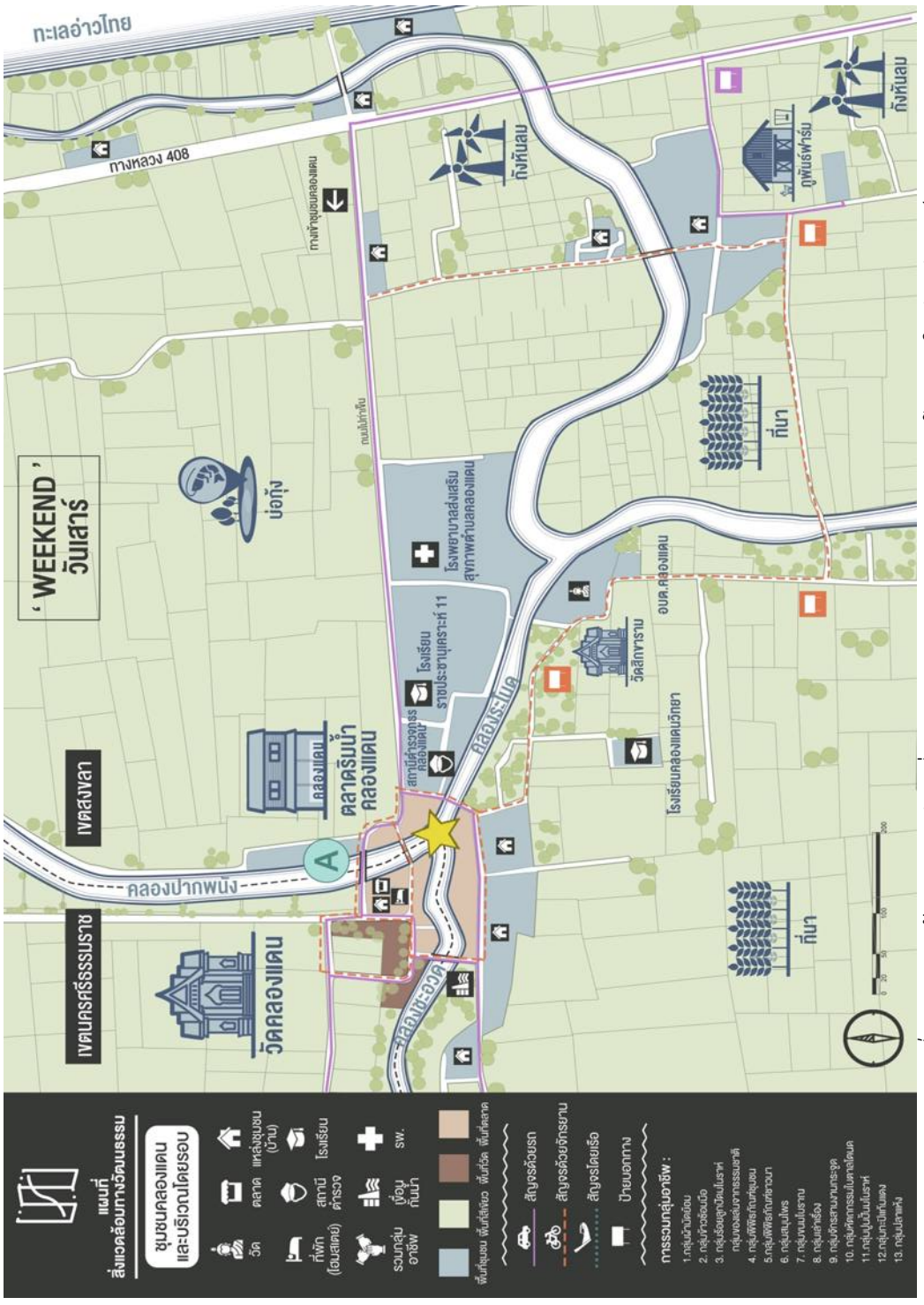
(2) ช่วงเวลาวันเสาร์ หรือวันเปิดทำการของตลาดริมน้ำคลองแดน

ในช่วงวันเสาร์จะมีการจัดตลาดริมน้ำคลองแดนขึ้นตั้งแต่เวลา 12.00 – 21.00น. ซึ่งกิจกรรมหลักที่เกิดขึ้นจึงมีเพียงในส่วนพื้นที่ของตลาดริมน้ำคลองแดน จึงทำให้ผู้วิจัยจึงออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวในการสัญจรของชุมชนคลองแดนและบริเวณโดยรอบ ออกเป็น 2 ประเภท คือ เส้นทางการท่องเที่ยวด้วยรถยนต์หรือยานพาหนะส่วนตัว และเส้นทางการท่องเที่ยวด้วยจักรยาน โดยมีป้ายบอกทางเช่นเดียวกับเส้นทางการท่องเที่ยวของชุมชนคลองแดนและบริเวณโดยรอบในช่วงวันธรรมดา (ภาพที่ 5.3) ต่อมาผู้วิจัยได้เพิ่มเส้นทางการท่องเที่ยวโดยเรือเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวตลาดริมน้ำคลองแดน และเส้นทางการท่องเที่ยวด้วยการเดินเท้าที่สามารถเดินจากพื้นที่บริเวณตลาดริมน้ำคลองแดนไปยังบริเวณของวัดคลองแดน และกิจกรรมเดิมที่เกิดขึ้น คือการแสดงรำมโนราห์บริเวณสะพานข้ามสองจังหวัด ส่วนกิจกรรมที่เพิ่มเข้ามา คือลานนิทรรศการหรือสถานที่นัดรวมตัว (ภาพที่ 5.4)

(3) ช่วงเทศกาลหรือประเพณีสำคัญต่าง ๆ

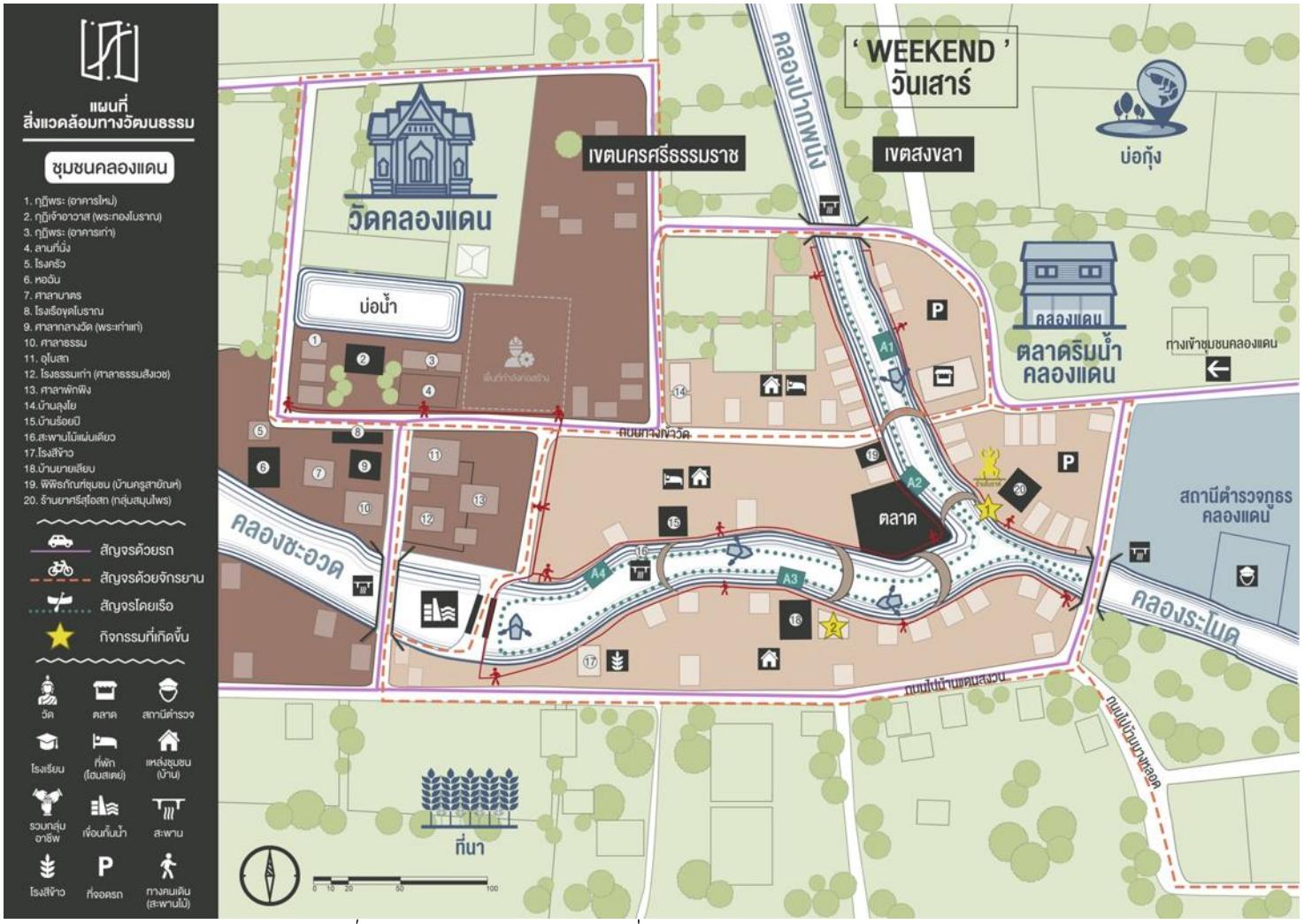
ในช่วงวันเทศกาล เช่น ประเพณียกขันหมากปฐม ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีวันลอยกระทง การทำบุญทอดผ้าป่า และการทำบุญทอดกฐิน โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้น จะเกิดขึ้นในบริเวณพื้นที่ 2 ส่วนหลัก คือ (1.) พื้นที่บริเวณวัดคลองแดน และ (2.) พื้นที่บริเวณตลาดริมน้ำคลองแดน หรือพื้นที่บริเวณชุมชน โดยเส้นทางการสัญจรสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท เช่นเดียวกับเส้นทางการท่องเที่ยวภายในชุมชนคลองแดนทั้งในช่วงวันธรรมดาและวันเสาร์ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น (ภาพที่ 5.5)

Ref. code: 25636016030014GMO

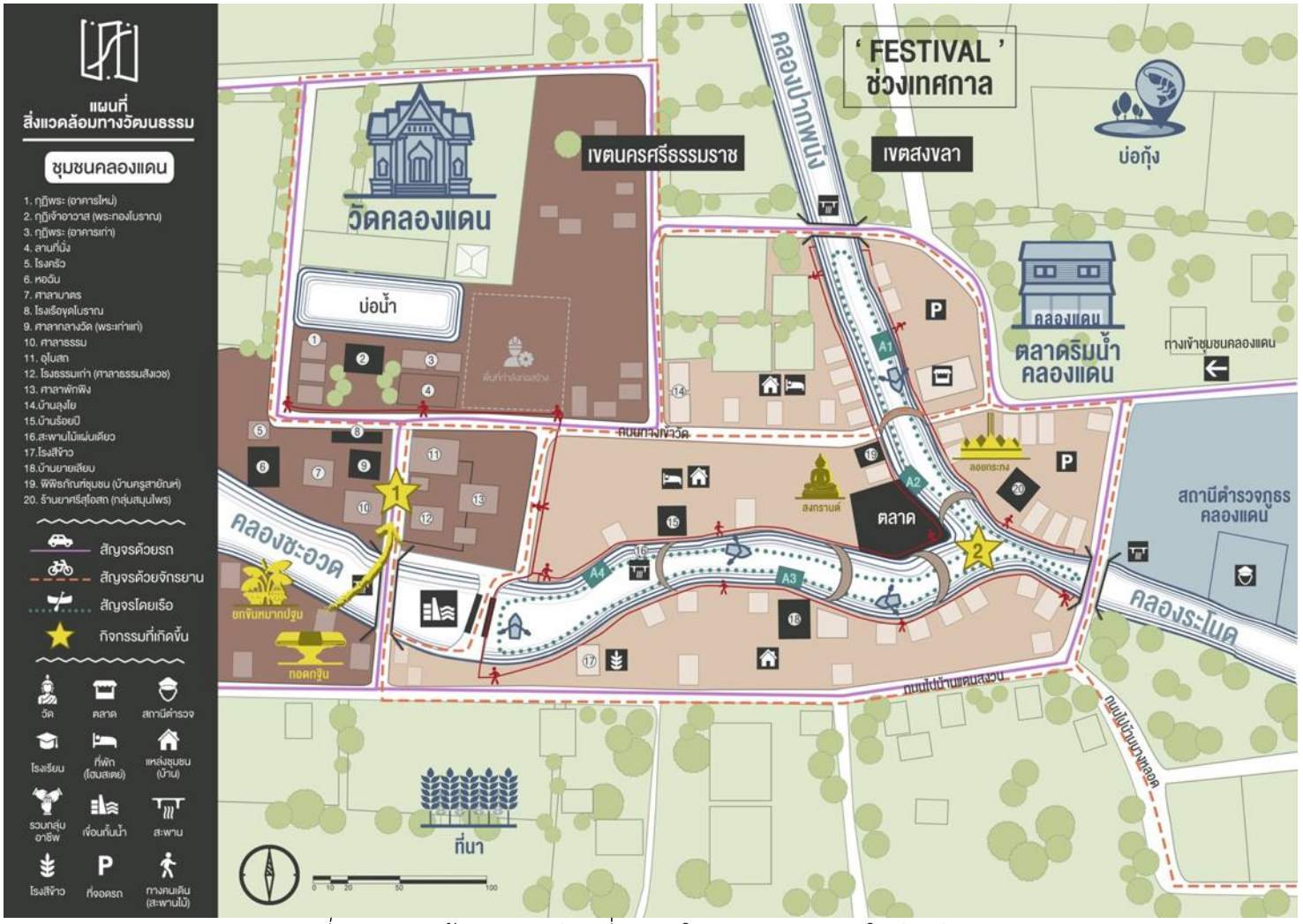
ภาพที่ 5.3 แสดงเส้นทางการท่องเที่ยวของชุมชนคลองแคนและบริเวณโดยรอบในช่วงวันเสาร์

Ref. code: 25636016030014GMO

ภาพที่ 5.4 แสดงเส้นทางการท่องเที่ยวภายในชุมชนคลองแดนในช่วงวันเสาร์

Ref. code: 25636016030014GMO

ภาพที่ 5.5 แสดงเส้นทางการท่องเที่ยวภายในชุมชนคลองแดนในช่วงวันเทศกาล

Ref. code: 25636016030014GMO

5.1.2 แนวคิดในการจัดวางผังพื้นที่และเพิ่มหน้าที่การใช้สอย

จากการออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวที่ประกอบไปด้วย 2 ขอบเขตพื้นที่ คือเส้นทางการท่องเที่ยวของชุมชนคลองและบริเวณโดยรอบ และเส้นทางการท่องเที่ยวภายในชุมชนคลองแดน ทั้งในช่วงวันธรรมดา ช่วงวันเสาร์หรือวันเปิดทำการตลาดริมน้ำคลองแดน และช่วงวันเทศกาลสำคัญต่าง ๆ ทำให้ผู้วิจัยนำพื้นที่ที่มีกิจกรรมใหม่เกิดขึ้น ซึ่งออกแบบโดยผู้วิจัย เข้ามาจัดวางผังพื้นที่และเพิ่มหน้าที่การใช้สอยเพื่อให้เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนคลองแดน ณ ชุมชนคลองแดน จังหวัดสงขลาและจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) การล่องเรือหางยาวเพื่อชมภูมิทัศน์บริเวณโดยรอบ

จากเส้นทางการท่องเที่ยวของชุมชนคลองแดนและบริเวณโดยรอบในช่วงวันธรรมดา (ภาพที่ 5.1) จะประกอบไปด้วย 4 จุด ซึ่งจุด A คือบริเวณท่าน้ำในตลาดริมน้ำคลองแดน จุด B คือบริเวณวัดสิกขาราม หรือเป็นพื้นที่ของดงตาลโตนด จุด C คือบริเวณชุมชนบ้านแค หรือใกล้กับภูพันธ์ฟาร์ม และจุด D คือบริเวณชุมชนท่าเข็น หรือชุมชนประมงซึ่งใกล้กับทะเลอ่าวไทย ซึ่งจะใช้เวลาในการเดินทางทั้งหมดประมาณ 1 ชั่วโมง ซึ่งระยะเวลาระหว่างจุดใช้เวลาประมาณ 10-15 นาที

(2) บริเวณศาลาบาตรในพื้นที่ของวัดคลองแดน

จากเส้นทางการท่องเที่ยวของชุมชนคลองแดนและบริเวณโดยรอบในช่วงวันธรรมดา ในกิจกรรมที่ 1. (ภาพที่ 5.2) มีการเพิ่มพื้นที่และประโยชน์การใช้สอยของศาลาบาตรมากขึ้น โดยการนำเอาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมหรือการรำมโนราห์เข้ามา เพื่อให้เกิดกิจกรรม และการปฏิสัมพันธ์ร่วมกันของคนในชุมชนมากขึ้น เช่น การฝึกซ้อม การแสดงในวันพิเศษ ฯลฯ หรือไม่ได้เพียงแค่เกิดขึ้นเฉพาะในช่วงวันเสาร์ซึ่งเป็นวันเปิดทำการของตลาดริมน้ำคลองแดนเพียงอย่างเดียว ก็สามารถเกิดขึ้นในช่วงวันเวลาอื่น ๆ ได้ โดยมีการออกแบบให้มีลานกิจกรรมเพิ่มขึ้นจากเดิม อีกทั้งยังสามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมได้อีกด้วย

(3) บริเวณที่นาและสระน้ำในพื้นที่ของวัดคลองแดน

จากเส้นทางการท่องเที่ยวของชุมชนคลองแดนและบริเวณโดยรอบในช่วงวันธรรมดา ในกิจกรรมที่ 2. (ภาพที่ 5.2) ผู้วิจัยได้ออกแบบพื้นที่นาให้เป็นนาแบบวิถีโบราณ (กลุ่มตัวอย่างได้ให้ความสำคัญจากการสนทนากลุ่ม) ซึ่งนาแบบวิถีโบราณ หมายถึงกระบวนการวิธีการทำนาตามวิถีชาวนาแบบสมัยก่อน เช่น ลงแขก ดำนา เกี่ยวข้าว นวดข้าว และสีข้าว ฯลฯ โดยที่ไม่มีเครื่องจักรเข้ามาช่วยเหมือนในปัจจุบัน โดยมีที่ตั้งบริเวณใกล้กับสระน้ำที่อยู่บริเวณหลังวัดคลองแดน และเพิ่มองค์ประกอบทางกายภาพที่สามารถมองเห็นได้ง่ายและสอดคล้องกับพื้นที่บริเวณโดยรอบคือโรงสีข้าว และเรือนข้าวที่ไว้ใช้สำหรับเก็บข้าว อีกทั้งสามารถเพิ่มเป็นอีกจุดการท่องเที่ยวภายในชุมชนได้ โดยสัมพันธ์กับวิถีชีวิตเดิมของคนในชุมชนและเพิ่มกิจกรรมการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนในมากขึ้น

Ref. code: 256360160300l4GMO

โดยการจัดเป็นกิจกรรมทำนาวิถีโบราณประจำปีของชุมชน และกลุ่มคนนอกยังสามารถเข้ามาสัมผัสและเรียนรู้วิถีชีวิตเดิมของชาวบ้านได้อย่างแท้จริง

(4) การล่องเรือแจวภายในชุมชนคลองแดนบริเวณตลาดริมน้ำคลองแดน

จากเส้นทางการท่องเที่ยวภายในชุมชนคลองแดนในช่วงวันเสาร์ (ภาพที่ 5.4) มีการเพิ่มการท่องเที่ยวทางน้ำเข้ามา มีสถานที่บริการให้เช่าเรือ มีการปรับปรุงและสร้างท่าเรือใหม่ แต่ที่ตั้งเป็นที่ตั้งท่าเรือเดิมในอดีตเพื่อให้คุณค่าแก่คนในชุมชน อีกทั้งคนกลุ่มนอกสามารถรับรู้และมองเห็นภาพเหมือนคนในชุมชนมากขึ้น มีการจัดเส้นทางการเดินเรือ และการจำกัดเที่ยวต่อวัน โดยที่ตั้งของท่าเรือประกอบไปด้วย 4 ท่าเรือ โดยท่าเรือที่ได้รับการปรับปรุงและสร้างมาใหม่ คือท่าเรือ A1 (ภาพที่ 5.6) และ ท่าเรือ A4 (ภาพที่ 5.7) และที่ตั้งท่าเรือเดิมที่ได้รับการปรับปรุง คือท่าเรือ A2 หรือท่าเรือชะอวด (ภาพที่ 5.8) และท่าเรือ A3 หรือท่าเรือหัวไทร (ภาพที่ 5.9) ซึ่งเคยมีความสำคัญในอดีต (ดังที่ IA-04 กล่าว)

ภาพที่ 5.6 แสดงภาพจำลองก่อนการปรับปรุงท่าเรือ A1 (ซ้าย)
และหลังการปรับปรุงท่าเรือ A1 (ขวา)

ภาพที่ 5.7 แสดงภาพจำลองก่อนการปรับปรุงท่าเรือ A4 (ซ้าย)
และหลังการปรับปรุงท่าเรือ A4 (ขวา)

Ref. code: 256360160300l4GMO

ภาพที่ 5.8 แสดงภาพจำลองก่อนการปรับปรุงท่าเรือ A2 (ซ้าย)
และหลังการปรับปรุงท่าเรือ A2 (ขวา)

ภาพที่ 5.9 แสดงภาพจำลองก่อนการปรับปรุงท่าเรือ A3 (ซ้าย)
และหลังการปรับปรุงท่าเรือ A3 (ขวา)

Ref. code: 256360160300l4GMO

(5) ลานนิทรรศการ หรือสถานที่นัดรวมตัว

จากเส้นทางการท่องเที่ยวภายในชุมชนคลองแดนในช่วงวันเสาร์ (ภาพที่ 5.4) ในกิจกรรมที่ 2. ผู้วิจัยได้ออกแบบพื้นที่โล่งบริเวณใกล้บ้านยาย ให้เป็นพื้นที่ที่สามารถรองรับสำหรับคนในชุมชนเพื่อสามารถมาทำกิจกรรมร่วมกันได้ และคนภายนอกให้เข้ามาเยี่ยมชมได้ หรือสามารถทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน โดยจากการเยี่ยมชมนิทรรศการเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของชุมชน อีกทั้งยังสามารถเป็นสถานที่นัดรวมตัวกัน เพื่อกระจายจุดท่องเที่ยวจากใจกลางตลาดริมน้ำคลองแดนมากขึ้น

ภาพที่ 5.10 แสดงภาพจำลองก่อนการปรับปรุงพื้นที่โล่งบริเวณใกล้บ้านยายเลียบ (บน) และหลังการปรับปรุงพื้นที่โล่งบริเวณใกล้บ้านยายเลียบ (ล่าง)

Ref. code: 256360160300l4GMO

5.2 สรุปผลวิจัย

จากการวิจัยครั้งนี้สามารถสรุปตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยได้ ดังนี้

(1) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์การรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนและคนนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดน

จากการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล พบว่ามีความแตกต่างของกลุ่มคนทั้ง 2 กลุ่ม ใน 2 ประเด็นคือ การวาดแผนที่จินตภาพ และการลำดับความสำคัญพื้นที่ ซึ่งกลุ่มคนนอกชุมชนจะมีความสอดคล้องกันทั้งสองอย่าง ส่วนกลุ่มคนในชุมชนจะไม่มีความสอดคล้องกัน ในเรื่องของการลำดับความสำคัญพื้นที่ ซึ่งบางส่วนคำนึงถึงเรื่องการนำเสนอสถานที่การท่องเที่ยว หรือสถานที่ที่ควรค่าแก่การนำเสนอ และบางส่วนคำนึงถึงสถานที่ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตหรือการใช้ชีวิตประจำวันของคนในชุมชนคลองแดน และพื้นที่ซึ่งสามารถสะท้อนสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดนที่เป็นที่รับรู้ จดจำและถูกกล่าวถึงอย่างมีนัยสำคัญผ่านกระบวนการทางจินตภาพ ประกอบไปด้วย 28 พื้นที่ โดยผู้วิจัยพบว่าพื้นที่ที่ถูกกล่าวถึงอย่างมีนัยสำคัญทั้ง 28 พื้นที่ มีคุณสมบัติที่เป็นที่รับรู้และจดจำได้ทั้งในเชิงกายภาพที่สามารถมองเห็นได้ ได้แก่ การวางผัง องค์ประกอบบริเวณอาคาร รูปแบบอาคาร องค์ประกอบของอาคารและวัสดุ เป็นต้น และเชิงนามธรรมที่เป็นรูปแบบกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นประจำและประวัติศาสตร์ของพื้นที่ จากคำบอกเล่าของประชากรตัวอย่าง ได้แก่ วัฒนธรรมประเพณี ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ เป็นต้น

(2) เพื่อเสนอแนะแนวทางในการออกแบบและจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การนำเสนอแนวทางในการออกแบบและจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน ณ ชุมชนคลองแดน จังหวัดสงขลาและจังหวัดนครศรีธรรมราชนั้น ผู้วิจัยเลือกการออกแบบและจัดการพื้นที่ในการออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวที่แสดงถึงขอบเขตการท่องเที่ยวเป็น 2 แผนที่ ได้แก่ แผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดนและบริเวณโดยรอบ และแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมภายในชุมชนคลองแดน ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มเส้นทางการท่องเที่ยวได้จากช่วงเวลากิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มเส้นทาง ได้แก่ กลุ่มช่วงวันธรรมดา กลุ่มช่วงวันเสาร์ และกลุ่มช่วงเทศกาล นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้เสนอแนวทางในการจัดการพื้นที่และเพิ่มหน้าที่การใช้สอยอื่น ๆ จากกิจกรรมใหม่ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ซึ่งเป็นการนำเอาพื้นที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น การรำมโนราห์ และประเพณียกขันหมากปฐม และพื้นที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ปรากฏเพียงในอดีต เช่น โรงสีข้าว เรือ และท่าเรือ นำมาแสดงให้เห็นทางองค์ประกอบทางกายภาพหรือสามารถมองเห็นได้ชัดเจนมากขึ้น แดน ที่ยังคงอนุรักษ์วิถีชีวิตเดิมของคนในชุมชน และยังสามารถสะท้อนการรับรู้จดจำสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนคลองที่เป็นที่รับรู้และจดจำของกลุ่มประชากรตัวอย่าง

Ref. code: 256360160300l4GMO

5.3 ข้อจำกัดงานวิจัย

(1) งานวิจัยนี้ใช้การเก็บข้อมูลในเชิงคุณภาพจากกลุ่มตัวอย่าง 17 คน โดยที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง และผู้ช่วยวิจัยช่วยในเรื่องการเตรียมเครื่องมือและข้อมูลในการลงพื้นที่ ทำให้เกิดข้อจำกัดทางด้านระยะเวลา แต่ทั้งนี้ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างนั้นเพียงพอต่อการนำไปวิเคราะห์เพื่อนำไปสู่การนำเสนอแนวทางการออกแบบและจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนคลองแดน จังหวัดสงขลาและจังหวัดนครศรีธรรมราช

(2) เนื่องจากงานวิจัยนี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการวาดแผนที่จินตภาพ การถ่ายรูป และการสัมภาษณ์ ทำให้เกิดอุปสรรคกับกลุ่มตัวอย่างบางคนที่ไม่สามารถเขียนหนังสือ วาดภาพ หรือถ่ายภาพได้ ทำให้ผู้วิจัยต้องปรับเปลี่ยนวิธีการเก็บข้อมูลในบางกรณี เช่น กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงอายุบางคนนั้นไม่สามารถวาดภาพและถ่ายภาพได้ ผู้วิจัยจึงต้องปรับวิธีในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่มีอุปสรรคในการให้ข้อมูลโดยการให้กลุ่มตัวอย่างเล่าเรื่องและระบุพื้นที่ซึ่งสามารถสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดนตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างโดยที่ผู้วิจัยเป็นคนวาดแผนที่ตามพื้นที่ซึ่งได้ถูกกล่าวถึงจากการเล่าเรื่อง และให้กลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็นเพื่อดูความถูกต้องของแผนที่อีกครั้ง หรือสำหรับกลุ่มตัวอย่างบางคนที่มีความวิตกกังวลในการวาดรูป ผู้วิจัยจึงต้องใช้วิธีการโน้มน้าว จนกลุ่มตัวอย่างสามารถวาดแผนที่ได้ เช่นเดียวกับการถ่ายภาพที่เป็นอุปสรรคกับกลุ่มตัวอย่างบางคน ผู้วิจัยก็ได้ใช้วิธีการถ่ายโดยให้กลุ่มตัวอย่างเป็นคนชี้ตำแหน่งให้ถ่าย และสำหรับอีกกลุ่มตัวอย่างที่มีอุปสรรคในการเดินทางเพื่อไปชี้ตำแหน่งสถานที่ ผู้วิจัยจึงมีการจัดเตรียมกลุ่มภาพถ่ายของแต่ละสถานที่สำคัญในชุมชนคลองแดน เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างได้เลือกภาพจากกลุ่มภาพ (ดูหัวข้อ 3.6.5)

(3) ข้อจำกัดเรื่องภาพประกอบที่นำมาเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือในการวิจัย เนื่องจากกลุ่มภาพถ่ายต่าง ๆ ที่คัดเลือก (ภาพที่ 3.2) มีผลต่อการอธิบายรูปเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่แตกต่างกัน

(4) เนื่องจากการเก็บข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม กลุ่มตัวอย่างประกอบไปด้วยกลุ่มคนหลายประเภท เช่น ผู้นำชุมชน ชาวบ้านในชุมชน และนักท่องเที่ยว ฯลฯ ทำให้เกิดข้อจำกัดทางด้านการนัดหมายเวลาให้ตรงกันของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด จึงอาจทำให้ได้ข้อมูลที่ไม่ครบถ้วนจากทุกฝ่าย

(5) เนื่องจากว่างานวิจัยนี้ใช้การเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างหลายประเภท ทั้งหน่วยงานภาครัฐ และกลุ่มคนในชุมชน ผู้วิจัยพบว่ากลุ่มคนทั้ง 2 กลุ่มที่กล่าวมาข้างต้นอาจมีความขัดแย้งหรือปัญหาภายในที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดข้อจำกัดในการนัดสัมภาษณ์ร่วมกันหรือการสนทนากลุ่ม

Ref. code: 256360160300l4GMO

5.4 ข้อเสนอแนะของงานวิจัย

(1) การศึกษาเพื่อขยายผลในประเด็นอื่น ๆ ครั้งต่อไป หากมีเวลาควรเก็บจำนวนกลุ่มตัวอย่างมากขึ้น และให้มีสัดส่วนระหว่างประเภทกลุ่มคนในจำนวนที่เท่า ๆ กัน หรืออาจศึกษาพื้นที่มากกว่า 1 กรณีศึกษา เพื่อให้สามารถเก็บข้อมูลได้ละเอียดและครบถ้วนมากขึ้น

(2) สำหรับการศึกษาครั้งต่อไปอาจมีการปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยให้เหมาะกับกลุ่มตัวอย่างทุกประเภทเช่น คนชรา เด็ก หรือผู้ที่ไม่รู้หนังสือ เป็นต้น เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างสามารถให้ข้อมูลได้สะดวกมากยิ่งขึ้น

(3) สำหรับการศึกษาครั้งต่อไปในเรื่องของการเลือกภาพถ่าย ควรนำไปทดสอบในกลุ่มตัวอย่างย่อยก่อนว่า การคัดเลือกภาพเหล่านี้ไม่มีผลต่อการอธิบายรูปเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่แตกต่างกัน หรือให้กลุ่มทดสอบได้ทำการเลือกภาพ หรือถ่ายภาพด้วยตัวเอง

(4) ในการนัดสัมภาษณ์ครั้งต่อไป ควรวางแผนนัดเวลาล่วงหน้ากับกลุ่มตัวอย่างทุกคน และควรมีหนังสือหรือเอกสารทางราชการรับรองอย่างละเอียดในการขอเข้ารับการสัมภาษณ์ เพื่อความน่าเชื่อถือของตัวผู้วิจัย

5.5 ข้อเสนอแนะในการทำงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนชนบท

(1) ในการเลือกศึกษากรณีศึกษาจากชุมชนชนบทที่มีความต้องการที่จะส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยว ควรคำนึงถึงเกณฑ์ในการเลือกกรณีศึกษาที่คลอบคลุมทั้งในหลายประเด็น เช่น ความพร้อมของชุมชน เอกลักษณ์ของชุมชนที่พร้อมที่จะนำเสนอให้กับนักท่องเที่ยว และเอกลักษณ์ของชุมชนที่มีความโดดเด่น ฯลฯ เพื่อให้กรณีศึกษาที่มีศักยภาพในการพัฒนาและสามารถเก็บข้อมูลที่สามารถนำไปพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจากกรณีศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(2) ในการเลือกกลุ่มประชากรตัวอย่างควรเลือกเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากรที่มีหลากหลาย เช่น กลุ่มผู้นำจังหวัด กลุ่มผู้นำในการพัฒนาชุมชน กลุ่มผู้นำชุมชน และกลุ่มชาวบ้าน ฯลฯ เพื่อให้ผู้วิจัยสามารถเก็บข้อมูลได้ครอบคลุมทั้งในเชิงแนวทางในการพัฒนาและการรักษาสภาพความเป็นอยู่เดิมของชุมชน รวมไปถึงการคำนึงปัจจัยในเรื่องของ เพศ อายุ อาชีพ และ ประสบการณ์ในพื้นที่ในการเลือกกลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้สามารถเก็บข้อมูลได้อย่างครอบคลุมในทุกประเด็น

Ref. code: 25636016030014GMO

รายการอ้างอิง

หนังสือและบทความในหนังสือ

คณะกรรมการดำเนินการตลาดริมน้ำคลองแดน. (2552). คู่มือชุมชนคลองแดน. สงขลา: ผู้แต่ง.

นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร. (2546). *การพัฒนาองค์กรชุมชน*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).

ปาริชาติ วลัยเสถียร, พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, สหัทยา วิเศษ, จันทนา เบญจทรัพทย์ และชลกาญจน์ ฮาซันนารี. (2546). *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. (2549). *พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม มูลฐานทางพฤติกรรมเพื่อการออกแบบและวางแผน*. กรุงเทพ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สินธุ์ สโรบล. (2546). *การท่องเที่ยวโดยชุมชน*. ในแนวคิดและประสบการณ์ พื้นที่ภาคเหนือ, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค.

สนธยา พลศรี. (2550). *เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

Amazon Conservation Team Brazil (ACT Brazil). (2008). *Methodology of Collaborative Cultural Mapping*. n.p.,

Clark-Ibanez, M. (2004). *Framing the social world with photo elicitation interviews*. American behavioral Scientist, 47(12), 1507-1526.

Commonwealth Department of Communications and the Arts. (1995). *Mapping Culture*. Canberra: Australian Government Publishing Service.

Devlin, A.S. (1976). *The "Small Town" Cognitive Map: Adjusting to a New Environment, in Gary T*. Moore and Reginald G. Golledge(ed.) (pp. 58-66)

Lynch, K. (1960). *The Image of The City*. Cambridge: MIT Press

Pillai, J. (2013). *Cultural Mapping: A Guide to Understanding Place, Community and Continuity*. Malaysia

Porteous, D. (1977). *Environment and Behavior-Planning and everyday urban life*. Philippines: Addison-Wesley Publishing Company.

Rose, G. (2007). *Visual Methodologies: An introduction to the interpretation of visual materials* (2nd ed.). London: Sage.

Ref. code: 256360160300l4GMO

Rozelle, R. M. and J.C. Bazer. (1977*). Meaning and Value in Conceptualizing the City*. (pp. 116-122). Journal of the American Institute of Planners 38.

Walker, R. (1999). *Finding a silent voice for the researcher: Using photographs in evaluation and research, in Bryman R. and Bryman, A.* (eds.). Qualitative Research. London: Sage.

Wertheimer, M. (2012). *Experimental studies on see-ing motion. In L. Spillman (Ed.), On perceived motion and figural organization, edited by Lothar Spillmann (pp. 1–91).* Cambridge, MA: MIT Press.

บทความวารสาร

จเร สุวรรณชาต และปริญญา ชูแก้ว. (2557). *วารสารโบราณ ปีที่ 39* (ฉบับที่ 2). การปรับปรุงฟื้นฟูชุมชนวิถีพุทธคลองแดน.

วิทยานิพนธ์

กิตติคุณ วงษ์จ้อย. (2560). *การบริหารจัดการที่พักนักท่องเที่ยวในลักษณะวิสาหกิจชุมชนโฮมสเตย์ วิสาหกิจชุมชนบางน้ำผึ้งโฮมสเตย์กรณีศึกษา จังหวัดสมุทรปราการ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, สาขาวิชาการพัฒนาที่อยู่อาศัยและอสังหาริมทรัพย์.

กนกวรรณ ชูชาญ. (2552). *การจัดการความรู้ทางทรัพยากรวัฒนธรรโดยผู้นำชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนบ้านผาหมอน ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะศิลปศาสตร์, สาขาวิชาการบริหารงานวัฒนธรรม.

กุสุมา บุญกาญจน์. (2558*). การจัดทำแนวทางอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนดั้งเดิมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม กรณีศึกษา ชุมชนริมน้ำจันทบูร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). สถาบันอาศรมศิลป์, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, สาขาวิชาสถาปัตยกรรมเพื่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม.

ชุติมา สุรเชษฐพงษ์. (2554). *โครงสร้างและองค์ประกอบของเอกลักษณ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองเชียงคาน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ , สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม.

Ref. code: 25636016030014GMO

นราวดี บัวขวัญ. (2556). *รูปแบบการจัดการตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาตลาดน้ำคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม, สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม.

ปวรา จันทราจีระธำรงค์. (2558). *แนวทางออกแบบสถาปัตยกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยววัฒนธรรมการเกษตรด้านอาหารของชุมชนไทยยวน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านนาขุนแสน จังหวัดราชบุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาธรรมศาสตร์, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, สาขาวิชาสถาปัตยกรรม.

พลอยภัทรา ตระกูลทองเจริญ. (2557). *การศึกษาความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วม กรณีศึกษา หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ เชียงรากน้อย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยากรุงเทพ, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน.

วิชชุดา เขียวเกตุ. (2559). *การจัดการตนเองของตลาดชุมชน กรณีศึกษา ตลาดริมน้ำคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน.

ศรัณยพงศ์ โชติวรรณ์. (2549). *ผลกระทบของตลาดน้ำตลิ่งชันต่อชุมชนริมน้ำคลองชักพระ แขวงคลองชักพระ เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม.

ศศิธร โตวินัส. (2554*). การศึกษาเพื่อจัดทำแผนที่มรดกทางสถาปัตยกรรมชุมชนรักษ์คลองบางพระ จังหวัดตราด*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาศิลปากร, สาขาวิชาการจัดการทรัพยากร.

สิทธินี อินทร์สุวรรณโณ. (2560). *แนวทางปรับปรุงสถาปัตยกรรมภายในโฮมสเตย์ให้สอดคล้องกับลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรมของบ้านพื้นถิ่นในชุมชนคลองแดน จังหวัดสงขลา และจังหวัดนครศรีธรรมราช*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน.

สาวิตรี นุกูล. (2554). *การใช้จินตภาพสาธารณะเพื่อการพัฒนากายภาพของเมือง กรณีศึกษาถนนราชดำเนิน เชียงใหม่*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, สาขาสถาปัตยกรรม.

อรรถพล จันทร์เพ็ญ. (2554). *ผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อชุมชน บริเวณคลองอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, สาขาวิชาการจัดการทรัพยากร.

Ref. code: 25636016030014GMO

รายงานการวิจัย

สุจิตราภรณ์ จุสปาโล และชัยรัตน์ จุสปาโล. (2553). *รูปแบบการจัดการเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการเรียนรู้ และเชื่อมโยงในอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธ์สัตว์ป่า และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า 5 จังหวัดในภาคใต้: นครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง สตูล และสงขลา*, รายงานการวิจัย. กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).

สาลินี ทิพย์เพ็ง และคณะ. (2554). *การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา*. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย, คณะศิลปศาสตร์, สาขาวิชาการโรงแรมและการท่องเที่ยว.

อดิศร ศักดิ์สูง และวรุตม์ นาฑี. (2559). *การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในรูปแบบหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อรองรับประชาคมอาเซียน บริเวณคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา*. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, มหาวิทยาลัยทักษิณ.

เอกสารอื่น ๆ

จเร สุวรรณชาต และคณะ. (2553). *โครงการการศึกษาและจัดทำโครงการนำร่องการปรับปรุงที่อยู่อาศัยในชนบทภาคใต้ ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน*. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์.

ฉัตรเฉลิม องอาจธานศาล. (2551). *การท่องเที่ยวเชิงแนวคิด: ผลิตซ้ำ หรือนวัตกรรมใหม่. จุลสารวิชาการอิเล็กทรอนิกส์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย* (ฉบับที่ 4). สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2562, จาก http://www.etatjournal.com/upload/241/5_Thematic_Tourism.pdf

ฉัตรไชย รัตนไชย และคณะ. (2548). *โครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา*. รายงานฉบับสมบูรณ์, สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

Ref. code: 25636016030014GMO

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาแห่งประเทศไทย, กรมการท่องเที่ยว. (2557). *ข้อมูลสถิติจำนวนนักท่องเที่ยวที่ให้ความนิยมมาท่องเที่ยวในประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อ 3 กันยายน 2561, จาก https://www.mots.go.th/more_news.php?cid=411

ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). *จินตภาพ*. สืบค้นเมื่อ 21 ธันวาคม 2561, จาก https://www.novabizz.com/NovaAce/Intelligence/%E0%B8%88%E0%B8%B4%E0%B8%99%E0%B8%95%E0%B8%A0%E0%B8%B2%E0%B8%9E.htm

วีระพล ทองมา. (2559). *การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism :CBT) สำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในเขตที่ดินป่าไม้*. สืบค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2561, จาก www.dnp.go.th/fca16/file/i49xy4ghqzsh3j1.doc

สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน. (2557). *การท่องเที่ยวโดยชุมชน*. สืบค้นเมื่อ, 15 ตุลาคม 2561 จาก https://thaicommunitybasedtourismnetwork.wordpress.com/cbt/

สุวิสาห์ เหล่าเกิด. (2554). *รายงานทฤษฎีการรับรู้*. สืบค้นเมื่อ 27 ตุลาคม 2561 , จาก http://images.numpuang30.multiply.multiplycontent.com/attachment/0/THUOGgooCyAAACCkV441/1%E0%B8%A3%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B8%87%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%97%E0%B8%A4%E0%B8%A9%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%A3%E0%B8%B1%E0%B8%9A%E0%B8%A3%E0%B8%B9%E0%B9%89.rar?key=numpuang30:journal: 23&nmid=360584330

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, องค์การมหาชน. (2558). *การท่องเที่ยวโดยชุมชน*. สืบค้นเมื่อ 27 ตุลาคม 2561, จาก http://tis.dasta.or.th/dastatravel/community-based-tourism/

องค์การบริหารส่วนตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. (มีนาคม 2558). *ข้อมูลพื้นฐานตำบลคลองแดน*. สืบค้นเมื่อ 29 พฤศจิกายน 2561, จาก www.klongdan.go.th/content/general_information

Douglas, H. (2002). *Talking about pictures: A case for photo elicitation*. Visual Studies, 17(1), 24-26. Retrieved January 3, 2019, from www.nyu.edu/pages/classes/bkg/methods/harper.pdf.

Ref. code: 256360160300l4GMO

Gieseking, J. (2013). *Where We Go from Here: The Mental Sketch Mapping Method And Its Analytic Components*. New York, Retrieved March 16, 2017, from https://digitalrepository.trincoll.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1150&context=facpub

Jen Jack Gieseking, William Mangold, Cindi Katz, Setha Low, Susan Saegert. (2015). *The People, Place and Space Reader*. Retrieved January 3, 2017, from https://peopleplacespace.org/toc/

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์การเก็บข้อมูลในชุมชน

แบบสอบถามแนวทางในการจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม
ที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนคลองแดน
จังหวัดสงขลา และจังหวัดนครศรีธรรมราช
แบบสอบถามนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิชาวิทยานิพนธ์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง ระดับปริญญาโท
ข้อมูลที่ได้รับจากแบบสัมภาษณ์ จะใช้เพื่อการศึกษาค้นคว้าเท่านั้น

คำชี้แจง: โปรดทำแบบสอบถามตามขั้นตอนที่ระบุ

1. โปรดวาดแผนที่และพื้นที่ที่ท่านคิดว่าเป็นวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดนลงบนกระดาษ
(เช่น นึกถึงสถานที่ใดเป็นอย่างแรก หรือควรเริ่มจากตรงไหนก่อน)
ในกรณีที่นึกไม่ออก สามารถเริ่มจากตำแหน่งบ้านของตนเองหรือสถานที่ที่คิดว่าสำคัญได้

2. โปรดวงกลมหรือเรียงลำดับความสำคัญของพื้นที่ที่ท่านคิดว่าเป็นวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดนลงบนกระดาษ

3. โปรดถ่ายรูปพื้นที่ที่คุณคิดว่าเป็นวัฒนธรรมของชุมชนครองแดนซึ่งได้วาดลงไปบนแผนที่

4. แบบสัมภาษณ์ประกอบการวาดแผนที่และถ่ายภาพ
   - ☐ ให้เล่าเรื่องราวที่ทำในชีวิตประจำวันของท่าน เช่น
     - สถานที่ที่ไป และกิจกรรมที่ทำในพื้นที่คืออะไร
       ความถี่ในการใช้พื้นที่ (ไปบ่อยมากน้อยแค่ไหน)
     - ช่วงเวลาในการใช้พื้นที่ (ตลอดปี/เทศกาล)
     - พื้นที่นี้มีความสำคัญกับตนและชุมชนอย่างไร
   - ☐ จากการถ่ายภาพอะไรคือจุดเด่นในภาพ เพราะอะไร

5. ข้อมูลประวัติส่วนตัว
   - ☐ ชื่อ .....
   - ☐ อายุ .....
   - ☐ อาชีพ .....
   - ☐ มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนคลองแดนอย่างไร .....

6. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
.....
.....

Ref. code: 25636016030014GMO

ภาคผนวก ข
ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์การเก็บข้อมูลในชุมชน

สามารถนำแบบสอบถามในขั้นตอนแรกที่ได้จากการทำแผนที่ทางจินตภาพและถ่ายภาพ มาพัฒนาต่อเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลแบบการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จะประกอบไปด้วยคำถามหลัก ๆ 2 หัวข้อ ดังนี้

1. องค์ประกอบใดสามารถเป็นตัวแทนของชุมชนคลองแดนได้

2. องค์ประกอบที่เป็นตัวแทนของชุมชนคลองแดน มีความสำคัญอย่างไรบ้าง

รายชื่อผู้ร่วมการสนทนากลุ่มในครั้งนี้

ลำดับ	ชื่อ นาม.สกุล	เบอร์โทรติดต่อ

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

Ref. code: 25636016030014GMO

ภาคผนวก ค
ตัวอย่างแบบฟอร์มในการบันทึกประจำวัน (Field Note Daily)

แบบฟอร์มที่ใช้ในการบันทึกประจำวัน (Field Note Daily)
(หลังจากลงพื้นที่จริง)

เลขที่ .....

วันที่ลงพื้นที่ : ..... ระยะเวลาตั้งแต่ ..... ถึง .....
ชุดปฏิบัติสถานที่ : .....

ลำดับที่	รายงานที่ทำวันนี้	หมายเหตุ (ปัญหาและอุปสรรค)

ข้อเสนอแนะ/ปรับปรุงเพิ่มเติม :
.....
.....
.....

Ref. code: 25636016030014GMO

ภาคผนวก ง
รายละเอียดข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มที่หนึ่ง คือกลุ่มคนในชุมชน ประกอบด้วย 4 กลุ่ม ได้แก่

(A) คนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบัน มีทั้งหมด 7 คน

IA-01 ชื่อ นายเกรียงไกร อนันตพงศ์ เพศ ชาย อายุ 54 ปี อาชีพ ค้าขาย (ร้านขายยาโบราณศรีสุขโอสถ) ความเกี่ยวข้องกับคลองแดน ประธานชุมชน

IA-02 ชื่อ นายอภิชาต เหมือนทอง เพศ ชาย อายุ 55 ปี อาชีพ ธุรกิจส่วนตัว ความเกี่ยวข้องกับคลองแดน คนพื้นถิ่นดั้งเดิม(ผู้บุกเบิก)

IA-03 ชื่อ นางอุบล เหมือนทอง เพศ หญิง อายุ 51 ปี อาชีพ ธุรกิจส่วนตัว ความเกี่ยวข้องกับคลองแดน คนพื้นถิ่นดั้งเดิม

IA-04 ชื่อ นายสิทธิโชค ภักดีฉนวน เพศ ชาย อายุ 58 ปี อาชีพ ค้าขายและทำนา (โรงสี) ความเกี่ยวข้องกับคลองแดน รองประธานชุมชน

IA-05 ชื่อ นายสายัณห์ ชลสาคร เพศ ชาย อายุ 75 ปี อาชีพ เจ้าของโฮมสเตย์(ครูสายัณห์โฮมสเตย์) ความเกี่ยวข้องกับคลองแดน คนพื้นถิ่นดั้งเดิม

IA6 ชื่อ นายประจวบ รัตติโชติ เพศ ชาย อายุ 84 ปี อาชีพ ช่างไม้เก่าแก่ ความเกี่ยวข้องกับคลองแดน ช่างไม้ดั้งเดิมและคนพื้นถิ่นดั้งเดิม

IA7 ชื่อ นางกานดา ทิพย์จันทร์ เพศ หญิง อายุ 67 ปี อาชีพ ข้าราชการบำนาญ ความเกี่ยวข้องกับคลองแดน คนพื้นถิ่นดั้งเดิม

(B) คนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่แค่วันเสาร์-อาทิตย์ หรือเกิดและเติบโตที่นี้แต่ปัจจุบันได้ทำงานและอาศัยอยู่ที่อื่น มีทั้งหมด 3 คน

IB-01 ชื่อ นางสุพัตรา พืชมงคล เพศ หญิง อายุ 58 ปี อาชีพ รับราชการ ความเกี่ยวข้องกับคลองแดน คนพื้นถิ่นดั้งเดิม

IB-02 ชื่อ นายกันภัย พืชมงคล เพศ ชาย อายุ 58 ปี อาชีพ รับราชการ ความเกี่ยวข้องกับคลองแดน เขยคนคลองแดน

IB-03 ชื่อ นางเสาวคนธ์ ชูบัว เพศ หญิง อายุ 42 ปี อาชีพ รับราชการ (อาจารย์มหาวิทยาลัย)ความเกี่ยวข้องกับคลองแดน คนพื้นถิ่นดั้งเดิม

Ref. code: 25636016030014GMO

ภาคผนวก ง (ต่อ)
รายละเอียดข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง (ต่อ)

(C) ผู้นำทางศาสนา มีทั้งหมด 1 คน

IC-01 ชื่อ พระครูรัตนสุตากร (ปราโมทย์ ร่องแก้ว) เพศ ชาย อายุ 49 ปี อาชีพ พระ ความเกี่ยวข้องกับคลองแดน เจ้าอาวาสวัดคลองแดน

(D) สะใภ้คนคลองแดน มีทั้งหมด 2 คน

ID-01 ชื่อ นางสุพิศ เทพทอง เพศ หญิง อายุ 45 ปี อาชีพ ค้าขาย ความเกี่ยวข้องกับคลองแดน สะใภ้คนคลองแดน (อยู่มามากกว่า 30 ปี)

ID-02 ชื่อ นางรมิตา อนันตพงศ์ เพศ หญิง อายุ 47 ปี อาชีพ ข้าราชการ ความเกี่ยวข้องกับคลองแดน สะใภ้คนคลองแดน (อยู่มามากกว่า 30 ปี)

กลุ่มที่สอง คือกลุ่มคนนอกชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยในการพัฒนาชุมชนในทั้งทางตรงและทางอ้อม ประกอบด้วย 4 กลุ่ม ได้แก่

(E) นักวิชาการ หรือนักวิจัยที่เคยเข้ามาพัฒนาชุมชน มีทั้งหมด 1 คน

OE-01 ชื่อ นายจเร สุวรรณชาติ เพศ ชาย อายุ 40 ปี อาชีพ รับราชการ (อาจารย์มหาวิทยาลัย) ความเกี่ยวข้องกับคลองแดน นักพัฒนาพื้นที่ชุมชนคลองแดน

(F) หน่วยงานจากภาครัฐในพื้นที่หรือหน่วยงานราชการท้องถิ่น มีทั้งหมด 1 คน

OF-01 ชื่อ นางสาวพัชรา ทองชู เพศ หญิง อายุ 32 ปี อาชีพ รับราชการ ความเกี่ยวข้องกับคลองแดน หน่วยงานภาครัฐ (อบต.คลองแดน)

(G) ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ละแวกโดยรอบ มีทั้งหมด 1 คน

OG-01 ชื่อ นางสาวสิริวรรณ ชูนิ่ม เพศ หญิง อายุ 16 ปี อาชีพ นักเรียน ความเกี่ยวข้องกับคลองแดน นักท่องเที่ยว

(H) พ่อค้าในตลาดริมน้ำคลองแดน มีทั้งหมด 1 คน

OH-01 ชื่อ นายสมพร ทองนวน เพศ ชาย อายุ 70 ปี อาชีพ ค้าขาย ความเกี่ยวข้องกับคลองแดน พ่อค้าในตลาดริมน้ำคลองแดน

Ref. code: 256360160300l4GMO

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นางสาวพิมพกานต์ ปัจจันตวิวัฒน์
วันเดือนปีเกิด	16 มีนาคม 2538
วุฒิการศึกษา	ปีการศึกษา 2563: สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา 2559: สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ตำแหน่ง	นักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ทุนการศึกษา	2562: ทุนสนับสนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ประสบการณ์ทำงาน	2563 ฝ่ายพัฒนากิจกรรมสร้างสรรค์ ภาคีคนรักเมืองสงขลาสมาคม 2562 ผู้ช่วยวิจัย โครงการศึกษาข้อมูลเมืองเก่าสงขลาและดำเนิน กิจกรรมเพื่อส่งเสริมสงขลาสู่มรดกโลก สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ 2561 นักศึกษาฝึกงาน บริษัท Brownhouses Company Limited (BHBK) 2559 นักศึกษาฝึกงาน บริษัท The At Most Presentation Co.,Ltd

Ref. code: 25636016030014GMO